

15
L 3
Dr. Ž. Karlsons

Cilvēka ķermeņa
īpatnības
un
psīche

1935

Izdevis A. Gulbis, Rīgā

L $\frac{15}{3}$

delel

L
1

Dr. Ž. Karlsons

**Cilvēka ķermeņa
īpatnības
un
psīche**

1935

I z d e v i s A. G u l b i s, R ī g ā

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

0309018184

12.903

~~92-12.903~~

Grāmatu spiestuve „LATVIJU KULTURA”, Rīgā, Terbatas ielā 15/17.

Gars un miesa — veca un tomēr mūžīgi jauna problēma. Ar katru dienu zinātne sniedz jaunas atziņas, lej pāri veciem jēdzieniem un atziņām jaunu gaismu un piespiež mūs laiku pa laikam pārvērtēt vērtības.

Šoreiz jautājums aplūkots no bioloģijas viedokļa. Cerams, ka autora desmit gadu darbs nervu un gara slimību nozarē dod viņam uz to zināmas tiesības.

Latviešu sabiedrībā šī problēma biopsīholoģiskā skatījumā literāriski tikpat kā nemaz nav iztirzāta, kaut gan šo apstākļu pazinējam pavežas daudzi gara dzīves noslēpumi un likumi. Tā parāda mums cilvēka gara dzīvi īpatnējā, vietām gandrīz sensācionālā, apgaismojumā. Protams, ka tādēļ ļoti no svara gara parādības saprast arī no bioloģiskā viedokļa ne tikai pēdāgoģiem, ārstiem, literātiem, profesionāliem psiholoģiem, valodniekiem, juristiem, bet katram, kas vēlas pilnīgāki, vispusīgāki saprast mūsu gara dzīves parādības. Bez šaubām, biopsīholoģija paasina pat rūdīta vērotāja skatu.

Šai grāmatā autors centies attēlot lasītājam tikai to ciešo un nedalāmo integrāciju, kāda pastāv starp cilvēka ķermeņa uzbūvi, pat cilvēka ārējo izskatu un viņā noritošiem vielu maiņas procesiem, no vienas puses, un iedzimta rakstura un temperāmenta īpašībām, no otras puses. Citiem vārdiem, autors centies pēc iespējas uzskatāmi izcelt tās cilvēka psihes parādības, kuŗas jau iepriekš

noteic cilvēka organisma konstrukcija un vielu maiņa. Viss tas, kas cilvēkā veidojas kā psiķes saturs, tā tad apkārtnes ietekmēts, atstāts kā tema nākošam darbam.

Kaut gan apskatāmā problēma neizbēgami skar arī daudzas kultūras parādības, šo parādību bioloģisko determināciju, tomēr pasvītrojams, ka šajā grāmatā pavērtas tikai nedaudzas medicīnā sastopamās lapas puses, aplūkota tikai daļa no tā ļoti lielā objektīvā materiāla, kas norāda uz gara un miesas neskaldāmo vienību. Pāsniegta varbūt viena no interesantākām nodaļām, bet ne viss. Šo apstākli lasītājs nedrīkst piemirst.

Visumā tomēr apskatāmā materiāla pietiekami daudz, lai tas varētu noderēt par bioloģiskās psiholoģijas pamatu.

Autors.

S A T U R S

Ievads.

Pārpersonālā cēlonība.	Lpp. 9
--------------------------------	-----------

Pirmā nodaļa.

Rakstura un temperāmenta organiskie pamati.

Organisma struktūra un vielu maiņa. Iekšējā sekrecija. Autonomā nervu sistēma. Organisma struktūra kā cilvēka rakstura pamats. Bionuss kā cilvēka temperāmenta pamats . . .	21
---	----

Otrā nodaļa.

Cilvēka ķermeņa būves tipi.

Divu gara slimību: cirkulārās maniakālās dēpresijas un schizofrēnijas īss raksturojums. Prof. Dr. E. Kretschmer'a cilvēku tipoloģija. Šo tipu ķermeņbūves sakari (afinitāte) ar mīnētām gara slimībām	52
---	----

Trešā nodaļa.

Konstitūcija.

Konstitūcijas jēdziens. Konstitūcijas vaļība, krustojumi, parādību maiņas. Konstitūcija un rase	98
---	----

Ceturtnā nodaļa.

Cikloīdie temperāmenti.

Jēdzienu: cikliskais, cikloīdais, ciklotīmais, schizofrēnais, schizoīdais, schizotīmais saturs. Rakstura un temperāmenta bioloģiskās uztveres shēma. Cikloīdo temperāmentu diatētiskās attiecības. Cikloīdo sociālais iegrozījums. Psihes temps un psihomotorika. Seksualitāte. Atsevišķu tipu raksturojums . . .	107
---	-----

Piektā nodaļa.

Schizoīdie raksturi.

Vispārīgā daļa.

Schizoīdo raksturu divējādās plāksnes. Schizoīdo raksturu psihētētiskās attiecības. Schizoīdo raksturu sociālais iegrozījums.	
---	--

Psiches temps un psihomotorika. Literāriskie paraugi: Don-Kichots, Viktora Eglīša drāmas „Nesaraujamās saites“ varones; individuāli paraugi: gleznotājs Irbe, Gandijs u. c. 123

Sestā nodaļa.

Schizoīdie raksturi.

Atsevišķi tipi.

Hiperestētisko raksturu tipi: jutīgais un reizē afektīvi nesa- valdīgais; jutīgais un reizē afektu izpausmē gaudenais; iz- smalcināti aukstais aristokrāts; patētiskais ideālists.

Hipestētisko raksturu tipi: aukstais despots; klaidoņi.

Starp paraugiem slepkava Langers, kāds viltus ārsts Latvijā u. c. 140

Septītā nodaļa.

Psīchopātija un oligofrēnija.

Psīchopātija kā jedziens, kas sniedzas pāri cikloīdo un schi- zoido parādību robežām. Psīchopātijas ķermeniskās pazīmes un organiskie attīstības traucējumi. Psīchopātija kā iedzimts konstitucionāls stāvoklis.

Iedzimtās plānprātības — oligofrēnijas trīs veidi: idiētisms, imbecillitāte un debilitāte mentis.

Organiskas dabas bojājumi un garīgā determinācija 155

Astotā nodaļa.

Normālie vidusmēra schizo- un ciklotīmie.

Normālo schizotīmo raksturu un ciklotīmo temperāmentu pa- raugi. Rakstura un temperāmenta eksperimentālie dati: krāsu un formas uztvere, koncentrēšanās spējas, abstrahēšanās un skaldišanās fēnomēns, sinteze un analīze, perseverācija, psi- chomotorika 167

Devītā nodaļa.

Ģeniji un psīchopāts.

Vispārīgs raksturojums.

Ģenija un normāltipa garīgais līdzsvars. Ģeniju radošā darba nesalīdzināmo augsto vītālo un baudu vērtību bioloģiskie pamati: ģeniji un ārprāts; ģeniji un seksualitāte; pubertāte, askēze un „kategoriskie imperatīvi“; ģeniālitate un cirkulārā maniakālā dēpresija; ģeniālitate un schizofrēnija; ģeniālitate un kritamā kaite; ģeniālitate un smadzeņu strukturālās īpat- nības; iedzimtība u. c.

Paraugi: Sokrats, Leonardo da Vinči, Šekspirs, Rob. Mayer's, Ģēte, Šillers, Dante, Olands, Šeffels, Hellerlins, Kants, Robespjers, Skrābins, Gunō, Flobers un daudzi citi, bet no latviešiem Poruks, Rainis (ģenealoģija) un citi	Lpp. 192
---	-------------

Desmitā nodaļa.

Ģenijs un talants.

Rakstura un temperāmenta tipi.

Ciklotimā temperāmenta rakstnieki un dzejnieki. Šo tipu radošā darba īpatnības. Paraugi: Mārtiņš Luters, Balzaks, Tīdors Dreizers, U. Uitmens u. c.; no latviešiem: A. Deglavs, Apsīšu Ķekabs, J. Janševskis, brāļi Kaudziši, Andr. Pumpurs, Saulietis, A. Čaks un daudzi citi. Fabulisti.

Schizotimā rakstura rakstnieki un dzejnieki. Šo tipu radošā darba īpatnības. Paraugi: A. Upits, Rainis, J. Sudrabkalns, K. Krūza, V. Eglītis, Fr. Bārda, N. Gogolis, F. Dostojevskis u. c. **Tēlojošās mākslas pārstāvji:** ciklotimie — prof. J. Fedders, K. Brencēns, J. Zeberīņš, Alb. Prande, B. Dzenis u. c.; schizotimie — V. Matvejs, J. Grosvalds, J. Kazāks, V. Tone, J. Madernieks, K. Celmiņš, Padegs, Z. Vidbergs u. c.

Ciklotimie un schizotimie aktieri: A. Mitrēvics, T. Valdšmits, J. Ģermanis u. c.

Kupletisti.

Mūzika.

Ciklotimo un schizotimo zinātnieku darbības raksturs un īpatnības. Paraugi.

Vadoņi un varoņi.

Napoleons Bonaparts kā paraugs schizotimijas pārejai ciklotimijā.

Ciklotimo vadoņu temperāmenta īpatnības. Paraugi: Mirabō, Blūcher's, M. Luters, Kr. Valdemārs, Jansons-Brauns, A. Benjamiņš u. c.

Schizotimo vadoņu rakstura īpatnības. Paraugi: Metternich's, Makchiavelli, Savonarola, Kants, Kalvins, Robespjers u. c.

Talantu un ģeniju vadošo rakstura un temperāmenta īpašību shēma 237

Noslēgums.

Līdzsvara likums dabā. 323

Attēlu, slimnieku zīmējumu, tabulu un literāturas saraksts 329

[The page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]

Cilvēka ķermeņa īpatnības un psīche

I e v a d s

Pārpersonālā cēlonība

Ja cilvēce šodien par kaut ko teic — es zinu, tad tas nozīmē, ka to, ko viņa zina, iespējams objektīvi, visiem pieejamā veidā pārbaudīt.

Viss pārējais pieder ticībai.

Tomēr nedrīkstam aizmirst, ka zināt vēl nenozīmē saprast. Lielais vairums cilvēku gan zina, ka dienai seko nakts, bet nesaprot šīs parādības sakara neatvairāmo nepieciešamību.

Mēs zinām, piemēram, ka zeme griežas, bet nesaprotam vēl to neatvairāmo nepieciešamību, kas liek tai griezties.

Tādu zināšanu, kad vienkārši konstatējam kādu faktu, kā tas mēdz notikt botanikā, anatomijā, ģeografijā u. c. līdzīgās disciplīnās, pie kam, jāpiezīmē, šie fakti visiem pieejami objektīvai pārbaudei, varētu nosaukt par reģistrējošu.

Bet cilvēka prāts neapmierinās tikai ar objektīvu faktu reģistrāciju, uzkrāšanu. Ar to gan visas zinātnes sākas. Cilvēks uzstāda sev vienmēr jautājumu, kādēļ viena parādība seko otrai, kā tās vispār cēlušās. Tas meklē katras parādības cēloni, no kuŗa absolūti nepieciešami būtu jānāk tieši tādām sekām, kādas novērojamas un ne citādām. Tikai pēc tam, kad atrasta, saskatīta šī nepieciešamība, mēs sakām, ka esam parādību sapratuši. Citiem vārdiem, atrastī parādību cēloniskie sakari. Kad izprasta parādību sekošanas jeb izcelšanās nepieciešamība, tad rodas iespēja dažādas objektīvas norises paredzēt, veidot, būvēt, radīt. Bet šāds darbs, no otras puses, dod iespēju,

vienā otrā gadījumā objektīvi pārlicināties par cēlonības pareizu izpratni. Tajās eksaktās zinātnēs, kuŗas dibinās un veidojas uz šādas cēlonības pamatiem, „zināt“ vārda dziļākā nozīmē būs tas pats, kas cēloniski saprast.

Visa daba atklās savus dziļākos noslēpumus tikai pēc tam, kad visa tā saistīsies mūsu gara skatam nepārtrauktā cēlonisko sakaru virknē. Ideāls, kuŗu sasniegsim tikai nepārrēdzami tālā nākotnē. Šodien zinātne spējīga no bezgalīgās dabas parādību sakaru virknes cēloniski saistīt — saprast tikai atsevišķus fragmentus, kā arī atzīmēt labu tiesu objektīvi pārbaudāmu faktu. Sevišķi tas sakāms par bioloģiju.

Zinātnieki prot gan mūsu dienās radīt mākslīgas organiskas vielas, bet tie nespēj vēl cēloniski izskaidrot, kādēļ pie noteiktas neorganisko vielu kombinācijas, temperatūras, spiediena, atsevišķo sastāvdaļu stāvokļa, kustības u. t. t. neorganiskās vielas piesavinās organisko vielu īpašības. Vēl grūtāki izprast cēloniski organisko vielu, organismu dzīvības, vītālisma parādības. Mēs pazīstam, protam uzbūvēt vītāminus un hormonus, bet nespējam cēloniski vēl izskaidrot un saprast šo vielu brīnišķās, dzīvinošās iedarbības spējas. Trūkst cēlonības sakaru virknē vēl kāda nezināma faktora.

Šo nezināmo faktoru, šo iztrūkumu cēlonības sakarībā daudzi zinātnieki mēģina aizpildīt ar jauniem jēdzieniem. Tie runā par vītālismu, entelehiju, finālītātes kauzālītāti, funkcionālismu, kopuma cēlonību u. t. t. Nereti lieto arī vārdus — pārpersonālā cēlonība. Liekas, ka tas ir aptveŗošākais no visiem, jo ļoti izdevīgi apvieno sevī visu šo jēdzienu neskaidrību.

Protams, ka nevaram un nedrīkstam noliegt zinātniekam konstatēt dabas parādībās tiešām esošu, kopēju, vadošu likumību, dabas attīstības tendences u. t. t., ja vien tas netaisās iebraukt metafizikas ūdeņos. Ja zinātnieks objektīvi reģistrē dabas parādības, saskata tajās pat noteiktus likumus un cenšas visu savest cēloniskā sakarībā, bet nespēdams vēl to, lieto tikai pagaidām jēdzienus par

pārpersonālo cēlonību, vītālismu un tamlīdzīgi, tad pret to grūti iebilst. Sliktāki jau, ja pat taustāmās organiskās dabas parādībās ar pārpersonālās cēlonības jēdzienu tiek saukti palīgā pārdabīgi spēki.

Vēl slidenāks kļūst ceļš, kad runā par psīchi.

Cik grūti saskatīt bieži dabā cēlonību, to spilgti rāda Driesch'a eksperimenti. Starp citu, Driesch's ņem kādu dīgļi, kas sastāv no astoņām šūniņām, un iznīcina vienu dīgļa šūniņu. Izrādās, ka tas nemaz netraucē topošam organismam attīstīties pilnīgi normāli. Vēl vairāk, var iznīcināt dīgļa-embriōna divas, trīs, četras šūniņas, vai tās pārbīdīt savos stāvokļos, un tomēr gala rezultātā atkal attīstās normāli organismi, varbūt tikai savos apmēros mazliet mazāki, tomēr visi organi savās vietās, kā arī ietur parastās attiecības. Ja katru dīgļa-embriōna šūniņu numurētu ar 1, 2, 3, 4... līdz x, bet visus topošos izveidojamus orgānus apzīmētu ar burtiem a, b, c, d, e... līdz z, tad pēc Driesch'a domām varētu uzstādīt sekošu formulu:

Tabula 1.

1	2	3	4	x
a-z	a-z	a-z	a-z	a-z
a	b	c	d	z

Tas nozīmētu, ka katra šūniņa (skaitlis) spējīga izveidot noteiktu orgānu (burtu). Tā šūniņa 1 dos orgānu a, bet šūniņa 2 orgānu b u. t. t. Un tomēr vēl katrā šūniņā (skaitlī) bez spējas izveidot vienu noteiktu orgānu (burtu) slēpjas daļa potences attīstīt pēc vajadzības visus pārējos orgānus no a līdz z (formulas vidējā rinda). Pēc šīs formulas Driesch'am esot kaut cik skaidrs, kā tas iespējams, ka pēc dažu dīgļu šūniņu iznīcināšanas, organisms tomēr nezaudē spējas normāli attīstīties. Tā piem., ja iznīcinātu šūniņu 2, vajadzētu sagaidīt, ka neattīstīsies orgāns b, bet tas nenotiek, jo visas pārējās šūniņas satur sevī daļu potences izveidot pēc vajadzības visus pārējos orgānus no a līdz z, tā tad arī orgānu b. Katrai

šūniņai tā tad sava gaita, tomēr, ja kaut kas dīgli bojāts, viss var rasties no jauna. Iznāk, ka pastāv kāds iekšējs rēgulējošs vai veidotājs faktors, kas kārtu organu izcelšanos, attiecības un attīstību. Šo faktoru Driesch's nosauc jau Aristoteļa lietotā vārdā par entelechiju. Pēdējā pēc Driesch'a domām vai nu aiztur organiskos procesus, pārvēršot to spēkus potenciālā, vai arī atraisa tos, dod iespēju tiem pāriet kinētiskā enerģijā. Organisma enerģijas daudzums tā tad paliek viens un tas pats, bet mainās virziens, stāvoklis.

Daži zinātnieki entelechiju uzskata par psīches prīmīvu. Šajā parādībā izpaužoties pirmatnējā psīche — psīchoīds (prof. Schneider's).

Pret šādiem uzskatiem nebūtu daudz ko iebilst, ja tikai entelechijas spēka avots netiktu meklēts kādā pārdabīgā pasaulē. Tiesām, neiespējami iedomāties, ka varētu pastāvēt kāds spēks, kas, iedarbodamies uz dabas enerģijas stāvokļiem, negrozītu arī šo enerģiju daudzumus. Tas runā pretī enerģijas pastāvīgā daudzuma likumam. Par pēdējā esamību neviens zinātnieks nešaubās.

Protams, ka ļoti vilinoši visur tur, kur cilvēcei vēl trūkst zinātniskas skaidrības, izlīdzēties ar kādas svešas pasaules spēkiem. Tas ļoti gluds un ērts ceļš. Nebūs lietas un parādības, ko ar metafizikas palīdzību nevarētu „izskaidrot“.

Daudz varonīgāki tomēr atzīties izskaidrojumu trūkumā un cītīgi pēc tiem meklēt. Ja ne citādi, tad uzkrāt objektīvus zinātnes materiālus, konstatēt faktus.

Kas attiecas uz Driesch'a eksperimentiem, tad pie tiem būtu atzīmējams, ka tajos novērojams pēc būtības tas pats vecais diferenciācijas un integrācijas likums. Ja kāds šajā gadījumā meklē pēc pārpersonālas cēlonības, tad patiesībā nekas ar to noskaidrots netiek. Gluži otrādi, radies jauns, miġlains jēdziens, kas nekā jauna nedod. Lai kā to grozītu, eksaktās zinātnes atziņās tas ir un paliks traucējošs svešķermenis.

Pēc uzstādītā diferenciācijas likuma sen zināms, ka dabā, sevišķi organiskā, novērojama tendence pārveidoties,

vienmēr vairāk un vairāk piemēroties, specializēties noteiktiem apstākļiem un uzdevumiem. No vienādu dīgļu šūniņu chaosa, ja tā drikst sacīt, kauču, piemēram, mātes miesās, pamazām izveidojas — diferencējas dažādas audu kārtas un organi: āda, gļotāda, saistaudi, muskuļi, tālāk sirds, plaušas, nieres, aknas, acis, smadzenes, nervi u. t. t. To pašu novērojam ne tikai dzīvnieku, bet arī stādu valstī. Jo sarežģītāku uzdevumu kāds auds vai orgāns izpilda, jo smalkāki tas diferencējies. Sarežģītākie audi un organi arī lēnāk un ilgāk veidojas. To pašu var sacīt par visu organismu. Jo augstāk dzīvās dabas attīstības rindā kāds dzīvnieks atrodas, jo ilgāk tas aug un lēnāk un smalkāk izveidojas.

Jo mazāk kāda šūniņu grupa vai kārta pārveidojusies, diferencējusies, jo vieglāk tā spējīga pāriet pēc vajadzības citā formācijā vai, mazākais, uzņemties citus pienākumus, jeb, kā medicīnā mēdz teikt, — kompensēt iztrūkumu. Tāpēc arī dīgļa vai embriōna šūniņas, ja diferencēšanās nav nogājusi pārāk tālu, spējīgas pat pilnīgi izlāpīt dažādus bojājumus, kā to redzējam Driesch'a eksperimentos.

Bez šīs taustāmi ķermeniskās nodalīšanās, atkarībā no attīstības pakāpes, organismos sākas lielāka vai mazāka diferencēšanās starp miesu un garu.

No pirmatnējā psihoīda drīz uzliesmo instinkti, pie zemākiem dzīvniekiem gandrīz vai vienīgā objektīvi vērojamā neapzinātas psiķes parādība. Ja pieļaujam, ka psihoīds ietekmē organisma iekšējo attīstību — orgānu izveidošanos un attiecības, tad nākošais psiķes prīmīfivs — instinkti kārtu visa organisma attiecības ar ārējo — apkāmes pasauli. Instinktu kustību virknes uzkrātas dzīvnieku pasaulē no paaudzes uz paaudzi cauri gadu tūkstošiem. Šīs kustības vienmēr lietderīgas un nemaldīgas. Instinkti tādēļ daudz precīzāki par attīstītas psiķes apziņu. To galvenais uzdevums — kalpot organisma barošanas nepieciešamībai, kā arī sevis un sugas aizsardzībai. Ja instinkti šos pienākumus nepilda, viņu īpašnieks aiziet bojā. Tā veidojas dzīvā dabā lietderīgo ku-

stību izlase. Arī cilvēkam netrūkst instinktu. To vadībā norisinās, piem. zīšanas reflekss.

Jo augstāk dzīvnieks attīstīts, jo spilgtāki vērojama arī šķietamā miesas un gara diferencēšanās. Reizē ar sarežģītāku smadzeņu sistēmas izveidošanos, pat jaunu daļu rašanos arī gara pasaulē norisinās it kā savu iekšējo organu diferencēšanās. Bez instinktiem attīstās iedzimti un piesavināti refleksi, jūtas-afekti, pēc psīchanalizatoru terminoloģijas arī neapziņa, zemapziņa, cenzūra, apziņa u. t. t.

Ja kaut kāda iemesla dēļ traucēta, aizturēta vai bojāta diferenciācijas iespēja — vienalga, vai tas būtu miesīgi, vai garīgi, vai abās parādībās — sākas slimība, izvirība.

Bez diferenciācijas dzīvā dabā vērojam vēl it kā pretēju parādību — integrācijas nepieciešamību. Dabā novērojam ne tikai atsevišķu šūniņu un organu, bet pat miesas un gara saskaņotu darbību, saistības, līdzsvaru, jeb kā mediķi to apzīmē — korrelāciju, bet filozofi vairumā runā par integrāciju. Pēdējais jēdziens plašāks, jo aptver sevī arī formas līdzsvaru.

Katram organam, lai tas būtu smadzenes, sirds, plaušas, aknas, nieres, muskuļi, dziedzeri vai cits kas, savs noteikts pienākums. Un tomēr visiem tiem jādarbojas saskaņoti — ne vairāk un ne mazāk, kā pārējie organi vai viss organisms to prasa. Ja šāda integrācija netiek ieturēta, atkal sākas slimība. Organisms izvirst un panīkst.

Kas notiek ar organismu kā miesīgi tā garīgi, ja viņa organi nav integrēti, nedarbojas saskaņoti, to redzēsim vēlāk. Pagaidam ļoti īsi apskatīsim, kas notiek, ja, piemēram, sirds saslimusi. Lai minam tikai dažus faktus. Izdarot kādu kustību, organisms patērē zināmu daudzumu enerģijas. Pēdējā atbrīvojas, organismam sadedzinot — noārdot uzņemto barību. Šādas noārdīšanas gala rezultātā bez visa cita organismos attīstās lielāki ogļskābes pārpalikumi. Bet pats degšanas — noārdīšanas process var norisināties tikai tad, ja attiecīgā daudzumā uzņemts skābeklis. Ja nu organisms spiests izdarīt dažādas ku-

stības, tad tas arī nozīmēs, ka viņa dažādiem orgāniem, sevišķi muskuļiem, vajadzēs vairāk barības, kā arī skābekļa, bet no otras puses, būs jāizvada radušies degšanas procesa atkritumi, galvenā kārtā ogļskābe. Šo darbu veic organisma asinsriņķošanas aparāts. Pa kustību laiku asinis straujāk rit, jo sirds straujāki un spēcīgāki darbojas. Tā sirds integrējas pārējo orgānu un visa organisma nepieciešamībai.

Šo sirds integrēšanos stīprā mērā atbalsta plaušas. Pa kustību laiku mēs straujāki un reizēm arī dziļāki elpojam. Plaušās asinis atbrīvojas no liekās ogļskābes un piesātinās ar jaunu skābekli.

Ja kustības straujas un ilgstošas, organisms sakarst, degšanas process viņā norisinās ļoti dzīvi. Lai pasargātu sevi no dzīvībai nepiemēroti augstas temperatūras, organisms sāk svīst. Sviedri ne tikai izvada no organisma dažādus atkritumus, tie izgarojot patērē lieko siltumu un tā atvēsina pārkarseto ķermeni. Tā arī āda — sviedru dziedzeri integrējas visa organisma vajadzībām.

Kustību laikā, konsekventi ņemot, visi orgāni pavairo saskaņoti, ne vairāk ne mazāk par to, cik nepieciešams, savu darbību.

Bet kas notiek, ja sirds slīma?

Pirmā laikā sirds pati mēģina izlīdzināt — kompensēt savas darbības iztrūkumu. Tā mobilizē visu savu potenciālo enerģiju. Tās muskulatūra pieaug. Ar laiku tomēr, sevišķi ja kaite turpina attīstīties, sirds potenciālā enerģija tiek izsmelta, tā novalkājas. Sirds nespēj vairs pievadīt orgāniem tik daudz un tik strauji asinis, cik tas būtu vajadzīgs. Sākas sirds darbības iztrūkums — dēkompensācija. Šādos apstākļos organisms pat pie mazākās piepūlēšanās un vēlāk pat bez tās izjūt kā skābekļa iztrūkumu, tā ogļskābes un citu atkritumu vielu pārmērību sevī. Tas savukārt rada straujākas elpošanas kustības jeb, kā tautā mēdz teikt, aizdusu. Plaušas cenšas iztrūkumu izlīdzināt, pēc iespējas ātrāki un plašāki atbrīvojot asinis no ogļskābes un piesātināt tās ar skābekli.

Kā sekas vājai sirdsdarbībai rodas drīz vien traucējumi citos organos. Kājās, aknās, reizēm arī vēdera dobumā un citur attīstās lielāki asins vai, vispār, šķidrumu sastrēgumi, kuņģis sirds nespēj uzsūkt vai izkļiedēt.

Ja viens organs saslimis un nepareizi darbojas, arī citi pamazām bojājas un pārveidojas. Parasti dzīvs organisms iekārtots tā, ka ja viens organs nedarbojas kārtīgi, tad otrs mēģina daļu uzdevuma pārņemt sev, tā sakot, kompensēt iztrūkumu, ja to nespēj pats vainīgais organs. Piem., ja viena niere slikti darbojas, tad otra strādā intensīvāki. Katrs būs novērojis, ka aklam cilvēkam to tiesu daudz labāki attīstīta reizēm dzirde, tauste, telpas izjūta, vai cits kāds maņas orgāns. Tādu piemēru daudz. Sevišķi spilgti integrācijas parādības saskatāmas iekšējās sekrēcijas un, tā saucamās, autonomās nervu sistēmas kopdarbībā. Bet par to vēlāk.

Lai atļauts šajā vietā aizrādīt vēl uz kādu bioloģijā diezgan maz izpētītu integrācijas parādību. Tas būtu organisma ritms.

Mēs piedzimstam zem ritmiskām mātes sāpēm, mēs elpojam ritmiski, ieņemtās barības sagremošana un tālāk virzīšana norisinās ritmiski, kuņģis, zarnas un citi dziedzeri izdala sulas ritmiski, nieres darbojas ritmiski, mūsu asinis dzīslās tek ritmiski, pat mūsu muskuļi pastāvīgi ritmiski vibrē, un vairāk vēl — tie ritmiski izdala īpašas sulas — hormonus. Arī mūsu acu gaisma nav nepārtraukta parādība. Mēs skatāmies ar $\frac{1}{7}$ sekundes lieliem starpbrīžiem. Tikai uz šīs redzēšanas īpašības pamata iespējams kino, kur nenovērojam bilžu saraustību, jo tās seko viena otrai ar mazāk par $\frac{1}{7}$ sekundes lieliem starpbrīžiem. Tās mainās mūsu aklības laikā. Ja mēs uzliktu brilles, kuņģis acīs viens stikls zaļš, otrs sarkans, tad pēc apmēram $1\frac{1}{2}$ —2—3 minūtēm, atkarībā no vērotāja individuālām īpašībām, mēs justu, ka pamazām redzes laukā no vienas vai otras puses sāk izzust vai nu sarkanā, vai zaļā krāsa, tas ir, viss pārklājas vai nu tikai ar zaļu, vai sarkanu krāsu. Šāds stāvoklis neturpinās ilgi. Drīz pārsvaru ņem redzes laukā pretējā krāsa u. t. t. Tas rāda, ka

arī psihiskā uztvere (maņas, vērojumi) darbojas ritmiski. Daži novērojumi liek domāt, ka arī dzirde darbojas ritmiski. Ja tā, tad jāpieņem, ka mūsu smadzeņu orgāni darbojas ritmiski. Uz to netieši norāda arī mūsu domāšana teikumiem, nemaz nerunājot par ritmu mākslā.

Jācer, ka nākotnē medicīna spēs noteikt organismu dažādo ritmu attiecības, kā tas, piem., pastāv starp elpošanas un sirds pukstu ātrumiem. Sagaidāms, ka radīsies dažādo organisko ritmu apvienojoša formula. Nav izslēdzams, ka šī formula varētu būt zināmā mērā katram cilvēkam individuāla. Pašreiz mēs zinām tikai atsevišķu orgānu darbības ritmus. Vēl neuztveļam šos ritmus kā integrētus. Bez šaubām, organisma ritma tempu un citas īpatnības vajadzēs izprast arī kā organisma un apkārtnes koordinācijas sekas. Un tālāk vēl, tās vajadzēs saistīt ne tikai ar vietējā klimata īpašībām, darba apstākļiem u. t. t., bet tās būs jāsaprot kā visuma ietekmētas. Šādi noskaidrota ritmu apvienojoša formula kalpos ne tikai kā jauns slimību noteikšanas palīg līdzeklis, bet tā droši vien pavērs jaunu lapas pusi cilvēka rakstura, temperamenta un sevišķi gara slimību izpratnē. Bet tas viss vēl ļoti tālas nākotnes lieta.

Katrā ziņā pašreiz skaidrs, ka bez diferenciācijas nepieciešama arī integrācija.

Uz abiem šiem likumiem daži psihologi pamato diezgan zīmīgus uzskatus par miesas un gara koordināciju. Veselā cilvēkā nepieciešams līdzsvars starp miesu un garu. Ja kāda no pusēm mazvērtīga, tad līdzsvars rodams tikai ar otras puses kompensāciju vai pat pārkompensāciju. Orgānu mazvērtība gandrīz vienmēr prasot pēc garīgas pilnības un otrādi. Pirmais skolnieks klasē bieži vien miesīgi mazvērtīgs. Tiešām, daži ģeniāli cilvēki miesīgi slimi, kā piem. Mocarts, Dostojevskis, Bēthovens, Smetāna, runā arī vēl par Nīcši, Baironu, Čaikovski un daudziem citiem. Ja šī kompensācija izdodas, tad, pēc Alfr. Ādlera domām, cilvēks būs garīgi vesels. Protams, tas nedrīkst burtiski nozīmēt, ka garīgi augsti attīstītiem indivīdiem jābūt katrā ziņā miesīgi dēfektīviem.

Arī gara dzīvē būsīm novērojuši nepieciešamību pēc garīgas kompensācijas dažādos sarežģījumu gadījumos. Piemērus tam literatūrā un dzīvē atradīsim no vienas vietas.

Savelkot visu sacīto kopā, varētu teikt, ka katru organismu iespējams salīdzināt ar simfoniķu orķestri. Katram organam — iestrūmentam šajā orķestrī jābūt labi diferencētam, labi veidotam un uzskatotam. Bet ar to vēl nepietiek, katram organam — instrūmentam jāprot šajā orķestrī iekļauties noteiktā ritmā, skaņu tīrumā un vissmalkākās niansēs. Katra organa — instrūmenta acurmirkļa rīcību noteic visa orķestra — organisma nolūki, ja patīk, mūzika. Ja kādā instrūmentu grupā viens otrs spēlētājs izkrīt no ritma vai nespēj pārvarēt uzliktās grūtības, pārējie radniecīgie instrūmenti cenšas iztrūkumu izlīdzināt. Bet gadās, ka kāds svarīgs instrūments vairs galīgi neturas līdz visam orķestrim, tas stipri traucē citus, tas kaitē visas mūzikas daiļskanībai. Ja reizē izsisti vairāki spēlētāji, visa mūzika — dzīve kļūst nepanesama, tā pāriet kakofonijā, līdz beidzot tā pilnīgi jāpārtrauc. Tas jādara dažreiz arī tad, ja pat viens svarīgs, nepieciešams instrūments orķestrī sācis neizturami melot vai pilnīgi apklusis.

Bet ar organisma iekšējo, kā miesīgo, tā arī garīgo diferenciaciju un integrāciju vien nepietiek.

Laikam rets kāds gribēs šaubīties par to, ka mūsu organisma attīstību nenoteic tikai šie iekšējie likumi. Neviens organisms nespēj dzīvot bez savas apkaimes. Šai apkaimei tas piemērojas, šīs apkaimes ietekmēts, tas pārveidojas un attīstās. Ja organisms to nespēj, tam neizbēgami jāiet bojā. Bet cik plaši tad ņemama organisma apkaime? Te robežu novilkt neiespējami. Neviens zinātnieks nenoliegs, ka pasaulē pastāv materiālas enerģijas, par kuŗām vēl nekā nezinām. Neviens nespēs noliegt, piemēram, ka pasaulē atrodas daudzi neredzami stari, kas nerimstoši iedarbojas uz katru organismu. Bet neredzami stari jau nav vienīgais dabas apslēptais enerģijas veids.

Ja teicam, ka organismu var salīdzināt ar orķestri, kuŗā katrs orgāns un pat katra šūniņa koordinēti, integrēti spēlē līdz, tad tālāk varam visu pasauli uzskatīt par milzu orķestri, kas spēlē visuma mūziku, kuŗā arī mums saskaņoti koordinēti jāiekļaujas, jo mēs ar visām mūsu enerģētiskām parādībām esam integrēti, ieausti nepārtrauktā visas pasaules cēlonisko sakaru virknē.

Bez šaubām, zinātnei šodien šī sakaru virkne rokās vēl gauŗām saraustītā veidā. Tas dod iespēju ļoti daudziem pie šādiem apstākļiem pat pie diferenciācijas — integrācijas likumu izpratnes runāt par kādu citu — pārpersonālu cēlonību, kuŗai itkā padota visa dzīvā un nedzīvā daba. Tiešām, grūti pierādīt tiešo cēlonību pat tik samērā vienkāršā jautājumā kā iedzimtība, kur nu vēl tad, kad jārūnā par miesas un gara attiecībām.

Tomēr, jau tagad varam sacīt, ka mūsu rokās pietiekoši daudz objektīvu materiālu, kas liek cerēt un apgalvot, ka dabā pastāv tikai un tikai cēloniski sakari. Pārpersonālā cēlonība tikai pašķidr ielāps, kas iederas visur tur, kur valda neziņa. Tā, piem., tiešām ērti iedomāties, ka sirds darbībai pagurstot, plauŗas straujāki elpo, sekojot kādam pārpersonālam likumam, kas prasa pēc integrācijas. Patiesībā, tagad mēs zinām, ka arī te pastāv tikai cēloniska sakarība. Viena daļa, tikai daļa no šīs sakarības jau atklāta. Organismā uzkrājas ogļskābe, kas kairina īpaŗu elpoŗanas centru smadzenēs, un pēdējais tādā kārtā koordinē plauŗu darbības ātrumu saskaņā ar sirds pukstiem, resp. ogļskābes daudzumu organismā. Vai līdzīgā ķīmiskā ceļā nenorisinās arī visa tā noslēpumainā orgānu integrācija un attīstība, kādu savos eksperimentos novērojis Driesch's un kuŗu izskaidroŗanai tas saucis palīgā entelechiju.

Ja atsevišķā organismā un vēl grūtakā sīkā dīglī nav iespējams vēl savest visu cēloniskā sakarībā, tad daudz grūtakāks uzdevums to pierādīt organisma sakaros ar visumu. Vispār, biopsīchologs šodien nespēj dot tik nopaloŗotu pasaules uztveri, kā to veikli nokārtojuŗas daŗas reliģijas un metafizikas pārstāvjī. Tas tādēļ, ka biopsīcho-

loga slēdzieni izriet nevis no tā, ko viņš vēlas un iedomājas lai būtu, bet no tā, kas ir, no konkrētas esības. Tādēļ arī viss turpmākais šajā darbā uzskatāms vairāk par bioloģiskās psiholoģijas materiālu sakopojumu — pamatiem, nekā par stingri veidotu atziņas sistēmu.

Apmierināsimies, pagaidām, ar faktu konstatējumiem. Un to nav mazums.

Soreiz apskatīsim cilvēka ķermeņa būves un gara īpatnību nenoliedzamos sakarus. Citā vietā, ja apstākļi to atļaus, centīsimies izprast psīches satura bioloģisko mēchanismu un šī mēchanisma attīstību zem tuvākās apkaimes ietekmes.

Un ja ar to būtu kaut cik pārliecinoši norādīts uz gara un miesas identiskajiem enerģijas avotiem, uz šo parādību ūnitāro dabu, tad sasniegts viss pašreiz maksimāli iespējama.

Pirmā nodaļa

Rakstura un temperāmenta organiskie pamati.

Katrs organisms ir diferencēts un reizē integrēts. Jo augstāki attīstīts dzīvnieks, jo smalkāki viņa daļas diferencētas un sarežģītāki integrētas.

Varētu arī sacīt, ka, pateicoties šādai diferenciācijas un integrācijas nepieciešamībai, katrā organismā izveidojusies īpatnēja visa organisma konstrukcija. Gluži tāpat, kā mašīnā dažādas smalki veidotas daļas noteikti piemērotas viena otrai, arī organismā atsevišķi organi, bez diferencētām struktūrālām īpatnībām, spiesti piemēroties un iekļauties viens otrā kā labi veidotas mašīnas zobratī.

Pilnīgi apzināties, ka dzīva organisma salīdzinājums ar mašīnu stipri banāls un parupjš un ne tālu neattēlo visu to, kas tiešām norisinās organismā. Starpība sevišķi liela jau ar to vien, ka organisms pats spējīgs savas novalkātās daļas atlabot, atjaunoties, kā arī augt, kas nedzīvai mašīnai nekad nebūs pa spēkam.

Tomēr šis salīdzinājums dod iespēju kaut cik plastiski iedomāties arī nespeciālistam tos procesus, kas organismā norisinās. Illūstrācijas dēļ tāpēc šo salīdzinājumu turpināsim.

Katrai mašīnai bez konstrukcijas nepieciešams vēl kaut kas, lai tā darbotos. Konstrukcija vien nedos iespēju mašīnai kustēties. Nepieciešamas vēl deg- un smērvielas. „Oglei, ko mašīna patērē,“ saka Bernšteins, „piederas tāda pat loma, kā barībai, ko dzīvnieks uzņem...“ Katras mašīnas darbību noteic divējādi apstākļi: mašīnas konstrukcija, šīs konstrukcijas labums un deg- un smērvielas. Ja ņemam divas dažāda labuma konstruētas mašīnas, bet vienāda labuma deg- un smērvielas, tad, protams, ka labāki kon-

struētā mašīna spēs attīstīt lielāku darba spēku un ātrumu. Un otrādi: var gadīties, ka labi konstruēta mašīna, bet ar sliktu deg- un smērvielu, nespēs vairāk un labāk ražot kā sliktā mašīna ar teicamo kurināmo materiālu un eļļām. Tādos apstākļos starpība var arī izlīdzināties.

No mašīnas konstrukcijas īpatnībām vai pilnības atkarāsies, galvenā kārtā, mašīnas darba īpatnība, kvalitāte, labums. Cik labi mēs arī nekurinātu vai neeļļotu nepilnīgi konstruētu mašīnu, darba kvalitāti izdotos ietekmēt niecīgos apmēros, bet darba īpatnību nemaz. Protams, ka līdz zināmam mēram arī katras mašīnas darba kvalitāte padota deg- un smērvielu labuma un daudzuma ietekmei. Galvenais tomēr, ka kvalitāti, mašīnas darba īpatnības noteiks pašas mašīnas konstrukcija. Kurināmais materiāls un eļļas dos iespēju mašīnai attīstīt lielāku darba intensitāti, spriegumu, jaudu.

Kaut arī analogija starp mašīnu un organismu liekas diezgan liela, tomēr vēlreiz jāpasvīturo, ka mašīna ar savām sastāvdaļām nepiedalās tajos ķīmiskos procesos, kas viņā norisinās. Ne tā ar organismu. Organisms bez barības sadedzināšanas un pārvēršanas darbā pats vēl dzīvi, ar visām savām sastāvdaļām darbojas līdzī organismā ķīmismā. Tas sabrūk sevī un veidojas atkal no jauna. Šīs iekšējās visa organisma pārvērtības mēdz saukt par organisma vielu maiņu. Ja organisms vairāk nodarbināts, tas intensīvāki deg, citiem vārdiem, vielu maiņa viņā zināmās robežās paaugstināta. Katrā ziņā tā lielāka nekā miera stāvoklī. Pilnīgs vielu maiņas trūkums dzīvā organismā nemaz nav iespējams.

Par mašīnu, viņas konstrukciju un iespējamo darba kvalitāti un kvantumu varam spriest ne tikai pēc padarītā darba, bet sevišķi tad, ja attiecīgo mašīnas mēchanismu pazīstam.

Lai izprastu tuvāki organisma, sevišķi cilvēka īpatnējās darba un dzīvības spējas, nepieciešami, kaut lielos vilcienos, iepazīties ar šīs „mašīnas“ konstrukciju un vielu maiņas procesiem.

Mūsu organismā izdiferencējušies daudzi un dažādi smalki konstruēti dziedzeņi. Visi tie izstrādā un izdala sulas — sekrētus. Asaras, siekalas, sviedri, ādas tauki, barības vada sulas u. c. būs attiecīgo dziedzeņu darbības rezultāts. Visiem šiem dziedzeņiem atrodam īpašus izvedkanālus, pa kuņiem sulas notek uz āru.

Bet mūsu organismā darbojas vēl vesela rinda dziedzeņu bez izvedkanāliem. Šo dziedzeņu sulojums neparādās ne uz ādas, ne ķermeņa iekšējiem pārklājumiem — gļotādām. Šo dziedzeņu sulas paliek organisma iekšienē; tās izvada pa organismu asins vai limfas vadi. Tā kā šo dziedzeņu sulas paliek pašā organismā, tad šo parādību apzīmē par iekšējo sulojumu jeb iekšējo sekrēciju.

Medicīnā kā pirmo iekšējās sekrēcijas pētnieku parasti uzskata Brown-Sequard'u, kas jau 1869. g. aizrādīja, ka dažu dziedzeņu sekrēti atplūst asinīs. 20 gadus pēc šīs teorētiskās atziņas viņš pats iešļircināja sev dzimumoliņu sulu, lai personīgi pie sevis novērotu šo sulu iedarbošanos — miesīgo un garīgo spēku pieaugumu.

Daudzi tomēr šaubās, vai tiešām Brown-Sequard'am pieder pirmtiesības šajā jautājumā. Berthold's jau agrāk esot kastrētiem gaiļiem pārstādījis — transplantējis oliņas.

Pašulaik iekšējās sekrēcijas jautājums tik plaši apstrādāts un pētījumi šajā virzienā tik strauji turpinās, ka pat speciālistam nenākas viegli visam izsekot un visu pārskatīt.

Iekšējās sekrēcijas dziedzeņi izstrādā sulas, kuņas, pat ļoti mazos, niecīgos daudzumos, spējīgas ierosināt citus ķermeņa orgānus uz darbību. Šīs vielas sauc par hormoniem (ὁρμόνη — modināt, kairināt). Daži zinātnieki pārlicināti, ka atrisinoš hormonu noslēpumainās spējas, tiktu izprasta beidzot arī dzīvības problēma.

Izrādās, ka iekšējās sekrēcijas dziedzeņu darbība stingri savā starpā saskaņota. Tie vai nu atbalsta, vai aiztur viens otra darbību. Šo jautājumu pētīšanā lieli nopelni Biedl'am, Trendelenburg'am u. c. Pastāv pat divas lielas dziedzeņu grupas, kuņas, rupji izsakoties, darbojas pretējos virzienos — viena organisma procesus (vielu maiņu) vei-

cina, otra aiztur. Gadās pat, ka vienā pašā dziedzerī atrodas vairākas daļas, no kurām katrai gandrīz pretējs iedarbošanās veids.

Pārskatīsim īsumā dažu dziedzeru darbības nozīmi un īpatnības.

Vairoga dziedzeris (Glandula thyreoidea) atrodas rīkles priekšpusē, zem ādas, sakārtojies zem balsenes abām malām divās simmetriskās lēverēs. Vairoga dziedzerim nav izvedkanālu. Ja vairoga dziedzeris kaut kādu iemeslu dēļ neattīstās, vai attīstās ļoti vāji — cilvēks izaug par krētinu, pundurīti.

Krētini — maza auguma, kauli tiem izlocīti, vēders uzkrītoši sveras uz leju, kakls īss, ausis tālu no sejas. Dzimumorgani paliek bērna attīstības stāvoklī. Kaunuma apspalvojuma vai nu trūkst, vai tas ļoti vāji aizmeties. Krētini ne tikai miesīgi, bet arī garīgi pundurīši. Oža un garša tiem vāji attīstīta. Stipri cieš dzirde. Pa lielai tiesai tie kurlmēmi. Valoda lēna, vienmuļa. Vienai daļai valodas trūkumi — nepilnības izskaidrojamas ar attīstības traucējumiem valodas izpratnes un vārdu veidošanas centros smadzenēs. Daži krētini nerunā tādēļ, ka „tiem nav ko teikt“. Tā tad trūkst it kā „runāšanas prieka“, tie flegmatiski un pat apatiski. Krētinu gaita lēna, pasmaga. Viņi skrien ļoti retos gadījumos. Tikai afektu ietekmēti — dusmās, naidā, bailēs, priekā, vai apmierinot badu vai slāpes, tie izmet pa saraustītam vārdam, vai skaņai. Jūtu — afektu dzīve ļoti primitīva: tikai mīla un naidis. Līdzīgi dzīvniekiem, tie piekļaujas barības devējam, vai izvairās no svešnieka — „ienaidnieka“. Seksuālās jūtas pilnīgiem krētinim trūkst. Onanismu novērojam ārkārtīgi reti.

Viena daļa krētinu spējīgi apmeklēt skolu, bet mācās tomēr vairāk mēchaniski: skaita uz pirkstiem, automatiski zīmē pakaļ burtus un skaitļus. Tie nemīl sabiedrību. Pa lielākai daļai tie atvelkas kaktā un nepiedalās bērnu sarunās un rotaļās. Krētini bieži vien iedomīgi un ļauni.

Kā miesīgās, tā garīgās krētinisma parādības sastopamas dzīvē visās pakāpēs — sākot no idiōtiem līdz gandrīz pilnīgi normāli attīstītiem cilvēkiem.

Krētīnus ārstē ar vairoga dziedzeņa preparātiem. Jo agrāki uzsākta ārstēšana, jo redzamāki panākumi (skat. attēlu Nr. 1.).

1. attēls. 26 gadus vecs pilnīgs krētīns. Maza bērna augums, kādēļ to viegli turēt klēpī. Sevišķi izceļas lielais, šļauganais vēders. Aquis tālu atpakaļ no sejas, lielas, atkārušās, neglīti veidotas. Dzimumorgani vāji attīstīti. Uz sejas un ap kaudumu apspalvojuma trūkst vai arī tas tikko manāms. Vispār atstāj miesīgi un garīgi nevarīga cilvēka iespaidu. Šai slimībai pamatus meklē arī ipatņējos ģeoloģiskos apstākļos (dzeramā ūdens ietekme sevišķi uz vairoga dziedzeri).

Tā tad vairoga dziedzeris, tā sulas izvīrās par faktoru, kas ietekmē ne tikai organisko, bet arī ģarīgo diferenciāciju un integrāciju. Ja vēlamies atgriezties pie jēdziena par pārpersonālo cēlonību, tad redzam, ka vairoga dziedzeņa hormons būs viens no tiem faktoriem, kas ietur ar savu ķīmisko iedarbību šīs cēlonības gaitu un likumību.

Medicīniskā valodā runājot, varētu sacīt, ka bez tīri konstruktīvām pārmaiņām vairoga dziedzeņa hormons ietekmē organisma vielu maiņu. Izrādās, ka krētīniem, kad iztrūkst šo hormonu, vielu maiņa jūtami pazemināta.

Vairoga dziedzeņa sulas iztrūkums vai nepilnība rada dažreiz kādu citu saslimšanas veidu — Myxoedema, ipatņēju tūsku audos. Slimība iedzimst, vai arī to iegūst vēlāk, ja vairoga dziedzeris kaut kādi bojāts.

Iedzimtības gadījumos slimība parādās otrā dzīvības gadā. Vispirms vērojam, ka zemādas kārtā it kā pietūkst, ļum gluži kā galerts. Āda sausa. Sviedri neatdalās. Ģlotādas biezas, pietūkušas; mēle, lūpas, galva, žokļu kauli, deguns lieli. Zobi attīstās lēni. Rokas ļempīgas, platas un īsas. Kakls īss un vēders liels un izvēlies uz priekšu, naba guļ zemu. Muskuļi vāji attīstīti. Dzimumorgāni nepilnīgi izveidoti. Ar 15, 18 gadiem šie slimnieki izaug tikko 80 cm gara.

Garīgi miksedematozie slimnieki truli, grūti ietekmējami. Bieži nesaprot savu apkaimi. Raud ļoti asā, skarbā balsī. Valodu un staigāšanu piesavinās grūti.

Ja vairoga dziedzeris nedod pietiekoši sulas, vai pat tās iztrūkst jau pieaugušam cilvēkam, tad ķermeniski pamazām izveidojas gandrīz tādas pašas parādības kā pie iedzimtības.

Garīgā ziņā šie slimnieki sāk sūdzēties par ātru nogurumu. Drīz tie kļūst apātiski, tiecas pēc miera un miega. Sēd klusi, glēvi sabrukuši, snauz, ne labprāt atbild uz jautājumiem. No agrākās uzņēmības, spējas izšķirties par kaut ko — ne vēsts. Pat pie galda viņi ilgi tur karoti rokā, bez vēlēšanās paēst. Nokritušus priekšmetus tie vairs neceļ augšā. Sākumā slimnieks apzinās savu stāvokli un sava izskata pārmaiņas un kaunas no tā. Ar laiku inteliģence sabrūk. Zūd atmiņa par neseniem notikumiem, agrākos vēl atceras. Uztveres un koncentrēšanās spējas mazinās. Afektīvā pasaule paliek arvien nabadzīgāka. Vajadzīgi lieli kairinājumi, lai slimnieku izrautu no viņa „lētarģiskā“ stāvokļa. Seksuālās dzīves vairuma gadījumos izdzīst. Spriešanas spējas zūd. Slimnieks kļūst dusmīgs un aizdomīgs. Dažreiz slimība noved līdz pilnīgam vājprātam un pat ar ļoti neapvaldītiem afektiem — trakošanu. Attīstās pat veselas ārprātīgu ideju sistēmas.

Starp miksedematozajiem slimniekiem kā miesīgi, tā garīgi sastopam tikpat daudzas slimības attīstības pakāpes kā pie krētiniem.

Abos slimības veidos tomēr raksturīga vispārēja vielu maiņas pazemināšanās.

Dažreiz vairoga dziedzeņa masa pēc saviem apmēriem pārsniedz normālās robežas. Un tomēr izdalāmo sulu daudzums nepietiekošs un mazvērtīgs. Tādos gadījumos bieži redzam zem zoda ap balss rīkli diezgan lielu veidojumu. To sauc par kāksli. Atkarībā no tā, cik lielā mērā iztrūkst nepieciešamās dziedzeņu sulas un cik tās mazvērtīgas, nepilnīgas, arī slimības aina var vairāk vai mazāk līdzināties tikko atzīmētām slimībām. Vēl nepieaugušiem indivīdiem auguma attīstība palēninās vai pat apstājas. Tam pievienojas miesīgs un garīgs kūtrums, nogurums, apetītes trūkums un intelliģences pazemināšanās. Pieauguši indivīdi aptaukojas.

Dažreiz pie kākšļa attīstās daudz vairāk sulu nekā tas organismam vajadzīgs. Tad mēs tuvojāmies kādai citai parādībai, kuŗu apzīmē par Bazedova slimību.

Arī pie Bazedova vairoga dziedzeris palielināts, bet, galvenais, tas katrā ziņā darbojas intensīvāki kā parasts, ka arī viņa sulojuma ķīmiskais sastāvs atkāpies no normālā.

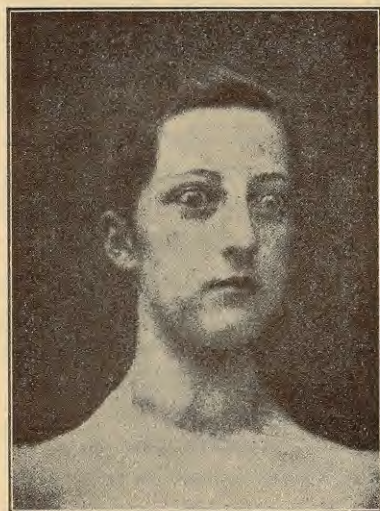
Šādiem cilvēkiem acu āboli reizēm liekas spiežamies ārā no pieres. Tādēļ tie izskatās sevišķi lieli. Skats ass, nemierīgs, drudzains, nespeciālists teiktu — traģisks vai ārprātīgs (skat. attēlu Nr. 2).

Pie skatīšanās uz leju plakstiņi labi neseko skatam, acis paliek vaļā. Āda sviedraina, mitra. Māti sāk izkrist. Pulss satraukts, šit dažreiz 120 un vairāk reizes minūtē. Sirds darbība paātrināta un vēlāk pilnīgi traucēta. Trīs rokas, plakstiņi, mēle.

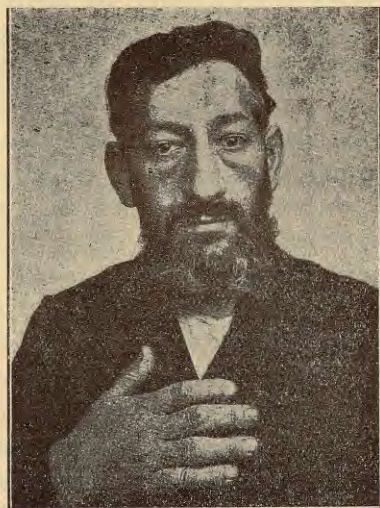
Ļoti satraukta arī visa centrālā nervu sistēma, kas vērojams no tā, ka slimnieki sūdzas par nepamatotu iekšēju nemieru, vieglu uzbudināmību, tie dūsmīgi, domu gaita paātrināta, nepastāvīga, bieži uznāk nepamatotas baiļu sajūtas, miegs caurs u. t. t. Šāds satrauktības stāvoklis var pat pāriet gara slimībā — psihozē.

Visas Bazedova slimības parādības še apskatīt nav iespējams, un tas arī nav vajadzīgs. Galvenais, pie Bazedova viss organisms intensīvāki deg, kādēļ tas arī uz

visiem iekšējiem un apkaimes kairinājumiem atbild māmāmi straujāki nekā parasts. Pie šīs slimības, profams, novērojamas dažādas slimības attīstības pakāpes. Visām pakāpēm kopējs — vairāk vai mazāk paaugstināta vielu maiņa.

2. attēls. Bazēdova slimība.

3. attēls. Akromēģalija.

Āpakšējais smadzeņu piedēklis (Hypophysis) — atrodas galvas kausā, zem smadzenēm, īpašā galvas kausa dobumiņā, ko sauc par turku sedliem (sella turcica). Šis dziedzeris tieši saaudzis ar smadzenēm.

Āpakšējā smadzeņu piedēkļa darbība ļoti cieši saistīta ar citu iekšējās sekrēcijas dziedzeņu darbu. Minēsim tikai, ka pēc vairoga dziedzeņa izgriešanas sākas pārmaiņas hipofīzē — tā palielinās, pieaug. Tas pats notiek pēc dzimumdziedzeņu izgriešanas. Pa grūtniecības laiku hipofīze palielinās. Ja piedēklis darbojas vāji, panīkst dzimumdziedzeņi, liesa, vairoga, virsnieru un krūšu — piena dziedzeņi. Vielu maiņa pazeminās. Ātkal jūtam, ka zinātne tuvu pieskārusies pārpersonālās cēlonības noslēpumam. Rodas nesatrīcināma pārlicība, ka orgānu diferenciaciju, integrāciju un darbības korrelāciju noteic kādi hormonu

ķīmiskie procesi, šo procesu līdzsvars. Ka tas tiešām tā, to pierāda smadzeņu piedēkļa sulu tālākās iedarbības īpašības.

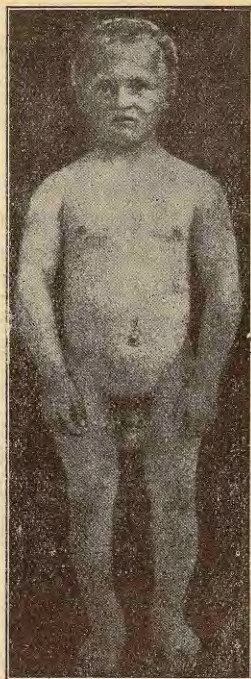
Dažreiz piedēkli iemetas audzējs. Tas reizēm veicina dzīvāku piedēkļa sulas atdalīšanos. Tā kā šis dziedzeris ar savu sulojumu ļoti lielā mērā kārtot — integrē kaulu sistēmas pareizu attīstību, tad arī vispirms te novērojam dažādas pārmaiņas. Sevišķi pārsteidz ķermeņa galu palieli-

4. attēls. Hipergenitālisms. Pār-
agra pūbertāte. Četri gadus vecs zēns,
bet jau ar pilnīgi attīstītiem dzimumorga-
niem un kaunuma apspalvojumu. Pedējais to-
mēr pēc sievietes tipa. Parastais augums četri
gadus vecam zēnam būtu 99 cm un svars
14 kgr. Šajā gadījumā izaudzis bērns-milzis
121 cm garumā un 34 kgr svarā.

Pilnīgi pamodusies arī dzimumtieksme.

Šādām slimīgām pārmaiņām dažādi iemesli.
Visbiežāki sastopamies ar audzējiem dzimum-
dziedzeņos, kaut arī reizēm tos atrod tāpat
virsnieņu dziedzeņos un sevišķi augšējā sma-
dzeņu piedēkli (Glandula pinealis).

Šādi slimnieki pārāgrī nobriest ne tikai sek-
suālā nozīmē, bet gan viss viņu ķermeņa aug-
šanas process noslēdzas nedaudz gados.

nāšanās (akromēgalija). Kājas, rokas — pēdas un plauk-
stas ar visiem pirkstiem, deguns, ausis, mēle izveidojas
neglīti un nesamērīgi lieli (skat. attēlu Nr. 3). Āda bieza,
tūskaina. Mati dažreiz biezi. Ja reizē panīkst dzimum-
dziedzeņi, mati sāk izkrist. Dzimumpotence krītas.

Smadzeņu piedēklīm vispār liela loma organisma au-
guma samēru noteikšanā. Ja piedēklis darbojas pastipri-

nāti — attīstās milži (ģigantisms). Ja darbība pazemināta — izveidojas pundurīši (bērna augums ar liela cilvēka galvu, sejas pantiem). Visas hipofīzes daudzo hormonu ietekmētās ķermeniskās pārvērtības šē nemaz nav iespējams minēt.

Kas attiecas uz psīchi, tad reizēm nenovērojam pie smadzeņu piedēkļa darbības traucējumiem sevišķi acīs krītošas pārmaiņas, tomēr vairuma gadījumos tās seko. Arī te novērojam dažādo traucējumu pakāpes. Sākot no flegmas, apatijas, jūtu dzīves nabadzības, dzimumdziņu anomālijām, garīgas enerģijas trūkuma, līdz konvulsijām, krampjiem un pat plānprātībai.

Daudzas gara un miesas pārvērtības pie nepareizas smadzeņu piedēkļa darbības vedamas sakarā ne tikai ar šī dziedzeņa traucējumiem vien, bet tās saistāmas ar vairāku dziedzeņu sulu ietekmi. No tiem pirmā un galvenā vieta ierādāma dzimumdziedzeņiem.

Dzimumdziedzeņi bez sulojuma uz āru dod vēl daudz svarīgus iekšējus sekrētus. Pēdējos izdala īpaši audi kā vīriešu olniās, tā sievietes olniās.

Šo jautājumu pētīšanā lieli nopelni Brown-Sequard'am, Bertholda'm, Steinach'am, Voronovam, Biedl'am, Falta'm, un daudziem citiem. Latvijā šajā laukā turpina strādāt prof. Ļebedinskis. No minēto autoru daudzuma jau varam iedomāties, ka literātūra šajā jautājumā izaugusi ļoti liela.

Ātzīmēsim tikai pašu svarīgāko, vispār atzīto.

Dzimumdziedzeņi ar savu sulojumu ir tie, kas noteic abu dzimumu atšķirības, pazīmes. Pēdējās mēdz būt divējādas — primārās un sekundārās dzimumpazīmes (pirmās un otrās pakāpes, ja vispār tā drīkst šos vārdus tulkot).

Par primārām dzimumpazīmēm sauc pašus dzimumorganus. Bet sākot ar 14., 15., 16. dzīvības gadu kā pie vīrieša, tā sievietes novērojamas lielākas pārmaiņas, starpība starp dzimumiem izpaužas spilgtāki. Izrādās, ka šajā laikā dzimumdziedzeņi sāk intensīvāki un arī īpatnējāki sulot. Šo sulu ietekmē izveidojas tā saucamās sekundārās dzimumpazīmes. Zēniem sāk augt ūsu un bār-

das apspalvojums. Sāk attīstīties spalvas arī uz krūtīm, rokām, kājām, muguras, bet sevišķi ap kaunumu un padusēs. Vīrieša kaunuma apspalvojums drīz vien izveidojas četrstūrainš ar vienu leņķi uz augšu līdz nabai. Nav ilgi jāgaida, kad arī balsī iestājas lūzums. Tā kļūst vīrišķīgāka, zemāka, dobjāka, veidojas it kā vairāk krūtīs. Vienmēr redzamāki izceļas ādama ābols — gāmurs.

Sievietei šajā laikā apspalvojums parādās tikai padusēs un ap kaunumu. Pēdējā vietā pie tam pareiza, norobežota trīsstūra veidā ar galotni uz leju. Ar satrauktu izbrīnu sieviete vēro sava ķermeņa pārvērtības. Krūtīs piebriest, gurni un pārējās ķermeņa daļas pieņem savā sievietes apaļumā.

Līdzīgas pārmaiņas novērojam arī pie citiem dzīvniekiem.

Laikmetu, kad vīrietim sāk parādīties uz āru sēkla, bet sievietei iestājas mēnešziedu laiks un vispār sekundārās dzimum pazīmes, sauc par pūbertāti. Zīmīgi, ka pūbertātes laikā ļoti stipri pārveidojas arī cilvēka psihe. Līdz tam zēnu un meiteņu psihē nav lielas starpības. Tie rotaļu biedri un draugi. Sākot ar sekundāro pazīmju izveidošanos, zēni kļūst vīrišķīgāki, varonīgāki, tie nododas fiziskam sportam un kaunas no visa sievišķīgā. Agrāko draudzeņu vietā tie meklē draugus. Meitenes gluži tāpat noslēdzas vairāk savā starpā. Jau pirmās menstruācijas — ziedi piegriež tās garīgo skatu vairāk savai iekšīnei un līdzīgu pārdzīvojumu biedrēm.

Dzimumdziedzeņu sulas ne tikai izsauc sekundārās dzimum pazīmes, tās aizplūst arī vēl uz smadzenēm un satrauc tās. Tādēļ gara dzīvē attīstās tas, ko arī pie atsevišķa individa varētu nosaukt par „vētras un dziņu laikmetu“. Viss liekas daudz krāsaināks, rožaināks, romantiskāks. Viss tiek uztverts asāki un dziļāki.

Dzimumdziedzeņiem turpinot attīstīties, abi dzimumi normāli atkal piegriežas viens otram. No nenoteiktām ilgām tie atkal piegriežas konkrētam ideālam — pretējam dzimumam.

Daudzu zinātnieku eksperimenti pierādījuši, ka tikko minētās sekundārās dzimum pazīmes, arī garīgās, noteic un rada dzimumdziedzeņu iekšējā sekrēcija. Ja cilvēku kastrē pirms sekundāro pazīmju rašanās, tad pūbertātes laikmets, arī psihiskais, nemaz neiestājas, tas iztrūkst. Vai katedru psihologi pēc visa tā tiešām iedrošināsies apgalvot, ka psihē valda tikai garīga determinācija? Bet atstāsim pagaidām šo jautājumu. Paklausīsimies labāk, kā tālāk eksperimentē biologs.

Izdarīti vēl īpaši transplantācijas mēģinājumi: sievietes kārtas dzīvniekam pārstādītas vīriešu kārtas oļņas un otrādi. Izrādās, ka pēc šādas transplantācijas mātītei sāk attīstīties tēviņa sekundārās dzimum pazīmes un otrādi. Arī dzīvnieku visa uzvešanās attiecīgi mainās.

Steinach's novēroja, ka ja vecām, panīkušām žurkām iepotē veco, novalkāto dziedzeņu vietā jaunus, viss dzīvnieks atjaunojas. Sirmā spalva nokrīt, tās vietā izaug jauna, spīdīga. Flegmatiskais, vecais žurku tēviņš sāk atkal spēlēt un dzīties pakal žurku mātītēm. Šie eksperimenti lika domāt, ka ar dzimumdziedzeņu atjaunošanu varēs atgriezt „mūžīgo jaunību“. Sākās visās malās ārkārtīgi intensīvi atjaunošanas mēģinājumi. Ar tiem kļuva slavens Voronovs. Tomēr tagad izrādās, ka cerības un solījumi pārspīlēti. Arī lasītājs, nopietni pārdomājams pievesto dažādo dziedzeņu darbību un lielo ietekmi uz mūsu ķermeņa augšanu, attīstību un uz tiem pašiem dzimumdziedzeņiem, sapratīs, ka nevar no organisma netraucēti izķert vienu dziedzeri un tikai ar tā atjaunošanu atvairīt vecuma iestāšanos. Galu galā tam pašam dzimumdziedzerim pastāvīgi jāsaņem ierosinājumi un jāsaņem sava darbība ar pārējiem. Bet ja pārējie novecojušies, ja nav līdzsvara? Tad organisms ar jauniem, iepotētiem dzimumdziedzeņiem saņem tikai „asu pātaģas cirtienus“, mazliet satrauc sevi, uz brīdi „atjaunojas“, bet drīz sabrūk, varbūt vēl vairāk, jo pārāk strauji tērētas atlikušās dzīvības rezerves. Bez tam vēl jāņem vērā mūsu smadzeņu sistēma. Nedrīkst aizmirst, ka mirušā smadzeņu masa neatjaunojas. Bet vecums var būt arī smadzeņu masas no-

valkāšanās sekas. Reģistrēti gadījumi, kur pēc dziedzeņu pārstādīšanas iestāties ārprāts. Domājams, ka tie būs tie gadījumi, kur vecums iestāties kā smadzeņu novalkāšanās sekas. Vecās smadzenes nav varējušas izturēt jauno dziedzeņu „lielo spiedienu“.

Lai būtu kā būdams, skaidrs tomēr viens, ka dzimumdziedzeņi ar savu iekšējo sulojumu uzskatāmi par visas mūsu garīgās un miesīgās dzīves lielāko spēka avotu.

Tiklīdz sāk aptrūkt šīs sulas, pazeminās vielu maiņa, notiek lielas pārmaiņas visā organismā, zūd pat dzimuma īpatnības un tieksmes. Krītas arī garīgā enerģija, domu asums, koncentrēšanās spējas, jūtu bagātība, radīšanas prieks, pašapziņa u. t. t.

Ka tas tiešām tā, to pierāda sekošais. Gadās, ka kādas slimības dēļ cilvēks jāizrūnī, jākastrē pēc pūbertātes laikmeta. Un arī tad izrādās, ka vīriešiem bārda sāk izkrist, dzimumapspalvojums pamazām pārveidojas sievietiskā trīsstūrī, mati reizēm tomēr aug intensīvāki. Abu dzimumu ķermeņa ārējais izskats tuvojas viens otram — vīrieši veidojas taukāki, mīkstāki, sievietes muskuļotākas ar retu spalvu uz sejas — vīrietiskākas.

Attīstās, tā saucamais, aseksuālais tips, pie kuņa izlīdzināta ne tikai miesīgā, bet arī garīgā dzimumu starpība.

Šis mākslīgi vai ar kādu slimību izsauktās pārveidības ļoti līdzinās iedzimtam eunūchoīdismam vai infantīlismam. Pirmais apzīmējums norāda uz dzimumdziedzeņu attīstības trūkumu un visām šī iztrūkuma garīgām un miesīgām sekām; otrs liek domāt par organisma attīstības apstāšanos bērna stāvoklī.

Eunūchoīdi ļoti atgādina īstos eunūchus, kādus sastopām agrākā Turcijā, vai pie skopciem, īpatnējas reliģiskas sektes piederīgiem, kuŗi aiz reliģiskiem motīviem sevi kastrējuši.

Eunūchoīdu dzimumdziedzeņi vāji attīstīti. Sakarā ar to pūbertāte pie viņiem vai nu nemaz nav novērojama, vai tā izteikta tik tikko saskatāmās pārmaiņas. Arī kā pieauguši cilvēki tie uzglabājuši savas bērnišķās ķermeņa formas. Starp eunūchoīdiem sastopam dažādus tipus. Vieni

attīstās kā milži ar stipri biezu tauku kārtu, citi raksturīgi ar akromegālijas parādībām (tā tad smadzeņu piedēkļa darbības traucējumu sekas), trešie attīstās maza auguma u. t. t. Visiem tiem kopējs — bērnišķīgās miesas formas. Eunūchoīdu izskatu sapratīsim, ja iedomāsimies pilnīgi pieaugušu bērnu. Šie „bērni“ sevišķi krīt acīs ar savu lielo augumu. Locekļi tiem attīstās sevišķi gaŗi. Tauku kārtā bagātīgi attīstīta, bet tauku sadalījums organismā ļoti nevienmērīgs. Visvairāk tauku izveidojas vīriešiem ap krūtīm, tā ka tās reizēm pilnīgi atgādina sievietes piena dziedzerus, tālāk ap gurniem un sēdvieta, kas vēl vairāk pastiprina sievietisko izskatu. Vispār, tauku sadalījums atgādina ainu, kādu novērojam pie pundurīšiem uz smadzeņu piedēkļa saslīmšanas pamata. Te jūtams, ka bez dzimumdziedzeņu attīstības traucējumiem līdzī izpaužas arī smadzeņu piedēkļa sulu ietekme. (Skat. attēlu Nr. 5.)

Zinātnieks Anton's atzīmē, ka bez vispārējā infantīlisma, kad pieauguša cilvēka vecumā redzam bērna ķermeņa būvi, jāizšķir vēl cilvēki ar atsevišķu ķermeņa daļu — deguna, ausu, sejas, roku u. t. t. parciālu infantīlismu.

Zīmīgi, ka reizē ar ķermeņa būves aizķeršanos bērna attīstības stāvoklī arī psīche paliek bērnišķīga.

Skaistus infantīlās psīches raksturojumus dod G. Peritz's.

Tā piem., 52 gadus vecs infantīls vecis nostrādā kādā redakcijā visu mūžu par izsūtāmo zēnu. Pelna visu laiku mūsu valūtā ap 20—25 latus mēnesī, bet iedomājas sevi par redaktora galveno palīgu. Bieži tas ņes gan no, gan uz parlamentu dažādus rakstus, bet galīgi nenojēdz, kas viss parlamentā norisinās. Viņa uzskats par to nav skaidrāks kā 10—12 gadus vecam zēnam. Šoreiz tā nav plānprātība, bet psīches bērnišķība — psīches infantīlisms. Šim cilvēkam seksuālā dzīve absolūti nepastāv. Ne reizi tas nav tuvojies sievietei.

Vai atkal, 23 gadus vecs vīrietis uzvedas kā mazs bērns. Mūžīgi turas mātes pavadā. Pat pie ārsta ierodas kopā ar māti. Bailīgs. Nepielaiž ārstu ieskatīties mutē, jo baidās, ka tam kaut ko nepadara. Citādi labsirdīgs, izpalīdzīgs, pa-

klausīgs. Naivi spriež par citu ļaužu darbību, kā arī pats neapzinās savas spējas — prāto, ka ieņems augstu posteni, vadīs lielus uzņēmumus u. t. t. Pie mazākās piepūlēšanās tomēr viegli nogurst; viegli padodas citu ļaužu pat pret-runīgai un kaitīgai ietekmei. Kauču kā bērns skolā labi mācījies, tomēr dzīvē palicis nepatstāvīgs un nevarīgs.

Psīchiski infantīlos citi ļaudis bieži izmanto ļauniem nolūkiem, piem., pierunā tos parakstīt vekseļus par milzu summām, ko tie arī izdara gluži kā mazi bērni — bez apdoma, vai uzmodina uz citādiem nodarījumiem, sevišķi, ja ļaunais nolūks nav rokām taustāms un atklāti noziedzīgs.

Dažreiz gādās, ka šie ļaudis mazliet nospiestā gara stāvoklī, jo apzinās savu mazvērtību, mēģina atraisīties no tuvinieku garīgās autoritātes vai pat aizbildniecības, bet tiklīdz tas noticis, tie jūtas nevarīgi, it kā būtu pazaudējuši dzīvē visus balstus.

Kā jau teikts, te nav darīšana ar plānprātību vai vājprātību, bet gan ar normālu psīchi, ar psīchi, kas it kā sastingusi bērna stāvoklī. Varētu arī teikt — ar miniatūru psīchi. Kaut kas vidējs starp bērnu un pieaugušu.

Tiešām, ja tuvāki ieskatāties infantīlā psīchē, tad atrodam visas bērna psīches raksturīgākās īpašības.

Tie nav spējīgi atšķirt subjektīvo no objektīvā. Par viņu loģiku varētu teikt, ka tā nenorisinās pēc cēlonības likumiem, bet gan afektīvi, pēc līdzības. Tā, piemēram, ja vaicājam tiem, kas ir alkohols, tie atbildēs apm.: „kad daudz tiek dzerts“.

Gluži kā bērnus tos viegli ietekmēt. Tiesā tie pārliecināti — naivi apgalvos un apstiprinās to, kas tiem iesuģerēts-iestāstīts. Vispār, kritikas spēju tikpat kā nav. Tie mīl pakaļdarināt savām autoritātēm. Paši tie nav spējīgi ātri un precīzi aptvert apkārtnes notikumu un parādību režģi. Domu gaita tiem gurdēna un nenoteikta. Tie daudz fantazē. Mīl pasakas un fābulas. Gluži kā bērni tie nevar atšķirt svarīgo no mazsvarīgā; bieži trūkst nojēgas par skaitļu lielumu. Lielīgi tie mētājas ar miljonu skaitļiem, bet tajā pašā laikā spējīgi iedomāties, ka par 1—2 latiem

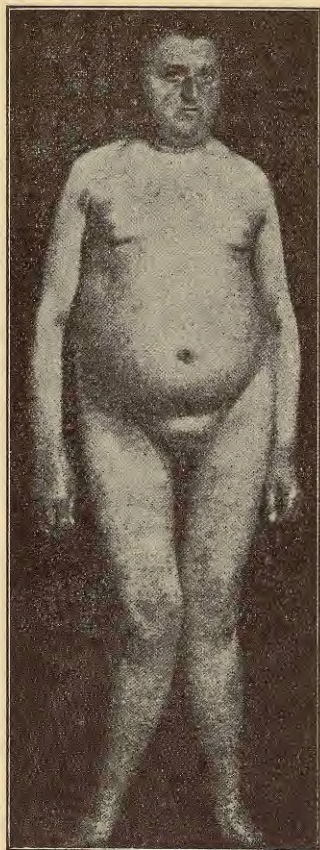
stopamas anomālijas, pat veselas daļas no pretējā dzimuma dziedzeriem. Daži zinātnieki iet pat tik tālu, ka apgalvo, ka pilnīgu 100% vīriešu un sieviešu nemaz neesot. Absolūti līdz galam orgāni nekad neesot izdiferencējušies, ja ne strukturāli, tad mazākais sulu sastāvā. Varbūt tādēļ mēs tiešām redzam bieži garīgā ziņā vīrišķīgas sievietes un sievišķīgus vīriešus, bet ķermenbūvē vīrietim vienu otru sievietisku un sievietei vīrietisku pazīmi.

Ja organismā nepareizi darbojas tikai viens kāds iekšējās sekrēcijas dziedzeris, tad slimības vai anomālijas pamatus saskatīt diezgan viegli. Dažreiz, turpretim, grūti izšķirties, kurā dziedzerī traucējums sācies, jo ķermeņa uzbūvē un gara darbībā bieži redzam vienā laikā vairāku dziedzeņu slimīgo sulu ietekmi. Atgādināsim tikai, ka pie vairoga dziedzeņa sulu iztrūkuma arī dzimumdziedzeņi un orgāni vāji attīstās. Tas vēl savukārt padziļina un sarežģī vispārējos organisma miesīgos un garīgos attīstības traucējumus. Mēs zinām, ka pie eunūchoīdiem sastopam reizēm tādus attīstības traucējumus, kas iespējami tikai tad, ja nenormāli darbojas apakšējais smadzeņu piedēklis. Vēl vairāk, varētu sacīt, ka apakšējā smadzeņu piedēkļa sulas stimulē dzimumdziedzeņu attīstību, jo, ja šo sulu iztrūkst, dzimumorgāni vāji attīstās un attīstītie panīkst; bez šo sulu ietekmes neizveidojas arī sekundārās dzimum pazīmes. Pēc izrūnīšanas dzimumdziedzeņu sulu iztrūkumu cenšas kompensēt apakšējais smadzeņu piedēklis, tas piebriest pat savos apmēros. Tas pats notiek pie sievietēm pa grūtniecības laiku.

Viss tas norāda, ka iekšējās sekrēcijas dziedzeņu darbība stipri koordinēta savā starpā. Pierādījumu tam netrūkst. Lai minam tikai, ka, ja izgriež vairoga dziedzeri, smadzeņu piedēklis sāk darboties intensīvāki, bet ja piedēkļa darbība apstājas, panīkst ne tikai dzimumdziedzeņi, bet arī vairoga dziedzeris, liesa, virsnieņu un krūšu — piena dziedzeņi. Vispār, pazeminās vielu maiņa.

Ka dziedzeņi savā darbā koordinēti, to redzam vēl no sekošā.

Smadzenēs augstāk par apakšējo smadzeņu piedēkli atrodas vēl kāds dziedzeris, ko varētu nosaukt par augšējo smadzeņu piedēkli. Prof. Dr. med. Prīmanis apzīmē to par čiekurveida dziedzeri (glandula pinealis).

5. attēls. Eunūchoīds.

Šis dziedzeris darbojas tikai līdz 7. dzīvības gadam. Pēc tam tas lēni sabrūk.

Ja nepieaugušam dzīvniekam šo dziedzeri izgriež, organisma augšana apstājas uz 2—3 mēnešiem, pēc kam traucējums atkal izlīdzinās. Iztrūkumu kompensē citu dziedzeru sulas. Gaiļiem pēc šī piedēkļa izgriešanas strauji attīstās dzimum pazīmes — olniņas un sekste. Ja cilvēkam līdz 7 gadu vecumam piedēklis saslīmis, tas ir, viņa darbība traucēta, cilvēks ātri aug, seksuāli jūtami briest. No minētā varam secināt, ka šī piedēkļa sulas rēgulē jeb aiztur dzimumorgānu attīstību. Sulu trūkums it kā atraisa dzimumorgānu augšanas — attīstības tieksmi (skat. attēlu Nr. 4).

Zināmā mērā līdzīgi iedarbojas uz organisma attīstību aizkrūts jeb guznas dziedzeris (glandula thymus). Šis dziedzeris guļ aiz krūšu kaula. Tas darbojas cil-

viekam līdz 15. gadam; pēc tam dziedzeri nomāc tauku audi.

Šī dziedzeņa sulu ietekmē veidojas galvenā kārtā mūsu kaulu sistēma, sevišķi locekļu garie kauli. Ja krūšu dziedzeris iztrūkst vai nedarbojas kārtīgi, garie kauli pa-

liek īsi, viegli lokās un lūst. Visa ķermeņa gaita traucēta, iestājas muskuļu trīce un pat nāve.

Ja guznas dziedzeri izgriež, dzimumdziedzeri ātri nogatavojas, agrāki nekā parasts aug kaunuma un padušu apspalvojums. Pāragri mostas dzimumtieksme. Gadās, ka guznas dziedzeris nepanīkst arī pēc 15. dzīvības gada, tas turpina vēl darboties. Tādos gadījumos dzimumorgani slikti attīstās, reizēm izveidojas pat īsti eunūchoīdi.

No sacītā varētu secināt, ka guznas dziedzeris spējīgs nobremzēt — aizturēt dzimumdziedzeņu attīstību, bet paši dzimumdziedzeri no savas puses neiedarbojas uz guznas dziedzeri. Tā nav. Neviens dziedzeris nedarbojas brīvi, izolēti. Ja izgriežam dzimumdziedzeņus pirms 15. dzīvības gada, tad novērojam, ka guznas dziedzeris pieņemas savos apmēros, tā tad arī viņu pašu bremzē dzimumdziedzeņu sulas. Un, jādomā, ka šī bremze ap 15. gadu, kad iestājas pūbertāte, būs tā, kas pilnīgi iznīcina vēlāk guznas dziedzeri, reizē atraisīdama visā varenībā savu — dzimumdziedzeņu spēku.

Guznas dziedzeņa nepareiza darbība rada arī psihiskus traucējumus, sākot no garīgas mazvērtības sajūtas, koncentrēšanās spēju trūkuma, baiļu sajūtām, patstāvības trūkuma, miegainības un nevarības, līdz pilnīgam vājprātam un pat krītamai kaitei.

Ja apskatām normāli attīstītu individu, tad redzam, ka tā attīstību noteic līdz 7. gadam, tā tad līdz skolas vecumam galvenā kārtā divu dziedzeņu — augšējā smadzeņu piedēkļa un guznas dziedzeņa — sulu bremze, aizture. Skolas vecumā, no 7. līdz 15. gadam, turpina darboties tikai viena bremze — guznas dziedzeņa sulas. Jo tuvāki pūbertātei, jo vairāk atslābst guznas dziedzeņa darbība, jo vairāk un vairāk organismā ieplūst dzimumdziedzeņu sulas un pamazām sagatavo un pārveido organismu un psihi tām pārmaiņām, kādas pilnos ziedos uzplaukst pūbertātes laikā un pēc tam.

Nekādā ziņā nedrīkstam iedomāties, ka tikko minētie dziedzeri vieni paši saistīti savā darbā. Nē, arī tos ietekmē vēl apakšējais smadzeņu piedēklis, vairoga dziedzeris.

dzeris, liesa un citi, kuŗus visus nav iespējams šajā darbā apskatīt. Tas mūs novestu pārāk tālu. Atļausimies tikai vēl īsumā pakavēties pie tā saucamiem virsnieŗu dziedzeriem (gl. suprarenalis).

Noskaidrots, ka virs abām nierēm kā cepurītes guļ pa vienam virsnieŗu dziedzerim. Tie raŗo organismam ārkārtīgi nepiecieŗamas sulas. Šo dziedzeru zaudējumam seko nāve. Ja tie vāji darbojas, iestājas vispārējs gurdenums, reiboņi, nogurums, kas pāriet miegainībā; nervu sistēma viegli uztraucama, var iestāties dēlīrijs, epileptiski krampji ar apziņas zaudējumu. Parasti uz ādas parādās brūns — kapara krāsas pigments. Jo vairāk attīstās pigments, jo lielāks kļūst muskuļu nespēks, kritas ķermeņa temperatūra un asins spiediens, līdz iestājas gaudenība.

Virsnieŗu dziedzerus var apzīmēt arī kā asinsvadu dziedzerus, jo tie izdala īpaŗu hormonu adrenalīnu, kas iedarbojas uz asinsvadiem, tos saŗaurina. Kā sekas saŗaurinātiem asinsvadiem ceļas asins spiediens.

Virsnieŗu dziedzeru darbība lielā mērā saistīta ar citu dziedzeru sekrēciju. Pirmā vietā atkal minami dzimumdziedzeri. Tā novērots, ka grūtniecības laikā virsnieres palielinās. Ja šie dziedzeri darbojas intensīvāki par normālo, bērni ātri aug, dzimumdziedzeri un orgāni attīstās par āgru, tāpat seksuālās dzīņas mostas bez laika. Pie virsnieŗu audzēja parādās hirsutisms — intensīvs apspalvojums kopā ar seksuālās sfēras traucējumiem.

Ja dziedzeri darbojas vāji, attīstās pseidohermafrodisms.

Atzīmējams vēl, ka reizē ar vāji attīstītām virsnierēm konstatēti ne tikai vāji attīstīti dzimumdziedzeri, bet arī smadzenes nepilnīgi izveidotas.

Autonomā jeb veŗetātīvā nervu sistēma. Kā redzējam, organisma diferenciāciju un integrāciju, darbības korrelāciju, kā miesīgo, tā garīgo, ārkārtīgi dziļi ietekmē iekŗējā sekrēcija. Bet šajā darbā dzīvi piedalās kāda nervu sistēma, kuŗu sauc par autonomo jeb veŗetātīvo. Par autonomo, laikam, tādēļ, ka tā labprāt nepakļaujas smadzeņu gārozas vai apziņas rīkojumiem; par

veģetātīvo, domājams, tādēļ, ka bez apziņas piedalīšanās kārto organisma augšanu, sabojāto daļu dzīšanu, atjaunošanu un iekšējo orgānu darbību, pat tos procesus, kuŗu norisi organisms apzināti psihiski nepārdzīvo, nenojauž.

Zīmīgi, ka gluži tāpat, kā dziedzeŗu sulu iedarbībā novērojama zināma divdabība, arī autonomā nervu sistēma sadalāma divās grupās. Vienu no šīs grupas sauc par simpatisko, otru par parasimpatisko jeb vāga sistēmu. Neaprostīsim tuvāki autonomās nervu sistēmas anatomiju un atrašanās vietu. Tas galu galā lasītājam nēko nedos.

Mēdz teikt, ka vāgu un simpatiku var salīdzināt ar diviem svaru kausiem. Normāli šiem kausiem jābūt līdzsvarotiem, tas būtu vāgum un simpatikum jādarbojas vienādā stīprumā, pareizāki — jāatrodas fizioloģiskā līdzsvarā. Tiklīdz viena no šīm sistēmām darbosies intensīvāki, arī otra tiek izsaukta līdzsvara labad uz to pašu. Tas pats notiek, ja darbība atslābst. Pārpratumu novēršanai atzīmējams, ka līdzsvars nav jāsaprot burtiski, te domāts organismam nepieciešamais bioloģiskais līdzsvars, pie kuŗa viena vai otra sistēma dabīgi dažādos laika sprīžos ņem pārsvaru, ja tas organismam nepieciešams; tas būs bioloģisks, relatīvs līdzsvars. Tikai šāds bioloģisks, paša organisma un viņa apkaimes noteikts līdzsvars te domāts. Tā tas jāsaprot, ja salīdzinām šīs nervu sistēmas darbību ar diviem grožiem, kuŗiem jāvada „dzīvais ķermeņa pajūgs“. Tiklīdz viens no grožiem pievelkas stīprāki, līdzsvara dēļ arī otram jādara tas pats un otrādi. No šiem salīdzinājumiem būs saprotama arī ārsta rīcība, kas, novērodams pie slimnieka simpatika vai vāga pārsvaru, mēģinās vai nu pārkairināto sistēmu nomierināt — atslābināt, vai arī attiecīgi satrauks pretējo, liks, tā sakot, vairāk atsvaru uz pretējā svaru kausa.

Abi salīdzinājumi ne tālu neatklāj visas autonomās sistēmas darbību, bet tie tomēr dod iespēju saprast, ka vāgs un simpatiks galvenos vilcienos izveidojas par pretekļiem jeb, kā medicīnā mēdz teikt, antagonīstiem.

Neiedziļināsimies visos sīkumos autonomās nervu sistēmas darbības mēchanismā. Pietiks, ja aizrādīsim, ka eksperimentāli var pārliccināties par simpātiskās sistēmas darbību, iešļircinot organismā adrenalīnu. Izrādās, ka adrenalīns kairina, izsauc darbību visos tajos orgānos, kuŗus inervē simpātiskā sistēma. Līdzīgi simpātiskai sistēmai, arī adrenalīns sašaurina asinsvadus, paceļ asins spiedienu, paātrina sirds darbību, izpleš acu zīlītes, aiztur zarnu peristaltiku u. t. t.

Epinger's, Falta, Rudinger's un Grunenberģ's pierāda, ka vairoga dziedzeŗu sula — hormons arī kairina simpātisko nervu sistēmu un izsauc organismā ar savām sulām visus simpātiskās sistēmas kairinājuma efektus. Tomēr vairoga dziedzeŗa hormons neiedarbojas tieši un uz simpātisko sistēmu, bet ietekmē vispirms adrenalīna atdalīšanos.

Pastāv diezģan noteikti norādījumi, ka ģuznas un dzimumdziedzzeŗu sulas kairina — sensibilizē vāģa jeb parasimpātisko sistēmu.

No tā un daudz citiem eksperimentiem varam secināt, ka autonomā nervu sistēma stīprā mēŗā pakļauta iekšēģās sekrēcīģas ietekmei. Zīmīgi, ka arī visi iekšēģās sekrēcīģas dziedzeŗi sadalāmi pēģ savu sulu īpašībām tādos, kas ietekmē šādā vai tādā veidā vai nu simpātisko vai parasimpātisko autonomās nervu sistēmas daļu.

Katram iekšēģās sekrēcīģas dziedzeŗim pieiet kā simpātiskie, tā parasimpātiskie nervu ģali. Tas liek domāt, ka dziedzeŗu suloģums ne tikai ietekmē nervu sistēmas darbību, bet arī pēģdēģā rēģulē norises pašos dziedzeŗos.

Ja tuvāģi ieskatāmies autonomās nervu sistēmas anatomijā, tad redģam, ka visa tā saistģta tomēr ar centrālo nervu sistēmu. Īpaši autonomās nervu sistēmas centri sastopami ģan muģurkaulāģa smadzenēs, ģan ģalvas kausa centrālāģās, vidēģās smadzeņu daģās, sevišķģ daģāģos smadzeņu kodolos.

Eksperimentģ pierāda, ka visa orgānisma vielu maiņu kārto tikģo minētie autonomās nervu sistēmas centri. Tā noskaidrots, ka orgānisma cukura daudzumu, cukura vielu maiņu kārto autonomās nervu sistēmas centrs iegarenās

smadzenēs, pie kam simpatīks mobilizē cukura izdalīšanos no aknām, bet parasimpatīks šo izdalīšanos bremzē — aiztur. Lai ieturētu cukura vielu maiņu līdzsvarā ar pārējo autonomās nervu sistēmas daļu un visa organisma vajadzībām, pastāv vēl kāds augstāks autonomās nervu sistēmas centrs galvas smadzenēs. Pēdējais atrodas galvas smadzeņu centrālajās vidus daļās (corpus striatum). Šī centrāle uztur sakarus ne tikai ar zemākām smadzeņu daļām, bet arī ar smadzeņu garozu. Tālāk noskaidrots, ka organisma ūdens un sāls vielu maiņu kārtā tā pati autonomā nervu sistēma, pie kam simpatīks aiztur nieņu darbību — šķidrums izdalīšanos, bet parasimpatīks jeb vāgs to veicina. Šo darbību pārvalda īpaši autonomās nervu sistēmas centri, kuņģi pēc būtības un atrašanās vietas daudz neatšķiras no tikko minētiem cukura vielu maiņas centriem. Gandrīz to pašu var teikt par olbaltumvielu maiņu.

Izcilus vietu organismā ieņem degšanas procesi. Mēs zinām, ka organisms, neskatoties uz dažādo apkaimes temperatūra, savu ķermeņa siltumu ietur vienmēr noteiktā augstumā. Izņēmums, ja organisms saslimis un cīņa ar slimību prasa lielāku enerģiju un pretindu izstrādāšanu. Tādos brīžos organisma temperatūra ceļas virs parastās normas. Organisms cīnās, visas ķermeņa rezerves tiek mobilizētas, sadedzinātas un pārstrādātas nepieciešamās pretvielās — „kaŗa ieročos“. Jo karstāka cīņa, jo augstāka organisma temperatūra.

Visa organisma saskaņota piedalīšanās cīņā ar slimību iespējama tikai tad, ja to vada kāds centrs. Šis centrs pārziņ ķermeņa siltuma rēgulāciju un uztur to noteiktā augstumā arī tad, ja organisms vesels.

Izrādās, ka siltuma rēgulācija piederai tai pašai autonomai nervu sistēmai. Simpatīks rūpējas par to, lai ierobežotu ķermeņa asins siltuma zaudējumus, vāgs veicina siltuma izdalīšanos. Citiem vārdiem, simpatīks satur sevī nervu šķiedras, kas rūpējas par ķermeņa siltuma celšanos, bet vāgs pazemina šo siltumu. Kā vāgs, tā simpatīks sastopas īpašos smadzeņu centros, kur

viņu darbība tiek saskaņota, līdzsvarota. Šādu centru ir vairāki. Neiztīrējot tuvāki šo centru atrašanās vietas, atzīmēsim, ka tie klausā viens otram īpašā padotības kārtībā. Augstākais centrs atkal atrodas galvas smadzeņu vidienā un uztur sakarus arī ar smadzeņu garozu.

Cerams, ka ar šiem nedaudziem piemēriem būs pietiekoši raksturojuši autonomās nervu sistēmas darbību. Visu apskatīt šē nemaz nav iespējams.

Atzīmēsim vēl reiz, ka autonomā nervu sistēma nav padota mūsu gribai, apziņai. Tā, piem., mēs nevaram apzinīgi ietekmēt sava ķermeņa cukura, ūdens, sāls, olbaltuma u. t. t. vielu maiņu, nerunājot nemaz par siltuma regulāciju un iekšējo orgānu darbību. Tomēr nevar pilnīgi noliegt, ka autonomā nervu sistēma nestāvētu nekādos sakaros ar psihi. Izrādās, ka autonomā sistēma viegli atsaucas uz mūsu pārdzīvojumiem, sevišķi afektiem. Ja uzbudinājuma laikā, dusmās mēs nosarkstam, aiz bailēm nobālam, svīstam, sirds darbība vai nu paātrinās, vai dažreiz ļoti palēninās u. t. t., tad tas iespējams tikai tādēļ, ka caur smadzeņu garozu uztvertie iespaidi satrauc zemākās smadzeņu daļas, smadzeņu masas vidienā esošos afektu centrus. Bet pēdējie guļ cieši blakus, vai reizēm pat pilnīgi sakrīt ar augstākiem autonomās nervu sistēmas centriem. Šie centri savukārt kārtu asins vadu izplešanos un sašaurināšanos (nosarkšanu un nobālēšanu). Tagad sapratīsim arī, kādēļ no nepatikšanām dabūjam caureju, kā tas bieži novērojams pie skolniekiem un studentiem pirms eksāmeniem. No pārdzīvojumu — afektu centriem uzbudinājums pārplūdis uz autonomās nervu sistēmas centriem smadzenēs un izsītis tos no parastā līdzsvara. Sekas — viena no autonomās nervu sistēmas daļām, šajā gadījumā vāgs, sāk intensīvāki darboties. Bet vāgs taču veicina zarnu kustības — peristaltiku. Pārkairinātais vāgs rada pastiprinātu zarnu darbību — caureju.

Bet var būt arī otrādi. No līdzsvara izsistā autonomā nervu sistēma spējīga sacelt mūsos nepamatotu uzbudinājumu, bailes, vispār afekta stāvokļus, pat bez psihiška satura. Mēs jūtam tādos brīžos nemieru, bailes un

dažreiz pat lielu uztraukumu, bez kā saprastu šo parādību garīgos cēloņus, pat vairāk — šiem satraukumiem mēs vispār nevaram saskatīt kaut jeb kādu garīgu saturu.

Šādi stāvokļi iespējami, ja autonomās nervu sistēmas augstākie centri satraukti, kauču ar kādu iekšējās sekrēcijas hormonu, piem. vairoga dziedzeņa sulu. Tā kā cieši blakus autonomās nervu sistēmas centriem atrodas afektu centri smadzenēs, tad arī pēdējie tiek satraukti, uzbudināti bez kāda pamata. Uztraukums, pārdzīvojums nav psihiski determinēts, kā teiktu psihologs.

Tagad sapratīsim, kādēļ pūbertātes laikā afektu — jūtu dzīve tik viegli satraucama, jo taču šajā laikā intensīvi darbojas dzimumdziedzeņu hormoni, kas pastāvīgi uzplūdina kairinājuma viļņus smadzenēm.

Pārpratumu novēršanai spilgti jāpasvīturo, ka autonomā nervu sistēma netiek ietekmēta tikai no iekšējās sekrēcijas dziedzeņiem, bet ka šī sistēma arī no savas puses ietekmē pašu dziedzeņu darbību. Pašreiz zinātnē valda ieskaits, ka autonomā sistēma vairāk gan kārtu pašu iekšējo sekrēcijas dziedzeņu darbību nekā otrādi. Pēdējais ieskaits ticamāks, jo autonomā nervu sistēma vairāk centrālizēta un tādēļ viņas darbība būs vairāk piemērota visa organisma vajadzībām. Bez apziņas līdzdalības autonomā nervu sistēma lietīšķi nokārtu visas organisma iekšējās vajadzības. Tā autonomi, pēc vajadzības, reizēm aiztur kāda orgāna dziedzeņu darbību, reizēm atkal šo darbību atraisa. Vai te neslēpjas daļa neapzinātas psīches, prīmitīvas psīches — psīchoīda fizioloģiskais mēchanisms, ja patīk, vai te neredzam kaut daļu no minētās entelechijas mēchanisma? Ja arī tam nepiekrīstu, tad tomēr to grūti noliegt.

Kas attiecas uz autonomās nervu sistēmas un iekšējās sekrēcijas kopdarbību, tad, pie pašreizējā zinātnes stāvokļa, varam, savelkot visu kopā, sacīt, ka abi šie lielie un svarīgie organisma aparāti darbojas saskaņoti, tie ietekmē viens otru, tie, būdami dažādi veidoti, tomēr ieslēdzas viens otrā kā burvja lokā. Tie ietekmē viens

otru ar iebildumu, ka vadošā loma organismā šajās parādībās tomēr pieder autonomai nervu sistēmai.

Tik ilgi uzskatījāmies pie autonomās nervu sistēmas fizioloģijas tādēļ, ka šīs ziņas noderēs arī grāmatas otrai daļai. Pēdējā pieskārsimies arī pārējai nervu sistēmai un smadzenēm.

Pēc šīs īsās dažu organu un sulu apskates atgriezīsimies atkal pie iesāktā salīdzinājuma starp organismu un mašīnu.

Mēs vienojamies, ka mašīnas darba kvalitāti, tas ir to, kā un ko mašīna ražo, noteic mašīnas uzbūve, tās konstrukcijas īpatnības. Mašīnas darba kvantumumu, daudzumu, tas ir to, cik ātri un cik daudz mašīna ražo, noteic galvenā kārtā tās deg- un smērvielas kā pēc daudzuma, tā labuma, ko ievadām mašīnā.

Apmērām to pašu var sacīt par organismu. Tas, kā organisms reaģēs uz kādu kairinājumu, šīs reakcijas īpatnības, tas ir kvalitāte, atkarājas no organisma īpatnējās konstrukcijas, viņa daļu un kopuma struktūras.

Cik strauji organisms reaģēs, cik ilgi tas darbosies, to noteic galvenā kārtā tā vielu maiņa, kas viņā norisinās — no tiem svarīgākie — degšanas procesi un hormonu darbība.

Tā, piem., var taču būt dažādas tvaika mašīnas. Vienas no tām kalpos kā dažādi satiksmes līdzekļi, citas kā dzinējspēks, kā spiedes u. t. t. Atkarībā no tā, kādam uzdevumam tās gatavotas, šo mašīnu konstrukcija būs dažāda.

Un arī vienādam darbam domātās mašīnas ne vienmēr līdzinās viena otrai. Ja arī šādas mašīnas vienādi, līdzīgi ieeļļo un apkurina, redzam, ka viņu padarītais darbs dažāds. Tas var būt tādēļ, ka vienai mašīnai būs kāda gaŗāka svira, otrai vēl kāds papildu rats, novērstis berzēšanās lielums, trešai ierīkots kāds papildu ventsils, kas automatiski izslēdz pārmērīgo spriegumu u. t. t. Skaidrs, ka pie mašīnas konstrukcijas dažādībām arī padarītais darbs un sevišķi tā kvalitāte atšķirsies savā starpā.

Gluži tāpat tas ir ar organismu. Ne tikai dažādi dzīvnieki dažādi reaģēs uz kādu ārēju kairinājumu, pat bieži vienas sugas dzīvnieki līdzīgos apstākļos individuālizē savu izturēšanos. Visi, pat vienas sugas pārstāvji, nekad nav veidoti absolūti pēc vienas schēmas. Vienam individam vairāk attīstīta muskulatūra, otram redze, trešam dzirde, ceturtam smadzeņu sistēma, bet piektam visa struktūra slimīgi pārveidota u. t. t.

Ja nu kādu mašīnu vienu reizi stipri sakurina, otru reizi vāji, tad redzam, ka pirmo reizi tā attīsta ļoti intensīvu darbību, bet otrā gadījumā darbs gauss. Gadās arī, ka sliktā mašīna pie labas kurināšanas attīsta gluži tādu pašu darbības ātrumu, kā laba mašīna pie sliktas apkurināšanas. Bet līdzīgos apkurināšanas un eļļošanas apstākļos starpība būs acīm redzama.

Bet vai ar organismu nav tāpat? Katram no tiem sava īpatnēja konstrukcija, kas noteic viņa darbības kvalitāti. Dzīvniekam, arī cilvēkam, ar labu organisma struktūru, var būt dziedzeļi, kas paši no sevis attīsta pietiekoši hormonus. Šāds organisms darbosies teicami. Bet kāda cita organisma dziedzeļi nespēj attīstīt pietiekoši dzīvinošos sekrētus. Ja šādam dzīvniekam, resp. cilvēkam iedodam iztrūkstošos hormonus vai kādas uzbudinošas vielas, piem. kofeīnu, tad izrādās, ka reizēm tas spējīgs attīstīt tikpat lielu smadzeņu enerģiju kā pirmā gadījumā.

Tā tad organisma dzīvības veids, viņa darbība ir atkarīga no diviem faktoriem: organisma struktūras, no vienas puses, un vielu maiņas, no otras.

Ja pieskaņamies vēl reiz salīdzinājumam ar mašīnu, tad varam reizē ar prof. Dr. S. G. Ewald'u sacīt, ka tas, ko pie mašīnas mēdz saukt par spriegumu, kas stiprā mērā atkarīgs no kurināmo vielu daudzuma un labuma, bioloģiski nozīmēs organisma vielu maiņas augstumu jeb organisma biotonusu, to dzīvības spriegumu, dzīvības potenci, ko vērojam pat katrā dzīvā šūniņā.

Organisma biotonusu noteic vielu maiņas augstums. Falta uzstādījis pat veselu schēmu, no kuņas redzams, ka visi iekšējās sekrēcijas dziedzeļi sadalāmi divās lie-

lās grupās, no kurām viena paceļ biotonusu, bet otra pazemina.

No biotonusa atkarājas organisma darbības intensīvums un temps. Biotonuss noteic organisma dzīvības izjūtas toni. Ik dienas novērojam, ka cilvēki ar labu biotonusu vienmēr, pat grūtos brīžos nezaudē savu labsajūtu, jo visi viņu organi darbojas nevainojami. „Visu organu izjūtas kopsumma ir tā, kas psihiski noteic pašos pamatos to vītālo jeb dzīvības izjūtu, kas mūsos rit“, saka prof. Ewald's (Temperament und Charakter, 12. l. p.).

Prof. Ewald's ir tajos ieskatos, ka katra organisma, arī cilvēka, biotonuss nemainīgs. Tas iedzimst. Šo domu viņš illūstrē ar vairākiem piemēriem, no kuriem redzams, ka ļaudis ar labu biotonusu nekad nezaudē dzīves prieku, pat grūtos brīžos un smagi slimi tie paliek optimisti, gaišu, saulainu skatu.

Pilnā mērā šim Ewald'a uzskatam grūti piekrist. Arī pats Ewald's atzīst, ka reizēm biotonuss tomēr var grozīties, bet tikai pēc dažām smagām slimībām, sevišķi ja aizskārti iekšējās sekrēcijas dziedzeri.

Bet mēs taču zinām, ka cilvēka iekšējās sekrēcijas dziedzeri dažādos cilvēka vecumos arī dažādi darbojas. Līdz 7. dzīvības gadam darbojas augšējais smadzeņu piedēklis, līdz 15. g. guzmas dziedzeris, pēc 15. g. pārsvaru ņem dzimumdziedzeri, kas vecumā atkal izbeidz savu darbību u. t. t. Protams, ka tas viss ietekmē vielu maiņu un reizē ar to biotonusu — organisma sprieguma stāvokli. Izsekodami iekšējās sekrēcijas darbības maiņām dažādos cilvēka vecumos, mēs arī novērojam, ka no zēna ar zemu biotonusu izveidojas vīrs ar lielu dzīves spriegumu, lai, varbūt, vecumā atkal sakristu lielā nevarībā. Ewald'am varētu piekrist tikai tiktālu, ka biotonuss tiešām ir viena no konstantākām organisma parādībām, bet ne absolūti.

Psīchiatrijā jau sen zināma kāda slimība, ko sauc par cirkulāro maniakālo dēpresiju.

Slimība raksturīga ar to, ka slimnieks reizēm psihiski ļoti satraukts, reizēm normāls, reizēm kluss, nomākts, dēpresīvs vai pat melancholisks.

Visa dzīve šiem slimniekiem iet kā pa viļņiem, reizēm tos uzsviež augstu, tie jūtas vareni, domu gaita rit ātri, tie asprātīgi, ļoti kustīgi, dzīvi, reizēm pat frako. Pēc tam daudziem seko kritiens uz leju, tie sāk skumt, stundām sēd bez jebkādam kustībām. Tā, piem., kāds slimnieks psihiatriskā slimnīcā uzjautrina visus ar asprātībām, ļoti dzīvi attēlo, kā brauc lokomotīve, kā bērns tas mīdās taktī, kustina elkoņus, šņāc un svilpj, lai pilnīgi atdarinātu lokomotīves gaitu. Skatītāju un klausītāju uzmundrināts, tas sāk pat „rutkus stādīt“, kūrēt, kauču tam tuvu pie 60 gadiem. Un tad nāk brīži, pēc vairākām dienām, kad šo slimnieku nekas vairs neinteresē. Dienām tas var nosēdēt ne ar vienu nesarunājies, bez kādām kustībām, bieži pat pilnīgi atsacīdamies no barības. Uz jautājumiem, kā klājas, atbild, ka nav vērts dzīvot, viss pagalam u. t. t.

Uzбудinājumu brīžos šādu slimnieku biotonuss augsts. Dzīvības sajūta liela. Paguruma brīžos kritis arī biotonuss.

Novērojumi, starp citu, arī pie cirkulārās maniakālās dēpresijas atļauj prof. Ewald'am uzstādīt tezi, ka biotonuss ir tas faktors, kas noteic psihē cilvēka temperāmentu.

Pie tam izrādās, ka sangviniskais jeb hipomaniskais temperāments, kas raksturīgs ar paātrinātu garīgās norises tempu, visu garīgo kvalitāšu palielinātu intensiju, kopā ar pasvītrotu dzīves prieku, jautru gara stāvokli atkarīgs no augsta biotonusa.

Melancholisko temperāmentu, kuŗa raksturīgās īpašības ir garīgās norises lēnums, intensiju atslābums kopā ar dzīves apnikuma, smaguma sajūtām un vispār drūmu ieskaņu, dzīves nopietnības sloģu un darbības nespēku — noteic pazemināts biotonuss.

Starp abām šīm galējībām sastopamas daudzas pārejas. Vidū meklējami tie temperāmenti, kas sevišķi neizceļas nedz ar paaugstīnātu dzīves sajūtu, nedz arī ar šīs sajūtas trūkumu — vidus mēra ļaudis.

Tā mūsu temperāmentu noteic mūsu organisma diezgan stabīlais biotonuss, kas savukārt atkarīgs no vienāda vai otrējāda vielu maiņas stāvokļa.

Cilvēka raksturs, turpretim, pēc Ewald'a, atkarīgs no organisma struktūras, uzbūves. Pirmām kārtām, te krīt svarā mūsu smadzeņu sistēmas struktūra. No tās atkarāsies, kā mēs rīkosimies, uzvedīsimies vienā otrā gadījumā. Tā noteic mūsu rīcības kvalitāti.

Ja temperaments mazāk pakļauts apkārtnes ietekmei, tas stipri konstants, tad raksturā iespējama veidošanās, atfīstība. Mēs piedzimstam ar noteiktu smadzeņu konstrukciju, bet arī tālākā dzīvē. audzināšana, darbs, apkārtne vispār turpina veidot smadzeņu struktūru, kauču arī te pārveidībām novilkta zināma robeža.

Dosim vārdu Ewald'am: mums jāizšķir „individuāli dotā centrālās nervu sistēmas darbības gatavība, kas atkarīga no nervu elementu specifiskās konstrukcijas. No tās atkarājas psihē tieksmju un reakciju kopība, kas visas personības rāmjos nozīmēs iedzimtu raksturu. Raksturs atraisa savus pamatus — iedabu (Anlagen) tikai pa augšanas laiku, tā tad novērtējams par mazāk konstantu lielumu. Bez tam vēl tas bezgala atkarīgs no ārējiem faktoriem (apkārtne un pārdzīvojums), un praktiski mēs saduramies ar to kā no ārējiem apstākļiem modificētu iegūtu raksturu“ (Dr. G. Ewald „Temperament un Charakter“ 15. l. p.).

Ka smadzeņu konstrukcija zināmā mērā noteic arī psihisko tempu, to illūstrē pats Ewald's sekoši. Kāds skolotājs parasti runājis ļoti ātri, tik ātri, ka pat ne vienmēr varēts izsekot viņa domu gājienam. Tomēr šī skolotāja biotonuss nebijis augsts. Pēc alkohola lietošanas biotonuss cēlās, skolotājs sajūta lielu dzīves prieku, bet reizē ar to viņa valoda vēl vairāk paātrinājās, tas sāka pat dzīvi žestikulēt. Tāpat sastopami cilvēki ar augstu biotonusu, bet lēnu domu gaitu un ļempīgām kustībām. Alkohols gan mazliet šo cilvēku domu gaitu paātrina, bet visumā tie tomēr paliek gausi kā domāšanā, tā kustībās. Abi šie gadījumi liek domāt, ka psihiskais temps te stipri atkarīgs no smadzeņu īpatnējās konstrukcijas; biotonuss nav spējīgs šo konstrukciju kaut cik jūtāmi ietekmēt.

Šie piemēri rāda vēl, ka pilnīgi nodalīt raksturu no temperāmenta nav iespējams. Mazākais tas nav iespējams tik asi, kā to vēlas Ewald's. Ja pieņemam visumā, ka tiešām biotonuss noteic mūsu temperāmentu, bet smadzeņu struktūra raksturu, tad reizē jāatzīst, ka tie tomēr viens otru mūžīgi ietekmē un pārveido.

Mēs noskaidrojām, ka biotonuss atkarīgs no vielu maiņas, resp. arī iekšējās sekrēcijas. Bet vai tad iekšējā sekrēcija nepārveido un neveido visu mūsu ķermeņa konstrukciju? Atcerēsimies tikai kauču to mazumu, ko minējām par iekšējās sekrēcijas darbību. Kādas milzu pārmaiņas tā rada visa organisma un atsevišķu daļu konstrukcijā! Tā tad, tas pats faktors, kas noteic organisma biotonusu, resp. temperāmentu, reizē ietekmē arī organisma struktūru, resp. raksturu. Un no otras puses, to atzīst arī Ewald's, struktūra spējīga ietekmēt biotonusu. Neaizmirsīsim, ka autonomās nervu sistēmas centri atrodas smadzeņu masā, tiem tā tad sava īpatnēja struktūra un no šīs struktūras atkarīga rīcība. Bet autonomā nervu sistēma taču ietekmē ne tikai iekšējo sekrēciju, bet visu vielu maiņu, resp. biotonusu un no tā izrietošo temperāmentu.

Ja gribam palikt objektivitātes robežās, tad atklāti jāatzīstas, ka, ja mainās smadzeņu struktūra, ko pielaiž Ewald's, tad, zināmās robežās, mainīsies temperāments, jo autonomās nervu sistēmas struktūrālās pārmaiņas, bez šaubām, atsauksies attiecīgi uz biotonusu, un otrādi.

Tik krasī, kā mašīnā konstrukciju atdalīt no deg- un smērvielām, organismā līdzīgi norobežot vielu maiņu — biotonusu no organisma konstrukcijas, neiespējami. Taisnība, mašīnas konstrukcija neietekmē viņā norītošos ķīmiskos procesus, dažreiz gan ķīmiskie procesi bojā mašīnas konstrukciju. Ne tā organismā. Organisma konstrukcija cieš līdzīgi visām ķīmiskām norisēm organismā, kā arī iedarbojas pati uz šiem ķīmiskiem procesiem.

Noslēdzot šo nodaļu par rakstura un temperāmenta organiskajiem pamatiem, pagaidām varam sacīt tikai, ka, bez šaubām, mūsu temperāments ļoti lielā mērā atkarīgs

no organisma biotonusa, bet raksturu galvenos vilcienos noteic organisma, sevišķi smadzeņu struktūra. Didaktiskos nolūkos abas šīs parādības mēs varam dalīt, jo savos pamatos tas atbilst īstenībai, bet dzīvā organismā viss tas saistīts tādā pašā burvju lokā, kā to redzējam pie iekšējās sekrēcijas un autonomās nervu sistēmas, tikai šoreiz aptverošais loks daudz lielāks, tajā saistās viss organisms, psīchi neizslēdzot.

Cik lielā mērā psīches parādības — raksturu un temperāmentu tomēr iespējams apskatīt šķirti un kā abas šīs psīches īpatnības saistās ar organisma struktūru, resp. ar viņā noritošiem vielu maiņas procesiem, to redzēsim turpmāk.

Otrā nodaļa.

Cilvēka ķermeņa būves tipi.

Cilvēka raksturs un temperāments cieši integrējas pašā organismā noritošiem fizioloģiskiem procesiem. Raksturs vairāk pakļauts organisma, sevišķi smadzeņu un galvenā kārtā smadzeņu garozas konstrukcijas īpatnībām. Temperāmenta īpatnības izsauc vielu maiņa, vielu maiņas augstums vai krišanās, citiem vārdiem — organisma biotonuss. Protams, ka visi šie fizioloģiskie procesi un apstākļi viens otru ietekmē, un burtiski tos nevar vienu no otra atskaldīt. Tāpat milzīga nozīme apkārtnes ietekmei, — klimatam, slimībām, darbam, katra atsevišķa individa dzīves un kultūras apstākļiem, barībai u. t. t.

Visu iekšējo un ārējo apstākļu ietekmē veidojas īpatnēji cilvēku tipi. Izrādās, ka katrā tipā cieši integrēti viņa ķermeniskais izskats ar psīches īpatnībām. Zināmā mērā to novērojusi arī tauta. Tā, piemēram, alkoholiķi tiek tēloti ļoti bieži kā cilvēki ar apaļām, trekņām un sārtām miesas formām. Ātcerēsimies tikai, cik

ziedošs un apaļām miesām daudzās gleznās attēlots seno grieķu dievs Bakchs. Bet tautas nodevējs Kangars, melnais bruņinieks, dažādi intriganti, velni un raganas gandrīz vienmēr kalsnēji, lieliem deguniem, likām mugurām, dzīslainām rokām, vispār izstīdzējušiem, nesamērīgiem locekļiem. Līdzīgus sakarus starp miesas būvi un raksturu novērojis arī Šekspīrs. Tā traģēdijā „Jūlijs Cēzars“ traģēdijas varonis Cēzars ieteic Antonijam rūpēties par to, lai ap viņu būtu labi bažoti ļaudis plikiem pauriem, tādi, kas naktīs mierīgi guļ. Bet Kassijs nav tāds, tā skats par asu, tas domā par daudz. Šādi ļaudis bīstami. Un kad uz šo aizrādījumu Antonijs atbild, ka no Kassija nav ko bīties, ka tas apdāvināts un goda vīrs, Cēzars lakoniski iebilst: „Kaut drusciņ treknāks būtu tas!“

Jau no iepriekšējās nodaļas varam spriest, ka tiešām starp cilvēka ķermeņa būvi un viņa psihi jābūt diezgan noteiktiem sakariem. Mēs zinām, piem., ka organisma vielu maiņa noteic ne tikai organisma iekšēji noritošos procesus, bet veido arī ķermeņa ārēni — pundurus, eunūchoīdus, hermafrodītus, infantīlos, milžus u. t. t., bet reizē ar to attiecīgi pārveidojas cilvēka psihe.

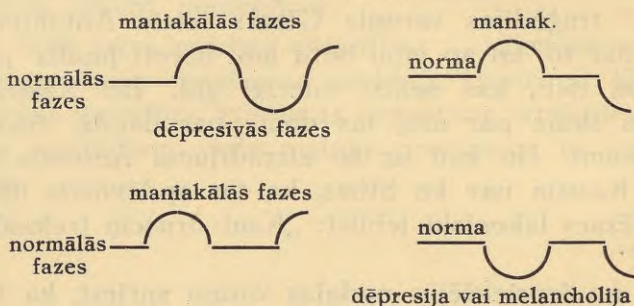
Biologi sen jau mēģina noteikt sakarus, kādi valda starp cilvēka ķermeņa būvi un psihi. Sevišķi lieli soļi sperti šajā ziņā uz priekšu pēc iekšējās sekrēcijas problēmu skaidrākas atrisināšanas un panākumiem psihiatrijā.

Pirms pārejam pie cilvēku tipu ārējā izveidojuma apskates, pakavēsimies mazliet pie tām divām lielām gara slimību grupām, uz kurām savā laikā jau skaidri norādīja viens no lielākiem psihietriem pasaulē — Kraepelin's. Tas tādēļ, lai arī nespeciālists varētu visam sekot.

Viena no šīm gara slimībām ir iepriekšējā nodaļā pieminētā cirkulārā maniakālā dēpresija. Slimība raksturīga ar savām gara stāvokļa pārmaiņām. Reizēm pie tās afektu dzīve ļoti paaugstināta, slimnieki, kā mēdz teikt, euforiski, pacilāti, ļoti satraukti, pār tiem it kā neapturamī veļas vesels ideju un nemiera vilnis (manija); citu reizi atkal iestājas dēpresija, domas un kustības rit lēni, viss

gara acīm tēlojas pelēks, nenozīmīgs (melancholija). Katra no šīs slimības fazēm var pastāvēt kādu laiku un atkal pāriet. Visbiežāki tomēr slimības viens stāvoklis ar laiku pāriet otrā. Slimību schēmatiski varam iedomāties šādi:

T a b u l a 2.

Maniakālās dēpresijas gara stāvokļa svārstības līknes.

Slimības gaita, kā redzams, risinās periodiski jeb cirkulāri. Normālais gara stāvoklis pāriet maniakālā vai dēpresīvā, lai pēc kāda laika atkal atgrieztos savā pretekli un beidzot atkal viss izlīdzinātos normā, vai arī normālo psīchi uz laiku pārtrauc vai nu maniakālā, vai dēpresīvā faze. Dažreiz paiet ļoti ilgs laiks no vienas slimības lēkmes līdz otrai. Ja maniakālā fazē pārsvarā pozitīvais jūtu tonis, tad dēpresīvā negatīvais.

Maniakālā fazē gara stāvoklis vienmēr apbrīnojami satraukts. Visbiežāki tad slimnieks pārāk jautrs, pacilāts, retāki dusmīgs vai ļauns.

Novērots arī, ka maniakālā fazē slimnieka satrauktība tik liela un neapvaldāma, ka tā kaut cik ilgāki nenoturas kādā noteiktā jūtu tonī, bet viegli pāriet no omulīgas jautrības skaļā sašutumā un otrādi. Gluži tas pats notiek ar slimnieka domām. Tajās, vārda pilnā nozīmē, norisinās it kā skriešanās sacīkste. Vēl viena doma nav nobeigta, vēl viens teikums, pat vārds nav līdz galam izsacīts, kad apziņā jau uzpeld daudzas jaunas idejas,

jauni vārdi, kas viss neapturami laužas uz āru, prasa pēc izteiksmes, kāda nodarījuma. Protams, ka pie tādiem apstākļiem slimniekam katru acumirkli zūd vadošais domu pavediens; tam grūti vai pat neiespējami atšķirt svarīgo no liekā, traucējošā. Viss griežas slimniekā un ap viņu juku jukām kā raibā karuselī. Straujā tempā slimnieka uzmanība lēkā no viena priekšmeta uz otru.

Slimnieka lielo satraukumu raksturo arī viņa rīcība. Tā nav vienmuļa, bet mūžīgi un strauji mainīga. Slimniekam it kā kaņķ kas neatvairāmi liek vienmēr kaut ko darīt, uzsākt, kustēties. Tā, piem., kādu slimnieku uzaicina iziet cauri telpai, kuņķ atrodas daudzi priekšmeti. Un kamēr šis slimnieks nonāk telpas otrā galā, tas pa ceļam jau apkrāpies daudzām lielām un mazām lietām kā paunu žids. Kaut kādu vadošu nodomu rīcībā grūti saskatīt. Vienā un tajā pašā acumirkļi tam viss vienlīdzīgi svarīgs, interesants, un ja vien tas varētu, tad vienā un tajā pašā acumirkļi tas vēlētos un būtu uz reizi vairākās vietās. Arī runāt tas vēlētos uz reizi vairākās valodās un par vairākiem tematiem un pat vairākām mēlēm; ja vien tas varētu, tas runātu uz reizi ar visiem un katru atsevišķi. Un slimnieks tiešām darbojas un runā daudz, bez apstājas, bez noguruma un pat bez miega. Maniakālā fazē slimnieka smadzenes tik satrauktas, ka tās uztver tādas līdzības apkaimes parādībās, tādas īpatnības citu rīcībā, valodā, izrunā, žestos u. t. t., ka bieži tiešām pārsteidz normālos cilvēkus ar savām asprātībām. Visumā tomēr jāpiekrīt prof. Dr. med. Budulim, ka „psīchiskās darbības uzplūdums, kādu novēro pie maniakālās psīchozes, visā visumā paliek diezgan maz produktīvs. Viņš atgādina ne spēcīgu straumi, kuņķ tek dziļā gultnē, bet gan neparastus pavasaŗa plūdus: tie nu izgājuši no krastiem un brāžas uz priekšu bez iepriekš iezīmēta virziena; viņus ne tikai nevar izmantot kāda lietderīga mērķa sasniegšanai, bet tie turklāt bieži vien noārda un aizskalo prom daudz no tā, kas ūdens normālam stāvoklim pastāvot viņa tuvumā attīstījies un uzplaucis. Cilvēki, kuņķi gadiem uzcītīgi strādājuši un rūpīgi krājuši grasi pie graša, mania-

kālai psīchozei uznākot, īsā laikā visu izšķiež un izgaisina. Tie sāk dibināt ļoti problēmatiskus uzņēmumus un taisīt dažus gluži nevajadzīgus pirkumus. Rodas kāre pēc izpriecām. Maniakālie sabiedrojas ar gluži svešiem un nezināmiem cilvēkiem, sāk dzert un priecāties, noīrē orķestrus, taisa izbraukumus automobiļos un dodas uz priekšu bez noteikta virziena un mērķa, kur kuņģis brīd iegribas. Jo raitāka un trokšņaināka top maniakālā pacienta rīcība, jo toties vairāk viņš aizraujas un jo ne savaldāmāka top tieksme pēc kustības un darbošanās. (Psīchiatrija, Speciālā daļa).

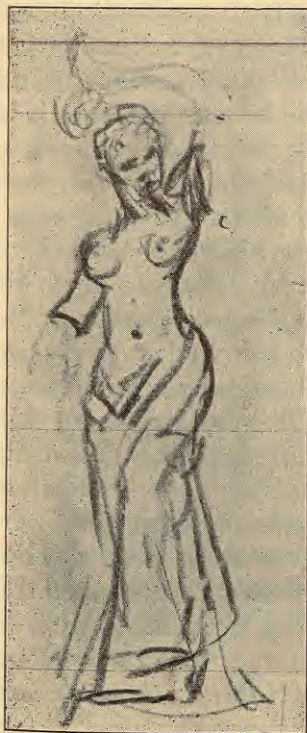
Arī pēc ārējā izskata viss šādos brīžos liecina par slimnieka enerģijas pārpilnību; drudžaini mirdzošās acis it kā stāsta par neapslāpējami strauju degšanas procesu pašā organismā.

Dažreiz jūtu tonis vieglākā mērā pacilāts, slimnieka rīcība diezgan sakarīga un pat apvaldīta. Vispārējais satraukums nav pārāk liels, slimnieks tikai ļoti darbīgs uzņēmīgs, optimistiskas sajūsmas pilns. Tas ierosina dažādus vērtīgus pasākumus, strādā viņos, attīsta tos bieži ar labām sekmēm, vienalga, vai tas būtu sabiedriskā, zinātniskā, vai tīri praktiskā dzīvē, protams, atkarīgi no savām tieksmēm. Tā darba spējas apbrīnojami lielas. Nenogurstošā darba priekā tas aizrauj līdz pat citus.

„Kaut gan šis vieglais psīchozes veids“, saka prof. Dr. med. Budulis, „kā pirmā ācumirkli liekas, cilvēka garīgo rosību pacilā un padara produktīvāku, tomēr dažreiz tāda drudžaina darbība ir vienpusīga un slēdzieni pārsteigti un nepietiekoši motivēti, tā kā darbības kvantitatīvā pavairošanās nereti notiek uz darba kvalitātes rēķina...“ Lūk, pāris zīmējumi, kuņģus maniakāli slimnieki uzmetuši gandrīz momentāni. Pirmo zīmējumu (skat. zīmējumu Nr. 1) slimnieks uzskicējis gandrīz vai zibeņa ātrumā. Ar lielu žestu, turot zīmuli augstu gaisā, šis slimnieks pieiet pie ārsta un jautā: „doktorā kundz, ko lai uzzīmēju?“ — „Ko? — Milosas Veneru.“ Un tūlīt, dažās sekundēs, slimnieks, kuņģis agrāk ar zīmē-

šanu nav nodarbojies, uzmet siluetu, kas parādīts zīmējumā Nr. 1.

Otro zīmējumu (Nr. 2) darinājis slimnieks, kas jau agrāk nodarbojies ar zīmēšanu. Abos zīmējumos izceļas sižeta reālā uztvere, līniju noapaļotie vilcieni un vispār asu, lauztu kontūru trūkums.

1. zīm.

2. zīm.

1. Maniakāla slimnieka darbs.
Domāta Milosas Venera.
2. Maniakāla slimnieka darbs.
Slimnieku kopēja ģimēne. Zīmējumi
Dr. med. W. Wendt'a īpašums.

Arī šajos slimniekos redzam to pašu mirdzumu acīs, kustību straujumu, enerģisko rīcību. Izrādās, ka bieži pa psīchozes laiku vairoga dziedzeris palielinājies.

Cirkulārās maniakālās dēpresijas galējā negatīvā faze, pretstats manijai būs melancholija. Nevar sacīt, ka pa melancholijas laiku slimnieks būtu bez jūtām, ka te

būtu jūtu iztrūkums, nē, patiesībā slimnieku nomāc stiprs negatīvo jūtu tonis. Viss slimniekam tēlojas zem šīs negatīvās noskaņas drūms, bēdīgs, skumjš. Apkārtne zaudējusi savu agrāko mirdzumu; viss pārvērties pelēkā ikdienā, tīnies sērās. No agrākā optimista izveidojies īsts dzīves pesimists, kas reizēm ne tikai nopietni domā par pašnāvību, bet arī to tiešām izdara. Dēpresīvās fazes laikā slimnieku ļoti maz iepriecina citu ļaužu uzmodinājumi. To gandrīz neiespējami izraut no smagās melancholijas. Tas zaudē uz laiku spēju aptvert lietas īstos apstākļus. Visi argūmenti, kas varētu izkļiedēt drūmās iedomas, paliek bez ietekmes. Trūkst garīgas rosmes. Tas atspoguļojas arī slimnieka rīcībā. No agrākā nemiera, trauksmes ne vēsts. Slimnieks sēd, rokas klēpī salicis vai galvu atspiedis, drūmās domās noģirimis; tā asociācijas rit lēni; tā kustības gausas, tūlīgas; tā skats gurdens, bez cerībām, ciešanu pilns, un tomēr asaru nav. Gribas nekādas. No iedomātā grūtā stāvokļa tas neatrod nekādas izejas un netic arī citu norādījumiem par lietas patiesiem apstākļiem. Tas pazemīgi noliecas sava bargā, nezināmā likteņa priekšā. Vēl vairāk, melancholijas laikā slimnieks sāk pats sevi apvainot dažādos grēkos, nekrietnībās un pat noziegumos. Šādi nepamatoti apvainojumi var pāriet pat īstās murgu idejās. Slimniekam rodas neapšaubāma pārliecība, ka tas miesīgi sabrūk, pat pūst. Kā lielam grēciniekam tam draud ne tikai Dieva sods, bet varbūt pat cietums, karātavas un t. t., u. t. t. Murgu idejas dažreiz pāriet vajāšanas manijā. Vēl soli uz leju pa dēpresijas kāpenēm, un slimnieks izdara pašnāvību.

Pie šīs slimības centrālā nervu sistēmā neatrodam organiskas dabas traucējumus. Slimības galvenais iemesls slēpjas iedzimtībā. Pašreiz visvairāk novērojumi runā par vielu maiņas traucējumiem.

Maniakālā fazē vielu maiņa laba vai paaugstināta. Āpetīte slimniekiem laba un ja tos pārāk nenogurdina dzīvās kustības, tie pieņemas pat svarā. Dēpresīvā un melancholijas fazē vielu maiņa pazemināta. Āpetīte mazinās vai pat pilnīgi zūd, kuņģis darbojas glēvi, svars krī-

tas; ja pēdējais sāk pieņemties — zīme, ka dēpresīvā stādija pāriet.

Slimība biežāki sastopama pie sievietēm, jo viņas organisms vairāk padots vielu maiņas svārstībām — mēnešziedi (menstruācijas), radības, zīdīšanas laiks u. t. t. Tā, piem., sievietes pārejas laikā (klimatēriumā), kad izbeidzas mēnešziedi, melancholija parādās biežāki nekā maniakālā psihoze. Dažām slimniecēm grūtniecības laikā slimības pazīmes zūd, vai mazinās, citām, turpretim, tieši šajā laikā slimība parādās. Vīriešiem nereti melancholija uznāk ar „vīriešu klimaktērija“ laiku — tā ap 60. dzīvības gadu, kad izbeidz darboties dzimumsēklas dziedzēri.

Otra lielā gara slimību grupa psihiatrijā pazīstama ar nosaukumu Dementia praecox. Vārdiskā tulkojumā tas nozīmētu — pāragra vājprātība. Tā kā vājprātība normāli nekad nebūtu saģaidāma, tad par āgru vājprātību arī nevar jadzētu runāt. Bleuler's šo slimību sauc par Schizophrenia, kas nozīmētu — saskaldīta dvēsele, prāts. Šis apzīmējums tiešām daudz tuvāki atbilst pašai slimības būtībai. Šī slimība parasti iestājas jaunībā, sevišķi sākot ar pūbertātes laiku.

Schizofrēnija pilnīgi pārveido cilvēka personību. Nereti pirms saslimšanas schizofrēniķis skolā labi mācījies, tas bijis pat pirmais skolnieks klasē, nereti tas uzkrītoši apdāvināts kādā atsevišķā zinātnes vai mākslas nozarē. Tomēr jau bērnībā šie cilvēki izceļas ar dažādām īpatnībām: tie klusi, dažreiz nervozi, nemīl sabiedrību, noslēdzas sevī, mīl sapņot vienatnē, dabā. Draugu izlase ļoti ierobežota.

Dažreiz slimības laikā slimnieks apkārtņē labi orientējas, ar nevainojamu atmiņu, skaidru samaņu, arī jēdzienu un zināšanu krājums reizēm krietni liels. Tomēr psihē viss kaut kādi sagāzts, sašķobījies, psihes saturam zudis parastais, normālais sakārtojums. Īsti slima schizofrēniķa psihi varētu salīdzināt ar sagrūvušu namu. Tur atrodamas dažas pat varbūt mākslinieciski veidotas fasādes daļas, freskas, atsevišķi veseli loģi, durvis, mēbeles,

to daļas, mūzikas instrumenti, notis, gleznas un grāmatas, pēdējās no Kanta sākot un ar lubu literatūru beidzot. Drupu kaudzes saturs atkarīgs no slimnieka izglītības un audzināšanas. Šajā kaudzē sastopams viss, tikai kārtības tajā trūkst. Dažus brīžus slimnieks spējīgs uz īsu spontānu sakarīgu darbību, bet tā drīz apstājas. Tāpat kā drupu kaudzē atrodam veselās daļas, tā arī slimnieks reizēm spēj no galvas citēt filozofus, dabas zinātniekus, dzejas, vai arī nospēlēt uz kāda instrumenta pilnīgi no galvas veselu koncertu, vai arī pat pēc atmiņas gleznot, veidot u. t. t., bet visam tam grūti un bieži pat neiespējami saskatīt kādu sakaru ar iepriekšējiem un sekojošiem psihes pārdzīvojumiem, bet sevišķi ar paša schizofrēniķa apkaimi.

Schizofrēniķa galvenā pazīme, pēc psihanalizātoru domām, esot viņa lielais egocentrisms un narcisms. Ar to it kā visa slimība sākoties. Ar egocentrismu apzīmē tādu stāvokli, pie kuŗa indivīds redz sevi visu parādību centrā (ego — es). Egocentrisma un narcisma vietā Bleuler's lieto vārdu autisms (αὐτός — pats). Narcisms nozīmē apmēram to pašu. Šis vārds cēlies no kādas senas grieķu teikas, kuŗā stāstīts par ganu Narcisu, kas, ieraudzīdams savu atspoguļojumu ūdenī, šajā atspoguļojumā iemīlējies. Narcisms tā tad nozīmētu iemīlēšanos pašam sevī. Egocentrisms vai narcisms nu būtu tie stāvokļi, kas raksturotu it kā schizofrēnijas sākšanos un tālāko attīstību. Citiem vārdiem, pārliecīga savas personas iemīlēšana, izcelšana, rakšanās savos pārdzīvojumos, atmiņās, sajūtās, noslēgšanās sevī. Tas viss soli pa solim rada plaisu starp slimnieku un apkaimi. Starp topošo slimnieku un sabiedrību izveidojas it kā „stikla siena“; starp slimnieku un apkaimi soli pa solim zūd vienmēr vairāk un vairāk nepieciešamais, normālais kontakts. Sākumā to sajūt ne tikai apkārtējie, bet arī pats slimnieks. Tas dzird un klausās sarunu, bet zaudē dzirdētā izpratni, zaudē kopējo domu pavedienu. Sekas tam — slimnieka savādas un bieži nepamatotas, nepārdomātas atbildes. Dažreiz slimība noiet tik tālu, ka slimnieku vispār grūti ierosināt uz kaut jel

kādu atbildi. Tas nekustīgi sēd un it kā klausās kādā iekšējā savā pasaulē. Zaudētais kontakts ar apkaimi pavedina slimnieku uz domām, ka viņa personīgais „es“ pilnīgi pārveidojies, pazudis vai sašķēlies vairākos dubultniekos. Nereti sākas pazudušā „es“ meklēšana. To dažreiz atrod kādā citā cilvēkā vai pat nedzīvā priekšmetā. Dažreiz schizofrēniķi iedomājas esam pravieši un pat dievi. Tādos gadījumos slimnieki reizēm ieņem ļoti suģestējošu pravieša pozu, lieliem žestiem, ugunīgu skatu, pārkoņa balsi sludina „nākamās lietas“. Sakaru trūkums ar apkaimi reizēm tik liels, ka slimnieks sarunājas ar nedzīvu priekšmetu, piem. durvju stenderi, kā ar dzīvu cilvēku.

Vieglākos saslimšanas gadījumos schizofrēniķis vēl kaut cik iefuras reālās dzīves robežās; smagākos gadījumos neiespējami to izraut no slimīgās illūziju pasaules. Ļoti grūtos saslimšanas gadījumos slimnieks pat zaudē spēju normāli nokārtot savas fiziskās vajadzības, atsakās no ēdiena, reizēm ēd savus izkārnījumus, nosmērējas ar tiem u.t.t.

Uzmanība, sevišķi aktīvā, sakariem ar apkaimi pārtrūkstot, ļoti vāja. Pasīvā reizēm darbojas intensīvāki — slimnieks neapzinīgi daudz ko ievēro, lai vēlāk spontāni to atdarinātu.

Tā saucamās asociācijas rit ļoti saraustīti, bez vadošas tendences, kā tas skaidri izriet no slimības salīdzinājuma ar drupu kaudzi. Lūk, schizofrēniķa asociāciju rakstisks paraugs: „Skola KĀ māja Frau Tomson ta ja, ta ja taja tur Ho on be SKOLA“. Te vācu vārdi saistās ar latviešu. Dažreiz rakstam piejauc vēl kādu citu valodu. Rakstā brīžiem liemie burti, brīžiem mazie, reizēm tie izrotāti raibām vinjetēm vai „hieroglīfiem“.

Asociācijām bieži vien tīri ārējs, formāls sakars. Ja schizofrēniķis mēģinās dzejā, tad, cik savādi tas arī neizklausītos, viņa dzejām ārkārtīgi liela līdzība ar tiem ražojumiem, kādus pazīstam no dekadences laikiem.

Schizofrēniķu jēdzieni juceklīgi, neskaidri; reizēm slimnieks rada pavisam jaunus jēdzienus, kuŗu safuru grūti izprast. Dažreiz slimnieki lieto pašu radītu žargonu, kā piem. ho on be. Bieži vairāki jēdzieni sablīvējas, sa-

plūst. To redzam ne tikai vārdos, bet arī slimnieku zīmējumos, piemēram skat. zīmējumus Nr. 3, 4, 5, 6, 7 un 8. Visos minētos zīmējumos vispirms pārsteidz tas, ka tie augstākā mērā irreāli, pat fantastiski. Zīmējumā Nr. 3 redzams, ka schizofrēniķiem trūkst perspektīves izjūtas, vai arī tā ačgārņa parastai uztverei. To pašu redzam arī zīmējumā Nr. 4, tikai te vēl saskatāma priekšmetu saplūšana — aglutinācija. Tālāk zīmējumā Nr. 5 jau trūkst vispār kaut jēl kādas loģiskas sakarības, tas veidots īsti dadaiski —

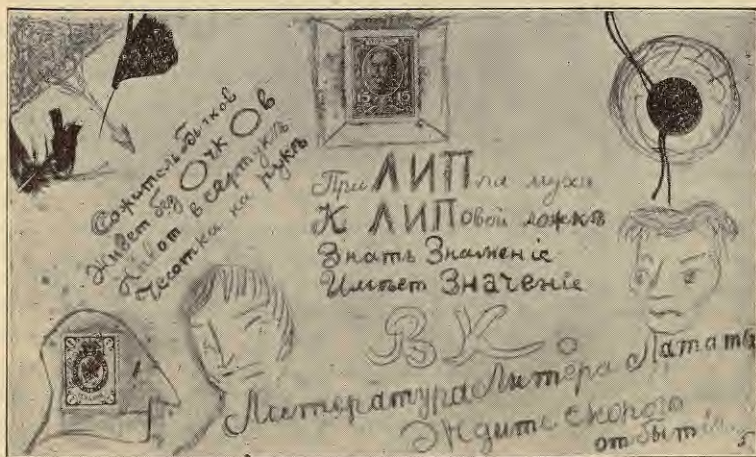

3. zīm. Schizofrēna slimnieka darbs.
Domāts „Svētais vakarēdiens.“ No
Aleksandra Auģstumu slimnīcas psi-
chiatra Dr. med. W. Wendt'a krājuma.

kreisā pusē redzam iespraustu īstu spalvu, bet labā stūrī piešūtu īstu poģu, vidū uzlīmēta pastmarka; zīmējumā netrūkst arī teksta, gan dzejā, gan prozā. Der ieskatīties teksta rakstībā un saturā. Kā jau teikts, schizofrēniķis zīmē irreāli. To neinteresē reālās formas un īstenība, viņu saista vairāk sižeta ideja. Tas sevišķi spilgti redzams zīmējumā Nr. 7. Tajā domātas sudmalas. Šo zīmējumu apskatot, gribot negribot, nāk prātā futurisms un citi līdzīgi virzieni glezniecībā. Reālās formas laušana noiet pat līdz

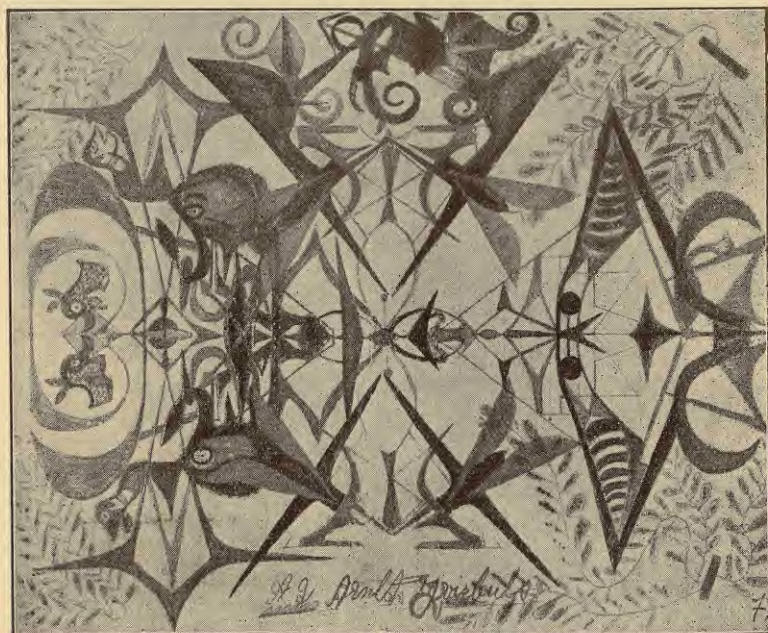

4. zīm. Schizofrēna slimnieka darbs. „Trijūgs.“
No Dr. med. W. Wendt'a krājuma.

5. zīm. Schizofrēna slimnieka darbs. Vārds „Очко“ pat pēc rakstības
veida atgādina brilles. No Dr. med. W. Wendt'a krājuma.

ornāmentam, kā tas redzams zīmējumā Nr. 6, kur krāsas pakļautas ornāmenta kompozīcijas prasībām. Jo vairāk slimnieks garīgi sabrūk, jo tālāk tas atkāpies no reālās dzīves. Tā zīmējumu Nr. 8 devis kāds ļoti bīstams un trakajošs schizofrēniķis. Ieteicams taġad lasītājam salīdzināt šos zīmējumus ar maniski dēpresīvo slimnieku reālās un noapaļotās līnijās ieturētiem raġojumiem.

6. zīm. Schizofrēna slimnieka ornāments. Oriġināls zīmēts saskanīgās krāsās un ļoti sīki izstrādāts. Pēc paša slimnieka atzīmes zīmējuma otrā pusē šis ornāments nozīmējot seju — tā tad portreja. No Dr. med. W. Wendt'a krāġjuma.

Schizofrēniem slimniekiem stīpri cieš arī afektu pasaule. Smāġos saslimšanas ġadījumos iestājas dīvains afektu trulums. Slimniekam viss vienaldzīġs, tas ļoti apatīsk. To neinteresē citu cilvēku un apkārt ġuļošo slimnieku liktenis. Pat ziņa par tēva, mātes, brāļu vai citu parastī

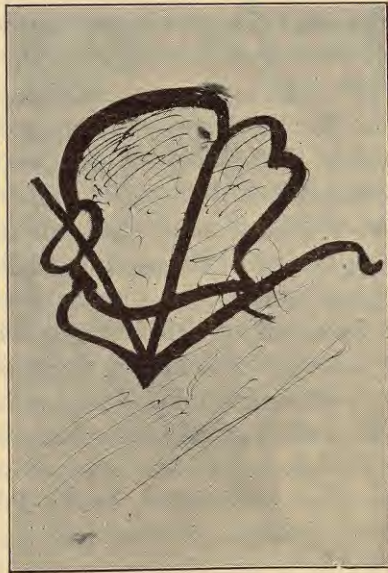

7. zīmējums. „Sudmalas“.

tuvu un mīļu cilvēku nelaimi vai pat nāvi to nekādi neietekmē. Schizofrēniķi varētu smagos saslimšanas gadījumos sist, kniebt, dedzināt vai turēt salā, tas nobeigtos, bet neizvairītos.

Vieglākos saslimšanas gadījumos parādās slimīgs afekts. Afekta izteiksme neatbilst cēlonim. Tā kāds slimnieks tikko nenozņaudzis slimnieku kopēju par to, ka tas viņam bārdu dzenot bij kādu spalviņu izplēsis

ar visu sakni. Tā tad šie slimnieki var apdraudēt apkaimi, kļūt bīstami. Dažreiz slimnieks nonāk afektā, ja aizskaņ kādu garīgu apslēptu kompleksu, citādi tas parasti apātisks. Pēdējais apstākļis ved dažus psihiatrus uz domām, ka afektīvs slimīgs komplekss — sarežģījums ir visas slimības cēlonis. Cilvēks it kā noenkurojas uz šī garīgā kompleksa un netiek no vietas. Tas veido viņā autismu, saplēš sakarus ar apkārtni un beidzot noslēdz psihi pilnīgi ne tikai apkārtnē, bet arī slimnieka

8. zīm. Dementia paranoides.

fiziskām vajadzībām. Tikai tad, kad izdodas pieskarties šim kompleksam, slimnieks negaidot strauji reaģē. Par schizofrēniķiem tādēļ varam sacīt Strindberga vārdiem: „Tie ir kā ledus muca, kuņas vidienā viens piliens deg ar karstu liesmu“.

Gluži tāpat kā asociācijas — domu gaita saskaldīta, sadrupināta, arī jūtas un griba neietur dabīgo tecējumu un līdzsvaru. Tās bieži vienā laikā ļoti pretrunīgas. Vienā laikā slimnieks grib un negrib, vienā laikā vienādi stipri mīl un nīst, tajā pašā brīdī tas varētu otru pilnīgi aukstasinīgi nonāvēt vai arī ar asarām glāstīt un skūpstīt, tas vienā laikā dara to, ko grib un arī to, ko negrib. Šādu jūtu saskaldīšanos, divdabību sauc par jūtu ambivalenci.

Par slimnieku jūtu stāvokli var spriest tikai reizēm pēc ilgākas novērošanas. Gadās arī, ka dažas jūtas, piem. erētiskās, slimniekiem pat pastiprinātas. Tādi slimnieki neatlaidīgi onanē, nepieklājīgi izrunājas un pie katras izdevības nekautrīgi atsedz dzimumorganus. Šādus pārspīlējumus novērojam vairāk pie slimām sievietēm.

Reizēm pie slimniekiem parādās negātīvisms, tas ir, tie dara vienmēr taisni pretēji uzaicinājumam. Ja tiem liek apsēsties, tie stāv, ja liek stāvēt, tie katrā ziņā apsēstas. Ar varu te nekā nevar panākt, slimnieks pretojas bieži visiem spēkiem. Ja slimnieks aiz negātīvisma atsakās ēst, tad der tam nolikt priekšā ēdienu un uzaicināt neēst. Slimnieks paliek domīgs, lēnam tuvojas ēdienam. Ja tas neēd, tad aizliegumu atkārtō. Tas kādreiz līdz. Dažreiz, turpretim, aizliegums jāizteic lielāka kairinājuma veidā. To autors panācis, uzaicinot tādos brīžos vairākus slimnieku kopējus vienam caur otru skaļi saukt lai slimnieks neēd; aizliegumu pastiprina vēl ar ēdiena sargāšanas žestiem. Tas gandrīz vienmēr līdzējis, — slimnieks satver ēdiena trauku un ēd. Ja ēšana rit gausi, arī pa ēšanas laiku šad un tad atkārtō aizliegumu. Bet pietiek tikai ieminēties, ka nu labi, lai jau ēd, kad slimniekā rodas pretējs lēmums un tas no ēdiena atsakās. Visu procedūru ar tādiem pašiem panākumiem var atkal iesākt no jauna.

Slimnieka rīcībā dažreiz novērojamas vēl citas īpatnības. Tā, piem., tas atkārtoti ilgu laiku vienu un to pašu kustību vai žestu. Šādas stereotīpas kustības var būt ļoti dažādas, gan vienkāršas, gan vesela kustību, žestu sistēma. To redzam nereti arī rokrakstā. Ja tas manāms valodā, piem. kāda vārda vai teikuma atkārtotā, tad to sauc par verbigerāciju. Bieži novēro arī tīri impulsīvu negaidītu rīcību — slimnieks bez kāda iemesla piepēži izsīt logu, pārsīt savam kaimiņam galvu, salauz krēslu, saplēš drēbes u. t. t.

Slimnieki hallūcionē, tie redz dažādas vīzijas, dzird balss, pārkoņus gŗaujam u. t. t. Ja hallūcinācijas pārāk netraucē, slimnieks reizēm diezgan labi orientēts laikā un telpā. Slimībai progresējot, arī tas zūd.

Visas schizofrēnijas parādības šeit nav iespējams apskatīt. Aizrādīsim vēl, ka schizofrēnijai vairāki slimības veidi.

Viens no tiem ir hebefrēnija. „Par hebefrēniju,“ saka prof. Dr. med. H. Buduls, „apzīmē tādu schizofrēnijas veidu, kur psihoze parādās jau nobriešanas jeb pūbertātes gados un kur psihopatoloģiskā ainā spīd cauri dažas šī savdabīgā laikmeta raksturīgās iezīmes: pastiprināta pašapziņa, dziņa pēc augstiem ārpus ikdienības stāvokļiem mērķiem, skaļu vārdu un fražu cienīšana, aizraušānās no visa fantastiska un grūti sasniedzama, bet ikdienības pārāk zema novērtēšana un nicināšana, paškritikas vājums un paša spēku un spēju pārāk augsta novērtēšana, paaugstinātas prasības no apkārtnes, nodarbošanās ar sarežģītām un neskaidrām problēmām u. t. t. Ja šajos nobriešanas gados, kur personība izveidojas un kristalizējas, notiek saslimšana ar schizofrēniju, tad slimībai pamattoni dod daudzas no augšā minētām dvēseles īpašībām, kādas vispārīgi novēro brieduma gados. Viegļākas formas hebefrēnija var parādīties jau iekš tam, ka garīga nobriešana nenotiek pilnā mērā. Dažreiz rodas arī iespaids, it kā garīgas attīstības ziņā indivīds atietu kādu gābalu atpakaļ. Tai pašā laikā notiek savāda sadalīšanās vai saskaldīšanās process kā intelektuālā, tā arī

jūtu un gribas sfērā. Domāšanā ieviešas kāda savāda izklaidība. Zināmas idejas atrisinājums pastāv no savā starpā maz saderošu un maz saskaņotu domu savārstījuma. Vienkāršu domu izteikšanai hebefrēniķis nereti lieto veselu plūdumu nenozīmīgu un savdabīgi konstruētu fražu. Dažreiz pamanāmas arī paviršas murgu idejas, kuŗas nav sistematizētas un pastāvīgas. Ar laiku slimība progresē un noved pie jūtu un intelektuālo spēju panīkuma. Daudzos vieglākos saslimšanas gadījumos hebefrēniķi savā dzīvē un rīcībā bieži pārsteidz apkārtējos ar dažādām divainībām, un viņu dēkainie piedzīvojumi nereti ir pazīstamiem un darba biedriem par neizsmeļamu vielu dažādiem anekdotiskiem nostāstiem.“

Otrs slimības veids — katatonija. Slimība raksturīga ar īpatnēju ķermeņa sastingumu. Katatonīķis var stundām un pat dienām ilgi nostāvēt, sēdēt, tupēt, vai gulēt kādā noteikti pieņemtā pozā. Āpkaimē viņu nemaz un nekādi neietekmē; pat ugunsgrēks nespētu šādu slimnieku atmodināt — izraut no sastinguma. Ja slimnieku aiztiek, tas reizēm pretojas, bet reizēm ļaujas pilnīgi citu rīcībai. Kā arī nesaliec vai nenostāda slimnieku un viņa locekļus, tas paliek ilgi nostādītā pozā, pilnīgi kā vaska figūra (flexibilitas cerea). Dažreiz katatonijas parādības izteicas ilgā ūdens un vēdera saturēšanā.

Reiz autors kādam katatonīķim pēc vairāku dienu ilga katatoniska stāvokļa jautāja, kā klājas, kur tas visu laiku bijis, un saņēma priecīgu atbildi, ka bijis Liepājā, saticies tur ar radiem — māti, māsu un citiem. Slimnieka stāsts pārsteidza ar saviem reāliem sīkumiem.

Trešā lielā schizofrēnijas apakšgrupa ir Dementia paranoidea. Šīs formas slimības ainā pārsvars murgu idejām. To saturs dažāds, puslīdz labi sistematizēts. Slimniekiem liekas, piemēram, ka tos pastāvīgi iedvesmo kāds cits cilvēks, tas ierunā tiem ausīs savas domas un tā vada slimnieku rīcību, kuŗai tie negrib labprāt padoties. Jeb atkal, uz jumta vai citur kur ierīkota sevišķa elektrības — radio ierīce, kas tos mūžīgi ietekmē daudzējādā ziņā. Šie slimnieki tā tad aizdomu pilni, tiem

attīstās aizdomu — vajāšanas manija. Reizēm slimnieks simulē — slēpj citiem savas murgu idejas un tā kādu laiku var likties par normālu cilvēku. Tā kā murgu idejas slimniekos dažreiz cieti noenkurojušās, tās saistās savā īpatnējā, slimīgā, loģiskā virknē, tad tos grūti pārliecināt par lietu patieso gaitu un stāvokli. Un ja arī slimniekiem izrunā no galvas kādu murgu ideju, tad drīz vien tās vietā rodas atkal kaut kas jauns. Ārī šie slimnieki bīstami apkaimei, jo tiem var uznākt vēlēšanās aizsargāties un uzbrukt saviem iedomātiem sekotājiem vai ienaidniekiem.

Kas attiecas uz organiskām pārmaiņām pie šiem slimniekiem, tad daudz skaidrības šajā jautājumā vēl nav. Katrā ziņā vērojami traucējumi autonomā nervu sistēmā. Pēdējā laikā vienmēr biežāki un biežāki atrod pārmaiņas smadzenēs, sevišķi smadzeņu garozā. Pašreiz valdošais biologu uzskats tāds, ka schizofrēnijas pamatos ir sadarbības traucējumi starp smadzeņu garozu un zemākiem smadzeņu kodoliem. Smadzeņu garoza dzīvnieku evolūcijas perspektīvē, ja tā vispār drīkst teikt, attīstījusies vēlāk par smadzeņu centrāliem kodoliem. Pēdējie pārvalda mūsu instinktus un afektus, bet smadzeņu garoza apzinātu psīchi. Un pūbertātes laikā smadzenēm it kā jāiztur vislielākais pārbaudījums. Tām negaidīti strauji tiek uzstādītas lielas prasības. Atplaukušie dzimumdziedzeri nerimstoši pludina uz smadzenēm savus hormonus un ietekmē smadzenes līdz pūbertātes laikmetam raksturīga uzbudinājuma stāvoklim. Sevišķi strauji risinās jūtu-afektu pasaule. Kā tagad zināms, tad afektu centri atrodas smadzeņu kodolos. No tiem tad arī, kā stīprākiem, jo tie pēc savas attīstības vecāki, uz smadzeņu garozu plūst nemīlīgi uzbudinājumu — kairinājumu vilņi. Smadzeņu garozai, gleznaini izsakoties, tad nu šai „vētru un dziņu laikmetā“ jāiztur īsti pavasara palu plūdi. Smadzeņu garozas uzdevums šos plūdus aizturēt, ierobežot un ievadīt pareizā, normālā gultnē. Bet smadzeņu garoza kā jaunāks veidojums, kas līdz pūbertātei vēl nav nobriedusi visā nepieciešamā spēkā un pilnībā, dažreiz neiztur šo sulu ierosināto smadzeņu kodolu afektu vilni. Iestājas

sadarbības traucējumi, disociācija starp smadzeņu kodoliem un garozu. Iespējams arī, ka dažiem indivīdiem vispār smadzeņu garozas dzīvības potence nav liela. Tad, protams, vēl vairāk cieš garozas normālā kārtojošā darbība. Ja nu garozas vājā potence pūbertātes laikā izsmelta, tad sapratīsim arī, ka pilnīga izlīdzināšanās starp atsevišķām smadzeņu daļām vairs nav iespējama, drīzāk otrādi — slimība progresēs.

Pēc citu zinātnieku domām nav izslēgts, ka pie schizofrēnijas mums darīšana ar kādu infekcijas slimību, kas soli pa solim izsauc organismā struktūrālas pārmaiņas. Katrā ziņā jāatzīstas, ka visas kartis šajā jautājumā vēl nav atsegtas.

Kas attiecas uz autora ieskatiem schizofrēnijas miesīgo un sevišķi psihisko sarežģījumu izpratnē, tad tie mazliet īpatnējāki par visu tikko sacīto. Bet par to, pie gadījuma būs runa grāmatas otrā daļā.

Tagad pāriesim pie šīs nodaļas tiešā uzdevuma.

Jau 1797. gadā Hallē visus cilvēkus pēc viņu ārējā ķermeņa izskata mēģina iedalīt vairākos tipos: krūšubūra (tōrakālais), muskuļu, vēdera (abdominālais) un galvas (kēfālais) tipos. Šo ideju sīkāk izstrādājis 1908. gadā Cl. Signaud's.

Viņš iedala cilvēkus 4 tipos:

1) Type respiratoire. Šiem ļaudīm labi attīstīts elpošanas aparāts, tas ir, visi tie orgāni, kas kalpo elpošanai. Krūšu būris tiem liels, ribas nonāk uz leju gandrīz līdz gurnu kauliem, plaušu vitalkāpacitāte liela. Vidējā sejas daļa stipri attīstīta; deguns liels, garš vai liks; sevišķi lieli augšējā žokļa dobumi, kas vidējo sejas daļu padara labi platu. Seja seštūraina. Tie kalnu ļaudis. Viņu īpatnējie dzīves apstākļi prasa labi veidotus elpošanas orgānus.

2) Type digestif. Šim tipam vislabāki attīstīti tie orgāni, kas nepieciešami barošanās vajadzībām. Te visvairāk izceļas sejas apakšējā trešdaļa. Atstatums no nāsīm līdz zodam liels. Apakšējais žoklis plats, tādēļ ja seju

gribētu en face schēmatizēt, tad tā atgādinātu trīsstūri ar smaili uz augšu (\triangle), būtu piramīdveidīga. Kakls īss. Vēders labi attīstīts, bieži sveras uz priekšu un leju. Naba zemu. Pa lielākai tiesai tauku kārtā ļoti attīstīta. Spilgti šī tipa pārstāvji būtu eskimosi.

3) Type musculaire. Tie — muskuļu cilvēki, atlēta tipi. Galva tiem augsta, četrstūraina. Mātu daudz, uz pieres tie norobežojas taisnā līnijā un ap deniņiem lūst taisnā leņķī uz leju. Pleci plati un augsti; vēders nesveras uz priekšu. Muskuļu kontūras redzamas, arī locekļu cīpslas ļoti izteiktas.

4) Type cérébrale. Te domāti intelligenti, smadzeņu tips. Galvas kauss krietni liels, sevišķi piere, tā kā seju varētu schēmatiski salīdzināt ar trīsstūri, bet šoreiz ar smaili uz leju (∇). Visi locekļi sīki — gracīli, rokas īsas, kājas mazas.

Pie šādu tipu sadalījuma pieturas franču skola.

Amerikāņi visus iedala trijos tipos: karnivoros — gaļas ēdājos, herbivoros — zāļu, sakņu ēdājos un normālajos — jauktas barības lietotājos.

Krievi visus iedala asteniskos, apoplektiskos, infantīlos un normālajos tipos.

Kā redzams, franči mēģina tipizēt cilvēkus pēc tām pārmaiņām, kādas veidojas ķermeņa būvē tikai atkarībā no apkārtnes ietekmes — klimata, darba, barības u. t. t.

Amerikāņi visus tipus sadala pat vienkārši pēc tā, ko katrs no viņiem ēd.

Krievi, liekas, pa daļai ņēmuši vērā arī organisma iekšējos procesus. Šis mēģinājums savā ziņā nav nekas cits, kā vācu skolas parafrāze.

Spilgtāko tipu sistēmu tomēr izstrādājuši vācieši. Pilnīgi pareizi saka prof. Dr. E. Kretschmer's, ka nedrīkst piemirst visā šajā jautājumā iekšējās sekrēcijas ietekmi. Ja iedomājamies tikai, kā izskatās krēfins, eunūchoīds, infantīlais u. t. t., tad redzam, ka pārveidojas nevis viens kāds orgāns vai atsevišķa orgānu sistēma (elpošanas trakts,

barības trakts, smadzenes), bet visi samēri sajaukti, redzam, ka organismā vietām attīstība aizturēta, vietām pārāk atbrīvota. Ja iekšējās sekrēcijas ietekme skaidri redzama pie slima, nenormāli veidota cilvēka, tad katrā ziņā jāsecina, ka arī normālās cilvēka formas un arī šo formu īpatnības savos pamatvilcienos atkarīgas no šo dziedzeņu vienādas vai otrādas darbības. Bez tam agrāko tipoloģu kļūda vēl tā, ka tie piegriezuši pārāk maz vēribas psīches parādībām. Bet arī pēdējās stipri vien tiek ietekmētas, kā zināms, no iekšējās sekrēcijas, tās atkarīgas tāpat no organisma, sevišķi smadzeņu, struktūras, un pat, kā vēlāk redzēsim, sastāda individa konstitūcijas, resp. organisma neatskaldāmu daļu.

Gadās, ka spilgtākā tipa pazīme reizēm būs tieši psīche. Tas iespējams tad, ja iedzimtības ceļā krustoti vairāki tipi. Tādos gadījumos psīchiskais tips nākošā paaudzē var dot arī savu ķermenisko korrelātu. Zināms, ar to nav sacīts, ka psīche, kā tipa pazīme, nākošā paaudzē pati nevarētu pārveidoties, tas ir — otra tipa piejaukums kļūst dominējošs ne tikai ķermeniski, bet arī garīgi. Kādā kārtā psīche un ķermeņa būve cēloniski savā starpā saistās, to šodien vēl nav iespējams atrisināt. Ātliet tikai empīriski konstatēt, ka noteiktām gara īpašībām, raksturam un temperāmentam atbilst arī īpatnēja ķermeņa konstrukcija.

Prof. E. Kretschmer's izvēlēties saviem pētījumiem kā vadošus psīchiskus kompleksus cirkulāro maniakālo dēpresiju un schizofrēniju. Viņš saka: „Mēs pieturamies tā tad pie viedokļa: visu cilvēku konstitūcijas tipu (tā tad miesīgo un garīgo) pazīsim tikai tad, ja ņemsim cilvēku visu, kā sōmatiski (miesīgi), tā garīgi...“

Pētot slimojošos ar cirkulāro maniakālo dēpresiju un schizofrēniju, prof. Krečmers (Kretschmer) izstrādājis savu tipu teōriju, kas ļoti skaisti aprakstīta viņa grāmatā „Körperbau und Charakter“.

Profams, ka arī Krečmera teōrijā dzīve ar laiku ienesīs daudz pārgrozību, bet pašu laiku tā iegūst vienmēr vai-

rāk un vairāk piekritējus. Arī autors neskaitāmas reizes pārliecinājies kā pie slimniekiem, tā veseliem par šīs teorijas dziļo pamatojumu.

Kā tad iedala Krečmers cilvēkus pēc viņu ķermeņu būves?

Viņš nedod, tā saucamos, ideālos tipus, bet caurmērus. Pēc daudziem garā slimu cilvēka ķermeņa mērījumiem tiek uzstādīti vidusmēri, kas raksturotu atsevišķu tipu. Gluži tāpat rīkojas ar faktiem, kas iegūti ar redzi. Tā, piemēram, ja mēs kopētu kādu simts līdzīgu attēlu vienu uz otra, tad redzētu, ka tās pazīmes, kas visiem attēliem kopīgas, vairāk un vairāk izceltos, bet neraksturīgās nobālētu, vai krustojoties ar citām, apmiglotos. Tā izceļas vidus mēra tips. Tas nozīmē, ka dzīvē mēs nekad nesastapsimies ar absolūti līdzīgiem, pēc viena mēra un izskata veidotiem tipa ļaudīm, tiem katram būs sava individuālā variācija. Tāpat kā viena koka lapas absolūti nelīdzinās viena otrai, tā arī vienāda tipa ļaudis tomēr savā ziņā būs un paliks dažādi. Ideāls tips, bez kādiem svešiem piemaisījumiem, jau būtu brīnums un īsts laimes gadījums dabā.

Gluži tas pats sakāms par tipu psihisko pasauli.

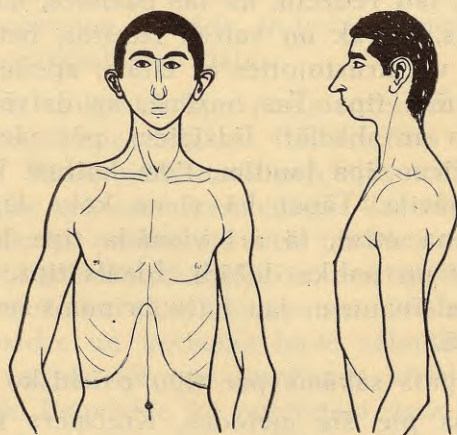
Pieturotiess pie šīs metodes, Krečmers izlobījis trīs galvenos ķermeņbūves tipus: leptosōmo jeb astenisko, atlētisko un piknisko. Visi šie tipi sastopami kā vīriešu, tā sieviešu starpā. Pēdējām tomēr raksturīgās ķermeņa īpatnības ne vienmēr tik skaidri saskatāmas, jo tās sedz, noapaļo īpatnējas sievietīgas miesas formas.

Izrādās, ka visi šie trīs tipi dažādi saistās ar minētām divām gara slimībām. Šie tipi sastopami arī pie pilnīgi normāliem cilvēkiem, kas norāda tikai uz noteiktu normālbioloģisku īpatnēju garīgu un miesīgu pamatu, iz kuŗa reizēm izveidojas vēlākā gara vai miesas slimība.

Bez trim pamata tipiem Krečmers izdala vēl ceturto — displastisko tipu. Tajā ietilpst visi tie, kas stipri atšķiras no vidus mēra, sevišķi, ja visam pamatā acīs krītoši, rupji iekšējās sekrēcijas traucējumi.

1. Āsteniskais jeb leptosōmais tips.*) Šī tipa galvenā pazīme tā, ka tas uzrāda lielāku tieksmi augt vairāk garumā, nekā platumā un resnumā. Tas vērojams ne tikai ķermenī visumā, bet pat atsevišķās daļās: sejā, kaklā, rumpī, rokās un kājās. Tauku kārtā, muskuļi un kauli pavāji attīstīti. Āda plāna, vāji caurasinota, bāla.

Āsteniska tipa kopaina sekoša: mūsu priekšā kalsnējs, izstīdzējis cilvēks. Tas izskatās garāks, nekā patiesībā ir. Pleci šauri. Krūtis iekritušas, pat ribas var bez pūlēm ar redzi saskaitīt. Krūšu būra apmēri vīriešiem gandrīz

6. attēls. Āsteniskā tipa schēma.

līdzinās gūžu apmēriem. Vēders plāns, ar ļoti vāju tauku kārtu. Rokas izskatās garas, jo muskuļi vāji attīstīti; tās karājas šļaugani uz leju. Ar vienu vārdu, cilvēks, kurū tautā sauktu par diloņa kandidātu. Zīmīgi, ka šī tipa ļaudis arī tiešām bieži slimo ar tuberkulozi. (Skat. attēlus Nr.Nr. 6, 7, 8, 9 un 10).

Dažreiz parādās viena otra infantīlisma, disgenitālisma (dzimumdziedzeru nenormālas darbības), fēmininisma,

*) Pamata vilcienos ļoti līdzinās Stiller'a un Bauer'a aprakstītam tipam. Daži autori līdzīgi veidotus individuus apzīmē kā piederošus eurisōmam tipam.

maskulinisma, eunūchoīdisma u. t. t. pazīme. Reizēm asteniskais tips sajaucas ar atlētisko.

Asteniskais tips parasti visu mūžu saglabā savas raksturīgās ķermeņa īpatnības. Jau bērnībā tas izskatās vājš un glezni veidots. Pūbertātes laikā nereti strauji stieejas garumā, tomēr muskuļu un tauku kārtā pat līdz sirmam vecumam neattīstās kaut cik jūtami. Viscītīgākie vingrinājumi šajā ziņā ļoti maz līdz. Uzbaņot tos nevar, vai arī tas izdodas niecīgos apmēros. Vīrieši jau pūbertātes laikā parasti sasniedz pieauguša cilvēka garumu. Dažreiz tomēr tie paliek maza auguma, sevišķi tas sakāms par sievietēm.

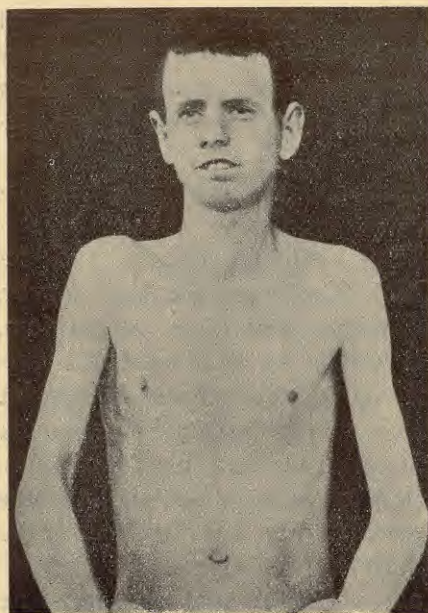
Šis tips ātri noveco. Spilgtas vecuma pazīmes parādās jau ar 35.—40. gadu.

Kas attiecas uz atsevišķām ķermeņa daļām, tad sevišķi te krīt svarā galva. Prof. Krečmers pie tam uzsver, ka viņa pētījumi saistās ar schizofrēniskiem asteniķiem. To no svara atzīmēt sevišķi tādēļ, ka schizofrēniķi vairumā gan esot asteniķi, bet ar to vēl neesot teikts, ka šī slimība būtu vienīgā, ar ko saistās asteniskā ķermeņa būve. Tā atļauts gan domāt, bet tas vēl nav pierādīts. Tāpat nav teikts, ka atsevišķas astenisma sevišķi spilgtas pazīmes jau dotu tiesību spriest par slimības dziļumu vai lielāku piemērotību varbūtējai saslimšanai ar schizofrēniju. Pie reizes jāņem arī vērā, ka galvas veids ne vienmēr saskan ar pārējām ķermeņa daļām. Tā, piem., asteniķa galva var atrasties uz pikniķa vai atlētiķa rumpja un otrādi. Tas norāda uz tipu krustojumiem. Sakarā ar to mainās arī psihiskais korrelāts. Dažreiz krustojumā sastopami tādi maisījumi, kur ķermenis pieder vienam tipam, bet psihe otram. Skaidrība šajos gadījumos rodas tikai, pētot iedzimtību, vecākus, radus.

Ar ko tad raksturīga asteniķa galva?

Te spēkā tas pats likums, kas teikts par visu ķermeni. Galvai tieksme veidoties vairāk garumā nekā platumā. Arī par seju var teikt to pašu, ko par visu augumu — tā izskatās garāka nekā patiesībā ir. Sejas āda bāla, gluda, bez tauku paklāja. Sejas kauli, kauču sīki un

glezni, tomēr tādēļ izskatās asi kontūrēti un reizēm arī lieli. Sevišķi izceļas tās vietas, kurās jau parasti mazāk tauku, tas ir — acu kauli, augšējie žokļi jeb vaiņu kauli un pāri visam asi kontūrēts, liels deguns. No visiem trim tipiēm asteniķa galvas kausam salīdzinoši vismazākie apmēri. (Skat. attēlus Nr. 9 un 10).

7. attēls. Asteniskais tips frontāli.

8. attēls. Asteniskais tips profilā.

Sejā izceļas dažādas nesamērības, tā piem., visbiežāki sastopam lielus, labi veidotus degunus, bet mazus, dažreiz pat infantīlus zodus. Sevišķi skaidri tas redzams, aplūkojot asteniķi profilā. Tad redzam, ka pieres slīpums nereti pāriet tieši deguna muguras virzienā. Vismaz leņķis starp pieres slīpumu un deguna virzienu ļoti vāji izteikts. Šī līnija stipri lūst, ja novelkam taisni no deguna gala uz mazāk attīstīto zodu. Tā veidojas strups leņķis, kas visspilgtāki izteikts tieši šim tipam. Ja to sa-

stopam vairāk vai mazāk izteiktu arī pie citiem tipiem, tad jādoma vienmēr par varbūtēju asteniskā tipa ietekmi iedzimtības ceļā. Profila līnijas lūzuma lielums, protams, nav obligātorisks. Reizēm izceļas tikai gašais, plānais, asaais deguns, kas dažreiz var būt arī dažādi izliekts.

Ja skatāmies asteniķiem tieši sejā, tad redzam, ka tās ārējās kontūras atgādina saīsinātas olas formu. Sākot no ausīm virzienā uz zodu līnijas strauji noslēdzas asā ieapaļā leņķī. Mazāk spilgti izteiktos gadījumos grūtāki saskatīt saīsināto olas formu, seja līdzinās vairogam, vai arī garrenai olas formai.

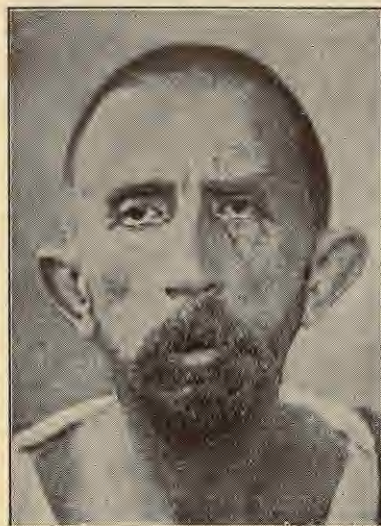
Krečmers pasvīturo, ka pēc viņa statistikas sevišķi lieli deguni sastopami vairāk pie slimajiem ar paranoīdām psihozēm.

Kas attiecas uz astenisko sieviešu sejām, tad te galvenais vispār nepareizais veidojums. Tāpat novērojams plāns, ass deguns, mazs zods. Visumā seja neizskatās tik šaura un gaša kā vīriešiem. Reizēm tā pat apaļa un mīksta, jo smalkos sejas kaulus pārklāj, ja tā var sacīt, gaļīga āda. Vispār sievietes sejas forma nav tik precīzi veidota kā vīriešu.

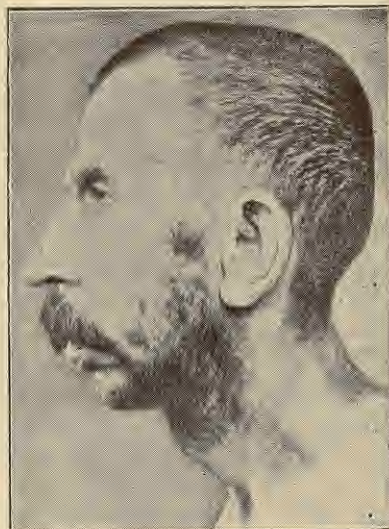
Visiem trim tipiem ļoti raksturīgs arī ķermeņa apspalvojums. To, bez šaubām, noteic katra tipa īpatnējais iekšējais sekrēcijas sastāvs, sulu daudzums un korrelācija. Neaizmirsīsim, ka iekšējās sekrēcijas sastāvam organismā mainoties, sevišķi pūbertātes laikā, sākas visa ķermeņa pastiprināta apspalvošanās. Šajā laikā rimstas darboties gūžas dziedzeris un pārsvaru ņem dzimumdziedzeri. Liela loma apspalvojumā piekrīt arī apakšējam smadzeņu piedēklim un vairoga dziedzerim. Ja pēc pūbertātes laika ķermeņa apspalvojums neizveidojas, vai izveidojas nenormāli, vienmēr būs atrodami arī citi ķermeņa attīstības defekti un sevišķi traucējumi, savādības psihē, vai pat gara slimība.

Apspalvojuma sadalījums uz ķermeņa sevišķi ņemams vērā pie vīriešiem, jo tiem tas parasti daudz spilgtāki izteikts.

Pieaugušam vīrietim normāli apspalvojumam jābūt zem padusēm, ap dzimumorgāniem, zodu un lūpām, zināmam apspalvojumam jābūt arī uz krūtīm, parasti trīsstūŗa veidā, kuŗas bazē abi krūšu gali, bet smaile izvirzīta uz augšu. Muŗura var būt vai arī nebūt apspalvota. Parasti apspalvojums te kāŗtojas vairāk starp abām lāpstiņām. Noteiktāki jau apspalvoti kāju lieli.

9. attēls. Asteniskais tips. Sejas saīsinātā olas forma. Pāragri novecojies (39 g. vecs).

10. attēls. Asteniskais tips. Lenķveidīgs profils. Mazs asteniķa galvas kauss.

Minēto vietu apspalvojums var būt dažāda kupluma un plašuma. Ja tomēr raksturīgākās vietās apspalvojuma trūkst vai arī tas ļoti vāji attīstīts, jādombā par vispārējiem attīstības traucējumiem.

Sievietēm vairāk raksturīgs apspalvojuma trūkums. Ap-
spalvojumu tām parasti redz padusēs un ap kaunumu. Visās tajās vietās, kādas minētas pie vīrieša, tas tikko manāms. Ja apspalvojums plašāks un sevišķi sāk atgādināt vīrietisko, tad arī te varēs jau runāt par attīstības anomālijām.

Minētiem trim tipiem pārbaudot apspalvojuma sadalīšanos, tā kuplumu, spalvu un matu cietumu, augšanas virzienu u. t. t., izrādījies, ka arī tiem novērojamas ļoti raksturīgas dažādības un reizēm katram tipam īpatnēja atkāpšanās no normas.

Schizofrēniķiem ar astenisku ķermeņa būvi apspalvojums pat līdz 20. gada vecumam uzrāda jau zināmas īpatnības. Galvas mati ļoti biezi, pacieti, „nepaklausīgi“, reizēm sproģaini. Tiem tieksme sniegties pāri parastai, no matiem ieņemtai, robežai. Tie aug reizēm dziļi pierē iekšā, zemu uz kakla un deniņos dažreiz sniedzas gandrīz līdz uzaču lokiem. Parasti sastopamais neapspalvotais leņķis abās pieres pusēs neskaidri norobežots. Arī uzacis ļoti kuplas, platas un cenšas pāri deguna lokam sastapties. Plikpauri attīstās reti. Ja mati sāk izkrist, kas reti gadās, tad tie krīt nevienmērīgi, atsevišķām salīnām. Ja arī attīstās plikne, tad tās robežas nav skaidri noteiktas un plikā galvas āda nav tik gludi spīdīga, kā tas redzams pie pikniķiem. Gadās, ka schizofrēniķa mati aug plāni, kā mīksta spalva, kas cieši pieglaužas galvas ādai.

Tikko minētais apspalvojums pieder pie tā saucamā primārā apspalvojuma. Kā zinām, ar pūbertātes iestāšanos sākas sekundāro dzimumpazīmju attīstība, kas sevišķi spilgti izteicas īpatnējā apspalvojumā.

Ja primārais apspalvojums schizofrēniķiem izteikts ļoti spilgti un bagātīgi, tad sekundārais daudzējādā ziņā cieš. Slikti un lēni veidojas bārdas un ūsu apspalvojums. Pēdējais sakārtojas vairāk zoda galā, vai arī aug nevienādi kupli gan ap zodu, gan lūpām.

Padušu un kaunuma apspalvojums vidēji attīstījies. Stipri izteiktu apspalvojumu redzam reti. Visbiežāki arī te sastopam apspalvojuma attīstības traucējumus.

Rumpis caurmērā vāji apspalvots. Tas pats sakāms par kāju apspalvojumu.

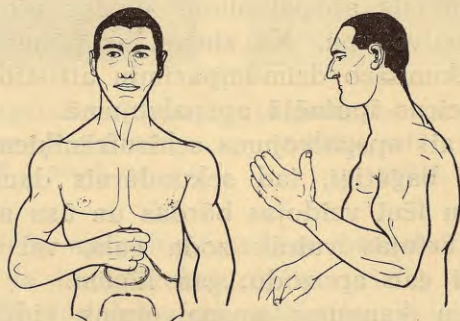
Zīmīgi, ka reizēm vēlākos gados sākas visa ķermeņa, sevišķi rumpja un kāju intensīva apspalvošanās. Šī novēlojusies spalva īsiņa, tā cieši pieglaužas ādai.

Par sievietes apspalvojumu grūtāki izsacīties, jo tas jau vispār mazāk attīstīts. Prīmārais apspalvojums tāpat veidots kā vīrietim. Matī kupli, biezi, cieti, vai arī īsi, zīdam līdzīgi un plāni. Uzacis tāpat veidotas kā vīrietim. Šad un tad parādās arī apspalvojums vīrietim raksturīgās vietās, bet tas nav uztverams kā likums.

Āda schizofrēniķiem pa lielai tiesai bāla, vāji caursaiņota, reizēm pat dzeltenīga, pastoza („uzpūsta“) vai pabrūna. Gadās, ka schizofrēniķa sejas krāsa iesārta, zili sārta, ķiršu krāsā. Arī kājas un rokas schizofrēniķiem bieži mitras, zili sārtas vai bālas, kas norāda uz traucējumiem autonomā nervu sistēmā.

Vispār schizofrēniķu āda plāna, sausa, šļaugana, ne-ellastīga, tajā ļoti maz tauku. Gadījumā, ja āda, sevišķi sejā, sārta un elastīga, ar labu tonusu, tad jādomā par piknisku piejaukumu — krustojumu iedzimtības ceļā. Tādus gadījumos arī psihē novērojam cirkulārās maniakālās dēpresijas pazīmju piejaukumu.

2. Atlētiskais tips. To raksturo labi attīstītā muskulatūra, skelets un āda.

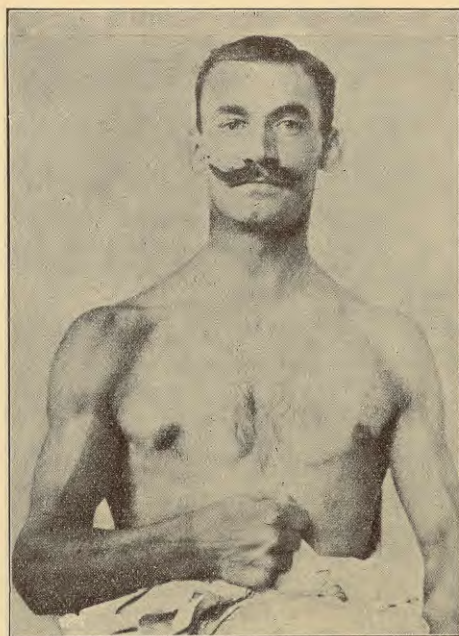

11. attēls. Atlētiskā tipa schēma.

Vispārējās ķermeņa pazīmes šādas: vidējs, pat liels augums; plati, spēcīgi veidotie pleci; pamatīgs krūšu būris; stingrs vēders. Rumpis uz leju sašaurinās, tāpēc viss augums atgādina gandrīz trīsstūri ar bazi abos plecos un smaili uz leju. Galva cieta, augsta, to droši nes stipri

attīstītie kakla muskuļi. Stipro, biezo kaulu kontūras sevišķi asi izceļas sejā, tad atslēgu kaulos, roku un kāju locītavās un delnās. (Skat. attēlus Nr.Nr. 11, 12, 13 un 14).

Dažreiz atlētiskais tips neatšķiras ar savu slaidumu, sevišķi apakšējā ķermeņa daļā. Gurnu un plecu platumā gūti saskatīt starpību. Šim variantam viss neglīti masīvs,

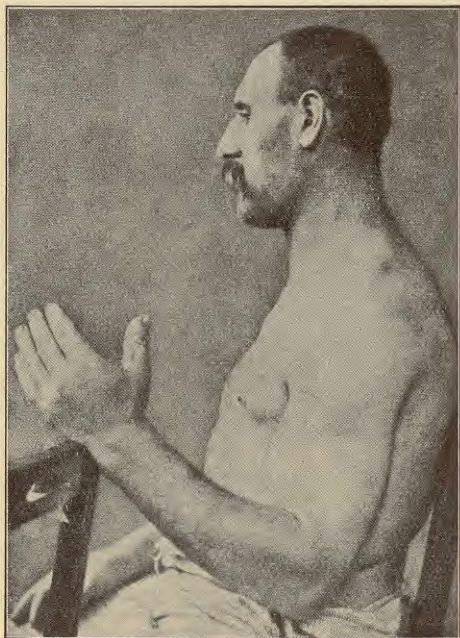
12. attēls. Atlētiskais tips frontāli.

klučains. Seja uzpūsti pastoza, muskuļu robežas neskaidras, jo tās sedz diezgan bieza tauku kārtā. Viss izskats diezgan „ļempīgs“.

Atlētisko tipu bieži kropļo dažādi displastiski piemaisījumi. Sevišķi bieži novērojama tieksme izveidoties eunūchoīdo milžu izskatā. Dažreiz saskatāms arī sievietisku formu piejaukums (fēmininisms): pie attīstītas muskuļu un kaulu sistēmas šauri pleci, plati sievietiski gurni un izteikta sievietes „taļļa“.

Atlētiskais ķermeņa izskats noteiktāki izveidojas sākot ar pūbertātes laiku un sasniedz pilnību ap 25. dzimšanas gada vībrības gadu.

Atlētiskais sievietes tips tāpat raksturojams ar stipru muskulatūras un kaulu sistēmas attīstību. Tomēr krīt acīs, ka tauku audi izveidoti samērā ļoti labi. Tāpat kā vīriešiem šiem sastopamas fēmininisma pazīmes, sievietēm novērojamas

13. attēls. Atlētiskais tips profilā.

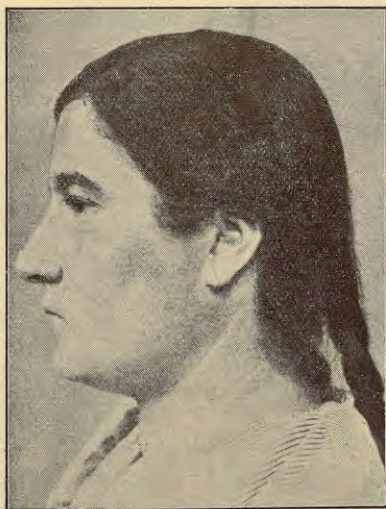
rojams bez viņām raksturīgām apaļām miesas formām maskulīnisms — vīrietība: plati pleci, dažreiz pat salīdzinoši platāki par stipri attīstītiem gurniem, muskuļoti un kaulaina seja. (Skat. attēlu Nr. 14).

Ja atlētiski veidots vīrietis izskatās bieži skaists, tad sievietē liekas neglīti masīva, smaga.

Šī tipa sejā redzam atspoguļojamies to pašu likumību, ko visā ķermenī. Lieli kauli, sevišķi augšējie žokļi, vaigūnu izaugumi un zods; bieza, cieta, reizēm svaiga un elastīga

sā sejas āda. Pēdējā dažreiz pastoza, it kā uzpūsta, tajā vērojama tieksme uz izsitumiem — finnēm, kas norāda, ka sejai tauku netrūkst.

Seja profilā nekā sevišķa nerāda. Raksturīgais schizofrēniķu leņķis nemaz nav manāms, jo spēcīgi veidotais apakšējā žokļa kauls padodas vairāk uz priekšu. Arī deguns mazāks nekā iepriekšējam tipam, mazliet varbūt strupāks, tomēr visumā labi veidots. No sāniem skatoties, visa galva liekas gara un augsta.

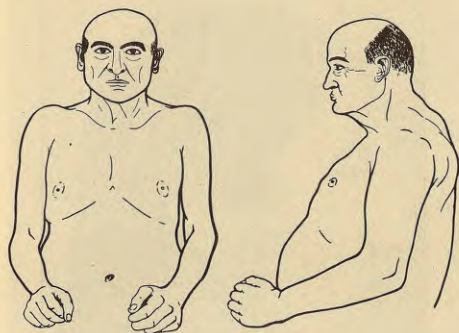
14. attēls. Atlētiskas sievietes tips.
Lielī vaigu kauli un zods. Muskuļota
un tauka seja. Mazliet virietiska.

Sejas — en face — ārējās kontūras atgādina iegarenu olas formu. Sevišķi krīt acīs lielā sejas vidus daļa. Ja seja nav sevišķi gara, tad tās kontūras atgādina vairogu, vai arī ļoti līdzinās pikniķa sejas norobežojumam. Sastopamas arī saīsinātas olas formas. Galvas kauss vidēji liels.

Atlētiskās sievietes seja atgādina visbiežāk iegareno olas formu, tikai ar to starpību, ka vaigu kauli vairāk izceļas, kas sejai piedod platāku un pasmaģu izskatu.

Netrūkst arī tauku. Ja vaigu kauli sevišķi lieli, tad sejas ārējās kontūras atgādina septiņstūrīgu geometrisku figūru: 2 augšējie pieres leņķi, 2 leņķi uz vaigu kauliem, 2 pie ārējām zoda malām un septītais — zoda smaile. No visiem septiņiem leņķiem visvairāk padodas uz ārpusi divi leņķi, kurus veido vaigu kauli.

Kas attiecas uz atlētiskā tipa miesas apspalvojumu, tad jāzina, ka pie tā sevišķas īpatnības nav saskatāmas. Schizofrēniskiem atlētiķiem zodu un lūpu apspalvojums vairumā slikti veidots.

15. attēls. Pikniskā tipa schēma.

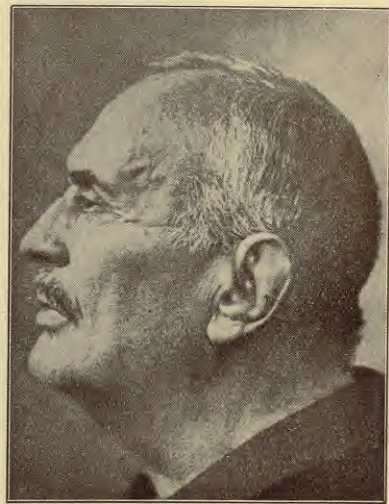
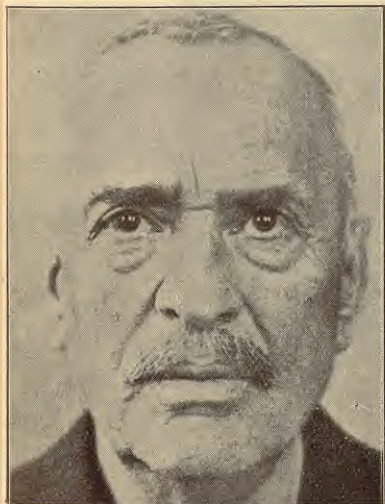
Atlētiķu āda tauka, bieza, cieta, uz tās diezgan bieži sastopami dažādi izsitumi — finnes (acnae).

Bieži afekta brīžos atlētiķi bāli vai brūnā seja tumšā piesarkst.

3. Pikniskais tips. Šo tipu raksturo visu ķermeņa dobumu: galvas, krūšu būra, vēdera lielie apmēri. Kājas, rokas, pleci, turpretim, grācili, trauslāki veidoti. Rūpīgi tieksme aptaukoties. (Skat. attēlus Nr. Nr. 15, 16, 17, 18, 19, 20 un 21).

Visā savā pilnībā tips attīstās vidējos gados. Šajā laikā redzam vidēja lieluma figūru ar apaļu galvu, platu mīkstu seju uz īsa masīva kakla. Tauku audiem bagāts, trekns vēders sāk svērties pāri krūšu būra malām. Locīķi mīksti, apaļi, kaulu un muskuļu kontūras nekur kaut cik jutami neizceļas. Rokas mīkstas, īsas un platas dažreiz pat slaidas un smalki veidotiem kauliņiem. Pleci

nemaz neatgādina atlētiskos, tie apaļi, mazliet saliekti uz priekšu un vecumā liekas pat, ka tie vēlētos virs krūšu būra satīkties. Tiem pretim un mazliet uz priekšu sveras galva, tā kā īsais kakls reizēm pilnīgi pazūd skatam. Mugura mazliet izliekta kūkumā. No sāniem skatoties, kakls nelīdzinās tam taisnajam balstam, kādu vērojam astēniķiem un atlētiķiem, tas guļ stipri nosvēries uz priekšu. Dažreiz priekšējā kakla mala sākas jau no zoda smailes un nobeidzas slīpā līnijā pie krūšu kaula.

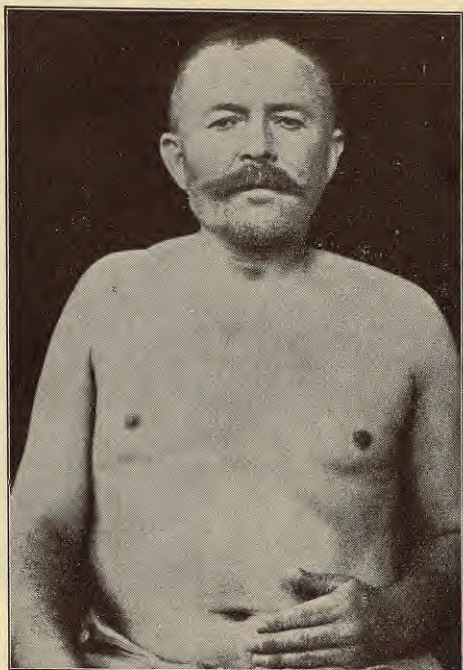

16. attēls. Pikniskais tips frontāli. Sejas platā vairoga forma (65 g. vecs).

17. att. Pikniskā tipa sejas profils, galvas apaļums un plastiskie sejas panti.

Ja atlētiskā tipa caurmēra attiecības starp plecu platumu un krūšu būra apmēriem skaitļos apzīmējamās kā $39,1:91,7$, tad pikniķiem šī caurmēra attiecība būs $36,9:94,5$. Kā redzams, plecu platums pikniķiem mazāks, bet krūšu būra apmēri lielāki. Ja atlētiķa rumpim visplatākā vieta bij pleci, bet rumpis, jo vairāk uz leju, jo šaurāks, tad pikniķa rumpis mucveidīgi lielāko apmēru sasniedz ap vidu, lai gūžās atkal samazinātos. Pikniķa locekļi caurmērā īsi.

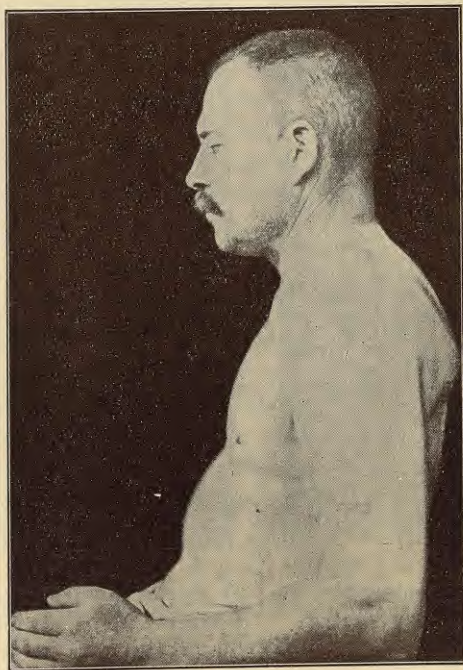
Vispār pikniķiem tieksme aptaukoties, kas pie iepriekšējiem tipiem netika novērots, izņemot vienu otru distrofisku plastisku gadījumu. Tauku audi vīriešiem visvairāk sakrājas ap vēderu, bet citādi sadalās diezgan vienmērīgi pa visu ķermeni; tie tikai noapaļo miesas formas. Diezgan daudz tauku audu arī ap gurniem, bet pleci, kājas un rokas, sevišķi vecumā, dažreiz ļoti vāji.

18. attēls. Pikniskais tips frontāli.

Pikniķa ķermeņa svars bieži strauji mainās atkarībā no pārciestajām cirkulārajām gāra stāvokļa svārstībām. Tā Krečmers atzīmē, ka kādam slimniekam 30. gados miesas svars bijis 107 kgr, bet 60. gados, kad uznākusi smaga dēpresija, svars nokritis uz 76 kgr. Tādēļ lielāks vai mazāks ķermeņa aptaukojums nedrīkst būt tipiska noteikšanā izšķirošais. Tas jāņem vērā, satiekoties ar fiziska darba strādniekiem un ikkuņu pikniķi vecumā līdz

35. un pēc 50.—60. dzīvības gada. Tiem, sevišķi jauniem, gandrīz vienmēr tauku kārtā mazāk attīstījusies. Īsts pikniķis izveidojas tikai pēc 30. vai pat 40. gadiem. Tas ir laiks, kad arī visbiežāki parādās cirkulārā maniakālā dēpresija. 60. gados tas atkal zaudē daļu savu raksturīgo tipa īpašību. Ja vecumā pikniķa seja vēl uzglabā savus īpatnējos, simmetriskos un skaistos sejas pantus, tad

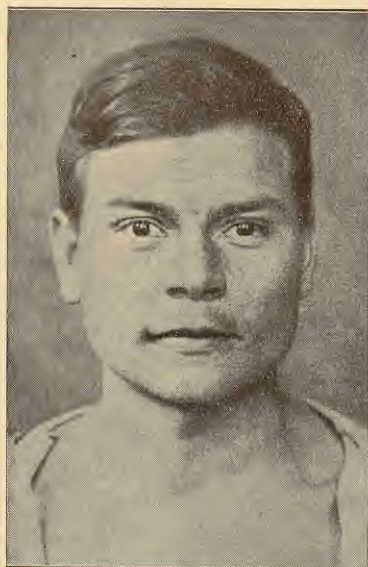
19. attēls. Pikniskais tips profilā.

par pārējo ķermeni to nevar sacīt. Visbiežāki vecumā vēders šļaugani sveras uz leju, kas pie īsajiem un tievajiem locekļiem izskatās sevišķi neglīti.

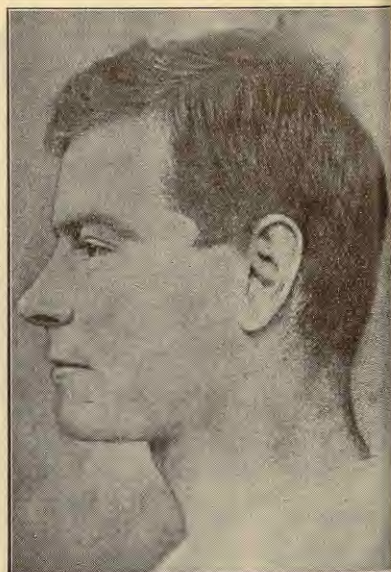
Jaunībā pikniķi viegli samainīt ar atlētiķi, tomēr arī te krīt acīs pikniķa samērā lielākā galva, krūšu būris un vēdera apmēri, kamēr pleci tomēr šaurāki kā atlētiķim.

Pikniskais tips uzskatāms par diezgan stingri noslēgtu, tas nedod daudz variantus.

Sievietes pikniskās miesas pazīmes mazliet izgrozīpatni sievietiskais. Tām tāpat kā vīriešiem tauki uzkrājas visvairāk ap rumpi, un tur atkal savukārt vairāk ap gurniem un krūtīm. Caurmērā pikniskās sievietes augumi mazliet mazākas par pikniskiem vīriešiem. Ja sieviete vēl jauna, to ļoti viegli noturēt par asteniķi, jo kaulu sistē

20. attēls. Pikniska jaunekļa pieturainā seja (20 gadus vecs).

21. attēls. Pikniska jaunekļa profils. Gandrīz taisns profils. Vienmērīgāttīstītas sejas daļas. Maiga āda.

ma tām ļoti grācīla. No pārskatīšanās izsargājas, ja nemvērā tomēr jau iezīmējušos locekļu apaļumu, svaigo un sārto miesas izskatu, krūšu būra un vidukļa apmērus un tipisko sejas formu, par ko zemāk būs runa.

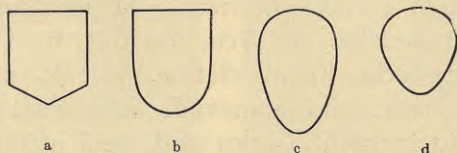
Reizēm kā vīrieši, tā sievietes jaunībā tiešām neatšķīrami līdzinās asteniķiem vai atlētiķiem. Zīmīgi, ka arī psīche šai laikā ļoti atgādina asteniķu un atlētiķu psīchi. Ap 30—40 gadiem tomēr kā psīche, tā arī miesas būve noteikti mainās.

No atsevišķām ķermeņa daļām, tāpat kā pie asteniķiem, sevišķi īpatna pikniķa galva un seja. Par cik asteniskā tipa galva un seja interesanti, par tik piknisko varētu saukt par skaistu, mazākais samērīgu. Neskaitāmiem gleznotājiem un skulptoriem, sevišķi antikajiem, tās noderējušas par modeli. Pikniķa seja tik raksturīga, ka jau pie pirmā acu uzmetiena nodod sevi. Galva apaļa kā bumba, sevišķi galvas kausa virsus un pakausis. Katrā ziņā nevienam citam tipam galvas kauss un seja nav tik apaļi un pareizi veidoti. Seja plata, mīksti, smalkiem un noapaļotiem sejas pantiem. Sejas kauli samērīgi, nekur sevišķi neizlec uz āru, turklāt to kontūras klāj smalka, mīksta āda, kuŗai vietām, vairāk uz vaigiem un deguna, spīd cauri sīki asinsvadi, kas visai sejai piešķir svaīgu, pasārtu izskatu. Tauku audi sejā attīstījušies bagātīgi. Visvairāk tos redzam abu vaīgu apakšējās malās, kā arī zem zoda. Ļoti nobaŗotiem tipi, sevišķi vecumā, izveidojas „buldoģu“ sejas: attīstās vaīgu abās pusēs ļumīgi maisi, dubultzods, reizēm arī zem acīm āda saveļas kā mazi maisiņi. Kaut arī pikniķa sejā daudz tauku audu, tomēr tas nenozīmē, ka tā nebūtu izteiksmīga, ka tās panti un kontūras no tā ciestu, pārāk izlīdzinātos. Nē, pikniķa sejā daudz sejas pantu, pie kam tie parasti simetriski sakārtoti un pat vecumā bieži nezaudē noteikto, enerģisko izteiksmi. Protams, stipri asu kontūru šai sejai nav, izņemot dziļo rievu starp vaīgu no vienas puses un degunu ar virslūpu, no otras. Viss tas piešķir sejai ļoti plastisku izskatu. Jauniem pikniķiem šīs rievas vēl trūkst, to sejas vairāk apaļas, mīkstas, sārtas, svaīgas, ziedošas, kas labi saskan ar viņu dzīvo, jautro, labsirdīgo, saulaino ģara stāvokli (temperāmentu).

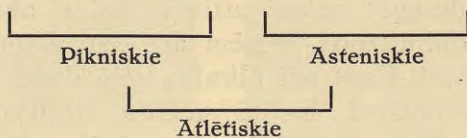
Pikniķa sejas profilā neredzam to lielo lūzumu, kāds raksturīgs asteniķim. Varētu gandrīz teikt, ka pikniķa profils būs taisna līnija, kuŗu vietām lauŗ samērā nelieli izciļņi — deguns, lūpas un varbūt drusku pieres apakšējā mala. Neviena no sejas daļām sevišķi neizceļas, tās harmoniski kā lielumā, tā sakārtojumā viena otrai piekļaujas.

En face — frontāli pikniņa sejas kontūras atgādina piecstūri. (Skat. tabulu Nr. 3). Āugšējos divus stūrus izveido deniņi. No tiem gar sāniem sejas ārējās kontūras līnijas krīt gandrīz taisni uz leju līdz apakšžokļu abiem stūriem. Jauniem pikniņiem šīs līnijas liecas mazliet uz iekšu, bet vecākiem, kam vaigu lejas galos jau attīstījušies

Tabula 3.
Sejas frontālo kontūru schēmas.

- a) plakanais piecstūris. b) plats vairogs. c) garenā olas forma.
d) saīsinātā olas forma.

fauku maisiņi, līnijas iet, kā teikts, taisni — vertikāli. Otrs pāris leņķu veidojas apakšžokļu abos ārējos stūros. No šejienes sejas apakšējo kontūru līnijas diezgan enerģiski un taisni liecas uz zoda smailes pusi, lai tur krustotos stipri neasā leņķī. Diezgan bieži sastopama vairoga forma, kā tas parādīts schēmā.

Deguns vidēji liels, labi veidots, reizēm taisns, reizēm viegli ieliektu, bet biežāki mazliet izliektu muguru. Deguna gals reizēm paresns, tad arī sārsts, bet vecākiem individiem — zili sarkans, fiņņains.

Ācis mazas, guļ dzīli (kā izņēmums — sevišķi lielas).

Piere skaisti veidota, plata, mazliet ovāli izliekta.

Kas attiecas uz galvas veidojuma variācijām, tad tās nav lielas. Tās visbiežāki vedamas sakarā ar apskatāmā individa vecumu. Ja tomēr pikniņa galvas konstrukcijā,

tā izskatā reizēm uzpeld kāda neparasta īpatnība, piem. infantīls zods, lieli vaigu kauli, sevišķi liels deguns, tieksme uz galvas olas formas kontūrām, ādas bālums, tad tādus gadījumos atkal jādomā par asteniska tipa piemaisījumu iedzimtības ceļā. Arī psihiski redzam tādus gadījumos vienu otru schizofrēnisku rakstura īpašību vai pat īstu schizofrēniju.

Pikniskas sievietes seja un galvas kauss visumā tāds pat kā vīrietim, tikai tās lieluma mēri mazāki pat par atlētisko vīriešu caurmēriem. Bet pikniskās sievietes arī augumā viscaur mazākas. Jaunas sievietes pikniskā seja izskatās maza un smalka. Tā kā sievietes tipu starpība vispār nav tik noteikti norobežota, tad sevišķi jāuzmanās sajaukt pikniskas sievietes seju ar atlētisko. Nav jāaizmirst, ka pikniķes kauli grācili, sīki, bet atlētiķes — lieli, rupji, no tiem visvairāk izceļas lielie vaigu kauli.

Tāpat kā visā ķermeņa būvē pikniķis var noderēt par samēra paraugu, arī apspalvojuma ziņā tas ieturas vairāk par citiem normālās robežās.

Cirkulāro*) pikniķu galvas mati mīksti, tie neaug sprogaini, nedz arī stāvus, tie nepieguļ paši no sevis cieti ādai, bet brīvi viļņo, viegli ondulējas un ļaujas pēc patikas sasukāties. Matiem nav arī ne mazākās tieksmes iesaistīties, drīzāk jau tie atstāj daļu galvas virsas neapsegtu, sevišķi pieres un deniņu saskāršanās vietās. Pat daudziem jauniem pikniķiem šie kailie leņķi ļoti lieli, kas jau tā lielai oīvālai pierai piešķir vēl lielāku un apaļāku izskatu. Tikpat bieži tomēr mati horizontāli skaisti norobežo pieri. Plikpaurība pikniķu starpā sastopama daudz biežāki kā starp asteniķiem. Bet arī tad starp viena un otra tipa plikni redzam starpību. Pikniķa plikais pauris spīd un laistās kā nopulierēta biljarda bumba vai nevainojami lakota gumijas balle. Tikai šur tur pār plikni pārklājies viens otrs garš, mīksts, viļņojošs matiņš, kas

*) Vārds „cirkulārie“ ņemts kā cirkulārās maniakālās dēpresijas jēdziena saīsināts apzīmējums. „Cirkulārie pikniķi“ nozīmē tā tad pikniķus, kas slimo ar cirkulāro maniakālo dēpresiju.

kārtīgi ļauj sevi sukāt un novietot pēc vajadzības. Plikni tomēr parasti stingri norobežo palikušie mati, kas grupējas vēl vai nu ap deniņiem un pakausi, vai tikai zemu pakausī vien.

Schizofrēniķa galvas plikne kā žurku izēsta. Plikne nav labi norobežota un arī uz tās saskatāmas īsu matiņu salas. Plikais pauris arī nespīd, reizēm tas krokains. Visbiežākī mati sāk izkrist pieres daļā, vai vēl biežākī, kas arī tipiskākī, mati izkrīt mazliet atkāpjoties no pieres līnijas, tā kā pašā priekšā uz pieres tomēr paliek dažreiz diezgan liela un kupla maņu sala. Pīkniķa mati arī nosirmo vienmērīgākī, kamēr asteniķim bieži sirmo atsevišķas maņu šķipsnas.

Pīkniķu uzacis vidēji apspalvotas. Ūsu un bārdas spalvojums ļoti vienmērīgs. Bārda aug ap visu zodu, neuzsverot atsevišķas vietas; kā lāpsta tā mīksti veļas zemu uz leju.

Ja kaunuma un rumpja apspalvojums asteniskiem schizofrēniķiem reizēm trūcīgi attīstīts, tad par cirkulāriem pīkniķiem to nevar sacīt. Te apspalvojumam vienmēr tieksme bagāti attīstīties. Locekļu apspalvojums vidējs. Sekundārais apspalvojums parādās drīzāk ar nokavēšanos nekā par āgru.

Pīknisko sievietēsu apspalvojums tāds pat kā visiem pārējiem tipiem.

Kas attiecas uz pīkniķa ādu, tad tās raksturīgākās īpatnības redzējām jau sejā. Tā labi caurasīnota, mīksta, labi eļļota, tauka. Ziedoša, sārta ādas krāsa visbiežākī sastopama pie jaunām pīkniskām sievietēm. Zīmīgi, ka asinsvadi vecumā viegli pārkaļķojas.

Ja pie pīkniskas miesas būves āda tomēr bāla, pelēka vai iedzeltena, bez turgora, sausa un maz elastīga, tad jādomā atkal par asteniskā tipa piejaukumu.

Visu triju tipu atšķirības raksturo vēl daži Krečmera uzstādītie caurmēra skaitļi. Mērījumi izdarīti pie vīriešiem vecumā starp 18 un 30 gadiem.

Tabula 4.

	pikniķi	atlētiķi	asteniķi
svars	68 kg	62,9 kg	50,5 kg
augums	167,8 cm	170,0 cm	168,4 cm
galvas apmēri	57,7 "	56,3 "	55,6 "
plecu platums	37,9 "	39,4 "	35,9 "
krūšu būra apmērs	95,7 "	90,9 "	83,9 "
vidukļa (jostas vietas) apm.	84,4 "	78,8 "	70,6 "

Kā no skaitļiem redzams, tad augumā vissmagākie pikniķi, bet vieglākie asteniķi. Tāpat pikniķiem vislielākie galvas, krūšu būra un vidukļa apmēri. Augumā gaŗākie un platākiem pleciem turpretī atlētiķi. Asteniķi visos apmēros mazāki, izņemot varbūt to, ka tie par nepilnu centimetru gaŗāki par pikniķiem, bet tas tikai caurmērā: ļoti bieži asteniķi maza auguma.

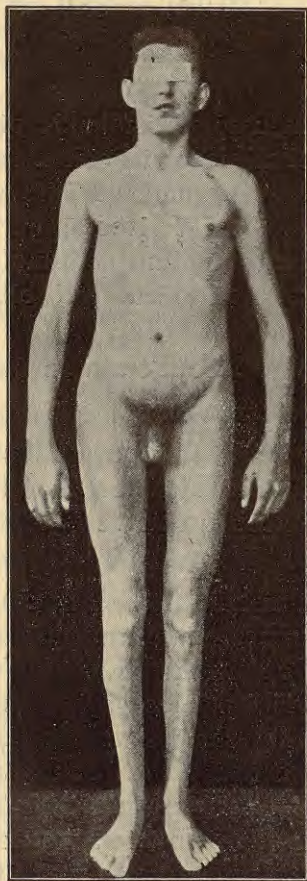
Līdzīgu, tīri matēmatisku aprēķinu Krečmeram savākta laba tiesa.

4. Displastiskais tips. Pa daļai šo tipu aprakstījām, kad runājām par iekšējo sekrēciju. Lielākas vienības labad atkārtosim to tagad tādā kārtībā un uztverē, kā to dara prof. Krečmers.

Ar kopēju nosaukumu — displastiskais tips — tiek apvienotas vairākas mazākas tipa grupas. Kā pirmā no tām minama eunūchoīdie milži (skat. attēlu Nr. 22). Tos raksturo lielais, gaŗais augums. Sevišķi izceļas gaŗās rokas un kājas; to gaŗumam nav nekāda samēra ar rumpja lielumu. Dzimumorgāni tiem vāji attīstījušies. Sekas no tā — aseksuāls tips. Vīrieši ar šauriem gurniem, vāji izteiktu sekundāro apspalvojumu. Šim tipam bieži redzam astenisku vai atlētisku, mazāk piknisku ķermeņu īpatnību piejaukumu.

Tas sevišķi spilgti parādās pie eunūchoīdiem ar augstu, torņveidīgu galvu. Tā izstiepta nesamērīgi gaŗa, kā konuss, ar smaili uz augšu. Piere atgāzta stipri atpakaļ. Galvas apspalvojums tāds pat kā asteniķiem (skat. attēlu Nr. 23).

Otra lielāka grupa būtu eunūchoīdi ar poliglandulāro tauku audu bagātību (polyglandulärer Fettwuchs). Kā pats nosaukums rāda, tad šis tips apvieno eunūchoīdus ar stipri attīstītu tauku audu kārtu, pie kuru tauku attīstībai pamatos meklējami traucējumi vairāku iekšējās sekrēcijas dziedzeru darbībā. Zīmīgi, ka šim tipam

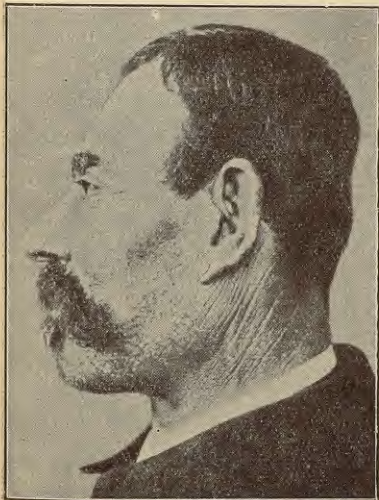

22. attēls. Eunūchoīds milzis. 18 g. vecs. Uzkrītoši gaļas locītavas, sevišķi kājas. Sievietisks apspalvojums. Augums 173, kāju gaļums 95, krūšu apmēri 86/91, gurnu apmēri 91. Schizofrēns.

tauku audi nesadalās vienmērīgi pa visu ķermeni, bet tikai pa atsevišķām ķermeņa daļām. Iemīļotākās vietas pie cirkulārajiem eunūchoīdiem (tā tad ar tieksmi uz pūkainu ķermeņa būvi): vaigā kakls un rumpis; pie schizofrēniņiem (un tādu starp displastiskiem visvairāk): sēdvieta, vēders zem nabas, ikrūši u. t. t. Katrā ziņā jāņem vērā, ka reti kad visas tikko uzskaitītās vietas vienmēr vien nādi bagātas tauku audiem. Biežāki jau katram indivīdam sava īpatnēja tauku nozīmīguma liktava. Visiem tiem kopējais — vāji attīstītie dzimumdziedzeri. Tas, protams, ietekmē arī sekundārās dzimumzīmes. Ja tās vāji izveidotas un vīrietim pie tam vēl stipri attīstīta tauku audu kārtas sēdvieta un gurniem, tad saņemam, ka tāds indivīds ļoti atgādinās sievieti. Visam tam nereti pievienojas arī homo seksuālas tieksmes. (Sal. att. 22 un 5).

Šī tipa sievietēm visbiežāk ievērojamas dažādas infantīlās

lisma pazīmes. Ja tās, turpretim, lieliem kauliem, muskuļotās, vispār vairāk atlētiski būvētas, tad darīšana ar maskulīnismu un tāpat garīgi ar tieksmi uz savu dzimumu, kas izteicas reizēm lesbiskā mīlestībā.

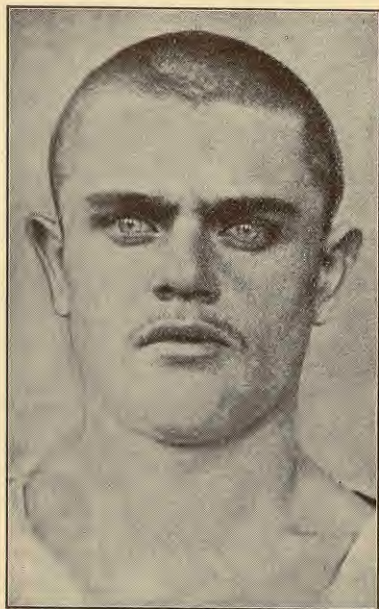
23. attēls. Tornveidīga galva ar asu, cietu bārdi. Auguma gaņums tāds pats kā eunūchoīdiem milžiem.

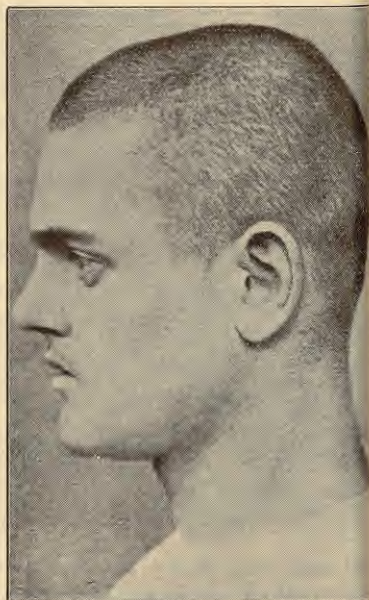
24. attēls. Infantili - hipoplastiska seja. Slikti veidots deguns, īsa augšlūpa. Āda „uzpūsta”. 19 g. veca. Slimo ar schizofrēniju smagā veidā.

Trešā lielākā grupā iedalīti infantīlie un hipoplastiskie. Par vispārēju ķermeņa hipoplāziju varētu runāt, ja visi auguma samēri kā gaņumā, tā arī platumā būtu noteikti mazāki kā parasts. Tas būtu cilvēks — lelle. Tādus gandrīz nemaz nesastopam. Svarīgākais, ka gandrīz katrs hipoplastiskais tips būs arī displastisks (nesamērīgs). Visbiežāki hipoplāziju — nepilnīgu attīstību redzam pie atsevišķām ķermeņa daļām, piem. sejā, rokās u. t. t. Par infantīlismu, turpretim, Krečmers atļauj runāt tikai tur, kur viss ķermenis ietur parastos, bet tomēr samazinātus, bērnišķus samērus, tos samērus, kādus cil-

vēks sasniedz pūbertātes laikā un kas, dzimumdziedzeru nepilnīgas attīstības dēļ, vairs nespēj tālāk izveidoties. Bet arī šī hipoplastiski — infantīlā grupa uzrāda daudzas pārējas uz eunūchoīdismu.

25. attēls. Hypoplastiska seja. Sejas vidus daļa it kā iegrimusi. Augšlūpa bieza un īsa, savilkta uz augšu. Skats ass.

26. attēls. Hypoplastiska seja. Tas pats, kas attēlā 22, tikai profilā.

Visbiežāki hipoplaziju un infantilismu sastopam starp schizofrēniem slimniekiem, mazāk starp cirkulāriem. Attēlos Nr. 25, 26 redzam kāda schizofrēna slimnieka hipoplastisko seju. Tajā izceļas īsā — hipoplastiski veidotā virslūpa. Tā vien liekas, it kā virslūpas āda būtu iznākusi par īsu. Skatoties tieši sejā, redzam, ka sejas vidus daļa par mazu, salīdzinot ar stipri izteikto zodu un lūpām. Bez tam sejas vidus daļa it kā ielikta uz iekšu. Bieži ielikta arī deguna mugura. Šo hipoplastisko seju nekādā nedrīkst iedomāties par kādu vispārēju mērauklu. Hipopla-

zijas pazīmes var būt ārkārtīgi dažādas un dažādi kombinēties ar displazijas parādībām. No pēdējām biežākās — atvēlušās un nevienādi augstu guļošanas ausis.

Jau minēts, ka hipoplazija var izpausties arī mazās rokās un kājās. Tagad papildināsim — arī rumpī.

Nobeidzot displastisko tipu apskati, atzīmēsim, ka šī tipa ķermeņu būve sastopama ne tikai starp slimiem ar schizofrēniju, bet arī pie dažādiem psihopātiem, apoplektīkiem u. t. t.

Pirms noslēdzam nodaļu par cilvēku ķermeņa būves tipiem, atzīmēsim vēl dažus statistiskus datus par to, cik bieži dažādie ķermeņbūves tipi sastopami pie āgrāk minētām divu gara slimību grupām. To illūstrē šāda tabula:

Tabula 5.

Ķermeņa būve un dvēseles dispozīcija.

	Cirkulārie	Schizofrēnie
Asteniskie	4	81
Atlētiskie	3	31
Pikniskie	58	2
Asteniski-atlētiskais maisījums	2	11
Jauktas pikniskas formas	14	3
Displastiskie	—	34
Neskaidras, nerubrīcējamās ainas	4	13
Kopā	85	175

Kā redzams, tad starp schizofrēniem slimniekiem visbiežāk sastopam astenisku ķermeņa būvi, tad seko displastiskie un atlētiskie. Cirkulārie raksturīgi ar piknisku ķermeņa būvi. Tur, kur jauktās ķermeņa formās pārsvarā pikniskas pazīmes, psihiski redzam cirkulāro slimības ainu, un otrādi, ja pārsvarā asteniskās vai atlētiskās īpatnības, redzam schizofrēniju.

Kaut gan tabulā atzīmēts, ka displastiskie tipi starp cirkulāriem nav sastopami, tad tomēr jāmin, ka tādi atgādās gan starp šiem slimniekiem, bet ļoti reti.

Visu sacīto prof. Krečmers savēl kopā trijos īsos likumos:

1. Starp cirkulāro maniski — dēpresīvo dvēseles dispozīciju un piknisko ķermeņbūves tipu pastāv noteikta bioloģiska radniecība (afinitāte).

2. Starp schizofrēno dvēseles dispozīciju un astenisko, atlētisko un daudzu displastiķu ķermeņbūves tipiem pastāv noteikta bioloģiska radniecība.

3. Otrādi, vāja radniecība pastāv starp schizofrēniju un piknisko tipu, no vienas puses, un ciklofrēniju un astenisko, atlētisko un displastisko tipu, no otras puses.

Trešā nodaļa.

Konstitūcija.

Vai rē, kā ābols vidū pušu dalās,
Tik sarkanbaltas saplīst lauktās malās,
Tā Saiva — Elka, manas meitas abas,
Ir daļas tik no manas dzīvās dabas.
Šai pusē — tas bij saulē karināts —
Tā mana Elka, tas mans laipnais prāts
Kā piesūcies ar saules sārto kvēli —
Ši — Saiva drūma...

A. Brigadere. „Princese Gundega un karalis Brusubārda“.

Iepriekšējā nodaļā uzstādītie trīs likumi rāda, ka starp cilvēka ķermeņbūves tipiem un noteiktām gara slimībām pastāv diezgan cieša bioloģiska radniecība (afinitāte). Varētu pat teikt, ka dažas gara slimības it kā integrējas ar noteiktiem ķermeņbūves tipiem.

Ja tomēr ieskatāmies tabulā Nr. 5, tad redzam, ka reizēm šī radniecība — integrācija starp ķermeņa būvi un gara slimību neparādās. Tā, piem., starp slimajiem ar cirkulāro maniakālo dēpresiju četriem asteniska ķermeņbūve, trim atlētiska un diviem asteniski — atlētisks ma

sījums; bet schizofrēniķu starpā redzam divus ar piknisku ķermeņbūvi un trīs ar jauktām pikniskām formām.

Ko tas nozīmē? Vai tas norādītu, ka minētie likumi neiztur kritikas?

Lai šīs parādības pienācīgi saprastu, nepieciešami iepazīties vēl ar kādu bioloģisku jēdzienu. Nepieciešami saprast to, ko saucam par cilvēka konstitūciju. Šis ir viens no sarežģītākiem jautājumiem medicīnā. Centīsimies to izprast kaut cik, iztīrējot dažus paraugus un konstitūcijas īpatnības.

Teiksim, kādā dzimtā cauri vairākām paaudzēm dzimst vīriešu kārtā tikai pikniķi. Kaut gan visi veidoti pēc viena tipa, tomēr absolūti tie viens otram nelīdzinās. Katram tiem sava individuāla ārēja īpatnība, kas vietām atgādina atsevišķu gan asteniķa, gan atlētiķa ķermeņbūves mazu piejaukumu. Šādas individuālas variācijas bioloģš nekad neuzskata par dabas patvaļu, nejaušību, gadījumu. Nē, tam visam dziļš, bioloģisks sakars. Piem., ja vienam dēlam pie pikniskas ķermeņbūves tomēr garš, ass, tā tad astenisks deguns, tad meitā šī lokālā norobežotā cita tipa pazīme var uzziēdēt istā vispārējā asteniskā ķermeņbūvē. Jādomā, ka asteniskās ķermeņa īpatnības šajā ģimenē ienestās no mātes puses, vai arī tēva dzimtā senā pagātnē bijuši kādi asteniķi. Tā, lūk, nekad mēs neredzēsim absolūti tīru tipu, vienmēr būs arī kāda cita tipa lielāks vai mazāks piejaukums, kas radies iedzimtības ceļā. Šādu piejaukumu tīram tipam mēdz saukt par konstitūcijas — organisma satversmes — vaļību.

Bet iedzimst ne tikai ķermeņbūves īpatnības ar tikko aprakstīto variācijas iespējamību — vaļību, gluži tas pats notiek ar psihi. Var tāpēc runāt arī par psiķes konstitūciju un šīs konstitūcijas vaļību.

Parasti gan bioloģi konstitūcijas jēdzienā apvienojuši visas tās miesīgās un gara īpašības un īpatnības, kas disponētas — iegrozītas iedzimtības ceļā; konstitūcija tā tad būs ar iedzimtību iegūtā personības un ķermeņbūves integrācija.

Iepriekšējā nodaļā gan bij runa par ķermenbūves un gara slimību afinitāti. Skaidrības labad pasvītrojam, ka cilvēka konstitūciju, sevišķi cilvēka konstitūcijas garīgā pusē, neraksturo gara slimība vien. Bez miesas būves jāņem vērā visa personība, kurā gara slimība būs tikai epizode, — tā epizode, kurā skaidrāki un kailāki atklājas psihes pamati. Gara slimības afinitāte noteiktiem ķermenbūves tipiem liek domāt, ka šāda radniecība pastāvē arī starp veselu garu un ķermeni. Ka tas tiešām tā, to pierādījuši Krečmera tālākie pētījumi.

Īsi — lai visā dziļumā izprastu cilvēka konstitūciju — satversmi, jāņem vērā ķermenbūve, personība, gara slimība (endogēnā) un iedzimtība. Katra par sevi viena veidā vairākas no šīm četrām parādībām vēl neatrisina konstitūcijas jautājumu. Tikai visi kopā tie dos konstitūcijas jēdzienu, pie kam nedrīkstam aizmirst, ka pirmie trīs savā vāš pamatīpašībās izriet no ceturtā — no iedzimtības.

Trīs pirmās parādības arī ne vienmēr visas vienādā skaidrībā saskatāmas; daļa no tām dažreiz guļ organismā kā apslēptas iespējamības. Katra no šīm iespējamībām var parādīties uz āru pie viena individa kā vadošas ķermeniskās, pie otra kā personības īpatnības. Ja ķermenbūves tipam atbilst attiecīga gara slimība, piem. pikniķis cirkulārā maniakālā dēpresija, bet asteniķim — schizofrēnija, tad sakam, ka abām šīm parādībām viens kopējais identisks genotipisks pamats. Iz šī kopējā bioloģiskā identiskā pamata abas šīs gara slimības spējīgas izpausties uz āru vai nu tieši gara slimībā, vai arī savā otrā konstitūcijas komponentē — radniecīgā ķermenbūvē. Abu gara slimību radniecība attiecīgiem ķermeņa būves tipiem tieši liela, ka, jādoma, tās spējīgas iedzimtības ceļā iegrozīties gan ķermeniskā, gan gara izpausmē. Ja tagad pieņemam, ka kāds individs iedzimtības ceļā mantojis vienādas daļās kā pikniskos un cirkulāros, tā arī asteniski schizofrēnos pamatus, tad tādā gadījumā varam sagaidīt vairākas konstitūcijas izteiksmes variācijas. Uz āru var izpausties vai nu 1) pikniska ķermenbūve ar cirkulāro gara slimību, kamēr asteniskā un schizofrēnā komponente pa

liek apslēpta, vai arī pie izteiksmes tiek asteniska ķermeņbūve ar schizofrēniju no garīgās puses, bet segti paliek pikniski cirkulārie pamati. Pirmā gadījumā asteniskās ķermeņa īpašības ar korespondējošo schizofrēniju paliek organismā kā apslēptas iespējamības, kas spējīgas parādīties uz āru nākošās paaudzēs; otrā gadījumā tas pats sakāms par piknisko un cirkulāro varbūtību. Vai 2) parādās zināma konstitūcijas vaļība: pikniski-astenisks ķermenis korrelācijā ar cirkulāri-schizofrēnu psīchi. Iespējams arī, 3) ka ķermeniski izpaužas vairāk pikniskā būve, bet psīchē schizofrēnija, un otrādi. No diviem identiskiem pamatiem viens iegrozās vairāk psīchē, otrs miesas izteismē. Schēmatiski šādu stāvokli varētu atzīmēt sekoši: asteniska ķermeņbūve (= schizofrēnija) + cirkulārā slimība (= pikniska ķermeņbūve), vai arī pikniska ķermeņbūve (= cirkulārā slimība) + schizofrēnija (= asteniskā ķermeņbūve). Šāda konstitūcijas formula rāda, ka iekavās ieliktais daļas palikušas latentas — kā apslēptas iespējamības, kamēr pārējās manifestējušās. Tiem, kas pazīst iedzimtības teorijas, šis izskaidrojums pilnā mērā pieņemams. Līdzīgas parādības mēdz saukt par krustojumiem.

No vieglas konstitūcijas vaļības līdz skaidri izteiktiem krustojumiem dabā saskatāmi bezgala daudzi pārejas stāvokļi. Tā veidojas cilvēku lielā individuālā dažādība.

Šī individuālā dažādība kļūst vēl lielāka, ja ņemam vērā Hoffman'a aizrādījumu, ka ne visas atsevišķa tipa pazīmes parādās jebkurā tipa vecumā. Tā pikniķim pūbertātes laikā pārejoši izveidojas daudzas tīri asteniskas ķermeņa būves īpatnības. Tāpat raksturā un temperamentā redzam atsevišķa individa dažādos vecumos diezgan spilgtas pārmaiņas. Ja individā slēpjas iedzimti jaukti konstitūcijas pamati (Anlagen), tad šādas pārmaiņas soli pa solim manifestējas kādā noteiktā virzienā. Tādos gadījumos runājam par parādību maiņām.

Pēc visa tā sapratīsim, ka vaļībā, krustojumos un parādību maiņās meklējama visu neskaidro atipisko gadījumu izpratnes atslēga.

Illūstrēsim sacīto ar kādu Krečmera piemēru.

48 gadus vecs ierēdnis Ā. O. 1919. g. ārstēts psīchiskā slimnīcā. Ātlaists kā izveseļojies. Ierēdnis pēc ķermeņa būves gandrīz pilnīgs asteniķis: gara auguma, kalnsnējs, šaurām krūtīm, ļoti garjiem locekļiem, garu, tievdegunu, bieziem, pāri robežām augošiem matiem; tīklatīvie, mīkstie vaigi un svaigā sejas krāsa norāda uz pīknskām īpašībām. Neskatoties uz to, ka pārsvarā asteniskās ķermeņa īpatnības, Ā. O. slimoja ar cirkulāro maniakālo dēpresiju.

Gadu vēlāk slimnīcā ievesta ierēdņa māsa.

Tā slimoja ar skaidri izteiktu schizofrēniju. Lai pilnīgāki saprastu šīs ģimenes konstitūciju, nepieciešami ieskatīties tabulā Nr. 6.

Kā no tabulas redzams, tēvs pēc miesas būves atlētīki ar schizotīmu psīchi. Māte tipiska pikniķe ar ciklotīm temperāmentu*). Ābi vecāki garīgi veseli; viņu ķermeņbūve saskan ar psīchisko korrelātu. Vecāku īpašību krustošānās dod, kā redzams, ļoti interesantus konstitūcijas maisījumus.

I dēls psīchopats, pēc psīches pamatīpašībām un sevišķi miesas būves ļoti atgādina tēvu. Līdz 30. dzīvībgadam tomēr saskatāmas mātes īpašības: korpulents un garīgi — sabiedrīks, jautrs. Pēc tam iesākās parādībmaiņas — nosvēršanās no pikniski cirkulārās konstitūcijas izteiksmes uz asteniski schizoīdo*).

II dēls — ierēdnis Ā. O. uzrāda sarežģītu konstitūcijas vaļību. Pēc ķermeņbūves gandrīz noteikts asteniķis, tomēr saslīkst ar cirkulāro dēpresiju. Te skaidri redzams, ka mātes pikniskā ķermeņa korrelāts dēla konstitūcijā manifestējas gara slimības veidā — cirkulārā dēpresija. Norādē mātī Ā. O. psīche jaukta, slimības laikā ķermenis attiecībā pret gara slimību krustoti.

III dēls — izveidojies pēc mātes. Miesa un psīche saskaņoti — kongruenti. Tas tomēr nenozīmē, ka arī šim dēlam

*) Ciklotīms, schizotīms, schizoīds — skat. 108. lapas pusē.

lam nebūtu latentas, apslēptas kā miesīgas, tā garīgas tēva īpašības. Tās varbūt izlauzīsies uz āru tālākās paaudzēs.

Tabula 6.

Tēva brālis

Tēvs.

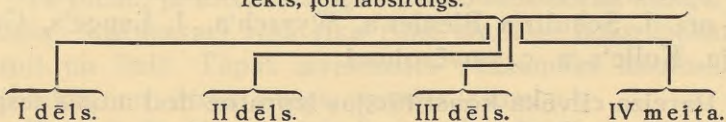
Māte.

Ekstrēmi lietišķs un pedantisks.

Miesīgi: ģermāņu tips, ļoti liels, stīprs, rupjiem kauliem, sevišķi lielām rokām un kājām; miris ar plaušu tuberkulozi. Garīgi: nopietns, ļoti lietišķs, akurāts, korekts, ļoti labsirdīgs.

Miesīgi: mīksta, apaļa, ziedoša seja; vēlāk ļoti korpulenta.

Garīgi: jautra, sabiedriska, draudzīga, mājīga, ļoti labsirdīga.

I dēls. Miesīgi: liels, agrāk korpulents, tagad kalsnējs. Ļoti lielas rokas un kājas. Līdzinās tēvam.

Garīgi: īpatns, neprecējies, ļoti noslēgts sevī, nopietns, līdz 30. gadam bij sabiedriskāks un jautrāks.

II dēls. Slimoja ar cirkulāro dēpresiju. Miesīgi: astenisks (skat. aprakstu augšā). Garīgi: nopietns, ļoti lietišķs, drusku pedants, pienākuma cilvēks, tomēr ļoti labsirdīgs, draudzīgs, sabiedrisks.

III dēls. Miesīgi: ļoti korpulents. Garīgi: vienmēr jautrs, dzīvs, humora pilns, sabiedrisks, ļoti tikams. Miesīgi un garīgi līdzinās mātei.

IV meita. Ap 45. gadu schizofrēnija.

Miesīgi: tipiska asteniķe, gaļa auguma. Agrāk vidēji labi barota, pēdējā laikā bez pamata stingri noslējusies.

Garīgi: agrāk jautrāka un sabiedriskāka; pēdējos gados palikusi šķendīga, nopietna, noslēgta, hipochondriska.

IV meita. Arī te redzam parādību maiņu. Jaunībā vairāk jaukts tips, ar lielāku mātes īpašību uzsvāru. Ar laiku ķermenis pieņem astenisku izskatu, bet psihe no schizotīmijas pāriet pilnīgā slimībā — schizofrēnijā. Tagad psihe ar ķermeņbūvi jau kongruenti. Tēva atlētiskā ķermeņbūve meitai iegrozījusies asteniskā.

Šādu piemēru Krečmeram netrūkst. Būs lieki tos visus atzīmēt, jo visi tie pēc būtības pierāda vienu un to pašu.

Noslēdzot šo apskatu, skaidrības labad sevišķi jāp svītro, ka ķermeņbūve un psichoze kliniski nav tieši kop saistāmi. To pierāda atzīmētais piemērs. Ķermeņbūve vēl nav uzskatāma par kādas gara slimības zīmi. Jāņe viss un pie tam lielos vilcienos: ķermeņbūve un psichoze ķermeņa funkcija un iekšķīga slimība, veselīga personība un iedzimtība, kas katrs par sevi būs tikai konstitūcijas pamatu atsevišķas daļas.

Šo uzskatu pareizību pierāda daudzi kliniski Hoffman un Eyrich'a pētījumi, Mauz'a lielais statistiskais materiāls kā arī J. Schultz'a Bleuler'a, Wyrsh'a, J. Lange's, Geog'ija, Kolle's u. c. novērojumi.

Pareiza cilvēka konstitūcijas izpratne dod mums iespēju spriest par cilvēku kā ķermenisku, tā garīgu vienību. konstitūciju nesapratīsim vai būsīm pārpratuši, vienmēr nomaldīsimies cilvēka garīgā iegrozījuma izpratnē; visā gara dzīves determinācijas minējumi mums nekā nelīdzēs.

Viens no apstākļiem, kas stipri ietekmē konstitūcijas pareizāki — tās izpratni, ir visi tie ārējie apstākļi, kas šādi vai tādi pārveido organismu. Pie tādiem pieskaitāmas dažādas slimības. Tā piem., asteniskie tipi ļoti viegli saslimst ar tuberkulozi. Izrādās pat, ka lielākā daļa tuberkulozā schizofrēniem slimniekiem mirst ar šo slimību. Var pieņemt, ka asteniķu tuberkulozes uzņēmības pamatā ir tāda pati, kādi īpatnēji konstitūcijas apstākļi.

Ja ar tuberkulozi saslimst atlētiķis vai pikniķis, tie ļoti pārveido šo tipu ārējo izskatu. Tipu novērojot, tie viss jāņem vērā.

Pikniķi visbiežāk saslimst ar dažādām vielu maiņas slimībām — cukura slimību, podagru, reimatiskām slimībām, tēm, asiņsvadu pārkaļķošanas un bieži ar trieku. Jādomā, ka viss tas zināmā mērā būs arī pikniķiem konstitūcijas pamatots.

Starp citu, no šiem apstākļiem redzams, ka miesīgā ziņā nevienam no tipiēm nav sevišķas bioloģiskas priekšrocības.

Ļoti stipri ietekmē ne tikai ķermeņbūvi, bet reizēm arī psihi tādas slimības kā sifiliss.

Vispār jāsaka, ka visas tās pārmaiņas, kuņas kā ķermeniski, tā garīgi rada cilvēkā dažādas slimības, nemaz nav iespējams te minēt. Ja to gribētu, tad grāmatas apmēri būtu mazākais jādubulto.

Ātzīmēsim tāpēc tikai, ka ļoti svarīga loma piekrīt arī barībai un darbam. Bet tam visam nozīme tikai pie sevišķi lieliem baņošanās traucējumiem, piem., ilgstošas badošanās, vai arī pie ilgstoši smaga, vienpusīga darba.

Tā piem., ja asteniķis ilgus gadus strādās kā kalējs, zemkopis — arājs, arī viņa sīko roku kauli ar laiku izskatīsies rupji un lieli. Tāpat izveidosies redzamāki muskulatūra. Pikniķis, no otras puses, zaudēs svaru.

Visumā barības un darba ietekmi bieži ne tikai tauta, bet arī speciālisti pārvērtē. Ja kāds izskatās bāls un sīks, tad tas esot tādēļ, ka šis cilvēks vedot sēdošu dzīvi, bet ja cits, turpretim, uzbaņojas, tad atkal tāpēc, ka viņš maz kustoties. Ja krodzinieks ar katru dienu paliek resnāks, tad tas tāpēc, ka viņš pastāvīgi dzerot alu, bet ja tas tomēr paliek vājāks, tad atkal tāpēc, ka pārāk maz dzerot pienu. Ja kāds vecumā paliek brangāks, tad tas esot no vecuma, ja cits, turpretim, izkalst, tad arī tas no vecuma. Viss taču liekas tik vienkārši un saprotami (Krečmers).

Lai nerastos pārpratumi, jāatzīst, ka darbs, tāpat arī baņošanās, bez šaubām, ietekmē tipa izskatu. Tā piem., smaga darba strādniece, kuņai katru gadu iznāks pa radībām, drīz vien zaudēs savu ziedošo piknisko izskatu, tā nobālēs, novītīs un pāragri novecos. Bet pie konstitūcijas noteikšanas šo ārējo ietekmi jāprot atšķirt no iedzimtām īpašībām, citādi darbam un barībai piešķirsim reizēm to lomu, kas tiem īstenībā nepienākas.

Vēl pāris vārdus par konstitūciju un rasi. Ja rase saista pēc savām ķermeņa būves īpatnībām atsevišķas tautas

vai tautu grupas, tad tikko uzzīmētās konstitūcijas īpatnības un likumi būs vairāk starptautiski. Tikko minētie konstitūcijas tipi sastopami visās tautās un rasēs, protams, ar katrā atsevišķā vietā īpatnēju atkāpšanos no parastās normas.

Var gan iedomāties, ka kādā tautā vai tautu grupā būs pārsvarā asteniskais, atlētiskais vai pikniskais tips. Tā mēdz apgalvot, ka ziemeļnieki esot vairāk asteniķi; dienāriskais tips līdzinoties atlētiķiem, bet alpīnais — pikniķiem.

Tomēr visos šajos apgalvojumos daudz prefrunu.

Jāatzīst, ka konstitūcijas un rases tipi pilnā mērā viens otrā neiekļaujas.

Ar to, protams, nav teikts, ka starp rases ķermeniskām īpatnībām un psīchi nepastāvētu noteikta bioloģiska radniecība. Kāda? — tas pagaidām vēl nenoskaidrots jautājums.

Beidzot aizrādīsim vēl, ka cilvēkus šķir ne tikai īpatnējā āriene un psīche, bet arī asiņu sastāvs.

Jau sen medicīnā mēģināts grūtos saslimšanas gadījumos pārliet slimajam jaunas cita individa asinis. Dažreiz šāda operācija izdevās, panākumi bija ļoti labi, bet citu reiz, kā par brīnumu, slimnieks pēc asins pārlišanas īsā laikā aizgāja bojā. Kādēļ? Tikai nesen šis noslēpums atklāts.

Izrādās, ka cilvēku asinis nav vienādas. Viena cilvēka asins sērums (sula) bieži nogulsnē otra cilvēka sarkanos asins ķermenīšus, kam seko nāve. Pēc intensīviem pētījumiem noskaidrots, ka visus cilvēkus pēc viņu asins īpatnībām var sadalīt četrās grupās. Pirmo grupu apzīmē ar burtiem AB, otro ar A, trešo — B un ceturto ar O. Asinis var pārliet tikai vienas grupas piederīgie savā starpā.

Ja ieskatāmies grupu apzīmējumos, tad redzam, ka patiesībā te tikai trīs grupas A, B un O. Grupa AB nav nekas cits, kā A un B kopība, bet grupa O nesatur ne A, nedz B.

Izrādās, ka ziemeļnieku rasei (pēc konstitūcijas — asteniķiem) raksturīgāka A asins grupa, B grupa vairāk sa-

stopama it kā mongoļiem. Par visu to, protams, vēl var ļoti šaubīties.

Vēl vairāk, daži zinātnieki apgalvo, it kā visa cilvēce būtu izveidojusies, sajaucoties kādām trim konstitūcijas vai rasu grupām. Viena no tām ar asins sastāvu Ā, otra — B, trešā — O. Krustojoties visām grupām, izveidojušies dažādi asiņu sastāvi, resp. dažādie rašu un konstitūcijas tipi.

Par cik šī teorija atbilst īstenībai, vēl grūti spriest, jo, galvenais, nav nekādu garantiju, ka atrastās četras asiņu grupas jau būtu viss, ar ko asinis savā starpā atšķirtos. Varbūt drīzumā dzirdēsim vēl par kādām grupām.

Katrā ziņā redzam, ka cilvēki sadalāmi atsevišķos konstitūcijas tipos. Uz to dod mums tiesības ne tikai cilvēka ārējais izskats, psihe, bet arī asins sastāva īpatnības.

Ceturtnodaļa.

Cikloīdie temperāmenti.

Vispirms lasītājam jāiepazīstas ar dažiem terminiem. Āpzīmējumu „cikliskie“ lieto bieži vien vārda „cirkulārie“ vietā, ja runā par cirkulāro maniakālo dēpresiju. Tiešām, slimība — psihoze atkārtojas veselīgiem cikliem, tā tad to var apzīmēt arī par „ciklisko maniakālo dēpresiju“. Ja sakām „cikloīds“, tad ar to gribam apzīmēt pārejas stāvokli no veselas uz slimu psihi. Protams, ar to netiek apgalvots, ka katram cikloīda temperāmenta cilvēkam katrā ziņā jāsaslimst galīgi ar atzīmēto psihozi. Šāds vidējs stāvoklis var pāriet vai arī noenkuroties uz visu mūžu.

Gadās arī, ka nevis tieši pats cikloīdais cilvēks līdz galam saslimst ar cirkulāro maniakālo dēpresiju; īsti slimos šād un tad atrodam tuvu asins radnieku starpā.

Tāpat lieto vārdu „schizoīds“. Ar šo terminu apzīmē individus, kuŗi pilnos apmēros ar schizofrēniju ne slimo. Tā arī savā ziņā pārejas stādija no veselas personības uz gara slimību — schizofrēniju.

Atzīmējams arī, ka par cikloīdiem un schizoīdiem indivīdiem var runāt tikai tad, ja viņu psiķes īpatnības uzrāda tās pašas pamatīpašības, kādas piemīt abām minētām gara slimībām, bet ķermeniski tie attiecīgi līdzinās vai nu pikniskam, vai asteniskam, atlētiskam vai displastiskam tipam.

Ja sakām ciklotīms, vai schizotīms cilvēks, tad ar to apzīmējam garīgi veselus individus, bet tādus, kuŗu raksturu un temperāmentu pamatlīnijas ļoti radniecīgas vai nu cirkulārai maniakālai dēpresijai, vai schizofrēnijai; mēs sīģi tiem jāizskatās pēc šīm slimībām radniecīgā ķermeņa būves tipa. Schizotīmiem un ciklotīmiem cilvēkiem abas attiecīģo slimību kardinālās īpatnības izteiktas tikai patsīk, par cik tās nepārsniedz normālās psiķes robežas. Šie cilvēki pilnīgi ietur garīģu līdzsvaru sevī un ar apkaimi. Schizofrēnijas un cirkulārās maniakālās dēpresijas pamatīpašības šajos cilvēķos jūtamās tikai kā vadmotīvs, kā kanva, uz kuŗas veidojas tālāk pilnīgi normāla gara dzīve.

Pāreja no slimās uz veselo psiķi abās cilvēķu tipu grupās tā tad iedalāma triģās pakāpēs:

1. schizofrēnie — garā slimie;
2. schizoīdie — pāreja no veselas uz slimu psiķi;
3. schizotīmie — garā veseli, bet ar šai grupai raksturīgām psiķes pamatīpašībām;
 1. cirkulārie jeb cikliskie — garā slimie;
 2. cikloīdie — pāreja no veselas uz slimu psiķi;
 3. ciklotīmie — garā veseli, bet ar šai grupai raksturīgām psiķes pamatīpašībām.

Pirms pāreģam pie cikloīdo temperāmentu apskates jāatzīmē, ka prof. E. Krečmers, šīs teģrijas autors, īstenībā ģandrīģ nekur skaidrāģi par raksturu neizteicas. Visur tipu psiķes apskatē viņam viens apzīmēģums — temperāmentģ

Tā dziļā pretruna ar Krečmera grāmatas virsrakstā solīto („Körperbau und Charakter“). Kaut gan Krečmers piekrīt tam, ka principā temperāmenta pamatos guļ asins ķīmisms, bet raksturam smadzeņu centru, vadu un maņu organu īpatnējā konstrukcija, tas tomēr savā darbā nekur spilgtāki nešķīro raksturu no temperāmenta. Savā ziņā abi jēdzieni viņam gandrīz saplūst vienā — temperāmentā.

Arī pats Krečmers atzīst, ka viņa temperāmenta jēdziens nepilnīgs, tas saka: „Izteiciens — temperāments — mums vēl nav noslēgts jēdziens...”

Pēc mūsu ieskatiem, temperāmenta un rakstura kopību varētu uzvest šādi pārveidotā Ewald'a schēmā:

Tabula 7.

Temperāments (iedzimts).

Vitālās sajūtas + tempa komponente
(bioloģiski — biofonuss)

+

Afektu izteiksmes raksturs + pārējās rīcības kvalitāte un veids
(bioloģiski — smadzeņu struktūra)

raksturs (iedzimtais)

+ apkārtnes ietekme un tās
veidotais psīches saturs.

piesavinātais raksturs.

Atkārtojam, ka absolūti raksturu no temperāmenta tomēr atskaldīt nevar. Tāpat kā vielu maiņa ietekmē organisma struktūrālās pārmaiņas, pēdējās zināmā mērā noteic un piedalās līdzī organisma vielu maiņas procesos, tos regulēdamas. Par stīprāko saiti starp cilvēka raksturu un temperāmentu var uzskatīt tieksmes un dziņas. No vienas puses, šīs parādības cieši saistītas ar smadzeņu afektu centru darbību, bet, no otras puses, tās tikpat atkarīgas no visa organisma ķīmisma, resp. vielu maiņas.

Kaut gan veselā organismā vielu maiņa katram individam diezgan pastāvīga, negrozīga parādība, resp. orgā-

nisma biotonuss ilgu laiku, lielus mūža cēlienus ietura vienādā augstumā, tomēr reizē ar organisma struktūrālām pārmaiņām ļoti bieži cieš arī vielu maiņa. No tā izriet, ka cilvēka rakstura maiņa nepaliek bez savas ietekmes uz temperāmentu. Un otrādi, biotonuss ietekmē organisma struktūru, resp. indivīda raksturu. Tiklīdz par dzimtām rakstura un temperāmenta īpašībām.

Kas attiecas uz iegūto — piesavināto raksturu, tad šī struktūrālās un darbības pārmaiņas norisinās vairāk smadzeņu garozā, kā to skaidri redzēsim grāmatas otrā daļā. Smadzeņu garoza tieši, bez šaubām, mazāk spējīga ietekmēt organisma vielu maiņu — biotonusu, resp. temperāmentu.

Tas nozīmē, ka iegūtās rakstura īpašības ļoti mazos apmēros, gandrīz nemaz neietekmē iedzimto temperāmentu.

Tādēļ visumā, ar tikko minētiem iebildumiem, varam pievienoties Ewald'am, kad tas saka, ka cilvēka temperāments pastāvīgs, bet raksturs spējīgs grozīties, attīstīties. Pareizāki: raksturs vairāk spējīgs pārveidoties nekā temperāments, ja parasto bioloģisko gaitu neizgroza kādi ārēji kārtnīgi apstākļi, piem. smagas slimības, krasi pārgrozīti dzīves veids, bads, ārkārtnīgi smags darbs u. t. t.

Dažiem indivīdiem tomēr vielu maiņas stāvoklis tā augstums tieši raksturīgs ar savām pastāvīgām, pat it kā likumīgi ieturētām svārstībām. Reizēm tiem vielu maiņa paaugstināta, reizēm pazemināta. Ja tas notiek ļoti jūtamos apmēros, tad runājam par slimību. Pie paaugstinātas vielu maiņas garīgi novērojam paaugstinātu dzīves izjūtu, labsajūtu, prieku. Viss liekas saulains, rožains. Rodas neaplāpējama tieksme pēc kustībām, darba, kas var pat pārīet mocošā nemiera sajūtā.

Ja vielu maiņa pazeminās, cilvēks garīgi it kā sabrukst. Viss kļūst pelēks, nenozīmīgs, kustības apstājas. Tāpat kā agrāk pārmērīgā tieksme darboties kļūva mocošā, tā tagad darbības prieka apsīkumā uzmācas drūmas noskaņas un domas par pašnāvību. Šādas gara svārstības var novest līdz tā saucamai cirkulārai maniakālai dēpresijai.

Tā, lūk, ir tomēr cilvēki, kuņiem vielu maiņas stāvoklis nebūt nav tik stabils. Reizē ar vielu maiņas svārstībām līdzī mainās šo cilvēku temperāmenta izteiksme.

Protams, ka šiem cilvēkiem, kā kuņam katram citam, būs arī savas rakstura īpašības, tomēr temperāmentu svārstības un īpatnības te tik lielas, ka tiešām tos var izcelt un apskatīt kā temperāmenta un nevis rakstura tipus.

Tā kā šo tipu temperāmenta īpašības ļoti radniecīgas cirkulārai maniakālai dēpresijai, tad tos var apzīmēt vai nu par cikloīdiem, vai ciklotīmiem temperāmentiem.

Pirmām kārtām piegriezīsimies cikloīdo temperāmentu apskatei, pie tam ne uz brīdi neaizmirdami, ka pēc radniecīgās ķermenbūves tie būs pikniķi.

Cikloīdo temperāmentu diatētiskās attiecības.

Cirkulārās maniakālās dēpresijas spilgtākā pazīme — periodiskas, viļņveidīgas gara stāvokļa svārstības. Šī pamatīpašība tad arī ir tā, kas kā sarkans pavediens velkas cauri visām cikloīdo temperāmentu nokrāsām.

Gara slimības laikā periodiskās svārstības ļoti lielas: no euforijas, pat neapvaldāmas trakošanas līdz pilnīgam pagurumam un melancholijai.

Cikloīdie temperāmenti, protams, tik lielas pārmaiņas psihes norisē nepārdzīvo. Kaut gan arī viņu gara stāvoklis diezgan redzami svārstās no pacilātā, nemiera pilnā līdz drūmam, bēdīgam, tad tomēr pārmaiņas nekad nesasniedz to augstumu un dziļumu, kādu novērojam psihozes laikā, un ja tas notiktu, tad cikloīdais jau būtu pilnīgi slim cilvēks.

Cikloīdo temperāmentu lielo dažādību noteic tas, ka gandrīz katram atsevišķam individam citāda lieluma gara stāvokļa svārstību amplitūda. Dzīvē sastopamas neskaitāmas pārejas no tik tikko manāmi izteiktas svārstības — amplitūdas (ciklotīmie) līdz pilnīgi slimas psihes lielām periodiskiem novirzieniem. Interesanti vēl, ka svārstības nenorisinās tikai no normālā stāvokļa uz augšu un leju vienādos attālumos, bet dažreiz tās ļoti asimetriskas;

tā, piem., pagrieziens uz augšu var būt ļoti mazs, bet kri- rīl
tiens uz leju liels, un otrādi. Garīgi tas nozīmēs, ka — cīp
— individa gara stāvokļa viegls iegrozījums uz augšu — dzi dz
ves prieka, gaišuma, laimes sajūtas maz izteiktas, to tiesu ar
kāpiens uz leju — mazvērtības sajūtas, dzīves pelē ir
kuma, vienmuļības, gurdenuma un posta pārdzīvojumi ļoti sa
dziļi. Viss tas var būt arī otrādi. cil
ne

Asimetrisko svārstību dažādība gandrīz neizsmeļam pr
liela. Tādēļ visu temperāmentu izteiksmes nokrāsu ba gr
gātību nemaz nav iespējams raksturot. Pāris vārdus tika sk
par trim galveniem cikloīdā temperāmenta stāvokļiem: hi ar
pomanisko (pacilāto), dēpresīvo un vidus mēru. pe

Vidus mēra cikloīdais individs ir cilvēks, kuŗu vis ta
labprāt uzņem savā vidū. Tas labsirdīgs, saticīgs, ārkār pe
tīgi viegli piemērojas visiem dzīves apstākļiem, pat grū- ta
tos un traģiskos dzīves brīžos skatās nelaimē ticības un sa
jaunas cerības pilnām acīm. Tas tic dzīvei. Pat bēdās gu
tam netrūkst atsvaidzinoša humora. Viņa saulainais tem- va
perāments drīz vien noārda visus žogus, kas norobežo at
to no citiem. Viens, divi — tas pāriet nemanot uz „tu“ D
kas viņa mutē skan pilnīgi dabīgi. Cikloīda vidusmēra la
temperāments ļoti līdzinās normālam ciklotīmam tempe- ne
rāmentam. pr

Šīs īpašības cikloīdie nezaudē pilnīgi kā hipomani- ku
skā, tā dēpresīvā gara stāvokļa svārstības fazēs. la

Ja individam vielu maiņa mazliet paaugstināta, rodas d
hipomanisks temperāmenta stāvoklis. Tāpat kā vidus mē- rā
ra cikloīdais, arī hipomaniskais nekad nezaudē savu lab- sn
sirdību un savas personības īpatnējo silto fluidumu. Vis- se
savā rīcībā tas gan straujāks par vidus mēra cikloīdu- vi
varbūt pat neapvaldītāks un īsts karstgalvis, bet tomēr- fiz
pat dusmu brīžos tas apkaimi neapdraud un nespēj ci- lio
tiem iedvest nopietnas bailes. Cik ātri viņš noskaišas, tik- ta
pat ātri viņš visu atkal aizmirsis, bet tad arī pilnīgi. Viņš- jū
nenēsā ilgi akmeni padusē. Viņam nepieciešami tikai iz- kl
lādēt savu afektu, jo tas nespēj neko sevī ilgi slēpt. Kad- d
viņš iztrakojies, izbāries, kādreiz pat tā, ka visas sienas m

rīb, viņš visu aizmirst, piedod, samierinās un atmet principiālos tālākas atriebības un izrēķināšanās nodomus. Ja dzīve tomēr viņu piespiež turpināt uzsākto karu, tad viņš arī nenogurstoši un strauji uzbrūk. Šie ļaudis nezina „kas ir nervi“. Viņi nepārdzīvo to iekšējo pārkairinātības un saspīlēto sastinguma stāvokli, kāds raksturīgs nervoziem cilvēkiem. Cikloīdais drīzāk bēdīgs, drūms, bet reti kad nervozs.

Kaut gan hipomaniskais cikloīds visbiežāki jautrs, asprātīgs, tad tomēr visam tam cauri pamirdz arī kaut kas grūtsirdīgs, skumjš. Šī skumjā nots kādreiz ieskanas ļoti skaļi un pārsviež hipomanisko gara stāvokli dēpresijā. Ja arī tas nenotiek, hipomaniķis tomēr pārdzīvo sava temperāmenta pretpolu — nomāktu, klusu dēpresiju, kuŗu tas cenšas atvairīt. Tā Ģetes māte, kas raksturīga ar savu saulaino hipomanisko temperāmentu, tomēr aizliegusi saviem kalpotājiem stāstīt viņai kaut ko nepatīkamu vai bēdīgu. Arī kāda hipomaniska ārste Latvijā noteikti atsakās apmeklēt teātri, ja tur izrāda traģēdiju vai drāmu. Dzīves dažādībā tā izvēlas sev tikai gaišo, jautro, saulaino. Tā savā ziņā izvairīšanās no sava temperāmenta neapzinātā, apslēptā, bet tomēr nojaustā pretpola — dēpresijas.

Trešām kārtām, starp cikloīdiem sastopam individuus, kuŗiem pārsvarā dēpresīvais jūtu tonis. Visbiežāki tie ir ļaudis, kas dzīvo klusi un vientuļi. Tie atraujas no sabiedrības nevis aiz naida vai dziļa sarūgtinājuma, bet vairāk aiz kādas dziļas mazvērtības sajūtas, prieka trūkuma, smaguma un nespēka. Tie neizjūt „stikla sienu“ starp sevi un citiem. Satiksmē tie dabīgi, pat sirsnīgi un klusi viesmīlīgi. Viss dzīves aploks tiem tomēr kā garīgi, tā fiziski sašaurināts. Bet šajā mazā dzīvītē tie jūtas puslīdz apmierināti. Tie apmeklē pat aiz paraduma noteiktas kafejnīcas, krodziņus, kur paziņu un draugu starpā jūtas silti un labi. Kaut gan dēpresīvie cikloīdi parasti klusi, flegmatiski, vai arī tie visu uztver pārāk smagi un drūmi, tomēr sava dvēseles siltuma tiem netrūkst. Pat humoru viņi ciena un reizēm paši joko.

Par dēpresīvajiem var sacīt, ka hipomaniskā saulainībā tad humors un optimisms tiem nav sveši, tikai viņu temperāža rāments vairāk pieskaņots dēpresīvo izjūtu skalai. Katru traģēdiju tie pārdzīvo ilgāki un dziļāki kā parasts; pa nostāsti par citu cilvēku nelaimi vai parasta drāma kinoteātrī drīz vien izsauc tiem asaras. Šo ļaužu temperāmenta svārstības tā tad asimetriskas: lielākais kritiens uz dēpresijas pusi.

Visu cikloīdo temperāmentu gara stāvokļa svārstībai uz kuŗu pusi tās arī virzītos, un dažreiz šī novirzīšanās tik liela, ka redzama pat nespeciālistam, vienmēr nosinās bez sevišķiem asumiem, straujiem lūzumiem. Gara stāvokļa pārmaiņas noapaļotas, viļņveidīgas, tikai ar starpību, ka vienam individam šie viļņi augstāki, kritumdziļāks un ilgstošāks, otram viļņojums līdzenāks, seklāks, bet trešam starp viļņu kāpinājumu un kritienu trūkst parastā samēra.

Kā redzējām, tad abiem temperāmenta pretpoliem nav obligātoriski jāparādās uz āru. Kaut gan pie temperāmentu konstitūcijas abi poli mīt cilvēkā, bet manifestējas parasti tikai viens pols, kamēr pretējais nenojaušams. Dažreiz abi poli manifestējas uz āru katrs par sevi tuvos asins radniekos. Tā hipomaniķa brālis saslīmt ar dēpresīvo psihozi. Gadās arī, ka dēpresīvais cikloīdais vēlāk tomēr saslīms ar maniakālo psihozi.

Ar vienu vārdu — katrā cikloīdā sastopam abas temperāmenta komponentes, tikai dažādā izteiksmes un pārdzīvojuma sadalījumā. Dēpresijas un hipomanijas komponentu sadalījumu katrā atsevišķā individā sauc par šī individa temperāmenta diatētiskām attiecībām. Cikloīdo diatētiskās attiecības parasti diezgan spīgti atšķiras ar savām lielām, dažreiz ļoti lielām svārstībām no normāla cilvēka līdzsvarā turētā temperāmenta.

Protams, ka diatētisko attiecību skaits var būt ārkārtīgi liels. Ja nu ņemsim vērā vēl to, ka šīm lielām temperāmentu variācijām pievienojas vēl raksturu īpatnības

ibatad sapratīsim, kā rodas tā piknisko tipu lielā personību
pdažādība, kādu parasti redzam dzīvē.

Cikloīdo sociālais iegrozījums.

Cikloīdie, izņemot smagos dēpresijas brīžus, ir sabiedri-
ski, draudzīgi, reāli, spējīgi piemēroties visiem apstākļiem.
Cikloīdo temperāments it kā bez saturoša smaguma viegli
viļņo līdz visām apkaimes pārmaiņām. Pasaulē viņi iziet
mazliet par skaļu, bet pilni mīlas un pateicības. Tie neiz-
jūt dziļu starpību starp „es“ un apkārtni, tie nenovēršas
no kaut kā aiz principa, tie nevēlas neko ar varu gro-
zīt un labot pēc kādas noteiktas, iepriekš izstrādātas ab-
straktas schēmas; tie nemīl paasinātus, traģiskus konflik-
tus. Tie peld drīzāk pa straumi, nekā pret straumi. Tas
cikloīdo spēks un reizē arī nespēks.

Cikloīdo egoismu raksturo viens — tie mīl dzīvot
un ļauj arī citiem dzīvot. Viņu egoisms dažreiz bērni-
šķīgi gustatorisks. Tie peld labsajūtās par sevi un visumu,
švienmēr, izņemot dēpresijas brīžus, būdami augstos ie-
skatos par savas individuālītātes lielo vērtību un izcilām
kiesībām.

Cikloīdo reālisms jūtams visās fazēs no hipomania-
kā stāvokļa līdz dēpresīvam.

Pāri visam, arī cikloīdo dēpresīvā fazē manāma
tieksme pēc materiālām lietām un baudas — fiziskas mī-
klas, ēdieniem, dzērieniem u. c. Reālas dabas dāvanas lab-
prāt saņem pat dēpresīvais. Tādi, piem., klusie, „filozo-
a fējošie“ kroģus brāļi.

Hipomaniskie cikloīdi parasti kustīgi, viegli ietekmē-
jami, tie īsti apkaimes cilvēki; tie priecājas bez sevišķas
izlases par katru jaunu cilvēku, ar kuņu satiekas. Cikloīdie
vairumā praktiski; tie pirmā vietā stāda praktiskos ap-
rēķinus; tikai pēc tam seko principi, ja vispār tādi tiem
ir. Pat psihozes laikā tie reti kad veido murgu ideju
sistēmas; katrā ziņā tajās trūkst īpatnējās schizofrēno pa-
ranoīdās konsekvences. Viss šiem ļaudīm atkarīgs no ga-
ra stāvokļa.

No šādām īpašībām varbūt izriet cikloīdo dažāpē
 tīri pārspilēti lielais darba prieks, praktiskās dzīves en
 ģija un uzņēmība. Visā rīcībā tiem tomēr trūkst tā dz
 žainā pedantisma, kas tik ļoti raksturīgs schizoīdiem. Dspē
 bū tie uzcītīgi, solidi, taupīgi; tos virza vairāk pats dar
 process, prieks, labā pašsajūta, mazāk tendences un
 strakti mērķi.

Dažreiz tie pārāk erōtizē, nododas bez mēra alkol
 lam. Caurmērā tomēr ieturas sociāli nepieciešamās kor
 tības robežās.

Ja tie apdāvināti, tad redzam lielus, veiklus tirgotā
 runātājus, žurnālistus, plaša vēriena organizātorus u. t.
 Visi tie apbrīnojami spējīgi darbā, nenogurstoši, vien
 laipni, prot apieties ar ļaudīm, spējīgi acumirkli aptv
 vissarežģītākās situācijas, visdažādāko un pretrunīgu id
 pārpilni, tie ļaujas pārliecināties un prot pārliecināt.
 vajadzīgs, tie acumirkli metas cīņā, bet tomēr bez p
 spilētām tendencēm un, galvenais, bez fanātisma.

Cikloīdie ar dēpresīvu nokrāsu parastos dzīves
 stākļos arī ļoti darbīgi. Tie, protams, neder par
 doņiem un lieliem organizātoriem, bet savu darbu kā
 rēdņi, prokuristi u. t. t. tie padara teicami, solidi un pat
 sevišķu mīlestību. Bet tikko nāk negaidītas lielas p
 maiņas, dzīve pilnīgi grozās, kā piem. revolūcijas lai
 dēpresīvie it kā zaudē sevi. Jaunie dzīves apstākļi
 pārāk nomāc, dēpresija pieaug. Bez iniciatīves un
 mām, pilnīgi nevarīgi tie raugās nākotnē.

Dēpresīvie parasti ļoti reliģiozi, bet arī te bez va
 zējisma un fanātisma.

Psīches temps un psihomotorika.

Par šīm īpašībām vairs nenākas grūti spriest, tās
 riet no visa iepriekš sacītā. Cikloīdais acumirkli uztv
 visu sarežģīto konjunktūru, tajā pašā brīdī arī spēji
 attiecīgi reaģēt. To viegli ietekmē vienmēr jaunie
 stākļi. Ja cikloīdais ir hipomaniakāls, vai pat noiet
 maniakam, tad, pateicoties asai apkārtnes uztverei,

spējai noenkurot skatu un domas uz vienu kādu momentu, cikloīdā rīcība, kustības, žesti ļoti neapvaldīti, saraustīti, bet valoda nepārtraukti gaŗa un skaļa — vārdi it kā neapspēj vairs sekot domu un ideju ātrajam plūdam. Vispār trūkst konsekvences, sistēmas. Psīches saturs vēŗšas vairāk plašumā, bet mazāk dziļumā.

Dēpresīvie kustas lēnāki, tie itkā ilgāki visu pārļiek, bet arī tiem raksturīgs konsekvences, noteikta mērķa frūkums.

Kustības visiem cikloīdiem vienmēr noapaļotas, bez asumiem un lūzumiem.

Seksuālitāte cirkulāriem un cikloīdiem atraisās vienkārši, dabīgi. Dzimumtieksmes visbieŗāki paaugstinātas, retāki pazeminātas. Parasti dzimumdzīve norit dzīvi, spraigi. Cikloīdam pūbertātes laikā gluŗi dabīgi rodas tieksme visu romantizēt, par visu jūsmot un visu pa daļai ideālizēt, bet ļoti drīz tā skats pievērŗas pretējam dzimumam. No sapņu pasaules cikloīdais drīz atgrieŗas reālā, un atrod ar to ideālu saskaņu — līdzsvaru starp garīgām un miesas tieksmēm. Tam neeksistē problēma: platoniska un miesīga mīla, kuŗas plaisu schizoīdais izvērŗ visā dziļumā, līdz dilemmā „es“ un pasaule.

Pilnīgi saprotams, ka dzīvē ne vienmēr sastapsim tīrus cikloīdu tipus. Gandrīz vienmēr novēŗosim kādu atkāŗšanos no tikko aprakstītās normas.

Vislielākā variāciju dažādība rodas no schizoīdas vai schizofrēnas konstitūcijas piejaukuma, parādību maiņām u. t. t.

Par šādu piejaukumu jārunā, kad cikloīdais dēpresīvā stādijā sāk bīties un atrauties no cilvēkiem, vai arī tas mīl bez gala tiesāties (kverulants), rokas savos pārdzīvojumos, nopūlas ar nereāliem izgudrojumiem, vai kļūst pat slimīgi aizdomīgs — paranoīds, vai arī dažreiz zaudē savu cikloīdam raksturīgo dvēseles siltumu, paliek sauss, pedantisks, nervozs.

Ja hipomaniskais cikloīds tomēr slinks, nesavaldīgs, mīl tiesāties bez gala, kļūst par palaidni un klaidoni, tad arī būs jādomā vienmēr par iedzimtu schizoīdu konstitūcijas piejaukumu.

Pirms slēdzam šo nodaļu, atzīmēsim vēl atsevišķi cikloīdā temperāmenta tipu raksturojumus.

Atsevišķi tipi.

Plaša vēriena hypomaniskais tips.

40 gadus vecā fabrikanta K. māte slimoja ar cirkulāro maniakālo dēpresiju. Tēvam līdzīga tipa temperaments. 1911. gadā K. atvēra kopā ar kādu solidu, sausu apdomīgu kompaņonu mazu fabriku. Tagad fabrikai ir 7 nodaļas.

K. liela stila veikalnieks. Sarunās ar to grūti tikt pāri vārda. Tas runā bez apstājas. Tālu novirzās no tēmas lai atkal pie tās atgrieztos, atkal zaudētu galveno pavedienu un atkal un atkal to uztvertu. Pie atvadišanās tas vēl un vēl kas ātri, pat aiz durvīm, sakāms. Tas atmet visu, vai, pareizāki, aizmirst visu, kas neērts, traucē un ko vēlas aizmirst. Satiksmē pakalpīgs, laipns, prota iet ar cilvēkiem. Kaut gan gandrīz visi smīn, kad viņu runā, kaut gan neuzskata to par visai pilnu, tomēr labprāt ar viņu satiekas un slēdz darījumus.

Bet darījumiem tīri spontāns raksturs. Tā, piem., tērš naudas trūkumā ar čekku nopērk veseliem vagoniem karbidlampas, par ko ļoti uztraucas viņa kompaņons. Tomēr nākošā kara gadā gāzes un elektrības iestādes ierobežo šo labierīcību patēriņu, vai pat vietām to pilnīgi pārtrauc. Karbida lampas pārdod ar lielu peļņu.

K. apbrīnojami ātri orientējas. Vienā acumirkli tērš uztver svešas telpas iekārtu. Tas ievērojis pat pēdējo naglu sienā.

Reiz K. svin savas sievas mātes dzimundienu. Āgri rītā, ap plkst. 2, viņš piebrauc ar auto, iet tieši pie sievas mātes gultas novēlēt tai laimes. Kā dāvanas viņš nes vietējo rokā 2 maisiņus miltu un otrā eļļas krāsas gleznu. Plkst. 10 no rīta ierodas viņa pasūtītais pilsētas ugunsdzēsēju „pirma klasīgais“ tauru orķestris, kas spēlē sievas mātei par godu līdz pat plkst. 10. Spēlēts tiek juku jukām: „Šī ir tava māte”.

kunga diena“, „Vergissmeinnicht“, „Lai Dievu visi teic“, „Jauktais potpurri“, — pēc tam atkal kaut kas nopietns. „Koncerts“ jāpārtrauc, jo sāk līt. Orķestris tiek ielūgts vēl uz pēcpusdienu. Tas arī atnāk un pūš bez žēlastības. Pats K. mūziķus spīdoši pacienā, jo pārlietu labi jūtas. Drīz vien mājas priekšā salasās pūlis, kas mūzikai aplaudē. K. iziet uz balkona noturēt runu, bet sieva ar sievas māti „nervus sargādamas“ iekrīt gultā.

Ārēji K. maza, apaļš vīrs, skaisti apaļu vēderu. Nes sevi stingri, droši. Vienmēr eleganti ģērbies, parfimēts. Kakla saite un krūšu kabatas lakatiņš jautri spilgtām, bet saskaņotām krāsām. Visu vajadzīgāko viņš tur vienmēr klāt un vienmēr „prīmā“. K. ne tikai daudz dzer, bet arī daudz un labi ēd. Brokastīs, piem., vesela mārciņa kaviāra. Iedzēris paliek rupjš, raksta žīdiem, kuņus neieredz, rupjas, nekaunīgas veikalnieciskas vēstules. Tās, protams, birojā aiztur, kaut arī pēc tam dzērumā birojā norisinās īsti temperāmentīga uzstāšanās. K. reklāmas dzejā un zīmējumos kļiedzošas. Laulības dzīvē viņš nekautrējas no sānis lēcieniem.

Pēc notikuma sievas mātes dzimundienā nonāk Krečmera uzraudzībā. Tur uzvedas kārtīgi, pieklājīgi, atrod drīz vien sev šādu vai tādu nodarbošanos. Savu istabu tas mājīgi piekrauj ar spilventiņiem un citiem sīkumiem. Galds piekrauts līdz malām viņa fabrikas izstrādājumu paraugiem. Tos apgaismo īpašs prožektors, kas periodiski uzliesmo. Turpat liels, balts, no iekšas apgaismots zilonis. Tajā pamazām sadeg dažādas smaržu vielas, kas lēni izkūp telpā. Bez tam atrodam kādu drēbju suku, kuņa tā iekārtota, ka sāk automatiski spēlēt, tiklīdz ar to sukā. Pie sienas karājas klozetpapīra ierīce. Ārī tā automatiski nospēlē kādu dziesmu, tiklīdz noplēš gabalu papīra.

K. pats sevi raksturo šādi: „Esmu vērtīgs zellis (Kerl). Sirds cilvēks. Mana sieva nemaz neapjēdz, kādu vērtību viņa ar mani ieguvusi.“

Ārī Latvijā līdzīgu cikloīdu netrūkst. Tāds, piemēram, uzņēmējs X. (vārdu aiz viegli saprotamiem iemesliem neminēsim). Uzņēmējs X. diezgan īsā laikā, veikli izmanto-

jot 18. marta likumu, iedzīvojas lielā bagātībā. Par sevi stāsta, ka tieši viņa lielo bagātību dēļ Saeima pieņēmusuz likumu, kas ierobežo pārāk lielu nekustamo īpašumu saizstīšanu vienās rokās. Viņam tiešām vairāki lieli nekustamīpašumi. Bet viņa temperaments nav savaldāms. Tas svai, šdās no viena darījuma otrā, līdz beidzot pats zaudē apītjēgu, cik un kam izrakstījis vekselus un citas saistības Kroni visam uzliek un noved pie katastrofas ogļraktuvejā pirkums Polijā. Uz turieni, kā acu liecinieki stāsta, taKa braucis kā karalis. Poļi tam ceļā vairākās vietās uzcēlušīvģoda vārtus, sagaidījuši ar mūziku un ziediem. Rīkotci rauti, slēgtas draudzības un rakstīti līgumi un vekseli. ju

„Tai laikā viņš bij kā ārprātīgs,“ saka tā sieva, „die nām strādāja bez apstājas, bet naktis negulēja.“ pr

Izrādījās, ka ogļraktuves bij bez vērtības, izraktas kā Vekseli nāca protestā viens pēc otra. A

Tam pievienojās vēl zaudējumi koku tirdzniecībā. Vek seļu protesti sāka līt kā lietus bez apstājas. Un viens ne īpašums pēc otra nāca zem āmura. ju

Jādomā, pēc visa tā X. būs galīgi sagrauzts, nomākts Nē. Tā acis mirdz pastāvīgs nemiers. Tas kombinē atka S jaunas lietas, un tiešām drīz vien tas atkal uzcēlis se ar solidu mūra ēku. No kā? — No nekā.

X. paziņas to neuzskata par īsti normālu, bet tomēr p labprāt ar to satiekas. Kur var, tas piekrāpj, kur var, a tas neatsakās arī palīdzēt. s

Ja tam atgādina, cik vienā un otrā gadījumā tas dau l dzus ieģrūdis nelaimē un postā, tad uz acumirkli tam ie n mirdzas asaras acīs. Ja tas notiek svētdienas rītā, tad n X. pošas uz baznīcu, kādu sekti, un klausās gan spre T diķi un dzied līdzī, bet pie reizes prāto, ka ar sludinātāju varētu tīri labi uzsākt vienu vai otru veikalu.

Vienā acumirkli tas atrisina vissarežģītākās biržas kal s kulācijas, vai arī „tīri ar degunu“ aptver konjunktūru. s Tomēr darījumus tas nekad neizdomā konsekventi līdz a galam. Pusdomā tas ķežas pie darba. Tas uzticas visienu T arī blēžiem, kuŗu vienmēr ap viņu vesels bars. Godīgie ļoti

sevieži cieš. Sarunās tas jau pēc pirmiem teikumiem pāriet
 nusuz „tu“. Runā dzīvi, plaši un ne tikai žestikulē, bet arī
 saizsakar rokām blakus sēdētāju.

„Mūsu dzīve iet kā pa vilņiem,“ teic atkal tā sieva,
 „šodien debesīs pie bagāti klāta galda, kur tiešām netrūkst
 pat nekā, rītu ellē, pat bez pajumta.“

Tikai pats X. ar visu apmierināts, tas tic sev, savām spē-
 jām, vispār dzīvei. Tas piemērojas visiem apstākļiem.
 Kad viņam klājas slikti, tas runā par sociālismu, demonstrā-
 tīvi lasa publiskās vietās un atklāti nēsā līdz laikrakstu „So-
 cīaldemokrāts“, kad apstākļi uzlabojas, vai arī cita kon-
 junktūra to prasa, tas piesienas kristīgiem nacionālistiem
 u. t. t. Tam pirmā vietā vienmēr praktiskais aprēķins,
 principu nekādu. Vakarējie ienaidnieki šodien jau bez
 kādiem ievadiem atkal draugi, ja to prasa praktiskā dzīve.
 Agrākais ienaidis tik apbrīnojami pilnīgi aizmirsts, ka pat
 pretinieks gribot negribot ļaujās aizrauties no X. drau-
 dzīgās un atklātās pieejas. Tas tādēļ, ka šādu pieeju X.
 nemākslo; šai brīdī viņš tiešām nejūt nekādus aizturē-
 jumus. Tas pilnīgi sakusis ar jauniem dzīves apstākļiem.

X. vidēja auguma. Vēders mazliet nosvēries uz leju.
 Seja en face piecstūrains. Āda sārta. Sejas panti no-
 apaļoti. Ar vienu vārdu — īsts pikniķa tips.

Šādu hipomanisko tipu starp cikloīdiem nav daudz. Tie
 pārāk tuvu stāv jau slimības robežai. Vairumā sastopamies
 ar mazliet klusākiem ļaudīm, kuŗu galvenā īpatnība —
 saulainais gara stāvoklis. Tie necenšas brutāli pēc citu
 labuma. Vairums šī tipa būs sastopami starp tīkko zī-
 mēto plaša vēriena hipomanisko un nākošo — klusi ap-
 mierināto tipu.

Klusi apmierināto tipu Krečmers illūstrē ar Franci V.
 Tā vecāki abi pikniķi ar attiecīgām gara īpatnībām.

V. visu mūžu pārdzīvo periodiskas gara stāvokļa svār-
 stības no maniskā līdz dēpresīvam. Gadās pa starpām
 arī īstas psīchozes.

45 gadu vecumā to atlaiž no dienesta kā nepiemērotu.
 Toreiz tas atgādinājis meža zvēru, kam rāda sarkanu drē-

bi. Vēlāk palicis melancholisks. Ar laiku arī tas pāris V. nopērk sev dzīvokli uz laukiem. Dzīvo klusi. Ar viņu apmierināts. Pats sevi apkalpo, jo, kā viņš pats saka, „es pats to nevarēšu izdarīt, tad jums jāzin: drīz veca V. mirs“. V. ietur normālu dzīves režīmu. Rītos izīst vienu stundu pastaigāties. Pēc pusdienām atguļas, cieši iemieg. Pēc tam atkal pastaigāšanās 2—3 stundas ar atpūstāšanās mazā krodziņā, kur izdzer pudeli alus. Reizē viņš izmaksā arī citiem mazliet, sevišķi, ja kāds tas iepatīkas.

V. neļaujas viegli izsisties no iepemtā miera stāvokļa. Tas neķildojas. Jaunībā bijis humora pilns. Mūziķis. Ļaudis viņu mīl un labprāt ielūdz pie sevis, sevišķi, ja viņš tiek kaut ko uzspēlē uz klavierēm vai ērģelēm. V. daudz lasījis. Interesējas par fizioloģiju, psiholoģiju un filozofiju, kaut gan pašam noteiktu uzskatu nav. V. pats kaut ko uzrakstījis (arī dzejā). Izdevis kaŗa laikā kādu pirmatīvu brošūriņu.

Kā students vienmēr plkst. 10 vakarā atgriezies mājās teikdams: „Diezgan žūpots līdz 10.“ Augstskolu beidzis pēc 6 sēmeštriem.

Aiz bailēm apprecēt slimu sievu un iedzīvoties slimu bērnos palicis vecpuišī. Viņam pietiek ar to, ka apmeklē dziedāšanas biedrību.

Tagad tas vecs, bez nodarbošanās, tomēr tam vienmēr kaut kas jādara. Ja nav nekā cita, paņem zīmuli un „strādā garīgi“. Pēdējo ziemu tas izlasa kādas populāras zinātniskas enciklopēdijas 12 sējumus. Tas mīl arī ilu strētus žurnālus. Tagad iegādājies grieķu klasiķus. Savo 65 gados tas garīgi dzīvo ļoti intensīvi, bet bez sistēmas.

Vecumā tas paliek arī vientuļāks. Sabiedrību nemeklē, bet arī no tās neizvairās. Iziet viens pastaigāties. Pēc ceļam stundām ilgi aprunājas ar sieviņām, garām ejošiem jauniem ļaudīm — zēniem un meitenēm uzsauc kaut ko banāli jautru, kas pēdējos sacelš smieklus un tie nolēmuši ka vecais lācis šodien atkal pie laba gara stāvokļa.

No nāves tas nebīstās. Esot reliģisks, bet ne jau kaut kāds „melnais“. Jau jaunībā apmeklē baznīcu, bet ne

uztraucas, ja kāds neticīgs. Nemaz nevarot taču zināt, kam galu galā taisnība. Pats viņš turas pie aprēķina: „Ja ir Dievs, tad būšu laimīgs, ja nav, tad tas man arī neko nekaitēs.“

Šis tips ļoti atgādina tā saucamos dzīves māksliniekus.

Visumā jāsaka, ka cikloīdie mīl dzīvi, tie mīl to tā, kā vecs smēķētājs pīpi: jo vairāk smēķē, jo vairāk tās gribas.

Piektā nodaļa.

Schizoidie raksturi.

Vispārīgā daļa.

Cikloīdie iepriekšējā nodaļā atzīmēti kā temperāmenta cilvēki. Ar to nebūt nav sacīts, ka tiem trūktu rakstura īpašības. Katram cikloīdam, atkārtojam, taču sava iekšējā organiskā struktūra. Un pēdējā, visvairāk pie tam domājot par smadzeņu struktūru, būs tas korrelāts, kas veido cilvēka raksturu. Ja tomēr visus cikloīdos apzīmējam kā temperāmenta cilvēkus, tad tas darīts ar nolūku, pasvītrot šiem ļaudīm raksturīgo vielu maiņas, resp. biotonusa īpatnību, to īpatnību, kas tās kardināli šķir no schizoīdiem vai schizofrēniem. Cikloīdo raksturs risinās vairāk temperāmenta resp. vielu maiņas vadībā.

Krečmers arī schizoīdos iegrupē nodaļā par schizoīdiem temperāmentiem, nemaz neizceļot šo tipu tieši kā rakstura īpatnību ietekmētu. Tas nepareizi. Krečmers loģiski nonāk pie šīs kļūdas, jo uzskata afektus, tieksmes, dziņas par temperāmenta īpašībām. Schizoīdiem tiešām ārkārtīgi raksturīga viņu afektu pasaule. Pēc prof. Ewald'a un autora ieskatiem, afektiem, tieksmēm un dziņām tomēr pamatā vairāk smadzeņu afektu centru struktūrālais korrelāts, mazāk vielu maiņas īpatnības, kaut gan arī pēdējām liela nozīme.

Lūk, kādēļ, pretēji Krečmeram, šai nodaļā nerunājam vis par schizoīdiem temperāmentiem, bet schizoīdiem raksturiem. Ār to nebūt nav sacīts, ka schizoīdie raksturi būtu bez sava temperāmenta, tāpat kā cikloīdie temperāmenti nav domājami bez sava rakstura. Neviens organisms nespēj taču dzīvot bez savas struktūras un tāpat arī bez noteiktas vielu maiņas. Ābas šīs parādības, tāpat kā raksturs ar temperāmentu, cieši saauostas viena otrā. Ja tomēr tagad runājam par schizoīdiem raksturiem, tad gribam pasvītrot šī tipa psīches un neatdalāmi ar to saistītās uzvešanās īpatnējās kvalitatīvās parādības, ar kurām tās tāpat izceļas, kā cikloīdais ar temperāmenta svārstībām.

Tā tad — schizoīdie raksturi.

Tos saprast nav viegli. Dažreiz mēs dzīvojam kopā ar schizoīdiem 10 un vairāk gadus, bet tomēr neesam tos izpratuši. Vienmēr vēl paliek pāri kaut kas svešs un nesaprasts. Schizoīdiem it kā divas sejas. Viena ārējām vajadzībām, satiksmei ar citiem cilvēkiem, otra iekšējai, apslēptai personībai. Schizoīdo raksturam tā tad it kā divas plāksnes: viena horizontālā — ārēji redzamā, otra iet dziļumā vertikāli. Pēdējo zin tikai pats rakstura īpašnieks vai rets kāds rūpīgi pārbaudīts draugs. Gadās, ka pilnīgas skaidrības par vertikālā rakstura īpatnībām un tieksmēm nav arī pašam rakstura nesējam.

Schizoīdais ir savādnieks; tas labi neiederas sabiedrībā. Lai tomēr sadzīvotu, uzturētu ar citiem vajadzīgo kontaktu, tas ar laiku izstrādā sev pietiekošu daudzumu piemērotu žestu, kustību, vārdu un teikumu krājumu — visu, kas nepieciešams, lai segtu savas savādības. Apmēram tāpat, kā to dara pārdevēja veikālā, kad tai visos apstākļos tomēr jāpaliek laipnai un pakalpīgai. Sadzīvē tādos gadījumos redzam pārdomātu uzvešanos, veiklu valodu, nevainojamu ārieni, bet tomēr tikai ārieni. Mēs jūtam, ka šī āriene vēl nav īstais cilvēks. Katrs tiešs, neuzmanīgs mēģinājums ieskatīties šo cilvēku vertikālajā psīchē beidzas ar fiasko. Dažreiz schizoīdais pats vēlētos labam

draugam atklāt sevi, bet pilnā mērā nespēj; kaut kāda distance starp viņu un apkaimi tomēr paliek.

Gadās, ka arī rakstura virskārta sveša un tāla. Pat ārēji tad schizoīdais stāv mūsu priekšā kā liela jautājuma zīme. Bet iekšēji? Jā, kas to vienmēr lai zin un saprot.

Kāds schizofrēns slimnieks-laucinieks gadiem ilgi dzīvo normālu dzīvi savā ģimenē. Tas mazliet savādnieks, bet tomēr strādīgs, kluss, varētu pat teikt, satīcīgs. Un tomēr, kādu nakti tas seko brālim stallī, nosit to, sagriež gabalos un „izlej zupu pa visiem četriem vējiem“, kā pats izsakās. Pēc tam liekas mierīgi gulēt. Otrā rītā noziegumu neatceras. Runā laipns, uzvedīgs. Sirdsapziņas pārmetumi šim cilvēkam nav radušies vēl līdz šai dienai. Tiesa ievietojusi slimnieku-noziedznieku Ģintermuižas slimnīcā Jelgavā novērošanai uz vairākiem gadiem.

Vai atkal: 10 gadus kāds schizoīdais ne ar ko sevišķu neatšķiras, izņemot varbūt ar izcilu intelliģenci, lielām darba spējām un tieksmi uz rakstniecību. Bet kādu dienu ārzemēs to policija aiztur uz ielas un ievieto psīhiatriskā slimnīcā, jo tas visdzīvākā ielas krustojumā apstājiēs un saucis, ka viņš esot Jēzus Kristus un nācis pasauli atpestīt. Vēlāk izrādās, ka jau no pēdējiem ģimnazista gadiem, bet sevišķi studiju laikā tam licies, ka to pastāvīgi kāds vajā, seko. Pēdējā laikā sevišķi rosīgi viņam visur sekojot polītiskā pārvalde, kas nedodot mieru pat ārzemēs. Mūsu redzamākiem valsts vīriem un Saeimai tas rakstīja vēstules, lai taču viņu atbrīvo no šīs bandas, kas taisoties pret viņu sarīkot atentātu.

Tāds, piemēram, ir arī kāds no mūsu jaunākiem rakstniekiem, kuŗa vārdu neērti minēt.

Katrā ziņā šis piemērs rāda, ka schizoīdam raksturam, kas vēlāk noslēdzās gara slimībā, ilgu laiku bij divas rakstura plāksnes. No tām vertikālā, kuŗu tas ilgus gadus nesa sevī dziļi apslēptu — aizdomu un vajāšanas manijas pilna. Jādomā, ka te netrūka arī hallūcināciju un dažādu illūziju.

Vertikālo, apslēpto rakstura daļu dažreiz sedz bikla, kautrīga flegmatiska āriene. Kāds jauneklis, piemēram,

reti kad labi iedzīvojas savā apkaimē. Īsti draudzīgs tas tikai ļoti mazā sabiedrībā. Ja sabiedrība lielāka, svešāku tas ilgi un reizēm pat nemaz nevar uzņemt ar to parīstos sabiedriskos sakarus. Viesībās, piem., vispārējā jauzītrībā, skaļās valodās, jokos un rotaļās nepiedalās. Ure lūpām tam nenozūd viens un tas pats labvēlīgais, puska apmierinātais, dažreiz viegli skeptiskais smaids. Visās vievās sības akcijās tas ievēlams puslīdz ar varu. Sarunās ļot lakonisks. Var redzēt, ka viesību sarunas rada tam pa gandrīz fiziskas grūtības. Tas pavedina citus uzvilkt jau nekli mazliet „uz zoba“. Viņš nespēj laikā aizstāvēties Vispārējs iespaids, ka jauneklis pasmaigs ne tikai kustībās, bet arī garā. Un tomēr šāds cilvēks pārsteidz visu ar negaidīti izdotu dzeju grāmatu vai romānu. Literāriskais darbs pie tam sprēgā asprātībām, sarkasma pilns vai arī apbrīnojami dziļi izjūsts, smalki veidots.

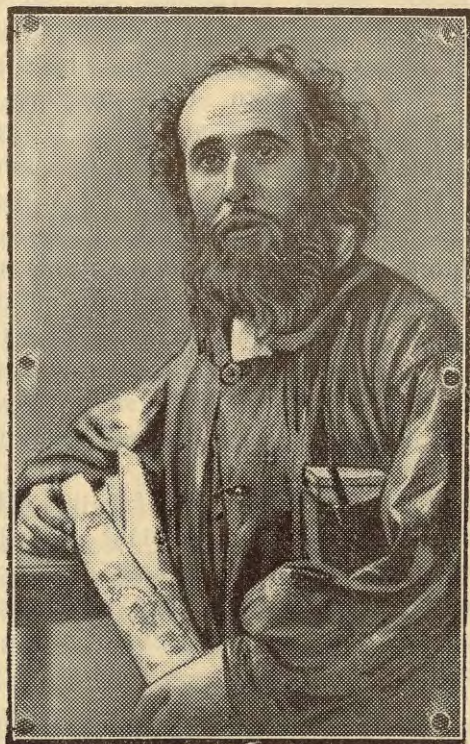
Varam iedomāties, cik dziļi sāpējuši šim cilvēkam vis sabiedrības skarbie pieskārieni. Zem ārējās flegmatiskā čaulas mītusi dziļi un izsmalcināti jūtoša sirds un dis ciplinēts prāts.

Tā, lūk, aiz schizoīda rakstura ārienes slēpjas vēl ka cits. Kas? Dažreiz tas nav nekas vairāk kā pilnīgs tukšums un tumsa, garlaicība un žāvas. Dažreiz aiz laipniem smaidiem un pakalpīgiem žestiem apslēpti auksti ziemas nakts vēji un nežēlība vai pilnīgs jūtu trūkums. Dažreiz aiz daudz apsološas, smalki ieturētas, iznesīgas un pa uzstājīgas ārienes atrodam pilnīgu gruvešu kaudzi, sašķo bītas sejas un tukšus smieklus. Reizēm svētums un iz virtība, krustojoties katrs savām rakstura plāksnēm, svi s lepenu tu-brālību.

Gadās arī, ka aiz bargas, pat nežēlīgi tiesājošas, brutā las, despotiskas ārienes slēpjas slimīgi jūtoša sirds va liels estēts. Te viss baznīcas pustumsā, pustoņos, pus krāsās, viss chrōmatiskā gammā, nevienas skarbas, ska lākas ieskaņas.

Vai atkal, aiz pilnīgi nevērīgas ārienes, pat dažrei teātrāli nevērīgas, nolaidīgas, nefīras un nabadzīgas, no risinās svētki. Gluži kā dienvidos, schizoīdie noslēguši

tasavu namu slēgus, lai izsargātos no dienas karstās saules,
 un ārēji noslēgtās telpās krāsu, gaismu un skaņu mistikā
 parīko dzīres. Tur izmeklētu draugu priekšā kā pasakā tiek
 izklāti brīnišķī dvēseles dzīves dārgumi, vai arī šādas dzī-
 ūres tie svin pilnīgi vieni... Varbūt mūsu baskājis, bālais,
 uskalsnējais, visā augumā asteniskais gleznotājs Irbe ir tāds,
 varbūt!

27. attēls. Gleznotājs V. Irbe.

Tikko aprādītās ārējo un iekšējo raksturu attiecības
 nav uzskatāmas par noteikti standartizētām; nē, dzīvē ie-
 spējamās visdažādākās attiecību variācijas.

Pie schizoīdiem raksturiem grūti arī noteikt, kur sā-
 kas un kur beidzas īstā schizofrēnija. Ja cikloīdais rei-

zēm saslimst ar maniakālo vai dēpresīvo psīchozi, tad visbiežāki pāriet bez sekām. Ne tā pie schizofrēniju. Ja šīs psīchozes lēkme reiz uznāk, tad tā paliek uz vienu mūžu, bet ja arī kādreiz pāriet (dažreiz uz laiku), tad vienmēr atstāj psīchē sekas kā rētas uz miesas. Kaut kas organisma struktūrā cietis; tādēļ pilnos apmēros atgriešanās pie normas vairs nav iespējama. Neiespējami pateikt, vai slimība vispār pārgājusi, jeb vai tā tikai lēnām, ārkārtīgi lēni tomēr turpina attīstīties. Schizoīdais taču vienlabprāt atklāj sava rakstura vertikālo plāksni. Tā dažreiz paranoīdais dzīvo ilgu laiku starp veselīem, absolūti tāpat ar ko neatšķirdamies. Grūti arī pateikt katrā atsevišķā gadījumā, vai schizoīdais raksturs ir tiešām pilnīgi nespējams stabilizēties dvēseles stāvoklis, vai arī tas tikai pāreja no schizotīmā rakstura uz schizofrēniju, jo mēs ne vienmēr varam konstatēt, vai agrākais schizotīmālais nav pārcietis jaunībā, sevišķi pūbertātes laikā kaut ko psīchozei līdzīgu. Cik bieži pilnīgi neiespējami spriest, vai schizoīdais stāvoklis ir psīchozes sākums, vai sekas, jo attiecīgais indivīds nemīl risināt citu priekšā sava rakstura intīmos pārdzīvojumus. Neintelligents to pat nespēj. Pārskatā atliek rakstura virspuse.

Tikai pateicoties Bleuler'a schizofrēnijas raksturojumam kā arī apdāvinātu schizoīdu, sevišķi dzejnieku pārdzīvojumu aprakstiem, varam kaut cik iedzīvoties schizotīmālos raksturos, bet arī tikai tad, ja apskatām tos nepārdzīvotā trauktā virknē un kopsakarā no schizotīmijas līdz slimībai — schizofrēnijai.

Schizoīdo raksturu psīchestētiskās attiecības.

Cikloīdo temperāmentu dzīve viļņveidīgi svārstās starp mības gadījumos no maniakālā stāvokļa uz dēpresīvo, bet normālos — no jautra, saulaina uz drūmu, bēdīgu, vājo otrādi.

Katrā fazē vērojams, ka viens no gara stāvokļa toni ir valdošais, kamēr otra tuvums reizēm diezgan noteikti izjūtams. Katrā cikloīdā temperāmentā tādēļ var runāt par abu gara stāvokļu pretējo polu diatētiskām attiecībām.

Kaut ko līdzīgu sastopam arī pie schizoīdiem raksturiem. Schizoīdie raksturi, profams, nepārdzīvo temperāmentu viļņveidīgās svārstības (ja to konstitūcijā neslēpjas cikloīdas īpašības), tomēr jūtu — afektu pasaule tiem it kā saraustīta starp diviem pretējiem poliēm.

Ja schēmatiski formulējam cikloīdos temperāmentus, tad varam sacīt, ka tie viļņveidīgi svārstās no „jautrā“ uz „bēdīgo“. Schizoīdie raksturi, turpretim, lūst no jūtelības uz jūtu trulumu, bet psihozes laikā no pārliecīgas jūtelības, pastiprināta slimīga afekta uz pilnīgu jūtu — afektu trūkumu, apatiju.

Ļoti maldīsies tomēr tas, kas iedomāsies, ka schizoīdais var būt vai nu tikai paasināti jūtīgs, vai arī bezjūtīgs. Nē, gluži tāpat kā cikloīdie visās savās temperāmenta fazēs izjūt abus stāvokļus un spējīgi uzliesmot kā vienā, tā otrā, tāpat schizoīdie būs vienā laikā ir karsti, ir auksti. Uguns un ūdens nebūt nav tik pretēji viens otram, saka Puškins. Tikai tas arī pilnā mērā sapratīs schizoīdos raksturus, kas spēs šos abus stāvokļus iedomāties cilvēkā vienā laikā.

Ārējo raksturu īpašību atbaidošais vēsums ne vienmēr saskan ar iekšējo pārdzīvojumu asumu.

Katrs schizoīdais, ja tas nav garīgi slimis, disponēts visas apkārtnes parādības uztvert ļoti jūtīgi. Un tāpat katrs schizoīdais līdzinās mimozai, kas savelkas no mazākā pieskāriena. Schizoīdo smadzeņu struktūra liekas tā veidota, ka tā nevar neuztvert visu pastiprināti. Varbūt tādēļ schizoīdam nepieciešami apbruņoties pret pārliecīgo un uzmanīgo apkārtnes ietekmi, kas pastāvīgi dziļi satrauc konstruktīvi jūtīgo nervu sistēmu. Varbūt tādēļ schizoīdais spiests veidot ap sevi it kā nejūtības valni — vienkārši savas personības paš aizsardzības labad. Varbūt tā arī nejūtība pēc pārmērīga jūtu patēriņa. Tā pēc dziļiem pārdzīvojumiem kāds schizoīdais stāsta, ka raugoties pasaulē aukstām stikla acīm, bet lūpas sedzot „koka smaidi“.

Līdzīgu jūtu pārtēriņu novērojam pie dažiem asteniskiem pēc pūbertātes „vētru un dziņu laikmeta“. Dzimumdziedzeņu hormonu ietekmēti, šie ļaudis visu spilgtāki

redz, skaļāki dzird, asāki izjūt. Tie mazāk piedzīvo, b vairāk pārdzīvo. Ja pūbertātes laikā visi parasti pārca savu jaunības romantismu, tad par schizoīdiem var sac ka viņu smadzeņu īpatnējā jūtīgā struktūra ir tā, kas li viņiem šo romantismu izdzīvot nesamērojami spilgtāki p citiem. Bet tas neturpinās ilgi. Pēc „vētru un dziņu lai meta“ lielākā daļa no tiem izveidojas parastos mieta soņos. Liekas, it kā lielais jūtu spiediens iznīcinājis vis smadzeņu enerģijas rezerves. Slimīgākie no schizoīdi pūbertātes laikā uzzied kā papardes zieds vienā nak Šai laikā tie augstu paceļas pāri savai apkaimei, lai pēc ta nogrimtu dziļi zem tās vispelēkākā ikdienā. Diezgan v mīgi šajā ziņā dzejnieka vārdi: „Ne domu, ne jūtu, vi tukšs un salts. Man liekas, ka būtu es ledū kalts. Ma liekas, ka birtu man sirdī sniegs un apņem mani dz nāves miegs...“, vai arī: „Jauns vēl gados, sirdī vecum u. t. t. Cik bieži schizoīdais jūtas ne tikai sirdī ve n bet tāds tiešām arī izskatās. Banāli būtu domāt, ka parādības vienmēr saistās ar izdzīvi vai izvirtību. Nē, t tipa konstitucionālās īpatnības.

Ja pūbertātes laikā schizoīdais izjūta savā ziņā „vis pasaules sāpes“, tas saistījās simtu jūtu un domu saist ar sabiedrību, pasaules likteņiem, tas iedomājās sevi cīnītāju, kā nākošo pravieti, kam jāatrisina visuma p blēmas, attiecības starp „es“ un pasauli, tad pēc pūb tātes šis pats schizoīdais visbiežāki noslēdzas sevī. pūbertātes laikā šī tipa jūtu divdabību — karsto mīlestī un neželību reizē raksturo dzejnieka Raiņa vārdi: „— augstākā ideja, tā nepazīst cilvēka želuma“, tad pēc pūb tātes tā pati divdabība izpaužas nejutībā pret citiem cilv kiem, to likteņiem un slimīgā jūtelībā, ja aizskar kādu šo cilvēku apslēptiem dvēseles konfliktiem — sarežģī mēm. Burtiski, gadu pēc gada tie jūtas vientuļāki.

Tikai spēcīgākie un apdāvinātākie no schizoīdiem p sabruk pūbertātes hormonu plūdos.

Vājākie, kā teikts, nobāl līdz vidus mēram, vai z tā, bet slimīgākos sabrukuma process nepārtraukti tu s pinās. Smadzeņu garozas dzīves potence it kā izsmel

Disociācija starp prātu (ģarozas darbību) un jūtām — afektiem (smadzeņu kodoliem) ar katru dienu vairāk padziļinās. Paliek pari tikai salta vienaldzība pret visu apkārt notiekošo un reizē tomēr izjūtas asums, ja pieskaŗas paša individa ģara kompleksiem.

Smadzeņu ģarozas bremzējošās vadības iztrūkuma sekas tās, ka jūtas nav vairs iespējams ierobeŗot, afekta izteiksmi nav iespējams piemērot afekta oēlonim — ierosinātajam. Pat sīks miesīgs kairinājums ārēji nejutīgo schizoīdo spējīgs viegli izsist no līdzsvara, un tas atbild uz kairinājumu ar ārkārtīgi stipru — slimīgu afektu. Bet drīz vien arī afektu pasaule panīkst līdz pilnīgam jūtu trūkumam. Tā dziļā ģara slimībā schizofrēnam pilnīgi vienalģa ne tikai tas, kas notiek ap viņu, to neinteresē vairs arī paša miesīgā persona. Nevarīgāks par dzīvnieku, tas ģuļ, saritinājies uz ģrīdas vai pat mēslos, nosmērējies saviem netīrumiem.

Tā schizoīdais raksturs izklāts it kā starp diviem poliem — pārliecīgu jūtelību un pilnīgu jūtu trūkumu. Schizoīdo raksturu var iedomāties kā bioloģisku epizodi — pāreju no schizotīmā rakstura uz slimību — schizofrēniju. Jūtu asums šajā tipa attīstības, ja patīk, deģenerācijas ģaitā no schizotīmijas uz schizofrēniju sākas, ģleznaini izsakoties, ar lielu forte. Pēc tam jūtu dzīve decrescendo veidā soli pa solim dzīest, līdz schizofrēnijas ģala stādijā pilnīgi apklusť. Bet jūtu trūkums visai aintai velkas cauri kā otrs vadmotīvs, kas jaunībā, sevišķi pūbertātes laikā, klusi sākas, lai pie schizoīdiem raksturiem pieņemtos nomācošā stīpumā, bet schizofrēnijas ģala stādijā izvērstos par valdošo.

Cikloīdo svārstības no saulainā uz drūmo ģara stāvokli norisinās viļņveidīgi, pamazām. Schizoīdo ģara stāvokļa svārstības no „karstā“ uz „aukstā“ rit asiem lūzumiem, bez kādām noapaļotām pārejām.

Jūtu slimīgs asums un reizē trūkums raksturo arī schizoīdo **seksuālo** dzīvi. Dzimumtieksmes schizoīdiem attīstās vai nu āģrāki, vai vēlāki kā parasts, retāki normālajā

laikā. Ja cikloīdo dzimumdzīve dabīga, rit bez traušajumiem, tad schizoīdiem tā ir skriešanās ar daudznieškeršļiem.

Ja cikloīdais diezgan laimīgi savieno milā garīgo miesīgo, tad schizoīdais te sapinas lielās pretrunās. vai nu nosveras pārāk uz vienu, vai otru pusi, tas, piemēram, meklē vai nu madonnu, vai ielas meitu. Schizoīdā sievietes visbiežākā apvieno sevī abas šīs īpašības. Vairāk seksuāli anormālo tieši starp šī tipa ļaudīm. Vairāk kaislākās ieģribas un pārmērības te krustojas ar garīgā impotenci, seksuālo tieksmju trulums ar sadismu, maģichismu, homoseksuālitāti u. t. t. Izdzīve un apnikumriebums un greizsirdība, vienaldzība un noziegums — vienā laikā, pat vienā acumirkli.

Te nav cikloīdo lēzenās pārejas no viena stāvokļa otram. Viss strauji lūst asiem stūriem.

Ja nemaldāties, Mopasans apraksta sekošu gadījumu. Kāds mākslinieks-vijolnieks izbrauc ar laiviņu jūrā kopā ar savu līgavu. Saule riet. Jūra vizuļo un laistās vakarbālzmā. Liels miers. Mākslinieks vakara un mīlas jūsmopilns spēlē. Spēle noiet līdz ekstazei. Šai brīdī līgavai pieceļas. Aizrauta no brīnišķās mūzikas, tā pieglauz vijolniekam. Ekstazei šāds pieskāriens par skarbu. Mākslinieks ar asu grūdienu atsviež meiteni jūrā.

Ekstaze un noziegums. Te nav vidus ceļa. Brīnišķīgi jūtu lūzumu ainas vienu par otru spilgtākas tēlo Strindbergs drāmā „Erichs XIV“ un A. Tolstojs ar „Jāni Brikmīgo“.

Konģeniāli abus šos schizoīdos raksturus tēlo aktieris Čechovs. Viņa kustības, žesti, valoda zinātniski pamatotī. Grūti domāt, ka Čechovs būtu studējis attiecīgo literatūru, vairāk jādomā, ka viņš pats rada šo raksturokatēgorijai. Zīmīgi, piem., Čechova žesti: tas uzbudītu tuvojas pretiniekam uz skatuves, lai kaut ko pateiktu, kamēr nonāk līdz tam, jau aizmirsis, ko gribējis teikt. Tas sviež ar naglām un dzelzi, lai nokautu, bet pēc minūtēm skūpstās. Pat dusmās viņš nespēj otram

sist ar roku, tas sit ar kabatas lakatiņu, bet vēlāk nodur
schizoīdos cilvēku. Jānis Briesmīgais pēc izpriecās un
slep kavībām lūdz Dievu u. t. t.

Brīnišķākais tas, ka abas jūtu galējības it kā sadzīvo
schizoīdos vienā laikā. Būs arī lieki vēl atkārtot, ka katrā
atsevišķā individā jūtu asums un trulums sastopami da-
žādās attiecībās.

To, kādās attiecībās cilvēkā sastopamas jū-
tas un jūtu trūkums, īsi sakot — cilvēka „siltums“ un
„aukstums“, Krečmers apzīmē par individa psihestē-
tiskām attiecībām.

Glūži tāpat kā temperāmentu diatētiskās attiecības no-
teica cikloīdo tipu lielo dažādību, tāpat schizoīdo raksturu
īpatnību lielumu noteic šo raksturu psihestētiskās attie-
cības. Ļoti viegli iedomāties, ka raksturu pārejas no schi-
zotīmijas līdz schizofrēnijai skaitliski var sniegties līdz
bezgalībai. Dzīvē ainu sarežģī vēl tas, ka raksturi pār-
veidojas arī apkārtnes ietekmē: no audzināšanas, iz-
glītības, šķiras, saimnieciskiem apstākļiem, klimata u. t. t.
Nedrīkstam aizmirst, ka schizoīdos raksturus šķir vienu no
otra vēl dažāda lieluma temperāmenta komponente. Ja
nu vēl iedomājamies dažādas konstitūcijas krustojumus,
valību un parādību maiņas, tad sapratīsim to milzīgo
kā ķermenisko, tā garīgo neskaitāmi lielo tipu dažādību,
kādu sastopam ikdienas dzīvē.

Schizoīdo raksturu sociālais iegrozījums.

Psihestētiskās attiecības un autisms noteic šo rak-
sturu sociālās īpašības.

Kādas tad psihestētisko attiecību variācijas būtu sva-
rīgas?

Protams, abu polu galējības: jūteliģie — hiperestētiskie
un nejūtīģie — anestētiskie raksturi.

Ja runājam par vienu vai otru schizoīda rakstura ga-
lējību, tad nedrīkstam aizmirst, ka hiperestētiskie vai
anestētiskie nenozīmēs tikai pašas galējības, bet ka šo rak-
sturu psihestētiskās attiecībās vienai no šīm īpašībām jū-
tams pārsvars.

Kā vienu, tā otru grupu raksturo abiem kopējais k
dols — autisms; ap to viss grozās kā ap kopēju asi.

Varētu arī teikt, ka egocentrisms raksturo kā hiperest
tisko, tā anestētisko schizoīdu sociālo iegrozījumu. Ne ac
mirkli schizoīdais raksturs nespēj atrauties no sa
„es“; nekad nezūd „stikla siena“, kas atdala schizoīdo
pārējās sabiedrības. Mūžīgā rakšanās sevī, savos pārde
vojumos, jūtu dažādo smalkāko niansu izcelšana, pārsp
lēšana un, beidzot, pilnīga nomaldīšanās un sapīšanās p
šam savos gara kompleksos, viss tas ātri un noteikti p
dziļina plaisu starp schizoīdo un sabiedrību. Dilemma „
un pasaule“ tā parasti nostādās visā asumā un sakāpinā
pat līdz traģismam, no kuŗa tikai viens solis līdz kōmismam
Schizoīdais nekad nesaprotas ar apkārtni. Tam dzīvē tik
divi ceļi, vai nu uzvarēt savu apkārtni, to salauzt un pā
veidot pēc „savas sejas un līdzības“, vai arī bēgt no vis
no sabiedrības un, beidzot, arī no sevis paša. Visu vai nek
silts vai auksts, tikai ne remdens, tā parastā schizoī
un reizēm arī schizotīmā dzīves prasība. Viss tas sta
schizoīdo un pārējiem cilvēkiem rada nepārejamu dista
ci. Pēdējo izjūtam pat pie vienkārša cilvēka: lai cik la
to arī pazīstam, vienmēr vēl paliek pāri kaut kas vē
svešs un pilnīgi nesaprotams.

Minētās autisma īpašības sastopamas kā pie hipe
tā pie anestētiskiem schizoīdiem raksturiem.

Hiperestētiskais spiests ieturēt distanci starp sevi
sabiedrību tādēļ, ka viņa nervu sistēma pārāk jūtīgi vi
uztver. Par hiperestētisko schizoīdu var sacīt, ka tas vi
sastāv no nerviem, tas viens vienīgs nervu kamols. Tād
apkārtējo pasauli tas uztver pārāk asi un pārspilēti. N
jaušs skaļāks vārds, rupjāks žests, fizioloģiskās vajad
bas, parastā cīņa dēļ eksistences tos bieži aizskar un a
vaino līdz sirds dziļumiem.

Lai izsargātos no pasaules skarbā pieskāriena, tie n
slēdzas sevī, „tie ietinas“, kā Strindbergs saka, „sav
dvēseles zīda tīklā“. Tā veidojas hiperestētiķu apbrīnojam
„nejūtība“ vai vienaldzība pret apkārtnes norisi.

Jeb atkal, hiperestētiķis veido pats savu sabiedrību

Tā uzmanīgi izlasīta un parasti sastādās no tādiem pašiem schizoīdiem raksturiem. Tā kā starp tiem nevar rasties nepieciešamā saprašanās un tuvums, tie norobežoti viens no otra daudziem neredzamām žogiem, tad šo sabiedrību kopā sien dažāda veida formālisms. Tā varbūt veca aristokratiska etiķete, dažādu slēgtu organizāciju rituāls vai visbiežākī dažādi mistiski — mēchaniski nodarījumi. Sirsnības vietā ārējs spožums, skaista līnija, nereti dīsciplīna. Dvēseles raporta vietā izveidots ārējs formas kults pēc horizontālā rakstura parauga.

Kā katru par sevi, tā visus kopā tos nepamet vecā dilemma: „es un visums“, kas šoreiz pārfrazēta uz „mēs un tauta“.

Protams, ka schizoīdie raksturi noslēdz intīmas sabiedrības arī tīri garīga kontakta labad. Bet tad tās sevišķi mazas, jo viss tur noskaņots uz pustoni.

Dažreiz hiperstētiķis pilnīgi bēg no sabiedrības. Tas nepanes un pat nīst to. Pa šauri pievērtiem plakstiem tas neuzticīgi no sāniem vēro pasauli. Klusi un lēni, kaķa soļiem tas tuvojas otra cilvēka psīchei, katru acumirkli sagatavojies straujam lēcienam — visbiežākī atpakaļ sevī. Tas klusu meklē pēc saskaņas ar svešu cilvēku, izmēģinot visas savas psīchestētiskas skalas pustonu reģistri. Saprātīsim tādēļ, ka schizoīdam raksturam vienmēr rada garīgas grūtības un neērtības jauna cilvēka ierašanās viņa dzīves aplokā.

Schizoīdo autisms saskatāms arī viņu lielā dabas un grāmatu mīlestībā. Cikloīdais mīl dabu tāpēc, ka viņš vispār mīl dzīvi visās viņas parādībās. Schizoīdais „mīl“ dabu nevis pašas dabas dēļ, bet tāpēc, ka tā neievaino viņa mimosas dvēseli, tāpēc, ka tā bieži vienīgais patvērumis no neizturamās sabiedrības. To pašu dod grāmatas. Daba un grāmatas schizoīdam tas pats, kas grēciniekam klosteris.

Vēl solis uz priekšu, un schizoīdais jau pilnīgi noslēdzas no visa kā. Tas īgns savādnieks. Ārēji auksts, nejutīgs un pat nežēlīgs, tas iekšēji tomēr strauji deg, līdz kādu dienu mostas kā „apskaidrots“. Tas sludina dažā-

dus vispārējus cilvēces ideālus, dibina atturības biedrības, sludina veģetārismu, zaļbarību, stāv un krīt par sportu, par Mazdaznanu, dibina jaunas politiskas partijas vai sektes u. t. t. Visi šie sludinātāji un izgudrotāji jau ļoti tuvu īstai schzofrēnijai. Neutrūkst te arī savas daļas maniska piejaukuma. Īsts maniaks vai hipomaniaks savā rīcībā ļoti kustīgs, daudzrunīgs, „cīņas priekšcīgs“, bez izstrādāta plāna, īsts bulduris. Schizoīds vairāk mistiķis, pārspilētāms, schēmatizētāms un sistematizētāms greizām idejām. Savu „ideju“ dēļ tie var būt ļoti kārtīgi nežēlīgi un reizē ļoti jūtīgi pret visu, kas apdraud „ideju“ saistās.

Ļoti skaistu šāda schizoīda rakstura karikatūru devis Servantess ar savu pasaulē slaveno „bēdīga izskata brīnišķu“ Don-Kichotu. Ārēji Don-Kichots īsts astenisks Pēc psīches schizoīds. Schizoīdo tieksme pēc principa te novesta līdz kōmiskai galējībai: princips principa dēļ. Kā lielākā daļa schizoīdo, arī Don-Kichots nevis ļaunā apkaimei, bet grib to pārveidot. Tas cīnās visur pret sevi un siem. Pilns illūziju un hallūcināciju. Ceļā uz iedomātu illūziju pasauli tam krogi pārvēršas skaistās pilīs, sakārtotā tusi zivs lepnās vakariņās, melna maize viskrietnākā oļķu pumā, akas ūdens visgaršīgākā vīnā, parupja zemnieku visskaistākā sievietē, vēja sudmalas milžos, gana svilpiem brīnišķākā mūzikā u. t. t. Autisma un iedomāto principu ietekmē visi vērojumi Don-Kichotam pārveidojas Milzīgo plaisu starp sevi un apkaimi tas pārklāj illūziju un hallūcinācijām. Jā, galu galā, cik tad no šāda psīchē stāvokļa vispār tālu līdz jebkuŗam fanātismam? Kā katrs schizoīdais, Don-Kichots ietur stingru distanci starp sevi un apkaimi. Kas attiecas uz jūtu pasauli, tad arī te kombinējas kādas kosmiskas sajūtas ar jūtu asumu un trauklumu; nežēlīga izrēķināšanās ar citiem un jūsmošana citā rām naktīm par nezināmu skaistuli Dulcineju.

Zīmīgi, ka Don-Kichota ieroču nesēju Sančo-Pansu Servantess miesīgi un garīgi tēlo kā cikloīdu pikniķi. Tas ir reālāks, neseko principiem, bet reālām, taustāmām dzīvības vērtībām.

Ļoti ieteicami Servantesa Don-Kichotu vēlreiz pārlasīt un pārdomāt to kā schizoīdu raksturu.

Šajā sakarībā blakus minams Šarla de Kostera Pūcespiegēlis un tāpat Šekspira Hamlets.

Latviešu literātūrā schizoīdā un cikloīdā tipa zīmīgus paraugus devis rakstnieks Viktors Eglītis drāmā „Nesaraujamās saites“. Cikloīdā, piem., ir Dzidra Āvots, bet schizoīdā Aida Kalns.

Paraugi tik ļoti atbilst cikloīdam temperāmentam un schizoīdam raksturam, ka rodas neatvairāms iespaids, it kā V. Eglītis tiešām pārzinātu šo tipu bioloģisko sadalījumu.

Šai cilvēku katēgorijai ļoti līdzinās visi schizotīmie — psīchiski veselie ideju nesēji, visi, kas uzpurējas lieliem ideāliem, cīnītāji par sociālismu, kommūnismu, reliģiju, nāciju, valsti un visiem tālu un augstu nospraustiem ideāliem. Te tad tiešām spilgtāki kā nekur citur krustojas lielā, paasinātā jūtēlība ar aukstumu un reizēm nežēlību (Robespjērs, Lēņins, Savonarola, brīvkungs fon Steins, Kalvins u. c.). Šie ļaudis nerēķinās ar apkārtni, bet uzstāda tai prasības un to pārveido.

Dažreiz schizoīdie liekas labsirdīgi. Patiesībā tie vienkārši piekāpīgi, pareizāki — jūtu dzīvē gaudeni. Līdzīgi vaska figūrām tie ļaujas ģarīgi un reizēm pat miesīgi veidot no sevis visu pēc patikas. Tiem viss puslīdz vienalga. Ja arī tie kādreiz pieļaujas, tad viņu sentiments tomēr pavēss un svešs. Bērnībā šie ļaudis tiek slavēti savas paklausības un lēnības labad kā paraugbērni.

Anestētiskā pola schizoīdaīs arī nerēķinās ar apkārtni. Tas neuzstāda tai prasības, bet ignōrē to, ja var — bēģ no tās, ja nevar — apbruņojas ar pilnīģu vienaldģību pret visu, lai notiktu kas notikdams. Tā veidoģas lielie klusu cietģji (ģlānds, Moltke un mģki klusģtģģji) un askģti. Tā izveidoģas Tolģtoģa dzģves formula par nepretoģanos ļaunam, ko dzģvģ tik spilģti izveda Gandģjs.

Seviģķi pie Gandģģa redģam, no vienas puses, nepretoģanos ļaunumam, no otras — tģri schizotģmi krampģjainu pieķerģģanos savai ideģai, mģrķģim.

Mazāk attīstītiem schizoīdiem formula par nepretošanos jaunumam izvēršas vienkāršā vienaldzībā pret apkārtni. Vēl soli lejup pa nejutības skalu, un schizoīda rakstura aukstuma vietā būs pilnīgs jūtu trulums, garīgā vaska figūra — gaudenība. Šādam schizoīdam rakstura jau pilnīgi vienalga, lai ar viņu darītu ko darīdams. Netiem tad arī komplektējas liela tiesa dzīves padibeņu un klaidoņu. Cik tomēr arī tajos sarežģīti krustojas jūtu gaudenība, to skaistī tēlo Z. Lagerlefs ar varoni Gestu Berlingu.

Psīches temps un psihomotorika.

Tāpat kā sociālo iegroziņumu noteica psihestētiskās attiecības, tāpat no tām atkarīgi schizoīdo psīches temps un psihomotorika.

Psīches temps ir tas ātrums, ar kādu indivīds garīgi pārstrādā, tiek iekšēji galā ar visu to psīches saturu, kas indivīdam pienes apkārtnē.

Visiem schizoīdiem raksturīga asā uztvere un ilgs pārdzīvojumus. Ja cikloīdais nemēdz nēsāt akmeni padusī, tad schizoīdais gadiem, pat visu mūžu neaizmirsīs, ka tam pāri darīts!

Viss schizoīdā viņo ilgi un dziļi. Tie tiešām var būt pirmās mīlas kavalieri uz visu mūžu.

Jo vairāk schizoīdais apatisks, jo, protams, arī pārdzīvojumu norise īsāka un reizē lēnāka. Āfektu straujais schizoīds domā visbiežāk ātri, vai arī tas krampjaini ilgi apsver visus sīkumus, lai atbildētu asi un spēcīgi.

Šādam vai tādām psīches iekšējam tempam atbilst arī schizoīdā darbība — psihomotorika. Jūtīgā schizoīda darbība ātri seko visām pārdzīvojumu niansēm un tās pēc ļoti dažāda, oriģinēla, stūrainā vai stereotipa. Turpretī apatiskais schizoīdais arī savā psihomotorikā būlens un gaudens. Tomēr bieži gadās, ka pie dzīva, straujā psīches tempa psihomotorika gausa un neveikla, lieka it kā locekļi nespēj izpildīt smadzeņu centra augstās prasības. Šādi ļaudis kustībās nedroši, bikli, nenoteikti. Ja atkal psihomotorika straujāka par psīches tempu — iek

šējo pārdzīvojumu. Tad redzam neapdomātas, nesakarīgas un neapvaldītas kustības, darbību, sevišķi stereotipiju. Tāds schizoīdais runā ātrāki nekā domā, pat tik ātri, ka citiem grūti izsekot viņa domu gaitai.

Daudzi schizoīdie ilgi iekšēji pārstrādā, risina kādu garīgu kompleksu. Tas, protams, apkaimei reti kad zināms. Tāpēc dažreiz tā galīgā nesaprašanā, redzot schizoīdu indivīdu tīri negaidot uzliesmojam par kādu sīkumu lielā, nevaldāmā afektā. Šis sīkums, lūk, varbūt bij pēdējais piens pārpildītā garīgo sarežģījumu kausā.

Šī īpašība ir schizoīdo nespēks, bet reizē arī spēks, jo saista tos noteiktam mērķim, kuŗam tie seko ar lielu enerģiju, izturību un pat spītību, sevišķi, ja tie psihestētiskā skalā nav nokāpuši pārāk zemu pa nejūtības kāpēm. Ja tas noticis, tad zūd jebkuŗa mērķveidība, sākas palaidnība un klaidonība.

Schizoīdo rīcību stīprā mērā noteic arī tā saucamā jūtu ambivalence. Cilvēks vienā laikā grib un negrib, vienā laikā dara to, ko grib, un arī to, ko negrib. Tā kāds students mācības gada beigās ilgi nevar izšķirties vai braukt uz laukiem pie vecākiem, vai uz kādu citu pilsētu pie līgavas. Kā Buridana ēzēlis tas stāv starp divām siena kaudzēm un nezina, no kuŗas ēst. Šādā neziņā tas iziet uz ielas. Soļi nes to uz staciju, no kuŗas aiziet vilciens, kas ved pie līgavas. Tomēr visu laiku tas jūt, ka iet pret savu gribu. Tas dara to, ko negrib. Ilgi tas nostāv stacijā pie kases neziņā ko darīt, līdz beidzot tīri automatiski, pret „gribu“ nopērk ceļa biļeti. Tikai vagonā tas atgūst mieru.

Jeb varbūt vispār nav jūtu un gribas ambivalences un taisnība būs tiem, kas saka: mēs gribam to, ko mēs darām.

Sestā nodaļa.

Schizoīdie raksturi.

Atsevišķi tipi.

Schizoīdie raksturi grūti izprotami. Nebūs lieki tādi sīkākī raksturot atsevišķus tipus, kā arī apskatīt šo tipu vairākus paraugus.

Visi schizoīdo tipu paraugi sadalāmi pēc viņu psihētiskām attiecībām divos pretējos polos: pārāk jūtīgi — hiperestētiskos un aukstos — hipestētiskos.

Hiperestētisko raksturu tipi.

Prof. Krečmers šīs grupas priekšstāvjus sadala trijās katēgorijās: 1) jūtīgos, bet afektu dzīvē gaudenos (empfindsam — affektlahm); 2) izsmalcināti aukstos aristokrātos, un 3) patētiskos ideālistos. Rādās, ka ar šo iedalījumu Krečmers iedomājies izsmēlis visas hiperestētiskās grupas galvenos pārstāvjus. Tam piekrist grūti. Dzīvībai sastopam daudzus ļoti iezīmīgus hiperestētiķus, kuri tomēr nemaz neļaujas ietilpināties apzīmētās trijās katēgorijās. Tā, piem., sastopamies ne tikai ar jūtīgiem un afektu dzīvē gaudējiem, bet tikpat bieži ar jūtīgiem un afektu dzīvē uzkrītoši paasināti. Tāpat varētu sacīt, ka starp schizoīdiem bieži sastopam tieši afektu dzīvē neapvaldītos, turpretim parastā jūtu pasaule tiem it kā notrūlusī. Katrā ziņā jāatzīstas, ka kaut cik noteiktas robežas pēc noteiktas katēgoriju schēmas starp schizoīdiem raksturiem novilkt nav iespējams. Un ja to dara, tad tas iznāk pārāk māksloti, ja nē pilnīgi patvarīgi. Pietiks tādēļ, ja visus schizoīdos raksturu paraugus sadalām divās lielās grupās, bet tālāk minām tikai dažādo katēgoriju paraugus gan pēc Krečmera, gan no šejienes dzīves, tomēr stingri tos vienu no otra nenorobežojot.

Jūtīgu un reizē afektīvi nesavaldīgu tipu spilgti raksturo students — latvietis N. B.

N. B. slaida auguma, skelets grācīls. Seja vairāk atgādina iegareno nekā saīsināto olas formu. Āda bāla, seja mazliet fauka ar vieglu tendenci uz finnēm. Matiem tiek sme izauģt pāri savām robežām. Skats ass, nemierīgs. Sabiedrībā tas nespēj uzņemt parasto kontaktu, iet stīvi saspīlēti, it kā tam būtu pašreiz jādefilē gaŗām tūkstošiem un tūkstošiem skatītāju.

Sarunas laikā tas negaidīti, bez kāda pamata, cieši sakniebj lūpas un tad pa degunu dziļi ieelpo un izelpo, kas apkārtējiem izklausās reizēm kā šņāciens, reizēm kā skumja nopūta. Jādomā, ka N. B. nonāk vieglā afektā, satraukumā pat tad, kad citi afektam neredz un nejut ne mazākā iemesla. Vēl acumirkli, un N. B. sarunas laikā paceļ balsi, nepiegrīežot apkaimei it kā nekādu vērību. Vienalga, vai tas būtu teātrī, viesībās vai uz ielas, visur tur, kur parasti katrs sevi līdzīgos apstākļos apvalda un spējīgs apvaldīt, N. B. lauž parasto sabiedrisko līdzsvaru kā skaļiem vārdiem, tā žestiem. Kad tam aizrāda, ka tā nedrīkst atklātībā uzvesties, tas atbild, ka viņam gluži vienalga, ko sabiedrība domā, ka tas nekad un nekur sabiedrību nav ņēmis vērā un neņems. Patiesībā afekts norisinās atklātībā ļoti teātrāli, viss it kā tieši aprēķināts un domāts, lai saistītu citu uzmanību.

Ātri iedegas par kādu ideju, bet tikpat ātri to arī noliedz. Pacilāti un skaļi jūsmo par vienu otru profesoru, mākslinieku. Savus skaļos slavinājumus ārkārtīgi pārspīlē un pretiniekus tikpat zemu noliek. Tam pasaulē tikai divas sugas ļaužu — dievi un velni, pārcilvēki un idioti. Par sevi N. B. iedomājies, ka tam jāpiepilda kāda augstāka misija, tikai pats nezina vēl pateikt, kāda. Ikkuŗš darbs un pašreiz ieņemtais stāvoklis dzīvē liekas tam dziļi pazemojošs. Ūniversitātē uz pārbaudījumiem baidās iet, kauču reizēm tiešām labi sagatavojies. Tas norāda, ka reizē ar lielo pašapziņu pastāv dziļi apslēpta mazvērtības sajūta.

Intīmā sabiedrībā mīl pustoņus, izsmalcinātību. Sarunā lieto bieži dažādus aforismus, citē lielus vīrus, bet bieži arī uzdod par savām citu domas un pat tādas, kuŗas

dažas dienas atpakaļ uz asāko apkaņojis. Galvenais, T sam teiktam jābūt oriģinēlam, vēl labāki — nesaprotama vai nedabīgam. Tomēr kā runā, tā žestos un sevišķi a ģērbā viss izmeklēts un īpatnējā stilā. N. B. spējīgs kat acumirkli kļūt ļoti brutāls. „Es varu būt eņģelis un a v fūrija, kas ļauno nekad neaizmirst un atmaksā“, saka iz v savai līgavaī. Viņa lielo egocentrismu raksturo tas, v tas dienām un nedēļām neatlaidīgi, dažreiz pat guļus s dīvana, bez kustībām pārdomā citu vārdus, žestus un p t mīmiku. Viņa secinājumi pēc tam dažreiz pārsteidzoši p reizi, dziļi pārdomāti. Bet šis pats apstāklis ļoti lie n mērā traucē tā laulības dzīvi. Viss, ko tikai N. B. sie a saka vai dara, tiek dziļi un ilgi analizēts. Protam v atmiņā viens otrs vārds un žests iegūst citu nokrāsu, n kā tas īstenībā domāts. Rodas plaisa starp sievas obje s tīvo uzvešanos un to iedomu tēlu, kas greizās atm s ņas ietekmē veidojas N. B. smadzenēs. Drīz vien vis a ko sieva dara, liekas aizdomīgs, neīsts, mākslots. Grei a sirdības afekta ietekmēts, tas seko sievai neatlaidīgi. a vairāk seko, jo ilgāki gaida sievu noslēpies uz ielu stā o riem, jo spilgtāk iedegas tā greizsirdība un reizē arī nai p pret sievu. Sākas brutāla izrunāšanās un draudi. Zūd mieg l N. B. darbā paliek nekārtīgs. Katru acumirkli tam rēģ l jas sievas neuzticība, un, liela nemiera dzīts, tas pam t darbu un steidzas, pat skrien pārbaudīt sievu. Ielu pu tumsā katru līdzīgu sievietes stāvu tas notur par sav v sievu, katrā sēgtā ormanī vai automobilī tas iedomāj a sievu aizbraucam mīļākā apkampienos, vai arī „ieraug ņ to sēdam kafejnīcās, dažādos lokālos un citur. Ja siev t mājās neatrod, tad iedomas par redzētiem līdzīgiem stā viem uz ielas izaug kā pilnīgi reāla īstenība, kas vie v tiek sievai vēlāk pārņemts. Ja sieva liedzas, tad tas ska kā pazemojums, kā izsmiekls aizvainotai patmīlībai.

Lieta beidzas ar laulības šķiršanu un vietas zaudēšanu N. B. nododas alkoholam, ārkārtīgi stipri smēķē un ma na sievietes tiešām kā cimdus.

Ar laiku tomēr viss rimstas. Kad sieva pilnīgi ai mirsusies, N. B. atkal iestājas universitātē un čakli stud

Šādi ļaudis parasti dziļi pieķeras un saaug ar notel tiem dzīves apstākļiem un pārcieš dziļas traģēdijas, jāgroza dzīve. Kā bērni šie ļaudis nespēj pat gādāt aizmirst vecos rotaļu draugus; tiem grūti sarast ar ja nājumiem. Pieaugušiem jauni dzīves apstākļi rada lielā psīchiskās enerģijas patēriņu, ko tie izjūt kā nepatīkī nas un pat sāpes; tādēļ ne labprāt tie panes katra sve cilvēka tuvošanos.

E. Hanner'am bez mātes vēl mīla māsiņa, ar kuŗu t klusā stūrī stundām fantazē par firstiem, medībām, z riem, brīnumu pasaulēm un ēterisku kuģi, ar kuŗu t aizlido pasaules telpā līdz zvaigznēm.

Vai arī, E. H. nododas tehniskiem izgudrojumiem rotaļām. Tā, piem., tas pagatavojis laivu, kas ar riteņi skrej pa ūdeni. Modelis izmēģināts vannā un nosūtī kaŗa ministrijai, jo laiva uz riteņiem tiešām skrej pa ūde E. H. bez visa tā vēl skaisti zīmē un krāso.

Glūži tāpat kā E. H. izvairās no garīgās saskāršanās citiem, tam nepatīk, ja tam pieskaŗas fiziski. Daŗreiz tā pat liekas, ka tas no stikla.

Pie šī parauga redzam, ka aiz afektu izteiksmes n badzības slēpjas hiperestētiska dvēsele. Tas sirsnīgi mai ar atsevišķām personām, bet izvairās no sabiedrības. Ārē tas liekas tūļģis muļķis, bet iekšēji pilns bagātas dzei skas fantazijas, izgudrotājs un sapņotājs.

Izsmalcināti aukstu aristokrātu Krečmers tē ar Irēni Hertel'i. Pie Krečmera I. H. ierodas 29 gad vecumā brāļa pavadībā, jo slimo ar schizofrēniju.

Irēnes Hertel'es brālis, asteniķis, pasniedz Krečmera pedantiski sīku māsas slimības aprakstu. Sēd stīvi, maz neatbalstīdamies uz atzveltnes. Runā tikai ar lūp un ļoti retiem žestiem. Ne reizi neiesmejas. Vispār, tu vedas sausi, korrekti, izmeklēti laipni. Āpģērbs sapogā līdz zodam.

Irēnei Hertel'ei bijis stingrs raksturs. Savus nodomus t centusies vienmēr izvest līdz galam. Ja iemācīties bij grūti, tad toties tā bijusi čakla. 16 gadus vega tā ievietot kādā pansijā Francijā. Tur tā ļoti cietusi svešos apstākļ

un ilgojusies pēc mājām, tomēr labprātīgi palikusi pansijā tīkmēr, kamēr nevainojami iemācījusies franču valodu.

Kā bērns I. H. bijusi ļoti nervoza, viegli uztraukusies un garīgā darbā ātri pagurusi. Darba laikā sākusī fantazēt. Ārēji vienmēr izskatījusies apatiska un miegaina. Brīdī, kad galva tai vai plīsusi aiz domu saspīlētības, skolotājs to nesapratis un uzsaucis tai, lai neaizmieg. Skolā vienmēr bijusi savādniece, tai nebijis nevienas draudzenes.

I. H. ārienē nekad neatspoģuļojas iekšējie pārdzīvojumi. Nevienam tā nestāsta par savām šaubām, nodomiem un pat aizdomām. Varbūt tādēļ visi uzskata I. H. par ļoti nosvērtu. Tā nemīl sabiedrību, bet ja reiz tajā ievesta, turas visiem godam līdz: dejo, runā, smejas u. t. t.

I. H. nekad nav bijusi iemīlējusies. Radi pat nevar to iedomāties pievīra sāniem; tas liekas kaut kas pilnīgi neiespējams.

I. H. mīl izkoptas dzīves formas, puķes, skaistas grāmatas, eleganci. Tā lasa tikai par augsti stāvošām personām, pasaules dāmām un eleganto sportu.

Pret citiem ļoti uzmanīga. Vienmēr apjautājas, vai netraucē, vienmēr atvainojas. Ja guļ kopā ar māsu vienā istabā, tad aiztur pat elpu, lai tikai netraucētu māsas miegu. Neskatoties uz visu šādu uzmanību, tomēr tai trūkst īsta siltuma.

Vienīgais cilvēks, ar kuŗu tā saprotas, ir māte. Pēc tās nāves I. H. visu uztver pārāk asi. Sākas pamazām slimība, kuŗā netrūkst arī vajāšanas manijas pazīmju.

Slimnīcā neēd, nerunā. Paretam staigā istabā no viena gala līdz otram. Ģērbusies eleganti, bet vienkārši. Kustības lēnas, smalkas, aristokratiskas. Vienmēr ietur noteiktu distanci starp sevi un apkaimi. Sasveicinoties tā pasniedz tikai pirkstu galus, kuŗi auksti un caurspīdīgi. Smejas un smaida sveši, nenoteikti un tāli.

Aristokratisms izceļas pie šī tipa ar stingri ieturēto distanci starp sevi un citiem, izsmalcināto apģērbu un kustību stilu, kā arī lielo sevis savaldīšanos: pārdzīvojumu pasaule absolūti neatspoģuļojas ārienē.

Patētiskos ideālistus redzam dzīvē diezgan bieži. Sevišķi tie duras acīs tikai tad, ja to gara stāvoklis tuvojas īstai schizofrēnijai, tā tad slimībai.

Schizoīds patētisks ideālists bij students — dzejnieks X. Vairākas reizes ievietots arī kādā Rīgas psihiatriskā slimnīcā. Studentu X. autors pazīst jau no vidusskolas laikiem. Skolā X. turējās vientuļi. Kad klasē tam sātu „piesieties“ franču valodas skolotājs (arī savā ziņā psihiatri pāts), X. vienā vasarā iemācījās tekoši runāt franciski. Jau vidusskolā tas rakstīja dzejas, kuŗas ļoti atgādīja Jēkabsonu Kārļa dzeju stilu un saturu.

Vēlāk studē tautsaimniecību, bet tomēr vairāk apņēma klē citu fakultāšu priekšlasījumus. Visam seko ar dziļu interesi, faisa piezīmes un uzstāda jautājumus. Sāk runāt par lieliem abstraktiem mērķiem, kuŗu piepildīšabl iedomājas esam aicināts. „Kādu dienu“, stāsta tas, „it eju pa ielu Maskavā un apstājos pie grāmatu veikala lāga. Tur izlikta Lēņina ģimēne. Tā vizuļo saulē tik brīnišķi, ka man uzreiz kļūst skaidrs, ka tas esmu es“. Pēc šādas atziņas X. raksta vairākām redakcijām ievā rakstus, bet tie presē neparādās. Tagad X. liekas, ka to tīšām nelaiž pie vārda, mākslīgi bremzē un pat vai

Tomēr ar „visumu“ tas „nezaudē sakarus“. Kādu die tas paņem spoguļi un iziet mežā, izģērbjas un kails pa guļas. Tad nostāda spoguļi tā, lai atspoguļojumā krustotli saule un viņa dzimumorgāns ērēkcijas stāvoklī. X. onat pārliecināts, ka kopojas ar pašu sauli. X. tagad saules ir dinieks. Mājās pārnācis, tas sāk trakot un tiek aizves uz psihiatrisko slimnīcu.

Pēc atlabošanās X. mācās spāņu valodu, lai iepazīs nātu latviešus ar neizsmeļamām spāņu literātūras bagātībām. Spāņu valodu tas tiešām arī iemācās un sāk tulko latviski kādu romānu. Tulkojums sākumā sakarīgs, bet drīz vien turpinās īstā dekadences stilā. Reizē ar sajūti kumu tulkojumā apkārtējie novēro pārmaiņas, savādību X. rīcībā vispār. Tas stundām sēž sastindzis pie darba, neuzrakstījis ne rindiņas, atsakās no ēdiena u. t. t. Tad gad ievietots kādā Rīgas psihiatriskā slimnīcā, kur u

biešanas kā īsts katatonīķis. Šī cilvēka milzīgā koncentrēšanās spēja nonākusi savā galējā konsekvencē — vispārējā sastingumā, katatonijā.

Nepārspējams schizoīda patētiska ideālista paraugs ir trīsī Servantesa Don-Kichots.

Krečmers šādus tipus raksturo ar kādu konservātorisātu Franci Blau'u. Ātzīmēsim šī tipa dažus zīmīgākos izteicienus.

„Mieru — beidzot mieru!.. Vairāk reālisma! Tā ir mana ādīlūda. Ideālisms jāsavieno ar reālismu... Es mīlu mūziku, labu... kaut ko augstāku! — mūzikā es neesmu laimīgs... Es esmu ideālists un redzu pasauli citādi... Precēties, dzīvē dzīvē kungs, tas pārāk rupji teikts — dzīvesbiedrene!..“

Šie saīsinātie teikumi pēc būtības attēlo ne tikai šī Fr. Blau'a runas saturu, bet arī stilu. Mūzika, reliģija, seksuālā, itāte, kaut kas augstāks — viss iet vienā laidā un viela laidā un neskaidrā nozīmē.

Šo ļaužu dzīve pilna traģisma un patosa. Tiem trūkst vakaru ar dzīves īstenību, to ideāls kaut kas augstāks, kaut kas tālumā mirdzošs un aicinošs. Skanīgi vārdi bez satura.

Šim tipam raksturīga lielā intrapsīchiskā aktivitāte un reizēm arī psihomotorika. Ja pēdējā nebūtu tik stūrainā, palauzīta, tad varētu noteikti apgalvot, ka te spēlē līdz ar Diezgan stipra temperāmenta komponente.

Diezgan skaists ideālists un kluss meklētājs ir arī Suraba Edžus Dullais Dauka.

Hipestētisko raksturu tipi.

Šajā grupā ietilpst hiperestētiķu pretstats — auksti un ruli raksturi.

Pakavēsimies pie dažiem hipestētiskā rakstura paraugiem.

Auksts despots ir kāds Rīgā dzīvojošs pseidoārsts N. Pēc ārējā izskata īsts asteniķis. Tas mazliet hysterisks. Pēdējo īpašību dēļ tas iestājas kādā lielākā Rīgas slimnīcā nervu slimību nodaļā. Te drīz vien visā spilgtumā

parādās tā schizoīdā rakstura īpašības. Pēc psihestētiskās skalas tas sveras vairāk uz jūtu aukstuma — hipestēzijas pusi. Viņa uzvešanās drīz vien pieņem īsti despotisku raksturu.

Katru nakti tas vairākas reizes izsauc pie sevis daļas priekšnieci. Kad tā ierodas, lūdz to apsēsties pie viņa gultas, tad jūtoties labi. Pēc kāda laika, kad daļā atkal visi aizmiguši, N. zvina no jauna un atkal pie sevis priekšnieci, un tā vairākas reizes no tas gandrīz katru nakti. Reizēm bez vajadzības pie naktīs ārstu.

Pilnīgi terorizē visu nodaļā kalpojošo personālu, sūdzot gandrīz katru dienu kādu no tiem nodaļas ārstu. Ar šādu terroru panāk to, ka slimnieku kopējas spiešmācības sēdēt pie viņa stundām. Tādos brīžos N. mēģina ar personālu ievadīt maigākas attiecības. Ja tas, protams, izdodas, paliek ārkārtīgi rupjš un lamājas visnekārtīgiem vārdiem. Kad ārsti, izpratūši slimnieka dabu, slimnieka klātbūtnē noliedz kalpotājiem ilgāki uzskatīt slimnieka istabā nekā tas vajadzīgs, N. nonāk afektā rāvēs gultā sēdus, zili melns no dusmām, tas gāna īstiem ielas izteicieniem. Redzēdams, ka ārsti nepieņem personāla terorizēšanu, N. biedē tos citādi. Jau tas uzdevies par ārstu. Kaut gan Veselības departamentam nav atzinis viņa ārsta tiesības, tomēr tas uzsācis „kvalifikācijas vātpaksi“, par ko tiesāts un sodīts. Tagad tas stāsta daļas personālam, ka gādāšot, lai nodaļas ārsts tiktu laists. Sakari tam esot lieli, — uzdodas par kādu ļoti aizzīstamu Baltijas muižnieku! Ieņemšot pats nodaļas ārstu vietu un tad visiem saviem „ienaidniekiem“ atmaksā pēc nopelniem. Zīmīgi, ka viss tas tiek stāstīts tik ticami un ar tādu suģestējošu spēku, ka viena otra nodaļas ārsti pēja tam arī notic — sevišķi slimnieka dižciltībai. Pēc stiem tas piesūta paša parakstītas kādas kuņģa zāļu receptes un pieprasa šīs zāles izsniegt viņam kā līdzekli pret nervu kaitēm. Kad to noraida, N. nonāk atkal afektā solās visus nodot tiesai, iesūdzēt pilsētas valdei, jo viņš kā bijušais medicīnas profesors Instambulā, visu sapro

abāk. Kādu dienu tas izaicina pie sevis pat laikrakstu korespondentus ar nolūku nodaļu terrorizēt.

Slimnieks ar savu uzvešanos nodaļā drīz vien neieras, un to pārved uz psihiatrisko slimnīcu.

Vēlāk izrādās, ka N. uzdevies vēl kādās sanitārās lietas par ārstu un nodarbojies ar naudas izspiešanu, terrorizēdams bārdāmas. Par to tiesāts!

Grūti aprakstīt šī cilvēka aristokratiskos žestus, uzstājīgo toni un reizē vislielākās rupjības. No mazākā nieka tas nonāk teātrālā afektā. Tā kādreiz, kad acu ārsts, izmeklējot, lūdz to kādu mēģinājumu atkārtot, tas negaidot pieceļas, saņēķ galdu un sviež to istabas kaktā. Dēc tam lamādamies atstāj kabinetu. Šādos brīžos, liekas, ka tas varētu bez mazākās līdzjūtības padarīt arī ko vairāk. Savā valdīšanas un varas kārē tas nejūt žēlastības. Afekts uzliesmo pa lielākai daļai tikai tad, ja tā despotismu un vēlēšanos citus lieki kaļpināt un zāķāt mēģina ierobežot.

Līdzīgs despota tips, domājams, bijis krievu cars Jānis Briesmīgais.

Ļoti tuvu šai grupai pienāk Uailda Salome. Te savādā mēneša gaismā kaislība un spīts, karstas asinis un liķa lūpas sudraba traukā, nāve un mīlestība — viss vienā kamolā.

Šai grupā iederas arī lielākā daļa bandītu un masu slepkavas. Tiem raksturīga nevis lielā sātāniskā nežēlība, ar kādu tie noziegumus pastrādā un kāda tā tēlojas mūsu acīs, bet jūtu trulums. Arī nežēlība tomēr kaut kas ir, kaut kas pozitīvs, kaut kas esošs, ja tā drīkst teikt, kamēr te valda tukšums, jūtu trūkums, salta vienaldzība. Šie ļaudis iziet uz slepkavībām kā medinieks uz zaķiem. Pārgriezt rīkli tiem tikpat vienkārši kā nogriezt gabalu maizes. Pie tādiem, domājams, būs piederējis Latvijā pazīstamais masu slepkava Kaupēns.

1933. g. rudenī laikraksti ziņoja par kādu vēl Latvijā nepiedzīvotu nežēlīgu trīskārtēju slepkavību.

„Slepkavība, slepkavība! Mana sieva un bērni nonāvēti! Palīgā, palīgā!“ tā klusajā Torņkalnā, Rīgā, pa (un nastikas ielu skriedams saucis 37 g. vecais šofers R. Langers.

Langera dzīvokļa virtuvē atrasta beigta uz grīdas muguriski ar šausmīgi sakropļotu galvu puskailla Langera 32 g. vecā sieva. Uz miesas tai redzamas dūriena brūces. Tālāk istabā, gandrīz pilnīgi kailsadragātu galvu, asinīs, guļ mirusi Langera 10 g. meitiņa, un vēl dziļāk dzīvoklī, arī ar sadragātu galvu žņaugšanas zīmēm uz kakla guļ miris puskaills 3 g. v. dēlēns.

28. att. R. Langers.

Pirmais iespaids, ka dzīvoklī jies kāds ārpātīgais. Nolaupīts nav kas. Viss dzīvoklis šausmīgi izvandmēbeles sadauzītas.

Kad policija aiztur pašu Langeru vainīgo, jo uz to krīt noteiktas domas slepkavībā, Langers izturas brīnojami mierīgi. Liekas, ka trīskāļā slepkavība nav atstājusi uz to mazāko iespaidu. Drūms un noslēgtas sēd kriminālpolicijā. Piepēži izrauj kabatas nazi un ieģrūž sev rī-

To noved uz slimnīcu. Ievainojums nav bīstams. Langers drīz atkal izdod policijai. Kriminālpolicijas inspektora kabinetā Langers atkal pilnīgi negaidot metas ar galvu lūrītis, lai izlēktu pa trešā stāva logu. Pēdējā brīdī to tveņ un ievēl atpakaļ kabinetā. Pēc tam Langers atiekrīt apatijā un atbild uz nopratināšanas jautājumiem klusi un neskaidri.

Beidzot Langers tomēr atzīstas slepkavībā. Nevarē sievu ciest. Vienmēr bijis jāķildojas. Tai vakarā, kad tīkusi slepkavība, atkal saķildojies ar sievu kāda sīkma dēļ. Nonācis afektā un iesītis sievai ar pagali pa galu Sieva pretojusies, sītis vēl, kamēr nosītis. No troksnī pamodušies bērni. Lai segtu pēdas, vajadzējis arī bērni

nosist. Meitu nosītis ar to pašu pagali. Zēnu žņaudzis
pa (un pēc tam nosītis).

Ru Otrā rītā notīrījies pats, noslaucījis savas mājas ielu
un aizgājis darbā. Visu dienu domājis, kā noslēpt nozie-
das guma pēdas. Vakarā pārnācis un sacēlis traci.

guļ Pazīņas un radi Langeru raksturo dažādi. Pēc vienas
inversijas tas mājās uzvedies kā despots. Sievai vairākas
reizes piedraudējis ar nāvi, sītis, lādējies. Reiz pat tai-
g. vsījies to nobeigt, bet bērni sacēluši troksni un nodoms
alvu bijis jāatmet. Bērnus nemīlējis, spīdzinājis. Stāsta, ka Lan-
anggeram bijusi arī mīlākā. Citi Langeru tēlo kā klusu, no-
slēgtu, izpalīdzīgu cilvēku. Sava tēva ģimenē tomēr ju-
ties pasvešs. Gandrīz vienīgā valoda viņu starpā bijusi
„labdien tēvs, ardievu tēvs“. Sevišķas mīlestības starp
tēvu un dēlu nebijis.

Langera tēvs nosvērts, kluss, nopietns. Pēc ķermeņa
būves asteniķis. Ārī dēls maza auguma, kalsnējs. Kaut
kas vidējs starp astenisko un atlētisko tipu. Matiem tiek-
sme augt pāri savām robežām (skat. attēlu Nr. 28), to-
mēr galvas virsū, vidus daļā tie visai reti. Sejā saska-
tāmas displazijas pazīmes, varētu arī teikt — deģenerā-
cijas iezīmes: acis nevienādi lielas, it kā spiežas laukā no
pieres, kas izskatās ļoti nepatīkami, pat atbaidoši, ausis
atvēlušas, lūpas biezas. Pie ovālās sejas formas žokļi to-
mēr stipri izteikti. Āda bāla, mikla.

Tas ir hipestētisks schizoīdais psīchopats ar izteikti
asteniski-atlētisku ķermeņa būvi. Nenoliedzama arī dis-
plastiskā deģenerācijas ieskaņa.

Šajā despota tipa paraugā sevišķi skaidri redzams jūtu
trūkums un pārlicīgā afektīvitate. Niecīgs gadījums,
ķilda rada slimīgu afektu, kam par upuri krīt trīs tu-
vas dzīvības. Viss šajā cilvēkā pilns garīgas stūrainības
un asiem lūzumiem. Liekas, ka tas savu noziegumu ab-
solūti nenožēlo, lai nākošā acumirkli tomēr ieģrūstu sev
nazi rīklē vai mestos ar galvu loģa rūtīs.

Pilnīgi iespējams, ka ārpus mājas tas uzvedies klusi,
darbā bijis izpalīdzīgs un kārtīgs. Schizoīdiem taču divas

rakstura plāksnes. Viena — rakstura virspuse, redzēta sabiedrībā, darbā, otra — dziļā, pilna despotisma, neapmierības (patiesībā jūtu trūkums) un noziedzības — tā atklāta ģimenē ar trīskārtējo slepkavību.

Šīs grupas Krečmera paraugs — Ernst's Katt's, 23 gadus vecs students, kas vajā savus vecākus ar fanātisku naidīgumu, šausmīgi tos gāna, māti sauc par ielas meitu un draugu, to nosist ar jājamo pātaģu. Visādiem līdzekļiem izspiež no vecākiem naudu.

Uzdzīvo gan ar izglītotām meitenēm, gan viesmīlīgu kurās ved naktīs mājās vecāku dzīvoklī. Neskatoties uz daudziem miesīgiem sakariem, iekšēji tomēr paliek auksts. „Tas tikai krampjains mēģinājums iziet pašam no sevis,“ viņš saka.

Ārpus mājas E. Katt's uzvedas korrekti. Nēsā monoklī, meklē dziļciltīgu sabiedrību un arī pats jūtas kā tāds. Tam nederot, nepiestāvošs vecāku sabiedrībā.

E. Katt'a uzvešanās vispār auksta, klusa, mazliet naidīga. Cauri visam jūtama gara dzīves nabadzība, viņš saplosīts un ar vieglu traģisma pieskaņu. Pēc paša izteikumiem to interesējis sports, skatuve un psiholoģija. „Neko maizes dēļ, neko tādu, ko arī citi spētu tāpat“. Reizēm tas pie viņa glāzes ar asarām atzīstas, ka viņam trūkst „visa cilvēcīgā un sociālā“.

Bērnībā E. Katt's bijis kluss, paklausīgs, miesīgi vājš bērns. Skolā pirmais skolnieks, nopietns un sevišķi patērmatīgs. Pūbertāte iestājusies ar nokavēšanos. Meitenē ilgā nepiegrīzējis vēribas. Drīz iestājusies hipochondrijs kauns no cilvēkiem, zudis darba prieks un izturība. Pūlicis dusmīgs, ļauns pret vecākiem un aizdomīgs.

Šai ģimenē vairāki garā slimi. E. Katt'a tēva māsa pūbertātes laikā palikusi vājprātīga. Tēva brālis skolā bijis izcils skolnieks, bet augstskolā piepēži zaudējis patētiku studēt. Sācis nīst savus vecākus. Vēlāk dzīvē nav varējis ieņemt kaut cik noteiktu stāvokli. Mūžu nodzīvojis kā liels savādnieks. Tāpat nenormāls bijis kāds tēva māsa sas dēls.

Kā redzams, E. Katt's padots iedzimtības lāstam. Pirms pūbertātes tas atgādina parasto prepsīchotisko — gara slimības ievada stādiju. Te izceļas paraugbērna jūtelība un reizē afektu gaudenība. Pūbertātes laikā tas pārdzīvo viegli izteiktu, iedzimtu psīchozi, kas ļoti atgādina schizofrēnijas ekvivalentu. Vēlākā personības izteiksme vērtējama kā postpsīchotiska — kā sekas no pārciestas gara slimības. Stāvokli pirms un pēc pūbertātes šķīr it kā dziļš bezdibens. Patiesībā E. Katt'a personība ar pūbertātes psīchozi nav pilnīgi pārtraukta divās nesakarīgās daļās, bet bērnības laikmets uz pūbertātes robežas, iepretim visam tālākam, it kā pārbīdīts, nepāriet taisnā, bet laužtas līnijas turpinājumā. Pēc pūbertātes psīchestētisko attiecību lūzuma aukstā despotā tomēr saskatāmas arī agrākās īpašības, piem. jūtelība, kas tagad manifestējas „tieksmēs pēc izteiksmes, pēc skaistā, pēc satiksmes ar ļaudīm... pēc mūzikas... savas atmosfēras...“ Un tomēr, „visas jūtas manī mirušas, es dzīvoju pilnīgi mākslīgu dzīvi“. E. Katt's tiešām dziļi nelaimīgs, jo skaidri izjūt, cik auksts, cik tukšs un nedzīvs tas palicis.

Ja pa psīchestēzijas skalu novirzāmieš vēl soli tālāk uz nejutības pusi, tad E. Katt'a personībā vajadzētu strīpot vēl pēdējās jūtu dzīves parādības — visu to, ko tas pats apzīmē par ilgām pēc cilvēcības, mākslas, vispār skaidstā. Reizē ar to zudīs, profams, E. Katt'a tieksme pēc izkoptām, aristokratiskām manierēm un ārienes. Mūsu priekšā tad būs trula, īgna schizoīda personība, patiesībā cilvēks, par kuŗa personību gan pagrūti runāt, jo tā ļoti tuvojas īstai schizofrēnijai. Tāds, piem., bija Dr. med. Graber's, daudzu bērnu tēvs. Graber's pastāvīgi īgns, noslēdzies sevī. Kuŗa laikā „principu“ dēļ kastrējis sevi. Visspilgtāki Graber'i raksturo viņa divu pusaudžu „kristības“. Ap šo laiku Graber's dienu staigā tērpies melnās drēbēs, bet naktīs neguļ it kā kādu gaidītu. Svētdienas rītā nolasa saimei ģabalu no bībeles. Pēc tam sakārto bērnus rindās kā kareivjus un izved ārā lietū. Pēc tēva militārās komandas visi dodas uz baznīcu. Tēvs šoreiz baltās biksēs, bērni bez lietussargiem.

Kādā lietainā dienā Graber's pastaigājas ar abiem k stāmiem zēniem un piepēži kā „apskaidrots“ iedomājas, „kristības“ jau notikušas, jo ūdens pietiekami daudz.

Kad Graber'i noved pie Krečmera, noskaidrojas, viņš pilns murgu idejām. Viņa papīros atrod dažādas fastiskas schēmas, noslēpumainas atzīmes un citus „sībolus“.

Anaestētiskā grupā iedalāmi arī schizoīdie kļaido

Šie ļaudis nespēj nodzīvot ilgāku laiku vienā vietā. Tie nevar arī noturēties kādā darbā, jo sistēmātiski, da ciplinēti pildīt savus pienākumus neprot. Neviens ier dums vai tradīcija tos nesaista ar radiem, tautu vai valstīm. Tiem viss vienalga. Vislielākā vienaldzībā tie klīdīs starp labi ģērbtiem ļaudīm kā baskāji, vienalga vai tas būtu Ņujorkā, Londonā, Tokio vai Rīgas Daugavmalā. Šāds saules brāļa „Daugavmalas Žaņa“ tips var būt arī augstā glītots „filozofs“, kas apžilbinās reizēm pat vienu ot mācītu filozofu ar slavenu grieķu un latīņu filozofu citātiem un spēju orientēties dažādās filozofiskās sistēmās. Kā baskāji tie gadiem var blandīties pa pasaules pilsētu padibenēm un reizē tomēr caurām dienām stoiskā mierā studēt bibliotēkās filozofiskus rakstus.

Velti šādiem ļaudīm ierādīt kādu noteiktu vietu darbu. Velti arī šos ļaudis uzskatīt un kārtīgi apģērbti tie vienmēr izskatīsies pēc putnu biedēkļiem, un ielās tie sekos ielas puiku bari. Vienīgais, ko tie vēl ciena, ir brīvība, ko nedrīkst ierobežot parastās normas.

Āizverot šo nodaļu, atzīmēsīm vēl, ka schizoīdie raksturi, vienalga, pie kāda psihētisko attiecību pola arī piederētu, nemaz nav tik reta parādība sabiedrībā. Simtiem un tūkstošiem tie dzīvo mūsu vidū, un tikai rūdīti vērotāja acs tos prot saskatīt dzīves drūzmā. Tikai tad kad schizoīdo raksturu un tāpat arī cikloīdo temperāmentu personības galīgi zaudē līdzsvaru apkaimē, sabiedrība tie kā garā slimus izolē psihiatriskās slimnīcās.

Septītā nodaļa.

Psichopatija un oligofrēnija.

Lai lasītājam nerastos iespaids, ka pārejā no veselās uz slimo psīchi meklējami un atrodami tikai cikloīdie temperāmenti un schizoīdie raksturi, nepieciešami daži papildinājumi. Tas vajadzīgs arī tādēļ, ka autora nolūks vispār illūstrēt gara un miesas ciešo un nedalāmo sakarību.

Prof. Krečmers spiests atzīties, ka viņa skaistajā un klasiskajā teorijā īsti labi neiekļaujas lielā daļa displastiski veidoto ķermeņu tipu. Kauču gan daudzi no tiem ļoti līdzinās pēc rakstura schizoīdi-schizofrēniem, tomēr savas grāmatas 188. l.p. tas piezīmē: „Kas attiecas uz displastiskiem, tad tie eksperimentālpēc psiholoģiski uzrāda tikpat raibu, neapbrīnināmu, uz ekstrēmu izteiksmi tiecošos ainu, ka tas arī ķermeniski atbilst šo mazo, pavisam dažādo grupu morfoloģiskiem un endokrīniem (lasī — iekšējās sekrēcijas) ekstrēmiem variantiem. Visumā mums vajadzēja, mēģinājumus novērtējot, tos atnest. Pozitīvs eksperimentālpēc psiholoģisks raksturojums būs iespējams tikai pēc tam, kad par katru atsevišķu grupu, piem., eunūchoīdiem, slimīgām aptaukošanās formām, infantiliem, rachītiķiem būs savākts pietiekoši liels, skaidri izteikts eksemplāru skaits; līdz šim tas vēl nav izdevies un prasa lielu cilvēku materiālu.“

No iepriekšējām nodaļām varēja domāt, ka displastisko liktenis jau izšķirts — tie pieskaitīti schizoīdiem, tagad no minētā citāta redzams, ka Krečmers tomēr atstājis sev „mazas durvīņas“, pa kuŗām attiecībā uz displastiskiem varētu arī atkāpties, ja faktiskais materiāls to prasītu. Nekādā gadījumā to nedrīkstam iedomāties kā Krečmera teorijas nepilnību. Tas raksturo Krečmeru pašu tikai kā objektīvu zinātnieku.

Var jau gadīties, ka liela daļa no displastiski veidotiem tiptiem pēc vispusīgas noskaidrošanas un pārbaudes

tiešām ieklausies schizoīdo un schizotīmo raksturu grupā. Nenoliedzami, ka par vienu lielu daļu jau tagad var sacīt. Bieži konstatējams sakars starp ķermeņa displaziju un schizofrēniju; to pierāda mums tabula Nr. 1. Bet tikpat nenoliedzami, un to zinās katrs speciālists, ka pastāv vesela rinda displastiķu, kas nekādi neiederas schizotīmo, ne schizoīdo, arī ne cikloīdo un nepavisam schizofrēnijas nodalījumā. Speciālā literatūrā tie apzīmēti kopēju nosaukumu — psīchopati.

Krečmera nopelnis, ka tas no lielās un neskaidrās psīchopatu grupas izcēlis atsevišķi cikloīdos temperāmentus un schizoīdos raksturus, pats gan tos nesadalīdams raksturos un temperāmentos. Abas grupas tam apzīmētas kā temperāmenti. Cikloīdiem un schizoīdiem Krečmers nenoliedz bez tam vēl vispārējo nosaukumu — psīchopati. Tomēr nedrīkst piemirst, ka ar abām šīm grupām nebūt nav raksturota visu psīchopatu lielā dažādība.

Par psīchopatiem parasti apzīmē kā miesīgus, tā gēnētiski rīgus dēģenerātus. Līdzīgi cikloīdiem un schizoīdiem, ka arī paši būs psīchopati, tie ieņem it kā vidus stāvokli starp garā slimiem un veselīem cilvēkiem.

Lai saprastu, kā integrēta vienas lielas psīchopatu daļas psīche ar ķermenisko uzbūvi, atgādināsim lasītājam visu sacīto pie iekšējās sekrēcijas un infantīlisma. Tā vairs neatkārtosim.

Ātsakāmies arī attēlot visā pilnībā psīchopatu garīgās un miesīgās īpatnības. Tās pārāk dažādas. Daudznozīmīgajos gadījumos psīchopats izceļas tikai ar savu miesas būves izskatu, skaidri saskatāmām dēģenerācijas pazīmēm: lielām ausīm, nevienādi augstu izaugušām ausīm, asimetrisku seju, pārāk lielu vai sevišķi mazu galvas kausu, iekšēji kritušu deguna muguru — sedlveidīgo degunu, nepareizi veidotiem zobiem, pārāk lieliem pieres kaula pauguriem, virs uzacīm, kopā saaugušiem pirkstiem, nenormālu pirkstu skaitu, nenormāli veidotu mutes dobumu u. t. t., u. t. t. Psīchiski turpretim viens otrs no tiem ilgu laiku liekas pilnīgi normāls, gara dzīves defekti ilgu laiku apslēpti — it kā latentā stāvoklī. Bet līdzko gadās apstākļi, kas

psīchopatu gara dzīvei uzstāda lielākas prasības nekā normālos apstākļos tas parasts, tūlīt skaidri izceļas šo ļaužu dziļā dvēseles disharmonija. Gara dzīves defekti uzzied visiem skatāmā veidā. Profams, ka tādos brīžos psīchopats var atgādināt kā cikloīdā, tā schizoīdā rīcību vai pat pilnīgi noiet līdz cirkulārās maniakālās dēpresijas un arī schizofrēnijas slimību stāvokļiem. Abu grupu parādības var gluži labi kombinēties vienā psīchopatā. Lielā daļā speciālists tomēr atšķirs psīchopata rīcību no īstās cirkulārās un schizofrēnās slimības. Arī pēc būtības psīchopatiņa atšķiras no citām gara slimībām, galvenā kārtā ar to, ka pie viņas personība traucēta savos dziļākos pamatos — dziņās un instinktos, turpretim personības virsbūve — intelekts cieš mazāk, vai dažreiz nemaz nav traucēts.

Vairumā liekas, ka tieši smadzeņu vidējās daļas — dziņu un tieksmju centri nespēj integrēties smadzeņu garozas vadībai. Tāpēc, jādūmā, daudzi psīchopati cieš no savādām nedibinātām bailēm: bailes no tukšuma, no tumsas, no klajuma, no vientulības, no slimībām. Smadzeņu garoza dažreiz it kā nespēj nobremzēt dažādos enerģijas uzplūdus no zemākiem centriem. Šādi cilvēki nespēj atturēties, neskaitījuši uz ielas visus telefona stabus, tie nevar nelasīt visas izkārtnes, kas gadās ceļā, tos dažreiz ierosina uz pašnāvību dziļi atvari, vai arī tiem visiem spēkiem jācīnās ar tieksmi izlekt pa logu u. t. t. Te slēpjas arī dažādu neatlaidīgu — spaidu ideju fizioloģiskais mēchanisms. Te meklējams izskaidrojums arī psīchopatu nemotīvetai tieksmei uz zādzībām, dedzināšanu, tiesāšanu u. c.

Disociētai smadzeņu darbībai, sevišķi zemāko centru nesaskaņotai rīcībai jāpateicas arī par to, ka starp psīchopatiem visbiežāki sastopami dažādi narkomani — kokaīnisti, morfinisti, alkoholiķi, lieli smēķētāji un seksuāli nenormālie.

Jādūmā, ka vispār psīchopatu smadzenēs trūkst starp atsevišķām smadzeņu daļām parastās normālās darbības saskaņotības. Vēl vairāk, pierādīts, ka daudzu psīchopatu

atsevišķas smadzeņu daļas nav vienlīdz labi un pareizi attīstītas. Tā, piem., dažu psihopatu nervu sistēma pārjūtīgi uztver visus miesīgos kairinājumus, citu, turpretim atšķiras tieši ar pazeminātu jutelību. Psihopatu atsevišķo smadzeņu daļu dažādā un reizēm atsevišķo daļu izcilā attīstība liek mums saprast, kādēļ psihopāti šad un tad uzrāda sevišķi lielas, pat ģeniālas spējas kādā šaurā nozarē, visbiežāki dažādās mākslās, kur taču galvenā ma afektu dzīvei.

Ja arī psihopatu ķermeņa būvē dažreiz neredzam līdžlākas anomālijas, tās izteicas tikai rīcībā un jūtu pasaulē tad tomēr jādomā arī par kādiem dziļi apslēptiem konstitūcijas un sevišķi tīri organiskiem traucējumiem. Dažreiz varbūt tas būs kāds apslēpts, no vecākiem iedzimis slimīss, kāda vielu maiņas slimība, attīstības traucējumi smadzeņu sistēmā vai pat apslēpta krītamā kaite u. t. t.

Savā ziņā katram slimojošam ar krītamā kaitei būs daļēji no psihopātijas. Sevišķi skaidri tas redzams, ja darīšanās ar tā saucamo psihoepileptisko ekvivalentu. Pēdējais apzīmējums nozīmē krītamā kaitei bez redzamām krampju lēkmēm. Lēkme raksturīga dažreiz tikai ar apziņas nepilnīgu aptumšošanu. Šāds cilvēks reizēm jūt tikai, ka viņa apziņas acīm uz mirkli it kā pazūd, lai jau nākošos acumirkļos atkal atgrieztos pie īstenības. Dažreiz viņš piepēži paliek mazs un tālš, citiem liels un skaļš. Gadās arī, ka īpatnējs lēkmes stāvoklis turpinās stundām dienām un pat nedēļām. Pa lēkmes laiku cilvēks izdarī neapzināti daudzas lietas — izceļo uz citu pilsētu, izdarī pat kādu noziegumu, klejo bez mērķa pa pilsētu u. t. Kad apziņa atgūta, slimnieks no visa agrākā nekā neatceras, vai arī viss bijušais liekas kā sapnis.

Lēkmes laikā slimnieks var arī hallūcionēt un trakot.

Visbiežāki sastopamā lēkmes forma ir straujas pāmaiņas slimnieka gara stāvoklī. Tas kļūst piepēži par kādu sīkumu ārkārtīgi nikns. Tādos brīžos tas var arī otrā nosist. Vai atkal — slimnieka gara stāvoklis ārkārtīgi nospiests, dēpresīvs. Ar dēpresijas lēkmēm slimoja diez

nieks Apsedēls-Apsītis, kā to reiz savām acīm novēroja autors. Dēpresijas lēkme sākās ar baiļu sajūtām, aukstiem sviedriem; drīz apziņa viegli aptumšojās, slimnieks uz jautājumiem neatbildēja. Apmēram pēc stundām divām lēkme izbeidzās bez kādām sekām.

Lai Apsedēla talanta cienītājiem nebūtu nepatīkami, ka to pieminam tieši nodaļā par psihopatiem, aizrādīsim tikai, ka arī Mocarts un Dostojevskis slimojuši ar krītam kaiti un pie tam daudz smagākā veidā. Āpvainojoša te nav nekā.

Kāds cits slimnieks autora kabinetā pēc izmeklēšanas tomēr paliek nekustīgi sēžam. Uz norādījumu, ka vizīte beigusies, turpina sēdēt un stīvi raudzīties autorā. Tas ilgst apmēram minūtes desmit, tad slimnieks sakustas it kā kaut ko pārvarējis — lēkme pāriet.

Grūtākos gadījumos slimība pāriet plānprātībā.

Epileptiķiem bieži novērojam psihopatu dēģenerācijas pazīmes. Gadās, ka pa lēkmes laiku konstatējam traucējumus smadzeņu sistēmā (Babinska fēnomens). Bieži pēc nāves epileptiķu smadzenēs atrod dažādas anomālijas, lielu asimetriju un attīstības traucējumus.

Lēkmju pamatā var būt arī kāda kroniska saindēšanās gan ar narkotiskām vielām, gan dažādām citām indēm, vai pat nenormāla dziedzeņu darbība. Ja nenormālas neatrodam pie pašiem slimniekiem, tad reizēm konstatējam, ka viņu vecāki bijuši vai nu lieli alkoholiķi, narkomani, vai slimojuši ar kādu nopietnu slimību, piem., sifilisu u. c. Katrā ziņā vispār pieņemts, ka epilepsijai dziļi konstitucionāli pamati un tās patoloģija meklējama iedzimtībā.

Psihopatus nespeciālistam viegli sajaukt ar kādu citu patoloģisku ainu, un tas būtu — iedzimto plānprātību (Oligophrenia), nepietiekošu garīgu attīstību.

Oligofrēnija aptver sevī trīs psihopatoloģiskas ainas: idiōtismu, imbecillitas un debilitas mentis. Visas trīs slimīgās ainas sastopam dzīvē dažādās izteiksmes pakāpēs. Pilnīgi iespējams savākt tik lielu šo tipu skaitu, ka tos pēc iedzimtās plānprātības lielāka vai mazāka iz-

teiksmes veida varētu sarindot nepārtrauktā virknē — pilnīga idiētisma līdz augstākai — debilitas mentis stības pakāpei un no pēdējās vēl tālāk līdz garīgi nīgi normālam cilvēkam.

Iedzimtās plānprātības pazīmes parādās jau pie maziem bērniem. Tad, kad bērns parasti sāk atšķirt šos no pazīstamiem, oligofrēniķis nepazīst vēl pat māti, runāt sāk mācīties ļoti vēlu un smagākos gadījumos valoda nemaz neizveidojas, neiemācās atšķirt arī dzīvniekus, sevīškus priekšmetus, trūkst prieka un intereses uz apkārtni u. t. t. Rodas iespajds, ka bērnam trūkst parastās garīgās audzelības.

Smagākais oligofrēnijas veids ir idiētisms (skat. tēlu Nr. 1). Mēdz teikt, ka idiētismu raksturo tā stība, kādu bērns sasniedz ar otro, trešo dzīvības gadu ne vairāk. Pilnīgi pareizi tas nav. Kaut gan tiešām idiētisma attīstība nepārsniedz to, ko sasniedz bērns otrā un trešajā dzīvības gadā, tomēr liela starpība starp pieaugušu idiētisku un 2 g. vecu normālu bērnu. Divus, trīs gadus vecs bērns tomēr nav zaudējis spēju tālāk attīstīties, viņam neatstājas prieks un interese dzīvot. Viņš tikai vēl neattīstīties. Idiētismam turpretim, ne tikai neattīstīties, bet arī nav spējīgs attīstīties — tas nobriedis cilvēks. Vēl vairāk, pat dzīvnieki ir normālāks par idiētu. Dzīvnieks spējīgs ieturēt sevi savas prasības noteiktā, kaut arī īpatnējā līdzsvara robežos, voklī ar apkārtni; idiēts to nespēj. Parasti idiēts iemācās izsaukt tikai dažus vārdus vai nesakarīgas skaņas, nevar nokārtot savas fizioloģiskās vajadzības un gandrīz nekad nespēj orientēties savā apkaimē. Daži no tiem pilnīgi apatiski, citi draiskulīgi vai arī izdara dažādas vienmuļi ritmiskas kustības.

Nākošā augstākā iedzimtās plānprātības pakāpe ir imbecillitas. Garīgās attīstības trūkums te nav liels, sevišķi tad, ja iegaumēšanas un atmiņas spējas pilnībā līdz normālas. Reizēm imbecillo atmiņa dažā nozīmē ir diezgan steidzoši laba, piem., attiecībā uz skaitļiem. Tie atšķiras vairāk mēchaniski, mazāk pēc būtības. Bieži tie diezgan dzīvi interesējas par visu apkārtnē notiekošo. Speciāla

nerātūrā sevišķi tiek pasvītrots, ka imbecillos raksturo asociāciju attīstības nepilnība un nabadzība. Šis trūkums parādējot spriešanas spēju attīstību un patstāvīgu domāšanu. Kā autors skatās uz asociāciju un vispār domāšanas fizioloģisko mehānismu, par to būs runa grāmatas otrā daļā.

Galvenais imbecillo rīcībā — individuālas patstāvības gādām brīvības trūkums. Tas nespēj patstāvīgi orientēties parīdzīvē. Viss tam iepriekš ar lielām grūtībām jāpiesavinās, uz iemācās. Tādēļ tiem var gan iemācīt kādu amatu, bet par savu darba meistari tie nekad nebūs. Tie neprot, piem., apavus pagatavot pēc mēra, bet tikai pēc šablona.

Imbecillais nespēj atšķirt svarīgo no nesvarīgā. Abstraktas lietas tam gandrīz nemaz nav pieejamas.

Ja idiōtus salīdzina ar bērnu divu gadu vecumā, tad imbecillo attīstību, ar tādiem pašiem iebildumiem kā pie idiōtiem, var pielīdzināt astoņu gadu veca bērna attīstībai. Sapratīsim tādēļ, ka imbecillais vienmēr būs savos spriedumos ļoti nepatstāvīgs, lietos iemācītus teikumus, frazes, viegli sajūsmināsies par dažādiem vizuļiem vai arī iedegsies lielā naidā pret kādu, kas tam pat sīkumā pāri darījis. „Piem., plānprātīga bērnu aukle var izdarīt bērnam smagus miesas bojājumus, vai pat var to nonāvēt, ja pēdējais ar savu raudāšanu viņai neļauj gulēt, vai arī ja tas citādi tai sagādā kādas neērtības. Ētiskās jūtas pie imbecilliem reti kad sasniedz normālu attīstību.“ (Prof. Dr. med. H. Buduls, „Psīchiatrija“, spec. daļa, 50. l. p.). Tāpat nekad pie tiem nevar paredzēt, ko tie dažādos dzīves apstākļos darīs.

Valodu imbecillie iemācās, bet bieži izrunā sastopami visi tie trūkumi, kādus novērojam pie bērniem līdz astoņiem gadiem.

Vēl soli augstāk pa attīstības kāpēm, un mēs sastopamies ar debilitas mentis. Te vispārējā attīstība mazāk traucēta. Lielā vairumā to atradīsim starp ļaudīm, kurus vērtējam par truliem, neapdāvinātiem vai vienkārši muļķiem.

Cieš galvenā kārtā augstākās psihiskās īpašības: spēja izprast abstrakcijas un radniecīgu lietu un kumu sakarību un cēloņus. Izglītība šajā nozīmē nekā līdz. No tikko sacītā arī izriet, ka debiliem ētiskās sabiedriskās normas nav gluži saprotamas, kādēļ tiem dās šo normu pārkāpumu dēļ reizēm arī ciest.

Kaut gan debilie spējīgi paši sevi uzturēt, tomēr bieži ieceļ aizbildņus.

Tāda īsumā oligofreniķu psīche.

Zīmīgi, ka reizē ar psīches kroplību vērojam cīgas dēģenerācijas pazīmes ķermeņa būvē, par minēts jau psihopatus raksturojot. Visbiežāki sastopamies ar ļoti lieliem galvas kausiem (macrocephalia) kam bieži pamatā pārliecīgs šķidrums daudzums smadzeņu dobumos un starp smadzeņu plēvēm. Tāpat sastopami arī ļoti mazus galvas kausus (microcephalia) vai vispār nepareizi veidotu galvu. Reizēm acu spraugas bas kā mongoļiem. Dažreiz mati sāk nosīrtot jau jaunībā. Žīdu tautības idiōtiem var iestāties pat nervu atrofija (amaurotiskais idiōtisms).

Šad tad novērojama nesamērība ķermeņa daļu attīstībā. Tas vedams sakarā ar iekšējās sekrēcijas traucējumiem. Pie iedzimtas plānprātības iekšējā sekrēcija vienmēr būs vajadzīgā korrelācija (skat. iekšējās sekrēcijas ietekmi uz organisma un gara attīstību).

Ja attīstības traucējumi stāv sakarā ar kādām patstāvīgām nervu slimībām bērībā vai bojājumiem pie dzimšanas, tad saskatām pat atsevišķu locekļu gaudēšanu, muskuļu atrofijas — izdīlumus, jušanas traucējumus utt.

Pēc oligofreniķa nāves pie uzšķērsšanas bieži atklājam ka galvas smadzenes nepietiekoši attīstītas, tās mazspēj par normu, smadzeņu virsmas krokas un rievas lēnā gaitā kas vai arī to skaits samazināts. Dažreiz kroku daudzums tās sīcīņas, sačūmurotas, vai atkal pilnīgi pretēji — cieš platas. Pat pavirši apskatot, dužas acīs bieži smadzeņu saskatām lielā asimetrija. Tuvāki ieskatoties, reizēm izdēvējam konstatēt vēl šķidrumu uzkrāšanos smadzenēs (hydrocephalia), dažādus pūslīšus (cistas), sacietējumus, asinsvadu

simmetrisku un nepilnīgu attīstību u. t. t. Zem mikro-
kopa smadzeņu masā atklājas vietām smadzeņu šūniņu
epietiekoša un nepareiza attīstība.

Oligofrēnijas cēloņi dažādi. Visbiežāki oligofrēnija ie-
lzmīt, vai arī tai pamatā kādi traucējumi dīglī vēl mātes
niesās — nelabvēlīgi barošanās apstākļi, nepareizs augļa
stāvoklis u. t. t. Var gadīties kādi tīri mēchaniskas dabas
raucējumi kā pa dzimšanas laiku (stangas), tā pirmajos
lzivības gados. Te bez mēchaniskiem bojājumiem ņemami
ērā arī barošanas traucējumi un sevišķi smadzeņu sli-
nības. Krīt svaros, protams, mātes organisma stāvoklis
rūtniecības laikā: stipra novājēšana, saindēšanās, piem.
ar svīnu, dzīvsudrabu, alkoholu, morfiju un citām vielām.
Dažreiz bērna garīgo satversmi liktenīgi ietekmē vecāku
sifiliss. Dažos gadījumos attīstības aizturēšanās cēloņi
neklējami iekšējās sekrēcijas traucējumos.

Pirms noslēdzam šo nodaļu, lai atļauts vēl pāris vār-
dus par progresīvo paralīzi. Tas gan tieši neattiecas uz
psīchopatiju, bet raksturo gara un miesas identiskos pa-
natus un ciešo nedalāmo sakaru.

Visi būs dzirdējuši, ka viens otrs ar sifilisu slimojošs
saslimst arī garīgi. Sifiliss pieņem progresīvās paralizes
veidu.

Izrādās, ka dažiem indivīdiem sifiliss pāriet uz sma-
denēm. Smadzeņu sifilisa saslimšanas veidi dažādi. Viens
no tiem — bīstamākais — progresīvā paralīze. Vēl ne-
laudz gadus atpakaļ katrs progresīvais paralītiķis bij no-
leikti nolemts nāvei, jo izārstēt šo slimību nevarēja. Arī
tagad pilnīga izārstēšanās nav iespējama, bet tomēr vienu
laļu no šiem slimniekiem izdodas tik tālu atlabot, ka tie
spējīgi atgriezties savā darbā. To panāk, ārstējot pro-
gresīvos paralītiķus ar malāriju. Pēdējā rada slimniekā
periodiskas karstuma — drudža lēkmes. Pēc 8—12 pār-
ciestām šādām lēkmēm slimnieka psīche sāk atkal no-
skaidroties. Protams, ka malārijas vietā var lietot arī
citus drudzi radošus paņēmienus.

Progresīvā paralīze iestājas lēnām, nemanot, zagšus,

Šīs slimības pirmos soļus reti kāds pamana un tie reizi novērtē. Vismazāk to apjēdz pats slimnieks. Parasti pirms tuviniekiem un darba biedriem duras acīs, ka nākošais paralitiķis sāk soli pa solim mainīties raksturā. Tāpat tiek liek „nervozāks“, viegli uztraucas, dusmojas, uzbrūkjamā tiem nevietā. Darbā sākas nolaidība, nefīrība, nevēlīgums. Arī apgērbā izceļas savādības un aizmāršība: slimnieki ierodas, piem., publiskā vietā bez kakla saites, neatbilstoši gātām biksēm vai pat pavisam bez viena vai otra apģērba gabala. Drīz vien darbā parādās liela aizmāršība, nesapņematība, koncentrētība. Paralitiķis sāk cilāt lielus projektus, darboties par lieliem darījumiem, izdara iepirkumus bez naudas, pasāk kāds ierēdnis ierauga uz ielas vedam vecu kuļmašīnu. Tas aptur vedējus. Āpprasās, cik mašīna maksā. Liek ierēdnim to savā sētā un „nopērk“, protams, bez naudas. Kāds ārsts — provinces drēbju krāsotavas meistars paziņo par ražošanas fabrikas direktori, ka viņam jābrauc uz Rīgu nopērk ražošanai fabrikai vairākas mašīnas. Tiek pieaicināts nervu ārsti drošo pircēju pārved uz psihiatrisko slimnīcu kā slimnieku jošu ar progresīvo paralizi. Šādi slimnieki parasti pacieš ārstu ārstu gara stāvoklī — euforiski. Tie pilni spēka un laimes jūtas. Neviens ūdens tiem nav par dziļu, neviens kaķis par augstu. Tie jūtas visspēcīgi: desmit vīru šur vai tur, tur tam cīņā viņi nepiegrīž vērības. Būdami pilnīgi kaili, tie nabaģi, tie iedomājas sevi neizmērojami bagātus. Arī ar vārdu — tie pilni lielummanijas.

Tomēr jāatzīstas, ka sastopami arī dēpresīvi paralitiķi, tie sevišķi pēdējā laikā. Tādu tomēr nav daudz.

Katrs paralitiķis apkaimei bīstams. Tā kāds tālbu par cējs kapteinis dienām sēd klusi un drūmi, bet kādu reizi nu pilnīgi nemoģīvēti uzraujas kājās, satver gaŗu stur nīcas solu un ar visu spēku ietriec to biežajās loga rīn. Ja tādi slimnieki dzīvo ārpus slimnīcas, tie var nodarīt arī lielāku nelaimi: sasist visu, kas gadās ceļā, nokļūst kaut kuŗu, pielaist uģuni katrai ēķai u. t. t.

Reizē ar tikko aprakstītām parādībām mainās slimnieka valoda: dažas zilbes vārdos tas izlaiž, citas, turpretī

untiepj garumā, saģroza tās, sarausta u. t. t. (dysarthria
ks. aralytica). Vislielākās grūtības paralītiķiem rada garī
nāķārdi un teikumi, sevišķi, ja vārdā vai teikumā daudz
Tasidzskanņu, piem. „eksteritoriālitāte“, „33. gvardijas artilē-
rūrijas brigāde“ u. t. t. Mainās arī rokraksts. Burti vai ve-
evīelas zilbes tiek izlaistas; teikumi nenobeigti; rokraksta
imūnija iet likuloču, bet atsevišķos burtos saskatāma spal-
neaias drebēšana.

Visus paralītiķu slimības izpausmes veidus te nav ie-
pējams uzskaitīt. Interesentus noraidām pie speciālās li-
erātūras. Aizrādīsim tikai, ka paralītiķa spriešanas spē-
as stipri pamazinātas, var rasties murgu idejas, vajāšanas
nānija, hallūcinācijas. Zūd atmiņa, orientēšanās spējas,
ēķināšanas māksla u. t. t. Dažiem paralītiķiem uznāk rei-
ēm krītamai kaitei līdzīgas lēkmes. Jau minētam tāl-
raucēja kapteinim šādas lēkmes parādījās apmēram 5
minūtes pēc izsmēķēta papirosa.

Bieži šiem slimniekiem uznāk smadzeņu triekas. Pēc
atras lēkmes tie jūtami sabrūk kā miesīgi, tā garīgi,
idz beidzot aiziet bojā.

Visas miesīgās parādības un pārmaiņas, kādas novē-
ojam pie paralītiķa, šē nemaz nav iespējams atzīmēt.
valvenais, miesīgi traucējumi, kam seko pārmaiņas psihē,
irmā kārtā norisinās smadzenēs. Pēc nāves reizēm pat
r neapbruņotu aci novērojam smadzeņu plēvēs dažādus
aciefējumus un saaugumus. Smadzeņu kņokas šaurākas,
ievās platākas kā parastī. Smadzeņu šķidrums pavai-
ojies. Zem mikroskopa smadzenēs atklājas smaģi bojā-
ālbūmi. Smadzeņu ģarozas šūniņās (vidus kārtās) saskatāms
du ekaisums un dēģenerācija. Bojā ģājušo, vērtīģo smadzeņu
u du du vietā attīstās īpatnēģi mazvērtīģi smadzeņu saist-
a rudi (ģlia). Smadzeņu ģarozā panīkst arī sīkie asinsvadi.
nodr laiku pārveidoģas visa smadzeņu ģarozas un pat ko-
nololu struktūra. (Ātcerēsīmīes struktūras nozīmi cilvēķa rak-
tura noteiķšanā.) Visu šo pārmaiņu cēlonis smadzenēs
r sīķbūtne — sifilisam specifiska spirocheta (spirocheta
s s allida). Proģesīvo paralītiķu smadzenēs tā atrodama.

Parasti psihologi mīl uzstādīt dabas zinātniekiem jautājumus: kā viņi iedomājoties organiskas materiālas enerģijas pāreju garīgā? Lai būtu tādēļ atļauts arī tiem reiz pajautāt.

Ko sacīs šajā gadījumā katedru psihologi par psiķes satura determināciju? Vai pēc visa tā vēl iespējams apgalvot, ka pastāv tikai psihiskais, ideālistiskais enerģētisms? Kā izskaidrot to, ka psiķe no sifilisa sabruk, lai pēc dažām drudža lēkmēm atkal atlabtu? Pat tāda sīkbūtne kā spirocheta spējīga izjaukt visu garīgo determināciju un ar sevi pierādīt, ka mūsu psiķe nav neatkarīga, resp. pakļauta nezināmam ideālistiskam enerģētismam, bet izriet no tiem procesiem, kādi norisinās pašā organismā, kuŗu likumību izjaukdama, šī spirocheta sagrauj pat ģeniālāko un brīvāko psiķi, resp. personību.

Jeb vai tiešām secināt, ka arī spirocheta nav nekas cits, kā ideālistiskā enerģētisma produkts! Kas spējīgs pat uz to, tam grūti līdzēt. Uz turieni sekot mums nav pašspēkam.

Neminēsim vairs tāpēc neko par tām garīgām vecuma slimībām, kādas iestājas parasti pēc 50. dzīvības gada, kad sāk izdilt smadzeņu masa, kad tur sāk pārkaļķoties un aizsērēt asinsvadi. Neminēsim arī ne vārda vairs par tām psiķes stāvokļa maiņām, kādas rodas pēc tādu „ideālistisku spēku“ kā alkohola, morfija, kokaīna, opija un citu narkotisko vielu ieņemšanas, bet atgriezīsimies atkal pie pārtrauktās raksturu un temperāmentu apskates.

Āstotā nodaļa.

Normālie vidusmēra schizo- un ciklotīmie.

Visu laiku, atbalstīdamies uz prof. Krečmera pieredzi, esam centušies soli pa solim izsekot gara dzīves īpatnībām gan slimā, gan paslimā — psīchopata psīchē. Visu laiku esam pasvītējuši reizē ar gara dzīves slimīgiem novirzieniem arī neizbēgamās pārmaiņas kā cilvēka ārējā izskatā, tā iekšējā struktūrā un vielu maiņas procesos.

Lēniem soļiem, cik nu grāmatas apmēri un piemērošanās lielākam lasītāju skaitam to atļauj, esam izgājuši no gara slimību apskates cauri paslimiem īpatņiem, psīchopatiem, sevišķi cikloīdiem temperāmentiem un schizoīdiem raksturiem, un nonākuši, beidzot, pilnīgi normālu cilvēku vidū. Nekādā ziņā nedrīkstam iedomāties, ka no slimas psīches — psīchozes izveidojas psīchopāti un tālāk veselā psīche — personība. Nē, psīchopātija un gara slimība būs tikai veselās psīches karikatūra, kurā atsevišķi psīches elementi izceļas sevišķi asi, spilgti un skaļi.

Pāreja no viegli slimas uz veselu psīchi tik plaša un gara, ka pilnīgi neiespējami vienmēr novilkt kaut cik mērāmu robežu starp abiem stāvokļiem.

Nebūs vairs jāšaubās, ka starp veselu psīchi un ķermeņa struktūru un vielu maiņu jāpastāv tikpat ciešai konstitucionālai integrācijai, kā to redzējām pie slimas un paslimas gara dzīves.

Ka tas tiešām tā, to pierāda daudzas objektīvas pārbaudes, pie kurām vēlāk pakavēsimies.

Garīgi un miesīgi veselo cilvēku apskate pierāda, ka asteniķiem piemīt tās pašas psīches pamatīpašības, kas schizoīdiem raksturiem un kas visā savā spilgtumā izpaūžas gara slimībā — schizofrēnijā.

Arī garā veselais asteniķis — schizotīmais raksturs slēpj sevī psīchestēzijas pretešķību pamatus. Citiem vārdiem, arī schizotīmā raksturā novērojam vienā laikā sablīvētus

(aglutinētus) paasinātu jūtību ar jūtu iztrūkumu, tikai tas viss mazāk spilgti izteikts. Lūzumi nav tik lieli, šķautnaini un negaidīti. Katrā ziņā schizotīmais vienmēr prafis savas psīches pārmaiņas ieturēt līdzsvarā ar apkārtnes prasībām, parašām, ētiskām un vispāri sociālām normām. Tas parasti schizotīmam raksturam izdodas tik labi un tik pilnīgi, ka visbiežāki tikai viņš pats izjūt un pārdzīvo sava rakstura psīchestētiskos pretstatus. Apkaime, ja daudz, uzskatīs to par oriģinēlu cilvēku, augstākais — savādnieku, vai arī izjutīs sabiedrībā ar to vai nu savādu vēsumu, īstas sirsniības trūkumu, vieglu mākslotību, tik tikko manāmu manierību. Dažreiz šie cilvēki saista citus ar kādu apbrīnojamu iekšēju smeldzi, idejām, domu asumu, noteiktību u. t. t. Atzīmēsim dažus schizotīmā rakstura paraugus.

Jurists X. parasti runā ļoti ātri, žesti runas laikā sīki, smalki un izmeklēti plastiski, varbūt pat viegli manierīgi, jo bieži atkārtojas. Ācis nepamirkšķinādams viņš mīl sarunas biedri pārsteigt ar kādu ačgārnību, kuŗa tikai tīri formālas dabas, jo tuvākos paskaidrojumos neielaižas, vai arī viņa pamatojumi skan tikpat automatiski kā pamatteze. Darbā ļoti lietīšķs, kā jurists uzmanīgs, akurāts, augstākā mērā korekts. Pa ielu ejot, tā skats liekas sastindzis kaut kur tālumā. Nevienu pirmais nesveicina, lai tas būtu kas būdams. Apģērbā vienmēr tīrs, jauns, tikko izgludināts, bet ne acīs krītošs. Rokas, seja, mati — ļoti labi apkopti. Šad un tad apmeklē labākās kafejnīcas, bet arī tur nekad pirmais nesveicina paziņas, nemaz nerunājot par to, lai pie tiem kādreiz piesēstos. Neērtām situācijām tas paiet gaŗām augstu galvu pacēlis un it kā visam pāri skatīdamies. Latvijā nekad nav redzēts teātrī citādi, kā tikai pirmizrādēs. Dzīvi seko visam jaunam mākslā, sabiedriskās zinātnēs un savā arodā.

X. bija kādas lielas polītiskas partijas biedrs, bet masas akcijās nekad nepiedalījās. Neieradās arī uz parastām sapulcēm, bet šad un tad iesniedza kādus diezgan vērtīgus, labi sagatavotus projektus, no kuŗiem daži izvesti dzīvē.

Tuvākiem cilvēkiem atzīstas, ka pats ļoti labi izjūtot distanci starp sevi un citiem, esot arī centies šo distanci pārkāpt, bet tas neizdodoties. Ar dažiem, ļoti retiem tomēr intīms, sirsnīgs, pakalpīgs, ļoti smalkjūtīgs, pat glezns. Un tomēr pat intīmākos brīžos nekad nenovelk savu „ģarīgo smokingu“.

Ārēji īsts asteniķis. Tievs, kalsnējs, iekritušām krūtīm, izskatās garāks nekā patiesībā ir. Sejas krāsa bāla, sejas forma ovāla, iegarena. Matī aristokrātiski ierobežo augsto pieri. Kādreiz slimojis ar plaušu tuberkulozi. Vienmēr sevi saudzē; nekad nedejo. Mīl vasarā desmit kilometru tālās pastaigās iziet pilnīgi viens pats.

No jurista X. tikai daži soļi, lai mūsu priekšā jau nostātos auksts intelektuālists, vai arī augstākas sabiedrības dekadences estēts un vēl tālāk pat vienkārši — manekēns.

Cits piemērs. Slimnieku kopēja P. K. panes visu. Draugu tai nav, tomēr katrs grūtā brīdī var droši pie tās griezties un arī dara to. Nevienam viņa nekā neatteiks, pat ienaidniekam nē, ja tāds būtu. Šī pretimnākšana un pakalpošana visiem reizēm kļūst pat pilnīgi absurdiska. Kādu laiku klīnikas personāls bij pasācis kopēju K. bez kautrēšanās lūgt izdarīt šo vai to savā vietā. „Lūdzu, K., izdariat to un to! Lūdzu, K., esiet tik labi un atnāciet šonakt manā vietā uz naktsdežūru! Lūdzu, K., apmainīties ar mani svētdienas dežūrā! Lūdzu, K., pieskatiet tādu un tādu slimnieku! Lūdzu, K.,... Lūdzu, K.“ u. t. t. Un K. visu izdara, visu uzņemas. Nekas tai nav par grūtu, nekā par ilgu. Katram slimniekam, vienalga, vai tas ļauns, vai labs, vienalga, vai tā prasības dibinātas, vai ne, kopēja K. iztop līdz beidzamam. Droši var sacīt, ka, ja viņai prasītu, lai tā atdod citiem savu pēdējo apģērba gabalu, tad viņa to darītu bez mazākās vilcināšanās un nožēlas. Varbūt šai brīdī pat vaibsts nepakustētos viņas sejā. Un viss tas nevis aiz kādas reliģiskas pārliecības, bet aiz sevišķas rakstura īpašības, aiz kādas dziļākas rakstura nepieciešamības. Varbūt tā parastā schizotīmo atkāpšanās pasaules priekšā. Schizotīmo raksturu pamatos

taču slēpjas tikai divējādas varbūtības: vai nu cīņa ar visu un visiem, vai atrašanās no šīs cīņas, bēgšana un noslēgšanās sevī. Kas norisinās šā cilvēka iekšienē, grūti pirmā laikā saprast, jo ārēji tā nekad neliekas sarūgtināta, nekad ne par ko nesūdzas, pat sarunas ar citiem neuzsāk, ārkārtīgi reti ko jautā, un ja to dara, tad bikli, kautrīgi, pat nosarkdama, it kā apslēptas mazvērtības sajūtas pilna.

Tikai reiz ārsts to atrod klīnikas koridorā vienu pašu atspiedušos pret sienu raudam. Galva dziļi nosvērusies uz krūtīm. Tā negrib nekā stāstīt. Beidzot, kad ārsts neatlaižas, tā atzīstas, ka esot slima. Izrādās, ka kopējai jau vairākas dienas uz muguras struto milzīgs augons. Ar to viņa nostrādājusi bez kurnēšanas vairākas dienas. Tālāk izmeklējot, atklājas arī plaušu slimība.

Tikai ar lielām pūlēm izdodas kopēju K. pierunāt palikt mājās, gultā un ārstēties.

Pie slimnieces mājās ārsts atrod ļoti daudzas gan pabeigtas, gan iesāktas gleznas. Tā tad vientulībā šī pelēkā, ļoti kautrā, „mēmā“ slimnieku kopēja svin „garīgās dzīres“ — tā glezno, rada.

Pēc šī notikuma arī pārējais klīnikas personāls atturas kopējai K. uzvelt savus pienākumus, jo tiešām neērti nokalpināt viņu savā labā sevišķi vēl tādēļ, ka tā noteikti atsakās no jebkādam kompensācijām.

Lieki būs atzīmēt, ka slimnieku kopēja K. pēc ķermeņa būves tipiska asteniķe. Pēc rakstura to varētu nosaukt par kļusu, sevī noslēgtu ideālisti.

Šim tipam ļoti tuvi tā saucamie pasaulei svešie ideālisti (Weltfremde Idealisten). Bez tikko minētām slimnieku kopējas rakstura īpašībām, te nāktu klāt vēl liela tieksme izveidot sev noteiktu filozofisku pasaules uzskatu. To pašsajūta stipri svārstās no paaugstinātas, lielas pašapziņas līdz dziļām mazvērtības sajūtām. Ne visi šie ideālisti atraujas no sabiedrības; liela daļa no tiem aktīvi aizstāv savus uzskatus un cīnās par tiem ar lielu dedzību un, varbūt pat paši nenojauzdami, stipri tendenciozi. Tādus atradīsim ne tikai starp dažādu reliģiju

pārstāvjiem, sludinātājiem, bet tikpat labi galējo novirzienu politiskās partijās un citur. Visur tie izceļas kā noteiktas pārliecības, konsekventi, cieto, skaidra rakstura cilvēki. Visus tos apvieno Mārtiņa Lutera izteiciens: „Še es stāvu un citādi nevaru“.

Tieši starp cilvēkiem ar izteiktu astenisku — leptosōmu ķermeņa būvi sastopam varas kārus raksturus, egoistus un viltīgus intrigantus.

Varas kārie un egoisti pret sevi un citus pārliecināt, ka dzimuši, lai valdītu un pavēlētu. Starp sevi un citiem, sevišķi sev padotiem, tie ietur vienmēr noteiktu distanci. Tiem grūti iedzīvoties atsevišķu cilvēku pārdzīvojumos un likteņos. Visu un visur tie cenšas gandrīz pedantiski iekļaut noteiktās schēmās, normās, instrukcijās, likuma burtā un pavēlēs. Kā ierēdņi, kara vīri vai valsts vīri tie neprot pieiet atsevišķi katram individam, bet visu tver kopumā un šī kopuma dēļ spējīgi salauzt un samīt katru atsevišķu individu kā nedzīvu lietu. Starp ierēdņiem tie, vārda burtiskā nozīmē, birokrāti, starp kara vīriem — stīpras varas piekritēji — pučisti. Kā stīgas tie izstiepjās augstākas priekšniecības priekšā un prasa to no sev padotiem. Tiem dziļi, pat pedantiski noskaņota pienākuma sajūta. Bieži paasināta goda apziņa, kādēļ tie viegli aizvainojami un apvainojumus neaizmirst ļoti ilgi, dažreiz pat visu mūžu. Savus pretiniekus tie vajās, līdz iznīcinās, ja vien tas iespējams. Lai izvestu savus nodomus un mērķus, tie sīki izstrādā noteiktu plānu, kurū reālīzē ar apbrīnojamu pacietību un izturību, ja vajadzīgs, neatsakoties arī no bīstamiem pasākumiem. Ja tie nav intriganti un egoisti, tad savu nodomu izvešanā tie tikpat viegli upurē kā savu, tā citu likteņus un pat dzīvības.

Savas pārliecības pretiniekos tie vienmēr redz blēzus, liekēžus, avantūristus un gribot negribot satiksmē ar tiem ir tendenciozi, sveši, irōniski — sarkastiski, ja ne īsti kundziski.

Savos ļaudīs tie var būt izsmalcināti pieklājīgi, bruņnieciski un pat laipni.

Mazāk attīstītie viegli pieejami glaimiem, ko spīdoši izmanto šī paša tipa slīpēti intriganti. Pēdējiem nekas nav svēts. Par cik pirmie sīki izstrādā, konsekventi pārdomā savas darbības plānus, un dažreiz tos pārdroši reālizē, par tik intriganti, nevienam nemanot, izpleš savu sarežģīto, zirneklim līdzīgi austu intrigas tiklu.

Egoists un intrigants ģimenē parasti uzvedas vairāk vai mazāk despotiski.

Visi šīs grupas piederīgie spējīgi nonākt afektā, ja viņu uzskatiem kritiski pieskaras, vai arī, ja to plāni atsegti. Tikai reti, augsti kvalificējami raksturi spējīgi aplāt stipro iekšējo saviļņojumu ar aukstu vienaldzības masku, kurā nepakustas neviens vaibsts.

Starp asteniķiem — leptosōmajiem ir arī tādi, kas gandrīz nekad nenonāk afektā. Tie gandrīz vienmēr sausi un klusi. Viskritiskākos dzīves brīžos tie gurdi, varbūt pat bērnišķīgi smaida un padodas savam liktenim bez kaut cik jūtamas pretošanās. Āsprātība tiem sveša. Ācis nekad neiedzirkstas uguns. Iniciātīves nav nekādas.

Tā ierēdnis R. pilnīgi nespēj sevi aizstāvēt, ja runā par tā atlaišanu no dienesta. Kad tam pārmet nenoteiktību un nopietnus trūkumus darbā, tas visu laiku piekrītoši smaida. Pat nedibinātus pārmetumus tas nespēj noraidīt. Tikai vēlāk, sievas uzmundrināts, tas paziņo, ka atlūgumu neiesniegs un no amata labprātīgi neatkāpsies. Arī tālāko cīņu vietas dēļ uzņemas sieva un uzvar. R. darbojās kādā politiskā partijā. Uz sapulcēm neieradās, un ja ieradās, tad nekad nenāca ar kādiem noteiktiem priekšlikumiem, projektiem u. t. t. Nekad nenostājās cīņas pozā, bet vienmēr balsoja līdzī vairākumam. Kad politiskie pretinieki to kādu laiku boikotē, tas tikai ļoti pasīvi aizstāvas vai, pareizāki, izvairās no jebkādam sadursmēm, par pretuzbrukumu nemaz nerunājot. Iedomājas sevi mūzikālu esam, mācās dziedāt, bet bez panākumiem.

Pēc miesas būves — tipisks asteniķis.

Protams, ka visi schizotīmo raksturu attēli ar šiem uzmetumiem nav apskatīti. Varianti iespējami ļoti dažādi, sevišķi, ja ņemam vērā, ka katram schizotīmajam būs arī

sava vairāk vai mazāk izteikta temperāmenta ieskaņa. Visu raksturot nemaz nav iespējams. Tādēļ pāriesim tagad pie īsas ciklotīmo — tas ir normālo — temperāmentu apskates, lai beidzot dotu nodaļā telpu arī tipu eksperimentālās pārbaudes aprakstam.

Arī ciklotīmo temperāmentu pārbaude pierāda, ka pastāv noteikta radniecība — afinitāte starp piknisku ķermeņa būvi un ciklotīmām īpašībām, kas spilgtāki saskatāmas pie cikloīdiem pikniķiem, bet visā kailumā atsedzas pie pikniķiem, slimojošiem ar cirkulāro maniakālo dēpresiju.

Gluži to pašu, kas sacīts par schizotīmo raksturu psīchestētiskām attiecībām, var teikt arī par ciklotīmo temperāmentu diatētiskām pretešķībām. Tāpat, kā pie cirkulārās maniakālās dēpresijas un gluži tāpat, kā pie cikloīdiem temperāmentiem, mums arī te darīšana ar diviem pretējiem temperāmenta poliēm — hipomanisko, pacilāto, saulaino, dzīves priecīgo un dēpresīvo, nomākto, pelēko, skumjo, sēro, drūmo, melancholisko. Ciklotīmiem temperāmentiem tikai gara stāvokļa svārstības nav tik lielas un dziļas kā slimības un psīchopātijas gadījumos. Atzīmējams, ka arī katrā ciklotīmajā, vienalga pie kuŗa pola tas piederētu, vienmēr slēpjas daļa no pretējā pola. Vairums ciklotīmo ieturas it kā vidus stāvoklī starp abiem poliēm un, ja arī pārdzīvo temperāmenta svārstības vai ilgstošu nosvēršanos uz vienu vai otru pusi, tad tomēr nekad nezaudē parastās līdzsvara attiecības ar apkaimi.

Minēsim dažus ciklotīmā temperāmenta paraugus. Tiem, kas mīl apmeklēt kino un teātrus, der aizrādīt, ka skaists, ļoti kustīgs, dzīves priecīgs ciklotīmā temperāmenta paraugs ir aktieris Valburgs, tāpat Čeke Čekals un tālāk Dailes teātra aktieris Mitrevics, kaut gan visi trīs tie būtu paceļami labi augstu pāri vidusmēra ciklotīmājiem.

Šīs grupas vidusmēra ciklotīmos temperāmentus katrs lasītājs pats viegli saskatīs savā apkārtņē. Tie atrodami visur, kur labi iet. Lai kur tie arī parādītos, tos dzird jau pa gābalu. Vienmēr tiem līdzī kāda asprātība, kāds joks,

kāds jautrs anekdots. Viesībās tie tur gaŗas un smīdinoŗas runas. Vienmēr tiem kas ko teikt, ko darīt, ko uzsākt. Daŗiem viegls takta trūkums. Tie nekautrējas citus apgrūtināt savām ģalām un daŗreiz pat nekautrībām. Ja tie mazliet ieskurbuŗi, tie draugi visiem; atklātās vietās tie bez atvainoŗanās un bez atļaujas sēstas pie citu galdiem un jūtas kā savās mājās.

Uz dzīves konsekvencēm un ideju skaidrību tie skatās kā uz lieku, traucējoŗu ballastu. Ja šāds cilvēks būs politiķis, tas sacīs, ka galvenais dzīvē nav vis ideja, bet darbs. Un darbā tieŗām tie nenogurstoŗi, kaut arī reizēm parupji, egoistiski un nekārtīgi.

No ŗi tipa, kas vairāk sveras uz maniakālo pusi, soli tuvāk diatētisko attiecību vidus stāvoklim atradīsim, starp citu, klusus humoristus. Tāds, piem., ir ārsts S. Katrā sabiedrībā tas sākumā uzvedas ļoti klusi, kamēr iesilst. Kad tas noticis, tas izmet pa sulīgam, jautram vārdam. Pēc atbildes nekad „pa kabatu nemeklējas“ un ja tās dod — tad asprātīgas, ne irōniskas. Nemīl vientulību, kadēļ bieŗi redzams publiskās vietās. Uzvedas tur brīvi un tā drīz vien iegūst starp pilnīgi sveŗiem ļaudīm daudz paziņu. No visiem cienīts, labi saņemts, jo izvairās no principiālām sarunām, un katrs tā tuvumā jūt, ka viņa priekŗā cilvēks, kas pats mīl dzīvot un citiem to neliedz.

Un vēl soli tālāk, kad jau mūsu priekŗā nostājas ērtais baudītājs. Tā intelligence jau mazāk attīstīta. Isi un kodolīgi ŗi tipa gustatorisko saturu raksturo Skuju Frīda pants (ja nemaldāmies!), kur tas tēlo kādu svētku maltīti šādi: „Un mēs kodām un metām, metām un kodām...“. Tāds lielais vairums pikniski veidoto krodziniķu un maiznieķu. Vai arī, tie ir klusie krogus brāļi, kas labprāt apmeklē kādu iemīlotu lokālu un tur pie glāzes alus vai biljarda ērti un silti pavada savus vakarus. Moe-riķe tos apraksta dzejā kā „saules vestes“, kas mīl labi paēst — zupā tiem vēŗi, pēc tam nāk liellopu gaŗa ar franĉu sinepēm, turklāt vēl kaudzēm radīses, saknes u. c. Pēc tam melna kafija un liela jūŗas putu pīpe. Tie runā par

pēdējiem avižu notikumiem, par to, ka vakar kaut kur plosījies negaiss u. t. t.

Viss te noskaņots tikai pēc viena principa — ērtības, labsajūtas, saulaina miera, labām pusdienām un mierīga miega naktīs.

Turpat sastopam ļaudis, kuŗu galvenā temperāmenta iezīme ir nevis tīri miesīga bauda, bet liela, nepārvarama tieksme darboties. Tie redzami visur. Tā, piem., sabiedriskais darbinieks K. noorganizē simfōnisku orķestri, dibina un pats iekārto teātra muzeju, 1905. g. revolūcijas muzeju, strādā kā teātra direktors, slimo kases priekšsēdētājs, vada bērnu apgādāšanas organizācijas, darbojas kā žurnālists un redaktors, ļaujas ievēlēties dažādās komitejās un komisijās un turklāt vēl arī Saeimas deputāts. Šim cilvēkam miera nav nekad. Ne no kāda darba un pienākuma tas neatsakās. Tā enerģijas krājumi liekas neizmēļami. Savas pārlicības pretiniekiem spējīgs uzbrukt strauji, bet bez dziļāka iekšēja naida. Uzbrukumus sev personīgi daudz neievēro, tos ātri piemirst un piemirst uz visiem laikiem. Vislielākā darba steigā tomēr laipns un prot izprast un iedzīvoties citu vajadzībās un gara stāvoklī. Nekad nedzenas pēc ārēja spožuma un uzslavām. Galvenais ir strādāt, darboties un sevišķi — organizēt. Organizēšanas darbā tas seko vairāk lieliem vilcieniem. Sīkāka plāna, instrukciju izstrādāšanu, darba disciplīnas un kanceļijas sakārtošanu vienmēr atstāj citu ziņā, jo pats nespēj šādā darbā iejūgties. Sīkumi nav viņa dabā. To aizrauj tikai pats darba process visumā, lielā tecējumā, kuŗā tas atspīgst un jūtas svaigs un dzīvē priecīgs.

Varbūt šo tipu vajadzēja pareizāki nostādīt blakus dzīvē priecīgajiem, jo kustību dažādības un lieluma ziņā tie ļoti viens otram līdzīgi. Starpība tomēr tā, ka pēdējā tipa cilvēki neizceļas ar sevišķu prieka izteiksmi. Dzīves stimuls, biofonuss te prasa vienkārši pēc darbības, kustības, organizēšanas, veidošanas. Bieži viss tas tiek darīts pat pilnīgi bez kaut kāda humora. Un vairāk vēl, sabiedriskam darbiniekam K. reizēm uznāk pat kluši — skumji dēpresijas brīži, kas norāda, ka viņa tempe-

rāmentā reizēm pārsvaru iegūst diatētisko attiecību negatīvā faze.

Jāatzīst arī, ka sabiedrisko darbinieku K. īsti ērti pie vidusmēra ciklotīmiem temperāmentiem nevar iedalīt, bet robeža starp vidusmēra un augstāki attīstītu individu tikpat grūti novelkama, kā starp cikloīdo un ciklotīmo.

Mazāk attīstītie vairāk mīl par organizātorisko darbu runāt, nekā to izvest dzīvē. Tas, kas pie K. paužas kā nespēja nokārtot darba sīkumus, te uzplaukst kā slinkums vispār. Tie labprāt grib uzņemties tikai darba deklarātīvo pusi un, ja iespējams, arī reprezentātīvo, bet mazāk faktisko. Darbā pie pirmām neveiksmēm tos pārņem flegma.

Reizēm organizātori uzrāda tīri egoistiskas tieksmes, bet ja tām piejaucas klāt kundziskums, intriģas vai tendenciozs ideālisms, tad jādomā par schizotīmo īpašību piemaisījumu.

Ja tuvojamies diatētisko attiecību negatīvajam polam, bet tomēr izteiksmes normālās robežās, tad sastopam individus, kuŗu darbība var būt arī plaša, organizātoriska, bet visam cauri jutīsim vai nu flegmu, vai pat kļuŗu dēpresīvu noskaņojumu. Šie ļaudis nespēj nevienam bargi uzsaukt, norāt, nekad tie neiedegas „svētās dūsmās“. Uz visu tie skatās saprotoŗām un mīloŗām acīm. Ja tie ieņem vadoŗus posteņus, seviŗķi labprāt provincē, tad ar darbiniekiem satiek ļoti labi. Spējīgākie no tiem prot darbu tā noorganizēt, ka pietiek ar pusvārdu, lai viss ritētu tā, kā viņi to vēlas. Tiem padotais personāls izpildīs uzliktos pienākumus nevis aiz bailēm no soda, bet vienkārŗi — lai nesarūgtinātu un neapbēdinātu ŗo labo cilvēku.

Pirmā vietā tiem vienmēr cilvēks, tad principi un idejas. Pat par savu prefinieku nelaimi tie noskums un noslaucīs asaru. Visu dzīvē tie ņem smagi, uzmanīgi, nekad sev pilnīgi neuzticēdamies. Vienmēr tie pieturas pie principa: labāk septiņas reizes nomēriņ, lai vienu reizi nogrieztu.

Kustībās tie palēni, noapaļoti, klusi, saskanīgi, uzmanīgi.

Prof. Krečmers visus normālos raksturus un temperāmentus apvieno skaistā, šādi pārfrazētā tabulā:

Tabula 8.

	Schizotīmie raksturi	Ciklotīmie temperāmenti
Psīchestētiskās un diatētiskās attiecības.	Psīchestētiskās attiecības: starp hiperestēziju (jūtīgs) un anestēziju (aukstš).	Diatētiskās attiecības: starp pacilātu (jautru) un dēpresīvu (drūmu).
Psīches temps.	Lauzīta rakstura likne: no lēkājoša uz sastingušo. Pretrunu pilna domu un jūtu dzīve.	Viļņveidīga temperāmenta likne: no kustīgā uz gauso.
Psīchomotilitāte.	Visbiežāki darbība-reakcija neatbilst īsti kairinājumam (inadekvāta): par lielu, aizturētu, gaudenu, stīvu un t. t.	Kairinājumam adekvāta, noapaļota, dabīga, maīga.
Radniecīgais (afīnais) ķermenbūves tips.	Āstenisks — leptosōms, atlētisks, displastisks un to maisījumi.	Piknisks.

Tagad īsumā apskatīsim vēl dažus objektīvus eksperimentus. Tie izdarīti kā ar veselīem ciklotīmiem un schizotīmiem, tā slimīem ar maniakālo dēpresiju un schizofrēniju, kā arī ar cikloīdiem un schizoīdiem indivīdiem. Attiecībā uz garā slimīem jāpasvīturo, ka eksperimenti izdarīti tikai ar tādiem, ar kuriem vēl iespējams garīgs kontakts. Visos eksperimentos ņemta vērā arī konstitūcijas ķermeniskā puse.

Kaut gan eksperimentus izdarījuši dažādi autori un dažādās vietās un ar dažādām metodēm, visi tie apbrīnojamā kārtā pastiprina uzstādīto hipotezi, ka pastāv noteikta afinitāte — radniecība starp ķermenbūvi un psīchi. Pikniski veidotie cilvēki — veselie, psīchopāti un

garā slimie saistās attiecīgi ar ciklotīmo un cikloīdo temperāmentu un cirkulāro maniakālo dēpresiju, bet asteniski un atlētiski veidotie cilvēki, kā garā veselie, tā psihopāti un slimie — saistās attiecīgi ar schizotīmu, schizoīdu raksturu un schizofrēniju. Visas atkāpšanās no šīs likumības iespējamās un izskaidrojamās ar konstitūcijas vaļību, krusojumiem un citām parādībām, par kurām sīkākī paskaidrojumi atrodami nodaļā par konstitūciju.

Visus eksperimentus, kādi šajā jautājumā savākti un publicēti, neatzīmēsīm, tas mūs tikai lieki aizkavēs. Minēsīm tikai tos, kas mums liekas interesantāki un kas ienes temperāmentu un raksturu uztverē jaunas atziņas, vai agrākās jūtamī padziļina.

Pirmā vietā liekama īpatnējā pikniķu un asteniķu (pēdējā grupa uzskatāma par vadošo starp atlētiķiem, displastiķiem un jauktiem ķermeņbūves veidiem) **krāsu un formas uztvere**. Pie šīs problēmas noskaidrošanas eksperimentālā ceļā strādājuši Munz's, Scholl's, Enke un citi.

Munz's eksperimentējis pēc Rohrschach'a metodes ar 59 pikniķiem un 41 asteniķi, tā tad ar 100 psihiski veselīem cilvēkiem. Rohrschach'a metode pastāv iekš tam, ka eksperimentējamam cilvēkam rāda dažādas tabulas, kurās nav nekas cits, kā standartizēti traipi (klekši) gan ar, gan bez krāsām. Atkarībā no tā, kā katrs skatītājs tulko šos traipus, ko katrs skatītājs viņos saredz, pēc sevišķas metodes aprēķina šī cilvēka psiķes īpašības.

Strādājot ar Rohrschach'a tabulām, Munz's novēroja, ka pikniķi gandrīz bez izņēmuma uztvēruši krāsu efektus, kamēr asteniķi — leptosōmie runā vairāk par saskatītu kustību — tie redzējuši kustamies dejojājus, sejas, ķēmus, sapņu tēlus u. c.

Scholl's un Enke izdarījuši līdzīgus mēģinājumus pēc tachistoskopiskās metodes, pēc kurās izmeklējamam indīvidam rāda ātri vienu pēc otras dažādas lietas un liek vēlāk atstāstīt vai uzminēt redzēto. Scholl's lietojis krāsainas figūras, bet Enke krāsainas zilbes. Pirmais līcis pārbaudāmam indīvidam reiz parādīto krāsaino figūru at-

rast īsā laikā starp veselu grupu līdzīgu figūru. Izrādījās, ka ciklotīmie parasti orientējas pēc krāsu līdzības, bet schizotīmie pēc figūras formas.

Tabulā Nr. 9 atzīmēti Scholl'a mēģinājumu iznākumi.

Tabula 9.

Formas un krāsu uztveres mēģinājumi pēc Scholl'a (skaitļi norāda pārbaudīto individu daudzumu).

	Schizot.	Schizot.-ciklot.	Ciklot.-schizot.	Ciklot.
Forma	5	2	1	
Forma — krāsa . . .	1	4		1
Krāsa — forma . . .		1	5	
Krāsa		1	1	8

Tabulā „schizotīmi-ciklotīmie“ nozīmē, ka schizotīmām īpašībām individuā pārsvars, „ciklotīmi-schizotīmie“ norādīs uz pretēju stāvokli. Tādā pašā nozīmē jāsaprot vārdi „forma — krāsa“ — pirmais vārds no abiem loģiski akcentējams.

Scholl'a eksperimentu iznākumus apstiprina Krečmers, kas tos pārbaudījis pie 184 cilvēkiem.

Enke rīkojies ar krāsainām zilbēm. Viņš atrod, ka pikniķi saista savas atbildes, tas ir, orientējas pēc burtn krāsām, bet asteniķi pēc burtiem un zilbēm.

Tā tad, pikniķi asāki uztver krāsu ietekmi, bet asteniķi — formas elementus.

Zīmīgi, ka mūsu dzejnieks Kārlis Jēkabsons, kas uzskatāms par schizoīdu raksturu ar iztektu displastiski-atlētisku ķermeņa būvi, apliecina, ka krāsu elementus tas uztver vājāki. Sevišķi tam grūti atšķirt dažādas krāsu nianses.

Atzīmējams, ka līdzīgi eksperimenti izdarīti arī starp schizoīdiem raksturiem un slimojošiem ar schizofrēniju, un cikloīdiem temperāmentiem un slimojošiem ar cirkulāro maniakālo dēpresiju. Visur tur, kur slimība nebija atstājusi pārāk tālu un pieļāva eksperimentēt, apstiprinājās veseliem uzstādītais likums. Arī pikniķi, cikloīdie

un cirkulārie vairāk un vieglāk uztver krāsu efektus, bet asteniķi — schizoīdie un schizofrēnie — formas elementus.

Tikko apskatītie eksperimenti nekādā ziņā nesaka, ka pikniķi, resp. ciklotīmie nespētu uztvert formas parādības un asteniķi, resp. schizotīmo grupa būtu krāsu akla. Tas noteikti pasvītrojams, lai nerastos pārpratumi. Abas pretējās tipu grupas uztver kā vienus, tā otru elementus. Cits jautājums, kāda uztvere, formas vai krāsas, pārsvarā. Sevišķi sarežģīts šis jautājums pie gleznotājiem. Nevar vienkārši pateikt, ka gleznotājam, ja tas pēc ķermeņa būves pikniķis, ar attiecīgu temperāmentu, gleznās atradīsim vairāk krāsu efektus, bet schizotīmā gleznās formas elementus. Vienā daļā tas var arī tā sakrist, bet nedrīkstam piemirst, ka attīstītā un sarežģītā psihē katrā uztveres un sevišķi radīšanas procesā darbojas līdz arī citi psihes konstitūcijas un piesavinātie elementi. Piemēram, nevaram sacīt, ka māksliniekam J. Maderniekam nebūtu labi, pat apbrīnojami izkopta krāsu izjūta, liels krāsu zieds, bet katrs lasītājs arī zinās, ka viņa krāsas noteikti atšķiras no tām, ko mēs parasti dabā redzam. Tās it kā abstrahētas un ja ne pilnīgi kalpo formas elementiem, tad, mazākais, formai stipri pakļautas. Tas pats vērojams Ā. Čiruļa, J. Kazaka, N. Strunkes, K. Celmiņa u. c. asteniķu gleznās. Gluži pretēju iespaidu saņemam no pikniķa Indr. Zeberiņa darbiem. Un ja krāsu bagātība — skaists un spilgts krāsu zieds izceļas sevišķi pie impresionistiskiem gleznotājiem asteniķiem, tad atkal jāņem vērā, ka šīs krāsas tāpat stipri abstrahētas, tās kopotas un lietotas pēc teorētiskām atziņām, ne reālītātes. Tāpat redzam bieži krāsu bagātību pie ekspresionistiem, bet arī te krāsa pakļauta idejai, kalpo idejas un formas akcentēšanai.

Šo krāsu un formas analīzi varētu vēl ilgī turpināt, lai tiešām pierādītu, ka dabā sastopamām bezgalīgām krāsu un formas attiecību variācijām vienmēr atrodami savas krāsu un formas konstitūcionāli pamati, vienmēr meklējama ķermeniskā un gara konstitūcionālā afinitāte — radniecība, bet tas mūs pārāk aizkavētu.

Koncentrēšanās spējas, abstrahēšanās un skaldīšanās fēnomēns.

Van der Horst's uzdod 60 pārbaudāmiem individiem (leptosōmo 20, pikniķu 17, schizofrēno 15, cirkulāro 14 gadījumu) vērot dažādās krāsās uzliesmojošas signāllampas. Pa mēģinājuma laiku eksperimentātors ar nolūku dažādi traucē vērošanu. Izrādās, ka pikniķa uzmanību stipri traucē blakus kairinājumi, tie vieglāki novirzās no tiešā uzdevuma. Āsteniķis tik viegli neļaujas traucēties, tā uzmanība it kā koncentrētāka. Tā pati starpība novērota pie slimiem ar cirkulāro maniakālo dēpresiju, salīdzinot tos ar schizofrēnijas slimniekiem. Kibler's šos mēģinājumus pārbaudījis un apstiprina Horst'a slēdzienus.

Koncentrēšanās spējas skaisti pārbauda Enke šādi. Katram pārbaudāmam individam jāieliek aploksnē kartons, uz kuŗa atrodas dažādu krāsu kvadrāti. Pa ielikšanas laiku jāievēro, cik dažādu krāsu kvadrāti atrodas uz kartona. Rezultātus aprēķina, ņemot vērā patērēto laiku un izdarītās ievērošanas kļūdas. Izrādās, ka šajā darbā pikniķi rīkojas daudz neveiklāki par leptosōmajiem. Enke aprēķinājis vidējo pikniķu kļūdu skaitu uz 32,4, bet leptosōmo uz 6,7, tā tad pikniķu koncentrēšanās spējas it kā būtu 5 reizes vājākas par leptosōmo.

Prof. Krečmers domā, ka koncentrēšanās spēja nav nekas cits, kā daļa no psīches abstrahēšanās un iekšējās skaldīšanās spējām. Tiešām šāds uzskats ļauj mums skaidrāki un dziļāki ieskatīties psīches konstitūcijas mēchanismā. Kaut arī šī mēchanisma pavedieni risināmi vēl citā bioloģiskā plāksnē, par ko būs runa grāmatas otrā daļā, bet tā kā tie pēc būtības viens otru neizslēdz, tad apskatīsim īsi koncentrēšanās spējas kā abstrahēšanās un sevišķi skaldīšanās parādību sastāvdaļas.

Abstrahēšanās spējas Kibler's pārbaudījis pēc Pauli principa. Pēc tā individam tachistoskopiski rāda burtu grupas ar uzdevumu — ievērot vai nu tikai krāsu atraššanās vietas bez teksta, vai arī tekstu vien, abstrahējoties no krāsu ietekmes. Eksperiments pierādīja, ka ve-

selie un slimie schizafinie spējīgi labāki abstrahēties par veselie un attiecīgi slimie ciklafiniem. Ciklotīmie pilnīgi nepieturējās pie mēģinājuma tiešā uzdevuma un ievēroja arī to, kas netika no viņiem prasīts.

Patiesību sakot, arī Horst'a mēģinājumu ar blakus kairinājumiem varam tulkot kā schizotīmo lielāku spēju abstrahēties, atraisīties no pārējiem kairinājumiem un piegriezties tikai vienam noteiktam uzdevumam.

Citiem vārdiem, varētu arī sacīt, ka schizotīmie un visi šī tipa pārstāvji spējīgi itkā radīt savā apziņā skaldītu — daļu intensiju. Sevišķi spilgti to redzam Enke's mēģinājumā ar krāsainiem kvadrātiem uz kartona. Tur, kur pikniķis uztver vairāk kopainu, asteniķis saskaldās un koncentrē savu uzmanību dažādām krāsu grupām, tas ir — vienā laikā diezgan pareizi saskaita dažādu krāsu kvadrātus. Asteniķis gažām slīdošiem dažādu krāsu kvadrātiem izveido viegli katrai krāsai savu uzmanības centru, kas diezgan precīzi uztver katras krāsas kvadrātu skaitu.

Tā tad schizotīmais stipri noteikti skalda savu intensiju, šajā gadījumā piem. 3. daļās — zilai, sarkanai un dzeltenai krāsai, un pie tam tik noteikti un krasi, ka katra apziņas intensijas daļa darbojas pilnīgi patstāvīgi, gandrīz bez krustošanās un saplūšanas parādībām. Un atkal tur, kur jāuztver tikai kāda viena parādība, asteniķis — schizotīmais it kā spēj pārējās intensijas nobremzēt. Bet tur, kur asteniķis drīkst brīvi tulkot redzēto, kā piem., Rohrschach'a tabeles, tā intensija skaldās pati no sevis, un rezultātā tas ievēro daudzus un dažādus sīkumus, mazāk kopainu.

Un tagad uzmācas jautājums, vai šī schizotīmo psīches skaldīšanās dažādās intensijās nenoved pastiprinādamās cauri schizoīda psihopatiskai personībai līdz gara slīmībai — schizofrēnijai? Nemaž nenoliedzot to, ka schizofrēnija tiešām organiska smadzeņu slimība, varam ļoti viegli iedomāties, ka katatonija nebūs nekas cits, kā īpatnējs sastingums zem vienas noteiktas intensijas ietekmes. Visa schizofrēnijas psihiskā aina rāda, ka te darīšana ar

personības pakāpenisku sabrukumu — saskaldīšanos dažādās viena otrai svešās un nesakarīgās plāksnēs. Tālāk uzpeld arī jautājums, vai schizotīmo un sevišķi schizoīdo raksturu divējādās plāksnes — vertikālā un horizontālā — nav atvasināmas no šīs asteniķu konstitucionālās psiķes skaldīšanās īpatnības? Un vēl tālāk, vai turpat nav meklējami schizotīmo, sevišķi apdāvināto parastās rakstura problēmas — es un pasaule — konstitucionālie pamati?

Visas šīs parādības tik dziļi radniecīgas savā starpā, ka rodas nepārvarama tieksme atbildēt apstiprinoši.

Sinteze un analīze. Nepārtrauktā sakarā ar tikko apskatīto problēmu stāv sintezes un analīzes parādības. Jau mēģinājumi ar Rohrschach'a tabulām norādīja, ka schizotīmie un asteniķi ievēro tabulu dažādos sīkumus, bet ciklotīmie un pikniķi piegriežas vairāk kopskatam.

Zīmīgu eksperimentu izvedis Enke. Tas domāts gan kā pierādījums skaldītai uztverei, bet tomēr ļoti illūstratīvs tieši sintezes un analīzes parādību noskaidrošanai. Enke ņem garu un neparastu vārdu un rāda to īsu laiciņu 10 reizes no vietas pārbaudāmam individam. Izrādās, ka pikniķa un asteniķa uztveres īpašības kardināli viena no otras atšķiras. Asteniķis-leptosōmais parasti no vienā acumirkli parādītā vārda izķer, ievēro tikai atsevišķus burtus un zilbes un tikai soli pa solim sašāda sevī, noapaļo visu vārdu. Pikniķis, turpretim, cenšas vienā rāvienā uztvert visu vārdu, ja ne citādi, tad uzminēt. Asteniķa atziņas ceļš tā tad sāktos ar analizējošu uztveri, bet pikniķa ar sintezējošu. Pirmais sāk ar detalēm un tikai vēlāk tās apvieno kopvērojumā, otrs sāk ar kopumu, lai pēc tam varbūt pārietu uz detalēm.

Enke aprēķinājis, ka pikniķiem analizējošā uztveres spēja stāv iepretim sintezējošai kā 3,3 : 5,1, bet leptosōmiem otrādi, kā 6,0 : 2,0.

Uz analītisko un sintētisko uztveres īpatnību dziļi konstitucionālo dabu norāda arī sekošais. Ja ņemam kādu ripu, uz kuŗas uzzīmēti dažādi krāsu plankumi, un sākam to griezt riņķī, pie tam īpašs skaitītājs rādītu apgriezīenu skaitu minūtē, t. i. griešanās ātrumu, tad novē-

rosim, ka pikniķis jau drīz vien atzīs, ka neredz vairs atsevišķas krāsas, ripa liekas balta. Asteniķis to pašu redzēs tikai pie lielāka ripas griešanās ātruma. Šo Horst'a mēģinājumu pārbaudījuši un apstiprinājuši Kibler's un Enke.

Ciešā sakarā ar analītisko un sintētisko uztveres spēju stādāmas arī paša Rohrschach'a apzīmētie intravertīvie un ekstravertīvie indivīdi.

Vispār jāatzīmē, ka sintezes un analīzes parādības pēc būtības izriet no tikko aprakstītās tipu abstrahēšanās, resp. uztveres skaldīšanās spējām, kādēļ sīkāki pie šīs atsevišķās parādības vairs nekavēsimies.

Perseverācija. Mēģinājums pastāv iekš tā, ka indivīdam liek pateikt to vārdu, kāds tam uzpeld apziņā, kad piemin kādu lietu, vārdu vai citu ko. Parasti lieto kādu noteiktu vārdu. Izrādās, ka schizotīmie daudz biežāki atkārtoti vienu un to pašu atbildi, vārdu, kamēr ciklotīmo atbildes raibākas, kaut arī kairinājums viens un tas pats. Tā kāds leptosōmais 9 reizes atbildējis tikai ar vārdu „nabaģis“, bet kāds cits 4 reizes ar vārdu „kārtīģis“. Krečmera apzīmējumā tā būs perseverācija. Ja visus izdarītos mēģinājumus aprēķina procentos, tad perseverācija novērojama starp leptosōmiem 2,2%, bet pikniķiem 0,3%.

Arī perseverācijas mēģinājumi pierāda, ka leptosōmo, resp. schizotīmo psihē valda vienmēr kāds noteikts, reiz ieņemts intensijas stāvoklis, kas izslēdz vairāk vai mazāk citas intensijas rašanos. Varbūt tas arī savu tiesu izskaidro asteniķu — schizotīmo un sevišķi schizoīdo krampjaino turēšanos dzīvē pie noteiktiem ideāliem, konsekvencēm, kas var noiet pat līdz fanātismam; varbūt te saskatāma daļa no tā psihes mēchanisma, kuŗam padota dažādu garīgu kompleksu rašanās.

Psihomotorika. Mēģinājums ar krāsaino ripu parvedina uz domām, ka temperāmentu un raksturu tipu starpībai būtu jāizpaužas arī šo tipu kustībā — rīcībā un vai to nevarētu pārbaudīt eksperimentālā ceļā. Pēc šiem eksperimentiem nav tāļu jāmeklē. Starpība tiešām pastāv.

Pie šiem mēģinājumiem pirmie un arī visvairāk strādājuši krievi Ozereckis, Gurēvičs, Osipovs, Suchareva, Jilins, no vāciešiem Haarer's, Kibler's, Enke u. c.

Kopsummā psihomotorikā pārbaudīti 1398 slimi, ve seli un psihopātiski indivīdi.

Eksperimenti pierāda, ka katram rakstura un temperāmenta tipam savs īpatnējs kustību temps, it kā savs konstitucionāls, iedzimts darbības ritms. To viegli pārbaudīt. Izmeklējamo personu uzaicina ar zīmuli vai citu ko izdarīt uz kādas plates, kas savienota ar reģistrējošu aparātu, pilnīgi brīvi un nepiespiesti daudzus piesitienus. Jāpiezīmē, ka šādus pārbaudījumus stipri ietekmē dažādi negaidīti traucējumi, kā arī norādījumi, piem., ieturēt noteiktu stāvokli, vietu, piesitiena stiprumu u. t. t. Protams, ka katru traucējumu var tīši piekombinēt, bet tad tas būs jauns, īpatnējs izmeklēšanas veids, kas arī dos daudz pozitīvu novērojumu. Van der Horst's, Kibler's un Enke izdara šos mēģinājumus vispirms bez kādiem traucējošiem blakus apstākļiem, lai dotu indivīdam pilnīgu brīvību ieņemt pie piesišanas neietekmētu ātrumu, tādu tempu, kāds tam pašam visērtākais. Šādas pārbaudes rāda, ka leptosōmo piesitienu ātrums lielāks nekā ciklotīmo.

Mēģinājumu iznākumi redzami tabulā Nr. 10.

Tabula 10.

Katram indivīdam konstitucionāli piemītošais psihomotor. temps izteikts skaitļos.

	Pikniķi.	Leptosōmie.	Atlēti.
Dēc van der Horst'a .	12	27	—
„ Kibler'a	11,7	16,4	—
„ Enke's	12,8	28,1	22,8

Tālāk eksperimentējamās personas uzaicina izdarīt piesitienus ar aizrādījumu, ka tam jāturas līdz uzstādītam metronoma ritmam. Metronoma piesitieni tomēr iekārtoti tā, ka ik pēc četriem piesitieniem rodas starpbrīdis, kuram

seko tikai trīs piesitieni un atkal starpbrīdis, tad 4 piesitieni u. t. t. Pie šādiem apstākļiem katrs tips reaģē savādāki. Pēc katras 3 piesitienu grupas eksperimentējamais it kā apjūk un „aizdomīgi“ seko tālākai piesitienu gaitai. Tas redzams no tā, ka individa piesitieni seko ar lielāku nokavēšanos, vai arī piesitieni gaŗāki. Šādu rīcības aizturēšanos Enke novērojis pie atlētiķiem 61% gadījumos, pie leptosōmiem 80%, pikniķu starpā tikai 25%. V. Liepman's to pašu esot novērojis tikai pie schizotīmajiem, kamēr ciklotīmie šādu aizturi nemaz neuzrādot. Tā tad atkāpšanās no konstitūcionālā tempa un sekošana citu nozīmētam rīcības tempam vislabāki izdodas pikniķiem.

Varbūt atļauts norādīt uz kādu šī eksperimenta parallēli. Dzīvē mēs novērojam vispār pikniķu lielāku spēju piemēroties dažādiem dzīves apstākļiem, kamēr asteniķis šajā ziņā stipri individuālāks.

Daudz un dažādi mēģinājumi izdarīti, lai novērotu katra tipa kustību koordinācijas īpatnības.

Krievu zinātnieki pārbaudījuši 263 metalstrādniekus. Viņu slēdzienu kopsavilkums šāds: leptosōmiem grūtāki iestrādāties, totiesu darba sīkākās roku kustības tie piesavinās vieglāki un precīzāki. Lieku kustību ļoti maz. Tomēr visa ķermeņa kustību kopums neveikls, smags un stūrainis. Visumā motorikas ziņā tie nav sevišķi apdāvināti. Atlētiķu kustībās visur jūtams lieks spēks (tādēļ tie ātri nogurst). Tie tomēr mazliet veiklāki; to kustības samērīgākas, bet arī uzskatāmas par neizdevīgām. Pikniķi, turpretim, ātri piesavinās dažādas kustības, motorikas izteiksmes ziņā tie apdāvinātāki. Strādā tie lēnāki, darbā izturīgāki. Kustības visumā dabīgākas, noapaļotākas, samērīgākas un harmoniskākas. Roku sīkās kustībās pikniķus tomēr leptosōmie pārspēj.

Ļoti plastisku iespaidu par krievu eksperimentu iznākumu pareizību iegūstam, ja liekam visiem trim ķermenisko tipu pārstāvjiem aiznest līdz malām ar šķidrumu piepildītu glāzi līdz kādam noteiktam mērķim, pie kam ceļā tiem būtu jāpārvar dažādi šķēršļi. Asteniķis ņems glāzi ļoti

uzmanīgi, sejā atspoguļosies lielas rūpes un koncentrēšanās, gājiens būs pastīvs, nedrošs, netrūks arī lieku kustību vai arī sliktākā gadījumā tas strauji pārtrauks mēģinājumu, mērķi nerasniedzis. Visus šos trūkumus atsvers tas, ka asteniķis pārspēs visus ar lielo rūpību un uzmanību, ar kādu tas glāzi nonesīs līdz mērķim. Pikniķis būs mazāk norūpējies, tā kustības „vieglprātīgākas“, bet totiesu harmoniskākas, noapaļotākas, maigākas, elastīgākas. Atlētiķis, turpretīm, vairāk fātālists; tā kustības nebūs tik sarežģītas kā asteniķim un tomēr neveiklākas kā pikniķim.

Ļoti noteiktus datus par tipu konstitūcionālo psihomotoriku dod dažādie rakstības pārbaudījumi. Rakstības veidus sevišķi sīki pētījuši Haarer's un Enke, strādājot ar Kraepelin'a rakstības svariem. Metodes princips pastāv iekš tam, ka tiek nosvērts tas spiediens, ko izdara izmēģinājamais indivīds rakstot. Šai spiediena lielumā, ilgumā un svārstībās atspoguļojas ne tikai indivīda iekšējā psiķes aktivitāte, bet, protams, arī psihomotorika un afektu pasaule. To atzinis arī pazīstamais grafologs Saudek's sacīdams, ka rakstības laikā izdarītais spiediens pieder pie grūti grozāmām rakstības īpatnībām un tāpēc augstākā mērā raksturīgs katram indivīdam.

Kad izmērīja dažādo ķermenisko tipu dažādo rakstības spiedienu, tad izrādījās, ka pikniķi 56,3% vienmēr atslābina spiedienu, tiklīdz tas nav vairs vajadzīgs. Starp leptosōmiem tas pats novērots tikai 12,1%, bet pie atlētiķiem tikai 8% gadījumos. Tā tad leptosōmie un atlētiķi it kā krampjaini turas pie reiz ieņemtā stāvokļa — spiediena; tie nespēj tik viegli pārvarēt savu intrapsīķisko spriegumu. Pikniķi izrādās elastīgāki, brīvāki, ekonomiskāki.

Izdarīti arī mēģinājumi, lai pārbaudītu, cik lielas katram tipam svārstības starp maksimālo un minimālo spiedienu rakstības laikā. Kā to viegli var iedomāties, pikniķiem svārstības vislielākās — diference starp maksimālo un minimālo spiedienu caurmērā turas ap 105 g, leptosōmo svārstības diference tikai 71 g, bet atlētiķu 69 g.

Stipri subjektīvākus iespaidus dabūjam, ja vērtējam tipu rokrakstus pēc viņu izskata. Visumā tomēr jāatzīst, ka leptosōmo rokrakstā saskatām bieži daudz liekus izrotājumus, stilizētas vinjetes, reizēm rokraksts gandrīz vai ornāmentam līdzīgs, saraustīts, vai arī stereotipiski šķautnains, kamēr pikniķis raksta vienmērīgāki, vieglāki, plūstošāki, noapaļotāki, lēzenāki, viss tas norāda, ka rakstītājs rīkojies brīvi un nepiespiesti.

Nobeidzot īso eksperimentālās daļas apskati, aizrādīsim vēl, ka van der Horst's līcis kādām 34 personām (17 pikniķiem un 17 asteniķiem) pašiem sevi novērtēt. Uz jautājumu lapas Horst's uzaicina pārbaudāmo pasvītrot tās rakstura un temperāmenta īpašības, kas viņus pašus visvairāk raksturotu. Jautājuma lapā atzīmētas raksturīgākās schizotīmo un ciklotīmo psīches īpatnības, piem., vai Jūs esat sabiedrīks, labsirdīgs, humora pilns u. t. t., vai atturīgs, mazrunīgs, kautrīgs, sevī noslēgts, tiecaties uz abstrakcijām, ideālizējat u. t. t. Pirmā daļā domāti ciklotīmie, otrā schizotīmie. Par pirmo daļu nostājušās 17 personas — no tiem 16 pikniķu un 1 asteniķis; par otro daļu 12 personas — visi asteniķi. Pārējos 5 nebijis iespējams noteiktāki nodalīt.

Kibler's šo eksperimentu ar dažiem jautājuma labojumiem un papildinājumiem pārbaudījis pie 19 pikniķiem un 24 leptosōmajiem. Iznākums stipri līdzīgs.

Vēl atzīmēsim, ka daži zinātnieki mēģina ķermeniskos tipus izteikt noteiktos skaitļos, piem., izstrādāt skaitliskās attiecības starp plecu un krūšu būra apmēriem, vai galvas un ķermeņa ap- un garuma mēriem u. t. t., u. t. t., un tad stādīt tos iepretim objektīviem psīches eksperimentiem, kas tāpat vērtēti laika un rīcības skaitliskā izteiksmē. Šis ceļš sarežģīts un grūts, bet pilnīgi iespējams. Protams, ka šajos aprēķinos būs svarīgi arī tie dažādie organisma ritmi, apvienoti vienā kopējā indeksā, par kuriem bija runa nodaļā par pārpersonālo cēlonību.

Tagad, savelkot kopā visu sacīto, varam ar pietiekoši lielu noteiktību atzīmēt šādus secinājumus:

1. Eksperimenti pierāda, ka pastāv noteikta afinitāte — radniecība starp piknisku ķermenbūvi, no vienas puses, un cirkulāro slimību un ciklotīmiju, no otras puses. Tāda pat afinitāte pastāv starp leptosōmu ķermenbūvi un schizofrēniju un schizotīmiju. Atlētiķi garīgā ziņā ļoti tuvi leptosōmu psīchei.

2. Starp atlētiķiem un displastiķiem vadošo vietu ieņem leptosōmie, resp. asteniķi.

3. Krāsu uztvere spilgtāki izteikta pikniķiem, formas — leptosōmiem.

4. Koncentrēšanās, abstrahēšanās, resp. skaldīšanās spējas leptosōmiem lielākas kā pikniķiem.

5. Leptosōmo percepcijas veidojas galvenā kārtā analīzes, pikniķu — sintezes ceļā.

6. Leptosōmiem lielāka tieksme uz perseverāciju kā pikniķiem.

7. Psīchomotorikas temps norāda, ka tam cieša radniecība ar noteiktiem konstitūcijas tipiem. Leptosōmo un atlētiķu individuālais temps jūtami straujāks par pikniķu tempu.

8. Leptosōmiem un atlētiķiem grūtāki piemēroties svešam kustību tempam kā pikniķiem.

9. Abi konstitūcijas tipi darbā uzvedas atkarīgi no viņu individuālā jeb tipa rīcības tempa. Pikniķi darbā nogurst pamazām, leptosōmiem un atlētiķiem tas uznāk visbiežāk piepēži.

10. Schizotīmiem raksturīgie ķermenbūves tipi kustībās uzmanīgāki, pie to izpildīšanas jūtama lielāka aizture, „aizdomība“, cenšanās pēc lielākas noteiktības, kamēr pikniķu rīcība naivāka, to piemērošanās spējas lielākas.

11. Katram konstitūcijas tipam īpatnēja psīchomotoriska apdāvinātība. Smalkās, sīkās, noteiktās roku un pirkstu kustības leptosōmie izpilda vislabāki; pikniķiem tas dodas vājāki, bet vissliktāki atlētiķiem. Turpretim visa ķermeņa kopotās — koordinētās kustības labāki veic pikniķi. Tie rīkojas brīvi, nepiespiesti, to kustības harmoniski iz-

riet viena no otras, tās savā starpā viena otru atbalsta. Leptosōmie šajā ziņā stīvāki, stūraināki, neveiklāki, tiem trūkst harmonijas. Dažreiz leptosōmie šo trūkumu pār-kompensē ar cītību, uzmanību un lielo koncentrēšanās spēju.

12. Rakstības spiediena izmērījumi rāda, ka leptosōmie un atlētiķi it kā krampjaināki sastingst zem noteiktas intrapsīchiskas ietekmes un ka sekas no tā — spiediena mazāka svārstība un nespēja no tā laikā atbrīvoties. Pie pikniķiem šāds sastingums daudz retāki novērojams, to intrapsīchiskā aktivitātē lielas svārstības, tā atslābst, tikko zūd vajadzība pēc tās.

Ja uzstādīto eksperimentu savilkumu papildinām ar īsu normālas psīches raksturojumu, tad jāsaka, ka schizotīmo raksturā vērojami tie paši pamatelementi, kas minēti nodaļā par schizoīdiem psīchopatiem un kas pilnīgi kaili atsedzas slimībā — schizofrēnijā. Visam cauri jūtamas autisma iezīmes. Ārī schizotīmai psīchei nav sveša schizoīdo psīchestētiskā divdabība. To schizotīmais izjūt ne tikai vienā laikā, — ne tikai vienā laikā tas var būt dziļi un asi jūtošs un reizē auksts, vienaldzīgs, svešs, kas viss padara viņa rīcību šķautnaināku, stūraināku, nesaprotamāku, bet šī psīchestētiskā divdabība (radniecība ar jūtu ambivalenci) var norītēt pat dažādos laika sprīžos. Schizotīmais pārdzīvo paasinātas uztveres un pārdzīvojuma laikmetus, kuŗiem var sekot ilgstoša vienaldzība. Tādēļ schizotīmais būs vai nu izsmalcināti jūtošs, sapņotājs, mimozas dvēsele, kuŗu aizvaino katrs skarbāks pieskāriens, vai arī vēss, svešs, nejūtīgs vientulis, kuŗam gala konsekvencē puslīdz vienalga, kas ap viņu un ar viņu notīktu. Sekodams sava rakstura skaldītai intensijai, tas bieži ir ideālists, arī transcendentālists, reliģisks fanātiķis vai tendenciozs galējību politiķis, pedants. Ne-trūkst tam arī rakstura divējādās plāksnes. Bet viss tas tomēr daudz lielākā mērā klusināts nekā pie schizoīdiem, viss tas nelauž parastās, pieņemtās sabiedriskās normas. Viss tas noteikti ieturēts līdzsvarā ar apkārtnes prasībām un normām.

Ciklotīmo temperāmenta īpatnību dziļākie pamati tie paši, kas cikloīdiem un slimiem ar cirkulāro maniakālo dēpresiju. Arī ciklotīmais, vienalga, vai tas tuvāki stāv saulainam, vai dēpresīvajam — pelēkajam polam, vienmēr izjutīs sevī abu polu esamību. Tas izjūt to vienā laikā, bet bieži pārdzīvo diatētisko attiecību svārstības ilgākos periodos — cikliski.

Tādēļ pat saulainākais, humora un dzīves prieka pilnākais ciklotīmiķis viegli pieejams skumjām un drūmām ieskaņām, un otrādi.

Protams, ka ciklotīmie, līdzīgi schizotīmiem, visās sava temperāmenta svārstībās noteikti ieturas parastās robežās un nekādā gadījumā nezaudē līdzsvaru apkārtnes kairinājumu pasaulē.

Ciklotīmajam puslīdz sveša interpsīchiskās aktivitātes skaldīšanās, tādēļ tas reti kad seko fanātiski kādam ideālam, reti tas pedants, kailu principu cilvēks. Tas ņem dzīvi reāli, tādu, kāda tā ir savā materiālā būtībā. Tādēļ tas dzīvē elastīgāks, viegli piemērojas ikkatriem dzīves apstākļiem. Savas sintētiskās uztveres spējas dēļ tas ātri orientējas, aptver situāciju visumā. Tas neizjūt tik asi robežu starp sevi un citiem kā schizotīmais.

Un beigās, ja būtu jāizšķiras atkal, kurš no abiem galveniem tipiem, schizotīmais vai ciklotīmais, vērtīgāks, tad jāatzīstas, ka, mazākais no bioloģiskā viedokļa, tas nav iespējams. Katram no tiem savas īpatnības, gan vērtīgas, gan traucējošas, un katrs no tiem dzīvē savā vietā var būt pilnīgi neatvietoājams.

Devītā nodaļa.

Ģenijs un psihopats.

Vispārīgs raksturojums.

Non est magnum ingenium sine
mixtura dementiae.*)

Seneca.

Normālais, tā tad vidusmēra cilvēks, nekad nezaudē garīgo līdzsvaru ne sevī pašā, nedz sadursmē ar apkārtni. Katrā ziņā normāla, vidusmēra cilvēka gara dzīves līdzsvara zaudējumi nebūs nekas vairāk, „kā vētra ūdens glāzē“, kas nekad pie tam nešļāks pāri malām. Varētu pat teikt, ka jo vairāk kāds indivīds tuvojas vidusmēra ideālam, jo stabilāka, nosvērtāka, apvaldītāka viņa jūtu un prāta dzīve. Tas apbrīnojami cieti noenkurojies, jeb tik dziļi peld dzīves ūdeņos, ka parastās, kārtējās dzīves vētras tam nevar nopietni kaitēt, nemaz nerunājot par smagiem līdzsvara zaudējumiem.

Ne tā ģenijs.

Visa ģeniāla cilvēka dzīve norit mūžīgās pārvērtībās. Dziļi, satricinoši līdzsvara zaudējumi, un vienmēr jaunas, kaislas un karstas un nereti izmisuma pilnas cīņas pēc jauniem līdzsvāriem.

Ja pārļāsām ģeniālu cilvēku biografijas, tad lielā vairumā tajās atrodam ģeniju pastāvīgas, nerimstošas cīņas ar sava laika uzskatiem, teorijām, sadzīves veidu un vispār pieņemtām normām, vienalga, vai tas būtu rakstniecībā, mūzikā, zinātnēs, prātniecībā, vai citā kādā nozarē, profams, par cik tas viss saistās vairāk vai mazāk ar paša ģenija dzīves darbu. Un ne tikai tas! Visbiežāki arī kā cilvēki tie neciešami, vai nu ķildīgi, stūrgalvīgi, iedomīgi, pārāk pacilāti, vai arī dīvaini traģiski, slimīgi, varbūt dažreiz seksuāli perversi, pat nereti asociāli u. t. t. Reizēm

*) Nav nekā liela ģenijā bez vājprāta piemaisījuma.

visas šīs īpatnības sastopamas vienkopus. Gadās arī pretēji stāvokļi — ģenijs izceļas ar rīgoro morāli, ideālismu, askētismu, absolūtu uzpurēšanos un ziedošanos ne tikai noteiktiem mērķiem, bet arī katram tuvākam. Kā vienā, tā otrā gadījumā tie labi neiederas parasto, normālo cilvēku starpā. Zināms, starp abām tikko minētām galējībām sastopam visdažādākās pārejas un maisījumus.

Tikai retais no ģenijiem tiešām dzīvo ideālā saskaņā ar apkārtni un tas tiešām visādā nozīmē atgādina normāltipa augstāko sasniegumu, augstāko attīstības pakāpi. Parasti ģeniju rakstura un temperāmenta īpatnības traucē normālo cilvēku garīgo un neredi arī materiālo līdzsvaru. Tam klāt vēl pievienojas ļoti bieži tieši vidusmēra indivīdu parastā nenovēlība un pat skaudība, jo vidusmēra indivīds, sevišķi inteliģentais, ne labprāt redz citu paceļamies sev pāri. Tādēļ ģenijus sākumā noraida, noliedz, bieži nīst, izsmej, dažreiz pat vajā. Viss tas ir viens no iemesliem, kādēļ ģenija dzīves ceļš tik reti kad noklāts materiālām rozēm.

Ja biografi gandrīz vienmēr neuzskatītu par savu it kā pienākumu ģenijus glorificēt, viņu raksturu un temperāmentu īpatnības retušēt, izlīdzināt, „nepatīkamo“ noklusēt, tad ģeniju personības konstitucionālie pamati atklātos mums daudz citādā, patiesākā gaismā. Tagad, turpretim, ģenijs tiek izcelts ar retiem izņēmumiem kā normāltipa augstākais sasniegums, pie kam netiek aizmirstas visas normāltipa „rotas“ kā morāles, tā tīri miesīgas veselības nozīmē. Šādas vērtēšanas mēraukla kā vienpusīga biopsīhologam nav īsti pieņemama.

Protams, arī biopsīhologs, līdzīgi citiem, par ģeniju apzīmēs tikai tādu cilvēku, kas nesalīdzināmi augsti pascelsies pāri saviem līdzcilvēkiem un savam laikmetam ar radošu darbu.

Noteiktāki formulēt, kas ir ģenijs, nebūs iespējami, jo pārejas no īsta ģenija uz ģeniālu cilvēku un pat talantu nemaz nav norobežojamas, tāpat kā nevaram novilkēt noteiktu robežu pārejā no schizofrēna cilvēka uz schizoīdo un no šejienes uz schizofīmo. Tāpēc arī kaut kāda stāti-

stika par ģenijiem nemaz nav iespējama: ko vieni uzskata par ģeniju, to citi iedomājas varbūt par talantu, un otrādi. Tikai par retiem šajā ziņā nebūs domstarpību. Tomēr atzīmēsim, ka par ģeniju un ģeniālu darbu neuzskatīsim visu to, kas izcēlies jeb radies nejauša, laimīga gadījuma dēļ kā labvēlīgas situācijas vai kādas sabiedrības ietekmes sekas. Tas vairāk piederas avantūrai, ja arī ne vienmēr peļamai. Kaut arī ģenijs padots apkārtnes ietekmei, viņa radošais darbs tomēr pirmā un galvenā kārtā izriet no viņa īpatnējās konstitucionālās rakstura un temperāmenta iedzimtās struktūras un biotonusa. Ģenija iedzimtais īpatnējais dvēseles aparāts ir tas, kas noteic viņa radošā darba nesalīdzināmās un augstu stādāmās vītālās un baudu vērtības. Nebūs taču lieki jāaizrāda, ka par ģeniju tikai izmācīties vai izglītoties nevar. Bioloģiskie faktori ir tie, kas pirmā kārtā noteic ģenija oriģinalitāti, viņa darba neatdarināmās un nepārspējamās vērtīgās īpatnības.

Kas ir šie bioloģiskie faktori, kas ģeniju izceļ kā nesalīdzināmu, augstu vērtējamu īpatni? Kas ir šie bioloģiskie faktori, kas noteic ģenija ilgstošo iekšējo trauksmi, kas liek tam mūžīgi radošā darbā degt spilgtās un karstās liesmās, kas liek tam strādāt dienas un naktis, darbdienu un svētdienas, bez atpūtas, bez atvaļinājumiem, bez faustāma un nereti arī morāliska atalgojuma?

Uz šiem jautājumiem vienā nozīmē intuitīvi pareizi atbildējis jau Aristotels: „Slaveni dzejnieki, mākslinieki un valsts vīri bieži slimo ar melancholiju vai ārprātu, kā, piem., Ajaks; bet arī jaunākā laikā redzam tos pašus pamatus pie Sōkrata, Empedokla, Platona un daudziem citiem, sevišķi starp dzejniekiem.“ Slavenais itaļu nervu ārsts Lambroso izteicis to pašu formulā: ģenijs un ārprāts. Šopenhauers: „Ģenijs stāv ārprātam tuvāki nekā caurmēra intelliģence“, bet Nīče izsaucas: „Kur ir tas ārprāts, kas jums būtu iepotējams!“ Pēdējā vārdos skaidri dzirdam cauri ārprāta lielo „nepieciešamību“; tas iepotējams, lai vidusmēra cilvēkus izsistu no iepemtā līdzsvara un tie tiektos pēc jaunām atziņām, jauna dzīves veida un izpratnes.

Vai nav arī dīvaini, ka daudzi no ģenijiem tiešām slimjuši vai vēlāk saslimuši ar skaidri izteiktu ārprātu? Tādu nav mazums. Lai minam tikai Ņūtonu, Galtonu, Robertu Maieru, Žans Žaks Russō, Nīčši, Mopasanu, Strindbergu, Gogoļu, Tasso, Helderliņu, van Gogu, komponistus Šūmani, Skrjābinu, Volfu u. c. Bet vai tad jau minētie Sōkrats, Empedokls, Platons un Mikelandželo, Leonardo da Vinči, Bairons, Grilparcers, Ģēte, Ļermontovs, Dostojevskis, Šopens, Mocarts, Musorgskis, Fr. Šuberts, R. Vāgners, Čaikovskis, Stravinskis un daudzi citi bij vienmēr garīgi pilnīgi līdzsvaroti? Šo vārdu rindu vēl droši var pagarināt mazākais par kādu duci. Nav taču, piemēra dēļ, minēti tādi valsts vīri kā Fridrichs Lielais, Pēteris Lielais, kara vadonis Suvorovs u. c. Bet ja vēlētumies minēt arī latviešu izcilas personības, tad Poruks, Jānis Asars, Viktors Eglītis, K. Jēkabsons un pa daļai, zināms, arī Rainis.

Katrā ziņā jākonstatē, ka gara slimības un psihopātiskas konstitūcijas iezīmes starp ģenijiem salīdzinoši atradīsim labu tiesu biežāki nekā starp normāltipa cilvēkiem un talantiem.

Ar to nav sacīts, ka būt garā slimam vai psihopātam jau nozīmē iegūt ieejas karti ģeniju saimē. Drīzāk gan psihopātija būs nelaime, kas reizēm tomēr paaugstina individu līdz ģenija stāvoklim. Un otrādi, būt psihopātam bez ģeniālītātes vēl nav nekāds noziegums, tāpat kā garīga veselība nav nekāds personīgs nopelns — tas tikai tīkami.

Cik bieži ģenijs tiešām parādās kā galējs bioloģisks variants, to īsti spilgti redzam viņa seksuālās dzīves īpatnībās.

Vai nav savādi, ka ģeniji ļoti bieži neprecējušies ļaudis? Par prātniekiem Nīčše pat izsauca, ka apprecējies filozofs iederoties komēdijā. Vairāki no ģenijiem izrādījušies pat homoseksuālisti vai biseksuāli cilvēki. Tādi esot bijuši Sōkrats, Platons, Mikelandželo, Leonardo da Vinči, Bairons, Šekspīrs, Fridrichs Lielais, Marija Tereze

u. c. Lūk, ko saka Emils Ludvigs par Leonardo da Vinči savas grāmatas „Genie und Charakter“ 266. l. pusē: „Izšķērdīgi un viesmīlīgi, kā kāds austrumnieks, tas atdod skaistiem zēniem visu, kas tam ir, atdāvina visus savus labākos uzmetumus, kuņus tie pārdod, un ja tad tie viņu pēc tam vēl apzog, tad liekas to neievērojam un ļauj tiem aizbēgt. Tomēr uz veselām lapas pusēm tas atzīmē visu, ko šāds Džiakomo viņam un tā draugiem nozadzis; tad seko piezīmes par to, cik izdots zēnam par drēbēm, apaviem, jostām. Uz malas atzīmēts īsi un skaidri: „zaglīgs, melīgs, iedomīgs, rijīgs... Cik daudz izmaksās man šis zēns?“ Un šis pats autors par Šekspīra seksuālo dzīvi izteicas tās pašas grāmatas 289. l. pusē sekoši: „Tas mīl un tiek piekrāpts. Šis jaunais prometējs, kas veido cilvēkus no vēstures vai leģendas vaska un iedveš tiem savas elpas uguni, tā kā tie sāk dzīvot, šis prometējs pazemojas un kalpo, slavina un dusmojas, lai tikai iegūtu sākumā kāda puiciska jauneklja un vēlāk kādas nobriedušas sievietes labvēlību. Nekā mēs vairāk nezinām par šo jaunekli, kā tikai to, ka tas bijis skaists, zeltaini blonds, samaitāts un muižnieks. Visam citam nav arī nozīmes. Sieviete, turpretim, bijusi tumšmate, mežonīga, baudas kāra, mazliet čīgāniska. Abiem Šekspīrs piederēja ar visu kaislību, bet abi arī pievīla viņu, no sākuma katrs par sevi, tad abi kopā. Abas šīs zemo instinktu dvēseles atkāpās no viņa un, jādāmā, arī piegriezās viņam ar naīvu cinismu, nenojauzdamas kaut mazāko ģenija lielā gara elpu.“ Bet baiļu pilnā, greizsirdības nomāktā un plosītā mīloša cilvēka sirds šai laikā satraukti skandēja pasaulei baisu kaislību un ne-parasti rafinēta skaistuma lielo mistēriju.

Vispār, reti kāds no ģenijiem pilnīgi brīvs no seksuālām īpatnībām. Visbiežāki sastopamies vai nu ar pārspīlētu erētismu, vai askētisku atturību. Liekas divi dažādi pretstati, bet patiesībā abiem poliem tomēr viens un tas pats bioloģiskais pamats.

Visas mūsu psīches svarīgākais spēka avots — seksuālo dziedzeru sulojums. Jo vairāk šo sulu, jo stiprāk mēs mīlam, dziļāki jūtam un asāki domājam. Pilnīga fais-

nība Ļ. Tolstojam, kas apgalvoja, ka katra mīla, arī tā visplatoniskākā, tomēr izriet tikai no seksuālas iegribas. Tas izklausās mazliet robusti, sevišķi ja to dzird pūbertātes gados, bet dziļi patiesi. Daži psihologi iet vēl tālāki un pasvīturo, ka visa māksla nav nekas cits, kā seksuālo dziņu sublimācijas sekas, seksuālo izjūtu pārfrazēta izpausme. Tieši tādēļ varbūt ar zināmu tiesību varam sacīt, ka pūbertātes laikā, kad strauji sāk darboties seksuālie dziedzeri, mēs visi esam mazliet ģeniāli, mazākais par lielu cilvēku daļu to noteikti var apgalvot. Bet, diemžēl, šāds stāvoklis neturpinās ilgi. Ar dzimumdziedzeņu tālākās attīstības apstāšanās izbeidzas arī psihiskā pūbertāte, apklusst pamazām „dziņu un vētru“ laikmets. No pūbertātes laikmeta lielajiem entūziasiem, ideālistiem, sapņotājiem un fantastiem vēlāk gandrīz nekas nepaliek pāri. Visas jūtas un visi īpatnējie prāta „izlēcieni“ pamazām ievirzās normālā plūsmē, viss ievirzās noteiktā līdzsvara stāvoklī un piemērojas apkārtnes prasībām. Tā īsā laikā no daudzapsološa jauneklā un jaunavas izveidojas pa lielai tiesai parastais mietpilsonis vai sabiedrības „dāma“ un saimniece, bet labākā gadījumā talants vai rūdīts pilsonis. Tikai retais, ārkārtīgi retais — ģeniālais turpina degt pūbertātes ugunīs. Bet šis degšanas veids gandrīz katram ģenijam citāds.

Viena daļa ģeniju dzīvo nerimstošā pūbertātes laikmeta pacilātībā. Tādi, piemēram, bij Balzaks, Heine, Šellings, Puškins, Mopasans, Šillers, Joh. Štrauss, Fr. Šuberts un daudzi citi. „Ģeniāli cilvēki pārdzīvo atkārtotu pūbertāti, kamēr pārējie cilvēki tikai vienu reizi ir jauni,“ saka kādā vietā Ģēte. Un cik reizes Ģēte nebija iemīlējis, cik reizes tas neatkārtojās ar Heini, cik mīlas romānu, resp. „pūbertātes“, nebija Balzakam, Mopasanam, Paņanini, Listam, Joh. Štrausam? Bet ir arī ģeniji, kuri it kā sastingst uz mūžu pirmās pūbertātes noskaņojumā un cauri visai dzīvei deg kā viens un liels ugunskurs. Vai tāds nebija Šillers, vai tāds nebija Dante?

Lūk, ko saka par šādu aizturētu pūbertāti Krečmers savas grāmatas „Geniale Menschen“ 49. l. pusē:

„Tieksme uz ideālistisku patosu ir zināmā mērā specifiska pūbertātes laikmetam; to novērojam arī īsi pirms pūbertātes; pēc tās, vīra gados, iestājas reālistiska nomierināšanās. Sociālā nozīmē ideālistiskā patosa „jaunības uguns“ piepaturēšanu var augsti vērtēt, bet bioloģiski viss tas tomēr uzskatāms par pūbertātes parciālu attīstības aizturi. Tā starp lieliem patētiķiem, sevišķi traģēdiju drāmaturģiem novērojam tieksmi uz pūbertātes psīchozēm, uz schizofrēnu sabrukumu, kā, piem., pie Lenz'a un Kleist'a, vai arī stipru tieksmju variāciju, kā tas redzams pie Mikelandželo, Kleista, Grilparcera un Grabbe's. Tad atkal atrodam tādus lielus patētiķus, kā Korneiju un Šillera, kuriem neredzam rupjus seksuālās dzīves traucējumus, tomēr psīchiskā seksuālitate nav pilnā mērā izveidojusies. Korneijs savos darbos piegriežas gandrīz vienīgi varoņu patosam, atstādams drāmās novārtā erētiskos motīvus. Šillers, sevišķi vēlākos gados, ierāda erōsam blakus patētiskam un filozofiskam ļoti niecīgu vietu; arī savās labākās drāmās Šillers gan labprāt iepin pa konvencionālai mīlas ainai kā blakus motīvu, bet visās viņās, neskatoties uz Šillera lielo izteiksmes bagātību un spēku, tieši šie dialogi atgādina to pārspilēti saldo deklamāciju, kāda raksturīga zaļam jauneklīm, kas vēl nepazīst reālas mīlas dzīves dziļākās izjūtas. Pastāv tā tad, bez šaubām, noteiktas konstitūcijas grupas, kurām patosa piepaturēšana vedama sakarā ar reciproku psīchoerōtikas attīstības aizturi.

Kāds cits attīstības traucējums, kas bioloģiski ņemot stāv ļoti tuvu tikko minētam, pat pilnīgi proporcionāls pūbertātes attīstības aizturai, izveidojies par Šillera radošā darba vadmotīvu un pat cauru mūžu valdījis par viņa izjūtām: tas ir nerimstošais protesta gars pret tēvu, mūžīgā cīņa ar autoritāti, kas taču pūbertātes psīcholoģijā parasti nedrīkst būt nekas vairāk kā pārejoša faze.“

Visu mūžu Šillers cīnījās pret hercoga Kārļa Eižena autoritāti, kas pastāvīgi un apzinīgi uzstājās kā tēvs. Šīs cīņas simbolizētu drāmatizējumu redzam „Laupītājos“ un „Vilhelmā Tellā“. Tā no Šillera personīgi pārdzīvotā Oidi-

pus kompleksa izveidojas ētiski sublimētais brīvības ideālisms, kas tik ļoti labi iekļāvās tā laikmeta cilvēces ideālos.

Krečmers domā, ka arī Mārtiņš Luters iederas šajā kategorijā.

Mūsu dzīves spilgtākie pūbertātes patosa pārstāvji varētu būt A. Brigadere, tad „jaunības ugunīs“ cauru mūžu degošie Poruks, Rainis un Āspazija.

Pūbertātes laikmetā seksuālās dzīves vienāds vai otrāds atrisinājums, vai, pareizāki, radušies sarežģījumi-kompleksi ietekmē daudzu ģeniju turpmāko pasaules uztveri un darbu.

Kā pretstatu pūbertātes pacilātībai, pārmērīgai jūtībai un reizēm pat vētrainai seksuālās dzīves vaļībai redzam ģenijus atturībniekus, morālistus, askētus. No pirmā acu uzmetiena liekas pat, ka seksuālā dzīve tiem nemaz neeksistē, tie seko tikai darbam un idejām. Bet tāds iespaids rodas tikai, ja jautājumiem pieskaņamies pavirši. Arī askēzei un visiem „katēgoriskiem imperātīviem“ savi seksuālās dzīves pamati. Kādi? To ne vienmēr izdodas pareizi atrisināt. Savā ziņā te vainojami biografi, kas šīm problēmām piegriezuši pārāk maz vērības, vai pat uzskatījuši tās par nepiedienīgām.

Lai atļauts šajā vietā jautāt, kādēļ cilvēce, kamēr tā pastāv, nevar atzīmēt nevienu ģeniju eunūchu vai eunūchoīdu. No otras puses, seksuālā patoloģija un vispār medicīna mums māca un pierāda, ka reizē ar dzimumdziedzeņu zaudējumiem panīkst garīgā rosība; tas pats novērojams, ja dzimumdziedzeņi vāji darbojas.

Renesanses laikmeta itaļu dziedātāji-kastrāti te nekrīt svarā, jo, kā zināms, šie mākslinieki iezvanīja gan vairāk sava laikmeta mūzikas pagrimšanu un seklību, bet ne nopietni ņemamu attīstību. No otras puses, tie tomēr var noderēt kā norādījums uz māksliniecisko īpatnību izveidošanos pārkārtotu bioloģisku faktoru ietekmē.

Bet ja mūsu priekšā ģenijs, kas faktiski un teorētiski seksuālo dzīvi noliedz, vai tad tas nozīmētu, ka viņa seksuālie dziedzeņi nedarbojas, vai pat varbūt nemaz nav attīstījušies? Domājams, ka viss iepriekš sacītais ar stipri lielu varbūtību šādu stāvokli izslēdz. Ja tā, kur tad ro-

dams atrisinājums? Uzmanīgi ieskatoties šādu ģeniju dzīvē un sīkāk analizējot viņu uzskatus un pārdzīvojumus, salīdzināšanas dēļ ņemdami vērā arī analogijas no seksuālās patoloģijas, gandrīz vienmēr uzdursimies uz dziļu, apslēptu seksuālās dzīves traģēdiju, vienalga, vai ģenijs to apzinājies, vai nē. Un šī dziļā traģēdija gandrīz vienmēr ir tā, kas izveidojusies par šo ģeniju visspēcīgāko radošā darba dzinējspēku.

Seksuālās patoloģijas zinātnieki jau sen vairs nešaubās par to, ka dzimumdzīves iespējams pārtransformēt, ja tā drīkst izsacīties, dažādos gan smadzeņu, gan muskuļu enerģijas veidos. Sen jau šo principu pielieto pārdagogi, likdami bērniem ar pāragri pamodušos dzimumdzīvi, sevišķi onānistiem, strādāt līdz pagurumam fizisku darbu. Ar to cer, ka dzimumdzīves seksuālo enerģiju varēs patērēt fiziskā darbā, citiem vārdiem, varēs līdzīgi elektrības strāvai seksuālo enerģiju pārslēgt un novadīt pa citiem vadiem. Nenoliedzami, ka pa daļai tas arī izdodas, bet tikai pa daļai. Lai tiešām izsmeltu visu radušos seksuālo enerģiju, fiziski jāstrādā līdz pilnīgam, galējam pagurumam. Ja to nedara, fiziskā nodarbošanās var pat seksuālās dzīves pacelt, jo ceļas vispār cilvēka biotonuss, kas nozīmē labsajūtas pieaugumu. Tāpēc neviens fizisks sports, ja tas netiek piekopts līdz galējam nogurumam, nemazina seksuālās tieksmes, bet bieži, gluži otrādi, tās spēcina un atsvaidzina.

Citādu ainu dabūjam, ja cenšamies seksuālo spēku pārtransformēt garīgā enerģijā. Daudzi statistiķi un seksuālās patoloģijas pētnieki ne vienu reizi vien apgalvojuši, ka inteliģentās ģimenēs parasti mazāk bērnu nekā fiziskā darba strādniekiem. Gandrīz gribētos teikt, ka reizē ar tautas kultūras līmeņa celšanos dzimstība mazinās. Protams un neapšaubāmi, ka šajā parādībā slēpjas vēl citi iemesli, — inteliģento atturēšanās no lielāka bērnu skaita, prasme izvairīties no daudzbērniecības u. t. t., bet, bioloģiski ņemot, nenoliedzams vēl kāds cits svarīgs faktors. Nekas tik dziļi un dažreiz pat bez atlikuma neizsmēļ inteliģenta cilvēka seksuālās enerģijas rezerves kā garīgs darbs.

No visām gara dzīves parādībām visvairāk seksuālo enerģiju patērē tīra prāta darbība, t. i. dažādas zinātnes, matemātika u. c., ar vienu vārdu, viss tas, kas prasa no cilvēka aukstas prāta konstrukcijas. Vai tiešām nav savādi, ka liela daļa tīro zinātnieku un filozofu vai nu nemaz nav precējušies, vai arī viņu bērnu skaits ļoti niecīgs.

Bioloģiski šādu parādību varētu izskaidrot arī ar to, ka tīra, loģiskā prāta reprezentantiem, sevišķi ģenijiem, stipri attīstīta smadzeņu garoza, kas valdonīgi apspriež, pārkārto un organizē smadzeņu zemāko — afektu centru enerģijas uzplūdus un patērē šo enerģiju tīrai prāta darbībai. Jo spēcīgāki zemāko centru enerģija kā viņi veļas virzienā uz smadzeņu garozu, jo ģenija sausā doma asāka, spilgtāka, dziļāka, konsekventāka, ražīgāka un radošāka.

Ja zinātnieks gadiem ilgi ar lielu neatlaidību un nenogurstošu darba prieku it kā sastingst pie vienas noteiktas problēmas risinājuma, tad tas galu galā tomēr stipri līdzinās kaislībai un visam tam pamatā tomēr apslēpts, dziļš afekta stāvoklis. Novērojāt, kāds apslēpts prieks, kāds stingri apvaldīts, grūti saskatāms afekts viņo zinātnieka sejā un žestos, kad tas pēc ilgu gadu darba auksti, loģiski un nesalaužami konsekventi, smagiem argumentiem saņrauj savas teorijas vai uzskatu pretiniekus.

Bez tikko minētās seksuālo dziņu spējas izdzīvoties vai, pareizāki sakot, pārkārtoties gandrīz bez atlikuma tīrā prāta enerģijas izteiksmē pie augsti attīstītiem intelektuālistiem ļoti bieži novērojam dažādus seksuālās dzīves apslēptus sarežģījumus. Šo intelektuālistu dažreiz tīri apbrīnojami teorētiskai un arī praktiskai atturībai pamatos guļ visbiežāki pūbertātē noenkurojušies seksuālās dzīves pārpratumi un nepareizi ievadītā izpausme, vai arī apkaimes ietekmētā seksuālā perversitāte.

Ka seksuālās tieksmes tiešām var pieņemt pat normālā cilvēkā neparastus un nedabīgus izpausmes veidus, to novērojam cietumos, slēgtos internātos, klosteros, gūstniecības vai koncentrācijas nometnēs, īsi — visur tur, kur

viens dzimums no otra stingri atdalīts uz ilgāku laiku. Šādos apstākļos attīstās pirmā kārtā onānisms, tad pseudo-homoseksuālisms-lesbisms, bet arī sadisms, masochisms un visas citas perversitātes.

Bet agrā jaunībā nepareizi saprastā un pārprastā dzimumdzīve un dzimumu attiecības, ja tās reiz ievadījušas seksuālās dzīves izpausmi pa nepareizām sliedēm, kā dziļi uzņemta vaģa turpina plēst, dažreiz pat visu mūžu, cilvēka psīchi un miesu.

Nav mūsu uzdevums visā plašumā apskatīt seksuālās dzīves dažādos sarežģījumus un šo sarežģījumu neskaitāmos cēloņus. Aizrādīsim tikai, ka viens no biežāki sastopamiem seksuāliem pārpratumiem, kuŗu cēlonis meklējams nereti tieši pūbertātes laikā, ir tā saucamā psihiskā impotence. Vīriešiem tā izpaužas, Mopasana vārdiem runājot, „nespējā pacelt savu asti“, bet sievietēm — bailēs un riebumā no dzimumsatiksmes, vieglākos gadījumos nejutībā un sāpēs.

No visām šīm dēkām miesīgi vesels cilvēks vienmēr var un spēj, ja grib, atgriezties normālo attiecību dzīvē, ja vien tas zinās un atcerēsies, ka seksuālās tieksmes, šo tieksmju izpausme nav nekas sevišķi cieti standartizēts, noteikts, bet, piemērojoties apstākļiem, lauž visdažādākos izteiksmes ceļus. Iztirzāt to, kā nomaldījušos seksuālo izteiksmi ievadīt atkal dabas normālajā gultnē, te nebūs īstā vieta.

Lai atļauts pie reizes aizrādīt, ka daudzu tautu pasakas par apburtiem prinčiem un princesēm, kuŗiem jāguļ tūkstošs un atkal tūkstošs gadus, līdz nāk kāds vai kāda, kas ar visu saprotošu un nesavtīgu, tīru un uzpurējošos mīlutos modina, bez visa cita, pēc autora ieskatiem, ir seksuālas pasakas, kuŗām pamatos tikko atzīmētā seksuālā psihiskā impotence.

Psīchiski impotentais un frīgīdā bieži arī dzīvē ir cilvēki bez noteikta rakstura, bez noteikti izteiktām personības kontūrām. Kā miesīgi, tā garīgi, tie līdzinās mālam, no kuŗa katrs veido sev to, ko iedomāties; kā mālā katrs garāmgājējs iemin viņos savas pēdas. Garīgā nenoteik-

tība, ja patīk, gribas trūkums, miesīgi atbalsojas kā glēvums un ļenganība katrā kustībā, katrā darbā un pat rokas spiedienā. Šie ļaudis atžirgst vai atmosfāstas kā apburtie prinči un princeses, ja viņu seksuālā dzīve atkal ieņem īsto virzienu.

Visbiežāki seksuālās dzīves perversās parādības novērotas pie asteniski, atlētiski un displastiski veidotiem individiem.

Jo augstāki attīstīts individs, jo dziļāka kļūst seksuālās dzīves traģēdija. Zīmīgi, ka maz attīstītos tautas slāņos dzimumdzīve kā problēma nemaz gandrīz neeksistē. Pūbertātes laikā nepareizi uztvertā vai pārprastā seksuālā dzīve noved dažreiz individu pie nepatīkamiem pārsteigumiem satiksmē ar pretējo dzimumu, sevišķi te krīt svarā pirmā miesīgā satiksme: šīs satiksmes īpatnējie apstākļi, pirmā vilšanās vai neizdošanās. Jo augstāki attīstīts individs, jo dziļāki tas pārdzīvo sarežģījumu, jo dziļāki, ilgāki, bez gala sīki tas sāk šo jautājumu analizēt. Tā dziļi noenkurojas cilvēka garīgais skats sevī pašā. Asteniķu, atlētiķu un displastiķu bioloģiskos pamatos gulošā dilemma — es un citi, es un daudzie, es un pasaule — iegūst jaunu, spēcīgu, skaldošu pastiprinājumu, jaunu skaldītu intensiju. Nāk klāt: es un pretējais dzimums, no tā tālāk: es un mana dzimuma pārstāvji, es un daba u. t. t. Visur ap individu vežas dziļas plaisas. Tas jūtas vairāk kā jebkad viens un sevī. Mazāk attīstīts individs drīz vien apmaldās savās izjūtās, sevis un citu izpratnē. Tam viegli paveras ceļš uz neurozēm un smaģu psihopātiju.

Kādus seksuālas dabas traucējumus daudzi ģeniji pārdzīvojuši, par to kaunīgi klusē biografi, pa daļai varbūt arī tādēļ, ka šos sarežģījumus cilvēks parasti slēpj, tie paliek nezināmi. Gadās arī, ka pats ģenijs tos nav apzinājis un izpratis.

Lai kāds katrā atsevišķā gadījumā būtu seksuālā sarežģījuma veids, lai kur arī slēptos šo sarežģījumu cēlonis, viens tomēr, liekas, skaidrs, ka ar seksuālās dzīves traucējumiem un īpatnībām individs gribot negribot tiek izcelts laukā no pilnīgi normālo cilvēku vidus. Gribot ne-

gribof tam jānostājas dzīves malā kā īpatnim. Augsti atfistītie indivīdi šo stāvokli dziļi analizē un vērtē. Tā nobriest lieli dzīves skatītāji, lieli cilvēku pazinēji. Tā aug, pirmā kārtā, oriģinēlie prātnieki, psihologi un daudzi lieli dzīves reformātori.

Daudziem ģenijiem viņu nespēks, trūkums un sarežģījumi tā izvēršas par slavas un oriģinēlītātes stiprāko pamatu. Katrs trūkums prasa pēc kompensācijas, un tikai tad, kad šī kompensācija sasniegta, vislabāki ar uzviņu, iestājas psihes un miesas līdzsvara stāvoklis, saka Adlers. Un mūsu dzīve taču nav nekas cits, kā mūžīgi līdzsvara zaudējumi un nenogurstoša cīņa pēc jauna līdzsvara. Līdzsvara stāvoklis ir tā integrācija, kas individuā noteic viņa miesas un gara iekšējo saskaņu un, zināms, arī nepieciešamo integrāciju ar apkārtnes parādībām. Ģeniju līdzsvara zaudējumi vislielākie un tāpēc arī kompensējošiem momentiem jābūt lieliem un vareniem.

Traucējumus seksuālā dzīvē ģeniji un katrs kaut cik spējīgs cilvēks kompensē ar garīgu rosību, vienalga, vai tas būtu prātniecībā, tīrās zinātnēs, retāki jau mākslās, bet visbiežāki sabiedriskā darbā. Seksuālā enerģija taču pārslēdzama jeb, kā psihologi parasti mēdz teikt, sublimējama citos enerģijas veidos. Tā mazinās tīro seksuālo kairinājumu lielā jauda, bet, no otras puses, kāpinās radošā spēka un prieka lielums.

Ja kāds intelektuāli attīstīts sabiedrīskis darbinieks, sevišķi, ja tas metas bīstamos pasākumos, ja tas sabiedriskam darbam pilnīgi atdevies, vienalga, vai to vada visas tautas, vai vienas šķiras un visas cilvēces ideāli un šiem ideāliem tas bez mazākās vilcināšanās, pat ar lielu dvēseles skaidrību upurē sevi bez atlikuma, tad vienmēr, gandrīz absolūti vienmēr šāds cilvēks ilgojas, varbūt pats to neapzinoties, pēc kompensācijas — pēc līdzsvara stāvokļa dabas lielajā tecējumā, kurā tas individuāli jūtas zaudējis. Šādos gadījumos no varbūtējas impotences, vispārējās ļenganības, raksturu kontūru trūkuma nekas nepaliek pāri. Mūsu priekšā nostājas ļaudis ar dzelzs gribu, absolūti konsekventi iezīmētu ceļu uz noteiktiem

mērķiem. Nežēlība pret sevi un nežēlība pret citiem, ja to prasa augstākās idejas. Vai tāds nebij Savonarola, vai tāds nebij kalsnējais, liesais, bālais, asteniskais Robespjērs, un, beidzot, vai tāds neizskatījās Latvijā pazīstamais Stučka? Robespjēra laika biedrs, revolūcionārais Dantons bij pikniķis, dzīves baudītājs. Cik bieži Dantons tiksmīnājās mīlāko buduāros tieši tad, kad izšķīrās daudzi Francijas lielās revolūcijas un viņa paša likteņi! Normālāks seksuālā ziņā, Dantons bij arī, parastā nozīmē, cilvēcīgāks revolūcijas darbā un cīņās. Normālāks seksuālā ziņā un pikniķis pēc ķermeņa būves, tas mazākā mērā zaudēja sakarus ar līdzcīvēkiem un šo cilvēku likteņiem. Pikniķis pēc ķermeņa būves, Dantons bij straujš, temperamentīgs uzbrucējs un labs runātājs, bet vājš konsekvantas rīcības plāna kaldinātājs un izvedējs. Nicšes vārdus pārfrāzējot, varētu teikt, ka Dantons bija pilns mīlas uz savu tuvāko, bet Robespjērs uz tālāko. Taisnāki ejot tas, kas šāda tālākus mērķus, esot teicis Stučka.

Robespjērs, Savonarola un viņiem līdzīgie ir mirstoši sevī un tāpēc grib dzīvot visā cilvēcē. Pašu nāve tos nebiedē, ja vien tie atkal piedzimst kā cilvēces miesīgās un garīgās labklājības cēlāji.

Starp īstiem revolūcionāriem šādu ļaužu nav mazums. Daudzi no tiem sasniedz kompensējošo līdzsvaru, ja tie aiziet bojā visuma labad, tas ir, atgriežas beidzot tajā pašā visuma likumā, no kuņas tie individuāli bij it kā izstumti. Zināmā mērā šādas ilgās pēc līdzības ar citiem visiem izjūt katra neauglīga sievietē. Ja šo izlīdzināšanos nepanāk, sākas neurozes un citi gara dzīves traucējumi, ko dažreiz kompensē ar darbu audzināšanas laukā, arī sabiedriskā dzīvē, zinātnē un mākslās, vai pat vienkārši adoptējot dažādas izlikteņus un bāreņus. Bieži nesasniegto kompensāciju kā vīrieši, tā sievietes mēģina noslīcināt, klusināt alkoholā vai citās narkotiskās vielās.

Kā kuņais no ģenijiem vai reizēm arī talants panāk nepieciešamo kompensāciju, tas parasti atkarājas no attiecīgā indivīda konstitūcijas īpatnībām. Savu tiesu, bet tikai savu tiesu, protams, noteic arī ģenija apkārtne, kuņā

tas audzis un strādājis, kas viss ietekmējis tā psīches saturu. Daudzi piegriežas tīrām zinātnēm, kā vienam no spēcīgākiem seksuālo dziņu klusinātājiem un kompensācijas veidiem. Zināms, ka to var atļauties tikai indivīdi ar labi attīstītu smadzeņu garozu. Indivīdi ar spēcīgi attīstītiem afektu centriem, turpretim, nododas vairāk mākslām un sublimē seksuālās dziņas mākslas darbos. Tāpēc sapratīsim, cik bieži nākas mīlas dzīvē vilties tiem miesīgās baudas meklētājiem, kas iedomājas atrast starp slaveniem tenoriem, dziedātājiem un cita veida māksliniekiem sev ideālus mīlākos un mīlākās. Tomēr jāatzīst, ka afektu centru darbību, šajā gadījumā seksuālās tieksmes māksliniekiem ļoti grūti pilnā mērā iztērēt, jo pats darba veids reizē izsmēļ, bet reizē arī attīsta šo centru lielākas spējas un spēku. Jūtu plūsme tāpēc viņos vieglāki ievīļojama. Cik bieži tieši māksliniekos sastopam seksuālās perversitātes, nepiepildītas mīlas, cik bieži tieši tās izveido no viņiem lielākos cilvēka psīches izpratējus, un cik bieži viss tas beidzot izrādās par mākslinieciskās sublimācijas stīprāko dzenuli, par to derētu padomāt mūsu biografiem.

Daudziem ģenijiem viņu trūkums pēc šī paša kompensācijas-integrācijas likuma pārvēršas par it kā augsti vērtējamu tikumu. Atcerēsimies tikai Imanuēlu Kantu. Viņa iekšējās nesaskaņas, vēl nenoskaidrotā dzimumdzīves nepilnība izvēršas lielā filozofiskā fezē: cīņā ar dabu. Dabai nav jāpiemērojas, daba nav jāizprot, lai tai sekotu, bet, lai cīnītos ar to, daba jāpakļauj abstraktiem, no viņas neatkarīgiem, absolūtiem likumiem. Te asteniķis atkal nostājas cīņas pozā. Pozā, kuŗa ļoti radniecīga ar savu „katēgorisko imperatīvu“ tai, ko ieņēmis kādreiz Robespjērs un Savonarola. Lai atļauts šai vietā aizrādīt, ka autoram liekas, ka Kanta vārdi „zvaigžņotā debess pār mani un morāliskais likums mani“ gleznaini norāda uz visu mūsu atziņu konstitucionāliem pamatiem un ciešo sakarību ar apkārtni, kaut arī tas runātu pretī Kanta paša teōrijai un ieskatiem.

Cik lielā mērā ģeniju seksuālo tieksmju traucējumos saskatām sadisma pazīmes (Robespjērs, Savonarola,

Kants u. c.), to sīkākī attēlo Krečmers grāmatā „Geniale Menschen“. Pie tā nekavēsimies. Liekas, ka lasītājam jau būs radies diezgan skaidrs ieskats par seksuālās dzīves lielo ietekmi uz ģeniālo cilvēku psīchi un darbiem.

Aizrādīsim tikai vēl, ka dziņu, tieksmju un prāta darbības pārprastā divdabība izpaužas pat īpatnējos filozofiskos virzienos. Novērots, ka prāta dzīve stiprā mērā nomāc, pareizāki, patērē mūsu jūtu enerģiju. Cilvēks ar stipri attīstītu smadzeņu garozu it kā izsmēļ bez atlikuma visu no zemākiem centriem un iekšējās sekrēcijas uzplūdušo enerģiju. Tas dzīvo vai vienīgi auksta, sausa prāta vādīts. Nenoliedzami, ka pilnīgi nomācot jūtu dzīvi, arī zemākie smadzeņu centri nedarbojas vairs tik intensīvi kā parasts. Katrs instruments, ja to nelieto, ar laiku ierūsē. Arī seksuālie dziedzeņi, ja tiem neļauj normāli darboties, sāk panīkt. Ja tas noticis, attiecīgie smadzeņu centri nesāņem pietiekošā daudzumā uzmodinošo hormonu, un rezultātā — cilvēka prāta dzīve vienmēr vairāk un vairāk zaudē jūtu impulsus, kam seko tīrā prāta pagurums. Daudz taisnības tautas teicienam, ka prāts domā tā, kā sirds liek. Ar to gribēts teikt, ka dzīvē cilvēks gandrīz nekad nerīkojas tikai pēc tīra, sausa prāta slēdzieniem. Nepieciešamas vēl jūtas, nepieciešams vēl tas, ko sauc par intuitīvo uztveri, kas tik labi attīstīts dzīvniekiem. Jūtu dzīvei notrulinošs, zaudējot intuīcijas spējas, cilvēkam it kā sadrūp un sastrūkst sakari ar to zemi, uz kuņas tas stāv. Drīz vien tas skatās uz sevi un citiem svešām, auksti vērojošām acīm. Tas jūtas pacelts un atrāvies no dabas. Tas līdzinās kokam, kas izcelts no zemes ar visām saknēm, tas līdzinās upei, kas atrāvusies no savas iztekas. Prāta augstākā attīstībā daudzi tādēļ saskata cilvēces bojā eju. No šīm briesmām grib cilvēci brīdināt dionizisma teorijas piekritēji, kas uzsver, ka nevis prāts drīkst cilvēci vadīt, bet jūtas, intuīcija, instinkti, dziņas, jo tie ir nemaldīgi. Šo uzskatu pretinieki, apolonisma teorijas piekritēji tomēr izceļ tīro prātu kā vērtīgāko cilvēka psīches parādību.

No visa agrāk sacītā lasītāji sapratīs, ka pareizo at-

risinājumu šīm domstarpībām iegūstam tikai tad, ja jau-tājumam pieejam kā bioloģi. Skaidrs taču, ka prāta darbība apstāst, ja nedarbojas pietiekoši spēcīgi zemākie smadzeņu centri un viss ap šiem centriem cieši saistītais pārējais fizioloģiskais aparāts, autonomā nervu sistēma un sevišķi iekšējās sekrēcijas dziedzeri. Ja šo domu gribētos schēmatizēt, tad būtu jāsaka, ka intelektuāli vienpusīgi no-virzītam vīrietim vienīgais tilts atpakaļ uz dabu ir sie-viete, un otrādi. Bioloģis nepiekritīs arī uzskatam, ka zemāko smadzeņu centru darbība būtu augstāki kvali-ficējama par to, ko veic smadzeņu garoza. Pēdējās lie-lākā attīstība taču ir tā, kas cilvēku pacēlusi augstu pāri pārējai dzīvnieku valstij. Smadzeņu garozai piederas ze-māko centru norises kārtošana un šo centru sublimācija — enerģijas pārveidošana radošā darbā.

Taisnību bioloģis saskatīs abu šo teoriju apvienojumā.

Pakavējamies pie šīm filozofiskām sistēmām pāris vār-dos tāpēc, ka tās papildina un varbūt arī plastiski illūstrē lasītājam tās korrelācijas, kādas modernais cilvēks paš-reiz iedomājas pastāvam starp smadzeņu garozas, resp. tīrā prāta un zemāko smadzeņu centru un iekšējās sekrē-cijas, resp. tieksmju, instinktu, intuīcijas un, protams, arī seksuālās dzīves norisēm. Šai sadarbībā nepieciešams līdz-svars. Tieši ģenijiem visbiežāki šāda līdzsvara nav.

Lai nerastos pārpratumi, vēlreiz noteikti pasvītrojams, ka ar minētiem apstākļiem nebūt nav izsmelti visi kā seksuālās, tā vispār afektu un prāta dzīves lielie un da-žādie konfliktī, kas ģeniju izveido kā spilgtu bioloģisku variantu. Minēti tikai daži svarīgākie principi, un pie tam par tik, cik tas liekas nepieciešami, lai izprastu lietas būtību. Tāpat, vēlreiz uzsverama tā nenoliedzamā ietekme, ko izdara uz ģeniju, kā katru cilvēku, apkārtne, kuŗā tas dzīvo un kas noteic tā saucamo psīches saturu. Pēdējais faktors uzskatāms tikai kā materiāls, ar kuŗu rīkojas un kuŗu veido indivīds vienādi vai otrādi, bet katrā ziņā tā, kā tas jau konstitūcionāli viņā pašā noteikts. Bez tam šajā grāmatas daļā mūs interesē cilvēks un viņa gara

pasaule tikai par tik, par cik tā vedama sakarā ar cilvēka paša ķermenī iepriekš noteiktiem apstākļiem. Tas vienmēr paturams vērā.

Pie cilvēkā pašā jau iepriekš noteiktiem bioloģiskiem apstākļiem pieder vielu maiņa vispār. No piemēriem par ģeniju seksuālo dzīvi, profams, jau diezgan skaidri izpeld vielu maiņas lielā ietekme uz garīgo rosību. Bet bez tās cilvēka ķermenī atrodami vēl citi dziedzeņi, kas ar savu sulojumu stimulē gara dzīvi. Varētu pat teikt, ka ģeniju vielu maiņas īpatnības ir tās, kas rada viņos kādu dziļu, lielu iekšēju nemieru, mūžīgu trauksmi, to, ko Krečmers sauc par „daimonisko“ ģenijos. Mēs zinām, ka gara slimība, ko sauc par cirkulāro-maniakālo dēpresiju, stāv sakarā ar organisma vielu maiņas svārstīšanos. Mazākais uz to norāda daudzi apstākļi.

Cik lielā mērā ģenijs padots nereti lielām gara stāvokļa svārstībām, kas ļoti atgādina un pat reizēm pilnīgi pāriet slimībā — cirkulārā maniakālā dēpresijā, to spilgti redzam pie fiziķa Roberta Maiera, kuŗa dziļā satrauktība un afektīvā pieķeršanās vienai noteiktai idejai-mērķim būs tas „daimoniskais“, par ko runā Krečmers.

Roberts Maiers studē par ārstu. Jau kā students tas atšķiras no citiem kā īpatnis. Reizēm tas pārsteidz visus ar temperāmentīgu uzstāšanos, pāri plūstošu atjautību, kas tikpat strauji pāriet savādā gara trulumā. Ļoti izteikti tam asociāciju traucējumi. Sarunās tā domu gaitu gandrīz nemaz nav iespējams saistīt kādā noteiktā virzienā. Ne-parasti ātri tas taīsa lēcienus uz idejas gala konsekvencēm. R. Maiera asprātības krustojas ar pilnīgi nesakarīgām lietām, kas reizēm to tuvina citiem, bet turpat arī atstumj kā kaut kas svešs un savāds. Īpatnējo, šķautnaino domu gaitu vēl vairāk paasina viņa temperāmenta uzplūdi, kas reizēm padara to pārspīlēti laipnu, bet reizēm atraisa viņā tādas dusmu lēkmes, kas vārda pilnā nozīmē iet pāri visām robežām.

Jau desmit gadu vecumā to nodarbina domas par perpetuum mobile. Vēlāk uzstādītais likums par enerģijas nezūdamību, tā tad kā skaldīta intensija, aizmetusies jau

agrā bērnībā, lai vēlāk, vīra gados kļūtu par valdošo un vienīgo.

Divdesmit sešus gadus vecs tas izbrauc kā ārsts uz Indiju. Ceļā tam kuģa stūrmanis starp citu ieminas, ka ūdens pēc vētrām esot vienmēr siltāks. Indijā, nolaižot matrožiem venozās asinis, tas ievēro, ka tās nav tik tumši sārtas, kā tas parasti mēdz būt ziemeļos, bet gaišākas. Tikai vienīgi savas īpatnējās asociāciju gaitas dēļ R. Maieram piepēži rodas ideja par mēchanisko siltuma ekvivalentu. Šī doma tā pārsteidz pašu Maieru, ka tas tūlīt atgriežas Eiropā, pie kam uz kuģa vairākiem paņēmienu dienām ilgi pārcieš psichozei un dēlirijai līdzīgus satraukumus.

Eiropā 3 gadu laikā tas uzraksta savus nemirstīgos darbus. Pa šo laiku, kā stāsta viņa sieva, tas sevišķi izcēlies kā liels savādnieks. Visbiežāki tam uznākuši pilnīgi negaidīti liela uzbudinājuma brīži. Gadījies, ka reizēm tas plēsis drēbes un daudzijis istabas iekārtu. Savā idejā tas tik stipri iezīdies, ka pat privātās sarunās par to vien runājis. Pat parastās sasveicināšanās vietā tas izsaucis savas zinātniskās tezes: „ex nihilo nihil fit“, „causa aequat effectum“ u. t. t.*).

Interesanti atzīmēt arī R. Maiera cīņu par savas idejas atzīšanu un prioritāti šajā lietā. Kamēr par enerģijas nezūdamības likumu runāja tikai Maiers, reti kāds to ņēma nopietni. Pat slavenais Helmholcs piegriezta tam ļoti maz vērības. Stāvoklis krasi mainījās, kad tādā pašā garā izteicās angļu zinātnieks Youle, kas domāja, ka atradis šo likumu pirmais un patstāvīgi.

R. Maiers vairākos rakstos Parīzes Akadēmijai aizstāv savas tiesības. Sevišķi to uztrauc dažādie uzbrukumi presē, kuŗā viņu pašu nepielaiž aizstāvēties. Šie uzbrukumi sabojā Maiera dienas, bet naktīs laupa tam miegu. Gala iznākumā tam uznāk trakuma lēkme, — puskails tas izlec pa otrā stāva logu un smagi apdauzās.

*) No nekā nekas nerodas. Celonis noteic sekas.

Zinātnieku neatzīts, tas meklē patvērumu reliģijā. Viens no stiprākiem kauzālītātes principu balstiem paliek uz laiku par mistiķi.

Drīz vien tas (1853. g.) saslimst garīgi uz veseliem 2 gadiem. Slimības laikā tam periodiski uznāk trakošanas lēkmes, kuņģam seko gan dēpresijas, gan pacilātības periodi. Pēc tam R. Maieram nākas vēl trīs reizes ārstēties psihiatriskā slimnīcā.

Tikai ar 1862. g., pateicoties angļu fiziķim Tyndal'am, R. Maiera nopelnus sāk oficiāli atzīt.

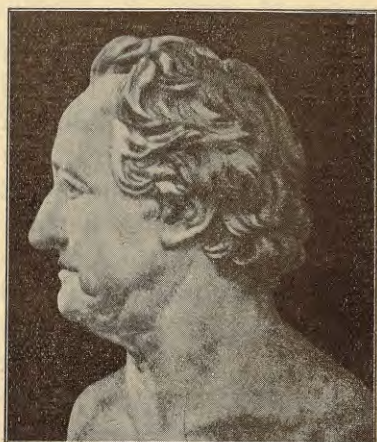
Reti kur vēl tā, kā pie R. Maiera, redzam ģeniālītātes un psihopātijas lielo radniecību. Kas tad galu galā R. Maieru no psihopāta pataisīja par ģeniju? Atradums! Bet ja tāds viņam nebūtu palaimējies, par ko tad viņu varētu apzīmēt un vai ar to viņa personībā būtu kas grozījies? Pat pēc tam, kad tas jau bij publicējis savus ģeniālos darbus, to neņēma ilgu laiku nopietni. Bet cik ģeniālu psihopātu necinās veltīgi dzīvē bez atraduma? Kas tos lai saskaita!

Ģeniālu psihopātu, jādōmā, būs tomēr mazliet vairāk, nekā parasti to iedomājas. Daimoniskuma pilni tie dzīvo dažreiz starp mums kā dzīvei nepiemēroti īpatņi. To dvēseles satrauktība liekas sveša un traucējoša normālo cilvēku vidū. Bet lielos tautas satricinājuma brīžos, kad viss tiek uztverts asi, kad dzīve prasa pēc straujas rīcības, tad ģeniālais psihopāts atrod savai trauksmei atbalsi. Tad ceļas Robespjērs, tad sludina Savonarola, tad uzvar Ļēņins.

Pie Roberta Maiera redzamas cirkulārās maniakālās dēpresijas parādības. Tomēr jāatzīst pretēji oficiāliem datiem, ka tīra cirkulāra maniakāla dēpresija tā diezīn vai bija. Cik zināms, tad R. Maiers bijis arī paranoīds, tas slimojis ar vajāšanas maniju. Bez tam vēl te skaidri saskatāma schizoīdo raksturu domu šķautnība, ārkārtīgi stipri skaldītā intensija un lielais egocentrisms. Tā tad bez vielu maiņas, tas ir temperāmenta īpatnībām R. Maiers izceļas vēl ar īpatnējām struktūras, resp. rakstura elementu savādībām.

Daudz liegākas, bet zināmā mērā līdzīgas temperāmenta svārstības konstatētas arī ģeniālam, pikniski noauģušam dzejniekam Ģētem.

„Ha, wie er rast, der Unselige — und nicht weiss, wogegen er rasen soll“, izsaucas jaunībā Ģēte pats par sevi. Slavenais nervu ārsts Moebius's konstatējis, ka Ģētes gara stāvoklis svārstījies periodiski-cikliski ik pēc 7 gadiem. Dēpresīvajās fazēs Ģēte bijis sauss, sliktā gara stāvoklī un arī dzejā neauglīgs. Visus savus labākos, ģeniālos darbus tas veicis dēpresijai sekojošās hipomanišķās pacilātības fazēs. Atgādināsim arī Ģētes izteicienu, ka ģeniāli cilvēki pārdzīvo vairākas pūbertātes. Zīmīgi, ka Ģētes daudzkārtējās „pūbertātes“ atkārtojās gandrīz ik pēc 7 gadiem. Tās ilgst, apmēram, 2 gadus. Pie reizes derētu atzīmēt, ka gandrīz katrā normālā cilvēkā saskatāmi vairāki 7 gadīgi attīstības periodi. Ar 7. dzīvības

29. attēls. Ģēte.

gadu bērns pāriet no rotaļu laikmeta skolas vecumā. Ar 14—15. dzīvības gadu sākas pūbertāte. Pilngadību tautas sen jau iemācījušās vērtēt ar 21. gadu. Bālāks paliek 28. gads, kas tomēr, sevišķi sievietēm, tiek uzskatīts par novecošanās iestāšanos. Ar 35. gadu vīrietis it kā sasniedz savu garīgās un miesīgās attīstības augstāko pakāpi. Ar 42. gadu sievietēm jau sākas maiņu gadi — bīstamais vecums.

Ģētem šī 7 gadu periodika izcelta īpatnā un savdabīgā spilgtumā. Tā līdzinās jau viegli maniski-dēpresīvai formai.

1767. gadā Ģēte 18 gadus vecs. Tas kaisli iemīlās Kētē Schoenkopf's. Šai mīlai seko īpatna dēpresija.

Pēc gandrīz 7 gadiem, 1773. g., Ģēte sasniedz savu ģeniālo satraukumu kalngalus. Šai laikā Ģēte iemīlas Senenheim'as Frederikā. Drīz vien tā mīla pāriet uz Loti Veclar'ā, lai pamazām izdzistu pie Lili Schoenemane's. Tieši šai laikā Ģēte visspilgtāk dedzis, viskarstāk mīlējis un visģeniālāk rakstījis. Tā gara stāvoklis bangojis no pašnāvības domām līdz neapvaldāmam dzīves priekam; kaislīga mīla krustojusies ar drudžainu radīšanas prieku. Šai laikā tā fantazija veido Vertera ciešanas, Gecu, Faustu un citus darbus, lai beidzot pamazām nomierinātos ar Ifigēniju un Tasso. Pēc nākošiem 7 gadiem 1780./81. g. Ģētes hipomanisko stāvokli var saskatīt erētiskajās vēstulēs, kuŗas tas rakstījis Stein's kdzei. Kad mīla uz Stein's kundzi atslābst, Ģēte vairākus gadus strādā kā valsts ierēdnis, slepenpadomnieks. Strādā centīgi, akurāti, bet sausi, bez ģeniālas radīšanas dzirkstelēm. Bet tad pēkšņi, atkal tuvojoties 7 gadu periodam, 1786. g., bez oficiālas atļaujas tas pamet darbu un patvarīgi, nevienam neziņojot, kā zaglis naktī, izbrauc ceļojumā uz Italiju. Tur Ģēte gandrīz divus gadus pilniem malkiem bauda dzīvi; iemīlas un uzdzīvo ar sievietēm, un tajā pašā laikā raksta atkal brīnišķas dzejas. Atgriezies no Itālijas, tas iemīlas kādā puķu pārdevējā un apprec to. Vai šāds izbraukums, izpriecas un negaidītas precības neliekas mazliet savādas parastajā dzīves tecējumā?.. Pēc tam atkal iestājas garš klusuma, vientulības un vieglas nomāktības laika sprīdis.

1794. g. Ģēte iepazīstas ar Šilleru un atkal atdzimst. Šoreiz sievietes mīlu tam atvieto ģeniālā dzejnieka draudzība, kuŗu tas agrāki, dēpresijas fazes laikā bij noraidījis.

Pēc ilgas klusēšanas, taisni pēc 7 gadiem, 1801. gadā Ģēte uzraksta vairākas svarīgas Fausta daļas: pastaigāšanos, Lieldienas skatu un otro monologu.

Vīra gados, līdz 1807. g. Ģēte liekas ģarīgā ziņā visveselāks, bet arī ne visai ražīgs. Bet jau ar 1807. un 1808. gadu sākas jauns „pūbertātes“ laikmets. Ģēte iemīlas vienā laikā M. Herzlieb'ē un S. von. Ziegesar'ē. Ģēte raksta

dienas grāmatu. Šis stāvoklis ilgst līdz 1809. g., tad iestājas pēc parastās 2 gadīgās pacilātības kārtējā dēpresija. Un tad, 21. jūlijā 1814. g., Ģēte pēc ilgas klusēšanas uzraksta pirmo dzejoli, līdz augusta beigām tas uzmetis jau 30 dzejojumu, bet 1815. g. maijā tādu sakrājies ap 100. Šajā laikā tas iemīlas Mariannā von Willemer's, lai to pēc hipomaniskās fazes nomierināšanās atkal aizmirstu. Radošais darbs apstājas līdz nākošam periodam — 1821.—1823. gadiem. Ģētem taģad 74 gadi. 1821. g. vecais, sirmais, pastīvais ministrs Ģēte atkal pārdzīvo jaunību. Tas kaisli iemīlas 19 gadus vecā Ulrikā von Levetzow'ā. Šai laikā Ģētes vēstules pilnas mīlas ekstāzes. Marienbādē un Kārlsbādē to redz pastaigājamies galanti uzcirtušos un dzīves priecīgu. Arī šī faze pāriet ilgā un smagā dēpresijā. Par šo laiku Ģēte sūdzas, ka darbs, kuŗu tas agrāk veicis rotaļadamies, tam padodas tikai ar lielu piespiešanos. Un tikai pēc 7 gadiem, 1831. g. vasarā, kā ziņo Ģētes ārsts Vogel's, Ģēte pārdzīvo atkal spēka uzplūdus. Pats Ģēte apģalvojis, ka to vasaru viņš jutis tādu radoša darba prieku, kādu neatceroties pēdējos 30 gados. 1830.—31. g. periodā Ģēte pārļaiž īpatnēju satrauktības fazi, kuŗā izceļas sevišķi viegla uzbudinātība, dziņa pēc darbošanās. Šai laikā tas nobeidz savu biogrāfiju un Faustu.

Tikko minētie paraugi, sevišķi pēdējais, illūstrē dažu ģeniju gara stāvokļa svārstības. Ģētes gadījumā tas ārkārtīgi līdzinās cirkulārās maniakālās dēpresijas periodiem, tikai, protams, stipri klusinātākā veidā. Reizē ar to būtu pasvītota tā lielā loma, kādu spēlē šo ģeniju personībā un visā viņu konstitūcijā biotonuss, resp. viņu temperāmenta komponente. Tikai no šī bioloģiskā viedokļa kļūst saprotams, kādēļ Ģēte ik pēc 7 gadiem iemīlas, kādēļ tieši pacilātības fazē Ģēte uzņem draudzības sakarus ar Šilleru, kuŗu tas dēpresijas laikā bij noraidījis. Ģēte iemīlas šajos laika periodos nevis tāpēc, ka tas tikai tad būtu sastapis sev piemērotas sievietes, nē, sakāpinātais biotonuss ir tas, kas liek tam iemīlēties gandrīz vai katrā sievietē, kuŗu tas sastop — arī nevērtīgā un seklā.

Ģeniālu cilvēku struktūrālos psihopatoloģijas pamatus, tā tad rakstura īpatnības, sevišķi spilgti redzam pie Ulanda, Šeffela, Helderlina, Gogoļa un Poruka. Šo izcilu cilvēku dzīve līdzinās lielam ugunskuram, kas deg vienreiz lielās liesmās un dažreiz visu mūžu. Kā liels ugunskurs tie beidzot arī sabrūk sevī. Ulands, Šeffels un Helderlins tikai pūbertātes laikā un īsi pēc tās devuši savus lielos darbus. Tieši tai brīdī, kad no tiem sagaida ģeniālītātes augstākos sasniegumus, tie apklust uz visiem laikiem. Profams, ka kritienam no ģeniālītātes augstumiem ne vienmēr jāizbeidzas ar schizofrēniju, dažreiz paliek pāri tas, ko mēdz apzīmēt par spējīgu cilvēku. Ulands pēc pūbertātes apklust. Tā garīgās pārmaiņas nesniedzas tālāki par autismu un zināmu jūtu trūkumu. Stipri vairāk cieš jau Šeffels. Tas vairākkārtīgi pārcieš gara aptumšošanos un pat īstu vajāšanas maniju. Daudz smagāk kritis Helderlins, kas vīra gados un vecumā līdzinājās jau garīgā ziņā īstai schizofrēnai drupu kaudzei. Līdzīgs liktenis piemeklējis arī krievu ģeniju Gogoļu.

Šajā katēgorijā iederas arī mūsu izcilais rakstnieks un dzejnieks Jānis Poruks. Viņa pūbertātes uzkurtais gara dzīves ugunskurs deg samērā ilgi, bet āgri tajā saskatāmas jau sabrukuma pazīmes. Šis ugunskurs tomēr diezgan strauji mainās savā struktūrā, līdz sabrūk un pāriet vairākiem paņēmienu gara slimībā — paranoijā. 1901. g. Poruks pirmo reizi ārstējas Šenfelda psihiatriskā slimnīcā Rīgā, otru reizi tas ārstējas turpat 1905. g. Pēc tam 1906. g. tas uzturas trīs mēnešus Tērbatas psihiatriskā klīnikā, bet 1908. un 1909. g. Strenču slimnīcā un 1910. g. atkal Tērbatas klīnikā, kur ārstējas prof. H. Buduļa uzraudzībā.

J. Poruka nenormālu gara darbību prof. H. Buduls saskata jau 1893.—1894. g. paša Poruka rakstītās „Atmiņās“ no Drezenes skolas laikiem, tā tad dažus gadus (22 g. v.) pēc pūbertātes.

Poruka gara stāvokli 1895. g. raksturo sekošās rindas no viņa dzejas „Nolādētais“.

.
 Un gadiem apkārt meklēt klīdu
 Pēc pestīšanas, miera es,
 Bet aizmirstības ģenijs bēdza
 No nolādētā dvēseles.
 Es sāpju tomēr neaizmirstu,
 K'aut gan man allaž prāti zūd...

Dzejas pantā skaidri formulēts daimoniskais Porukā. Tālāk sākas arī aizdomu — vajāšanas manijas pazīmes. Poruku moka bezmiegs. Tam sāk jukt arī robeža starp sapni, hallūcinācijām un īstenību. Pats Poruks atzinies, ka bieži nākoties pārāk grūti atšķirt, vai viņš kādu gadījumu tiešām piedzīvojis, vai arī tikai redzējis sapnī. Pierādījums tam H. Buduļa grāmatā „Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās“ 49. l. p. citētā vēstule, kuŗu te atkārtojam.

„Jurjevā, 3. janvārī 1911. g.

Lūdzu atļaujiet vienu notikumu likt Jums pie sirds. Aizvakar naktī es redzēju sapni, proti: Monrovijā, Āfrikā, kur atrodas kāds hernhūtiešu jeb brāļu draudzes nams, tiek turēts kāds nēģeris kādā alā, kuŗš esot gribējis mani nokaut. Viņam kāds misionārs stāstījis, ka Krievijā, (Vidzemē), dzīvojot kāds Poruks, t. i. es, kuŗš sarakstījis drāmu „Hernhūtieši“, kuŗā esot dots padoms saiešanas namu nojaukt un tā vietā uzcelt fabriku. Misionārs uzaicinājis nēģeri mani uzmeklēt un noslepkavot, tad dabūjis vajadzīgo naudu no misionāra, kuŗš bijis Rīgas pilsētas vācietis, luterānis un nēsājis Luteru Mārtiņa fotogrāfiju kabatā, kuŗu arvien rādījis nēģeriem, lai to pielūdzot. Nēģeris bijis jau gatavs, ceļot uz Vidzemi, kad to vācu un angļu kuģu kapteiņi ielikuši pakaļā, pēc tam to piesējuši pie staba, kādā klinšu aizā, kur tas mirstot badā. Viņš lūdzot Dievu dienu un nakti un esot vēl dzīvs,

bet izskatoties pēc mēslu čupas. Man liekas, ka to nēģeri vajadzētu glābt, bet izrunāt viņam, lai mani nenokauj. (Retinājums mūsu.)

Augstcienībā J. Poruks.“

Droši vien Poruks jau sevī juta gara slimības tuvošanos ilgi vēl pirms tam, kad apkārtējie to sāka ievērot. Tas netieši saskatāms viņa vārdos, kādiem tas tēlo romāna „Rīga“ varoni Robertu: „Roberts dzīvoja uz laukiem, Landenu muižā. Viņš bija kluss, atturīgs un izturējās tā, ka neviens beidzot nepamanīja, ka viņš garīgi slims. Sākumā viņš izcietā baiļu sajūtas, jutās vajāts, bet lauku gaisā, kārtīgu dzīvi vedot, viņš pamazām atspirgā“.

Par dzejnieka slimības parādībām pēdējo reizi Tērbatas klīnikā H. Buduls izsakās savas grāmatas 81. l. p. Ātīmēsīm dažus aprautus izvilkumus:

„Porukam bij dažādu šķiru hallūcinācijas un illūzijas... Visvairāk raižu un nepatikšanu nelaiķim sagādāja viņa garšas illūzija ar visām viņas neskaitāmām konsekvencēm... Poruks pēdējā laikā hallūcināciju un illūziju tikpat kā vairs neturēja par svešiem elementiem savā dvēselē, kāpēc no viņām iztekošās māņu idejas bij patstāvīgas, konsekventas un sistematizētas...“

Par Poruka seksuālām ieskaņām slimajā vajāšanas manijas sistēmā liecina H. Buduļa grāmatā paša Poruka cītāts:

„... Katrs bīstas no viņa (V) ģifts un nozāļošanas. Zem V. dzīvo daudz nedabīgu cilvēku, kuŗi maitā savus bērnus, aizdedzina mājas, zog un pat nokauj cilvēkus. Mācītājs S. un T. ir krituši no V. rokas. V. paģērēja no mācītājiem melus, un proti, ka viņš dabīgs vīrs un dzīvo tikai ar sievu laulībā, ka pederasti ir citi, bet sākumā neviens no mācītājiem negribēja melot. F. bij viens no tiem mācītājiem, kuŗš par zināmu atlīdzību izrakstīja dokumentu, ka pederasti nav vāciešu starpā, bet starp latviešiem. Cītādi viņam draudēja nāve. Pederastu klubs ir tas, kuŗš apdraud katru, kas ņem mani savā apsardzībā. Ir bē-

dīgi, ka ļoti apdāvināti vīri ņem kukuļus un pārdod savu godu. Lūk vienkārši nevajadzētu no V. bīties, bet gan viņam dot ģifti, vai arī kaut kāds būtu šāvis uz tādu noziedznieku, bet viņa sievu būtu ielicis pie cūkām...”

Pārpratumu novēršanai uz noteiktāko pasvītrojams, ka ar minēto īso Poruka slimības raksturojumu autora nolūks nebūt nav mazināt vai kaut jel kādi niecināt dziļā rakstnieka un dzejnieka nozīmi un nenoliedzami augsto vērtību. Slimība, vēl reiz atkārtojam, nav nekas apkaunojošs vai pazemojošs — tas būtu pārāk banāli domāts. Dažreiz, kā piem. Porukam, tā paveŗ pat vārtus uz ģeniālītāti.

Kā redzams, tad schizoīdo un schizofrēno ģeniju radīšanas priekā nenovērojam tādus cikliskus uzliesmojumus, kā tas spilgti saskatāms pie Ģētes. Visa dzīve schizoīdiem līdzinās vienai lielai līknei, kas, reiz sasniegusi savu augstāko kāpinājumu, pamazām, bet noteikti slīd uz leju. Varētu, protams, pilnīgi dibināti iebilst, ka Poruka slimība nav ietilpināma schizofrēnijas grupā, jo paranoiija ir īpatnēja, patstāvīga slimība, bet tas lietas būtību negroza. Arī paranoiija norāda uz iedzimtu psiĥopatisku konstitūciju. Tāpat Poruka īsās slimības uzlabošanās brīži nav ne mazākā mērā pielīdzināmi tiem periodiem, kādus novērojam pie ciklofrēnijas vai tām gara stāvokļa svārstībām, kādas piemita Ģētem. Par to speciālistu starpā domstarpību nebūs.

Bez temperāmenta periodiskām svārstībām, bez rakstura lielās dzīves līknes, autoram liekas, ka varētu atzīmēt vēl trešo gara norises ciklu. Autoram liekas (ne vairāk!), ka pastāv vēl kāds psihiskās norises svārstību veids. Novērots, ka dažiem epileptiķiem bieži viss apkārtējais negaidot rādās ļoti liels, vai ļoti tuvs un skaļš, un arī otrādi — ļoti mazs, tāļš un kluss. Tāpat tie pārdzīvo brīžus, kad viss liekas apbrīnojami skaidrs, gaišs, saprotams, lai citu reizi atkal pārdzīvotu lielu nenoteiktību un neskaidrību, kas noiet pat līdz izteiktai vai pilnīgai apziņas zaudēšanai. Vai šajā epileptiskajā konstitūcijā nav meklējams atrisinājums epileptiķa Mocarta apbrīnojami skai-

drīz vai katra izcila mūziķa senčos atradīsim mūzikāli apdāvinātus cilvēkus. Ka vienpusīgā apdāvinātība iedzimst, to, tālu nemeklējot, redzam arī pie mums, piem., Kalniņu, Dārziņu un citu ģimenēs. Cik lielai un stipri izteiktai jābūt bioloģiskai variācijai, lai rastos ģenijs, to sevišķi spilgti redzam pie Skrābina. Katram normālam cilvēkam visas mūsu piecas maņas stingri nodalītas viena no otras, un nekādā gadījumā viena maņas centra uzbudinājums nepāriet otrā, izsaukdams vīzijas vai pat hallūcinācijas. Bet Skrābins? Viņa smadzenes, domājams, bij mazliet citādi konstruētas, jo uzbudinājuma vadāmība no centra uz centru un šo centru satraucamība, acīmredzot, bij lielāka nekā normālam individam. Ja satraukti bij smadzenēs skaņu maņas un vērojuma centri, tad šis satraukums viegli irradiēja, izstaroja, izplūda arī uz citiem: gaismas, krāsu un garšas centriem. Pēdējo satraukums rada Skrābinā mūzikas laikā arī šiem centriem attiecošās vīzijas. Daži lasītāji zinās, ka pie sevišķi stipra smadzeņu kairinājuma var rasties hallūcinācijas. Piem., vētrainā naktī var likties, ka pie durvīm un logiem kāds grabinās un drīz vien pat ieraudzīt dažādus ēnām līdzīgus tēlus staigājam pa istabu. Skrābinam pietika nonākt radišanas priekā ekstāzē, lai tam rastos vienā laikā vairāku smadzeņu centru vīzijas, kas reizēm nogāja līdz hallūcinācijām. Savā „Uguns poēmā“ Skrābins pielieto „krāsu klavieres“. Skaņām tas itkā redz atbilstošas krāsu vīzijas, vai pareizāki — radot un dzirdot skaņu harmonijas, tas vīzionāri redz arī krāsas. Saprātīsim tādēļ, kāpēc Skrābins vairākām kompozīcijām liek krāsu apzīmējumu virsrakstus. Bet ne tikai tas, — Skrābina smadzeņu satraukumā ierauti līdz arī ožas centri, uz ko norāda Ekstāzes poēmā esošais apzīmējums „très parfumé“ — ļoti smaržaini. Par cik Skrābinam izdevies šo dažādo smadzeņu centru kopdarbību tiešām realizēt mākslā, par to neņemamies spriest.

Prof. J. Vītols komponista J. Zālīša 50 gadu atceres svētnībās apsveikuma runā pieskārās šim Skrābina fēnomēnam. Tas aizrādīja, ka Skrābins tiecies mūziku papildināt ar gaismu un smaržu efektiem, kas esot lieki, jo mūzikā

pašā esot gaismas un smaržu elementi (sic!). Tas esot izjūtams dažās Čaikovska simfonijās, bet īpaši spilgti gaismas sajūta izpaužoties Zālīša darbos. Vai patiesībā tas, ko prof. Vītols grib noliegt, netiek taģad uz noteiktāko pasvītrots. Vai daudz būs tādu, kas spēj tā izjust, kā jūt Vītols ar Zālīti? Tas, kas Čaikovska un Zālīša mūzikā tikai reti izjūtams, Skrābinam, viņā pašā, nonāk līdz hallūcinācijas īstenībai. Starpība liekas tikai atsevišķu smadzeņu centru satrauktības lielumā, ja patīk, smadzeņu patoloģiskā uzbudinājuma vadāmībā. Skrābins nevis centās mākslīgi ienest gaismas un smaržu efektus, bet, domājams, tos tiešām vīzionāri pārdzīvoja. Skaidrs viens, ka no bioloģiskā viedokļa raugoties šādi stāvokļi iespējami. Starp atsevišķiem centriem zināmai harmonijai, darbības korrelācijai jāpastāv. Nekā, mazākais, mistiska vai okulta visā šai norisē nav.

Cik ļoti spējīgi pat līdz hallūcinācijām satraukt savu nervu sistēmu ģeniāli cilvēki, to pierāda Guno vārdi: „... Es dzirdu savu varoņu dziedāšanu tikpat skaidri, kā redzu tos priekšmetus, kas ap mani... Es pavadu veselas stundas, klausoties Romeo un Džuliettu vai arī fra Lorenco, vai arī kādu citu no aktīvām personām, un es ticu, ka es viņas veselu stundu klausījos“.

Ģēte atzīstas, ka viņš ar iztēli var radīt sev smaržas pilnīgi līdzīgas reālām. Flobērs saka, ka viņa iedomātie varoņi to vaijā un moka u. t. t.

Lūk, kā izsakās par smadzeņu īpatnējo — individuālo struktūru, resp. ģeniālītāti slavenais neuropatologs Fleksig's: „Ģeniālītāte vienmēr atkarīga no īpašas smadzeņu iekārtas, no īpatnējas smadzeņu organizācijas. Atsevišķām smadzeņu daļām nebūt nav vienāda nozīme. Ilgu laiku domāja, ka smadzeņu pieres daļa ir intelektuālo spēju galvenais mitekklis, bet bez šīs daļas vēl jāatzīst, ka svarīga loma piekrīt arī citām smadzeņu daļām, sevišķi tam smadzeņu centram, kurš atrodas zem galvas smadzeņu garozas: šis smadzeņu centrs izrādījies par ļoti attīstītu visiem tiem ģeniāliem cilvēkiem, kuŗu smadzenes līdz šim tikušas izpētītas. Tā piem., šī smadzeņu daļa bijusi sevišķi attī-

stīta Bēthōvenam un, liekas, Bacham. Lieliem zinātniekiem, piem. Gausam ļoti attīstīti bijuši smadzeņu pieres un pakauša centri. Zinātniskajam ģenijam ir citi smadzeņu apmēri un citāda struktūra kā mākslinieciskajiem ģenijiem.“

Tā savas smadzeņu struktūrālās īpatnības dēļ Skrābins pirmais būs pieskāries vienam no mūsu psiķes dziļiem korrelācijas noslēpumiem. Tikai tālas paaudzes šo uzdevumu varbūt kaut cik reāli atrisinās.

Līdzīgas galējas bioloģiskas variācijas parādības bieži novērotas pie garā slimiem un psiķopatiem. Tā gandrīz katrs piedzīvojis psiķiatrs varēs pastāstīt, ka daži psiķopati un garā slimie, neskatoties uz visiem trūkumiem, izrādās labi matēmatīķi. Dažs pāris acumirkļos galvā atrisinās ļoti lielu skaitļu kubiksaknes, cits bez vilcināšanās noteiks, kāda nedēļas diena bij jebkuŗam datumam pagājušā gadā, trešais no pāris kubikcentimetru lielas maizes piķņas dažās minūtēs izlīpinās ģīmetni u. t. t., nemaz nerunājot par piecu maņu hallūcinātorisko kopdarbību un reizēm ļoti lielu, bet vienpusīgi attīstītu atmiņu. Protams, ka viss sacītais nav nekāds vispārējs likums.

Kad individā kādas īpašības sasniegušas augstāko attīstības pakāpi, jānāk viņa konstitūcijā kādai psiķopatiķas komponentei, kaut kam daimoniskam klāt, lai rastos ģenijs — domā Krečmers. (Pie tiem ģenijiem, kas cēlušies tieši no tautas, ne vienmēr visi šie momenti tik viegli atronami, jo viņu ģeenealoģiskā pagātne bieži paliek neatsegta). Tāpēc, jādomā, tik daudzu ģeniju dzimtas asins rados atronami psiķopatiķ vai pat garā slimī ļaudis. Tā psiķopatiķkā komponente Bismarkam nāk no mātes puses, Ģetem tā saskatāma viņa māsā, dēlā un pat mātē. Mūsu apstākļiem pieskaroties, varētu aizrādīt, ka izcilā rakstnieķa V. Eglīša rados arī atrodams psiķopatiķskais elements. V. Eglīša mātes rados bijis viens pravietis-sludinātājs, mātes jaunākā māsa gaišreģe, ņemusi traģisku galu. Mātes brāļu divi bērni uz laiku sajukuši, bet atķal atlabojušies.

Kā ģeniji tiešām uzskatāmi par galēju bioloģisku variantu, no kuŗa tālāk dabai vairs nav, vai ļoti reti kad dota vēl iespēja tālāk virzīties, uz to norāda ģeniju pēcteču bieži ļoti lielā mazvērtība vai pat pilnīga dēģenerācija. Atģadināsim Ģētes un Pētera Lielā dēlus, kuŗiem bij izteiktas psihopatijas pazīmes, bet citu ģeniju atvases

30. attēls. J. Rainis jaunībā.

ģandrīz vienmēr pazudušas cilvēces skatam kā nevērtīgas un nenozīmīgas. Bet sevišķi bieži ģeniji ir pēdējie savā dzimtā, kuŗa pēc viņiem strauji izmirst. Spilgts piemērs tam mūsu lielais dzejnieks — ģenijs Rainis.

Par Raiņa ģeneāloģiju izsmeļošākās ziņas sniedz dzejnieks K. Dziļleja (J. Raiņa raksti. Tautas izdevums Aspazijas sakārtojumā I.). Raiņa ģeneāloģijā krustojas trīs dzimtas. Vīriešu kārtas sākumu iespējams saskatīt ap 1770. gadu ar kādu Miķeli Sepi. Tam bijuši 6 dēli, no kuŗiem divi devuši vēlākās Pliekšānu un Grašu dzimtas atvases. Miķeļa Sepes dēls Pliekšānu Andrejs un Grašu Juris ir brāļi. Grašu Jurim bijušas 3 meitas un 3 dēli. Pēc Juŗa nāves tā sievu Ilzi apprec viņa brāļa

dēls Mārtiņš Pliekšāns. Zīmīgi, ka no šīs laulības vairs nav neviena bērna. Savādi arī, ka sākot ar 1839. g. par Grašu māju saimnieku neskaitās vis Mārtiņš Pliekšāns, saukts Mārtiņš Grasis, bet gan tā padēla padēls, kas nav uzskatāms nedz par Grašu Juŗa, nedz Mārtiņa Graša — Pliekšāna ģimenes turpinātāju. Grašu Juŗa triju dēlu atvases izmirušas. Jāpieņem, saka Dziļleja, ka ar bijušo saimnieku Mārtiņu Grasi, kuŗam 1839. g. tikai 54 gadi, Grašos izbeidzās Pliekšānu-Grašu dzimtas trešā līnija.

Pliekšānu dzimtas likteņus tālāk īsi apskatīsim sākot ar J. Raiņa vectēvu Andreju Pliekšānu. Par Andreja tēvu Jēkabu Pliekšānu jau 1811. gada revīzijā minēts, ka tas 59 gadu vecumā izrādījies akls un nevarīgs (blind und erhalten). Viņa vietā par saimnieku Kulpīšos skaitās 23 gadus vecais Andrejs Pliekšāns — dzejnieka J. Raiņa vectēvs.

Andrejam Pliekšānam bijuši 5 dēli. Atkal zīmīgi, ka divi dēli miruši agrā bērnībā. Juris, trešais dēls, miris dažu mēnešu vecumā un ceturtais dēls Jēkabs miris divi gadus vecs. Pāri paliek vecākais dēls Jānis, tad Andrejs un jaunākais Kristis — dzejnieka J. Raiņa tēvs. Kad tēvam, Andrejam Pliekšānam, vēl tikai 61 gads, grāmatās kā saimnieks skaitās tomēr vecākais dēls Jānis. Pēdējais gan apprecējies, bet miris bez bērniem ap 100 gadu vecumā. Otrs dēls Andrejs 31 gadu vecumā apprecējies ar Jēkaba Grikovska meitu Lību. Par viņu bērniem ziņas trūkst, jādōmā, ka tādu nav bijis. Cik vērojams, tad neauglības pamatī meklējami tieši Andrejā, jo viņa sieva Lība pēc vīra nāves vēl 2 reizes apprecējusies un dzemdējusi.

Jaunākais dēls Kristis apprecējis 30 gadu vecumā Jēkaba Grikovska jaunāko meitu Dārtu. Kristis Pliekšāns izrādās īsts nemiera ģars. Tas tālu izceļo no dzimtā apvidus un dzīvo dažādās vietās Augšzemē. 1853. g. tas atstāj tēva mājas kā bezzemnieks, bez kādas mantas un tomēr īsā laikā kļūst par turīgu vīru. Ar savu lielo enerģiju, saprātīgu saimniekošanu un veikli vadītiem pasākumiem

tas uzkrāj tik daudz bagātības, ka var sniegt saviem bērniem augstāko izglītību, kā arī pabalstīt ar prāviem līdzekļiem tā laika progresīvo kultūras darbinieku Māteru Juri.

Kristam Pliekšānam pieci bērni: Dzejnieks J. Rainis, pēc kārtas ceturtais bērns. Ātkal zīmīgi, ka abi Raiņa vecākie brāļi miruši agrā bērnībā. Vecākā māsa Līze arī mirusi jaunībā. Tā arī šajā līnijā dzejnieks Rainis paliek vienīgais vīriešu kārtas pārstāvis.

Pēc Miķeļa Sepes dzimtas atvašu izbeigšanās Grašos un Pliekšānos tā turpinās vēl šobrīd Stelpes pagasta Kulpišos. Šai pēdējai atvasei, Mārtiņam Pliekšānam, J. Raiņa brālēnam gan divas meitas, bet dēla neviena. Ar Mārtiņa Pliekšāna nāvi izbeigsies Sepes-Pliekšānu dzimta un pēc viņa neturpināsies vairs Pliekšāna vārds.

„Pazūd vārds un pazūd dzimta,
Meklēju sev citu vārdu, —
Simtkārt jādzīvo ir tam,
Kas ir pēdējs savā vārdā.“

(J. Rainis. „Saules gadi“.)

Kāds sāpju kļiedziens pēc kompensācijas, pēc sakara ar visumu! J. Raiņa dzimtas līnijā no mātes puses saskatāmi divu dzimtu krustojumi. Audzēlīgākā no pēdējām ir Dāržeļu (Griķmalēju-Grikovsku) dzimta. „Bārbeles Dāržeļu (vēlāk Griķmalēju) celms, no kuŗa cēlusies J. Raiņa māte, devis vēl bagātākas atvases nekā Miķeļa Sepes-Pliekšānu celms“, saka Dziļleja. Un tiešām, kādam Andrejam Dārželim (starp 1822.—1837. g.) veseli septiņi bērni. Citam Dāržeļu saimniekam — Jēkabam — bijuši deviņi bērni, bet viņa vecākam dēlam, Jānim Griķmalējam, vēlāk par Grikovski pārdēvētam, pat veseli desmit bērni. Pēc šāda liela bērnu skaita Grikovsku ģimene strauji sairst, un Grikovsku dzimtas vārds Griķmalējos izbeidzās. Atzīmējams, ka Jānis Grikovskis augstu pacēlās arī garīgā ziņā pāri savai apkaimei. Tas zvērināts tiesas vīrs, bet vēlāk iecelts vēl kādā citā augstākā amatā. Citu Jēkaba bērnu liktenis mūs šoreiz neinteresē, pa lielai tiesai arī tie

izmirst, izņemot piekto bērnu Jēkabu, kas izrādās par J. Raiņa mātes tēvu. Šis Jēkabs apprec kādu Langes Trīni, kas pēc J. Raiņa ieskatiem varēja celties no kāda zviedra Langes — tā tad trešās dzimtas piejaukums. J. Raiņa mātes tēvs, Jēkabs Grikovskis, drīz vien tiek pie lielākas turības, kuŗu vēl vairāk pavairo viņa dēls Andrējs. Jēkabam Grikovskim bijuši pieci bērni. Jaunākā meita Dārta precējusies ar Kristu Pliekšānu, tā tad J. Raiņa māte; otra meita Lība precējusies ar J. Raiņa tēva brāli Andrēju Pliekšānu. „Taisni no enerģiskākās un inteliģentākās Grikovsku atvases nākusi J. Raiņa māte, kas kopā ar enerģisko un apdāvināto Kristu Pliekšānu radīja tos labvēlīgos eugenētiskos priekšnoteikumus, kas deva iespēju viņa dēlā atraisīties dzejnieka ģenijam“ noslēdz K. Dziļleja Dāržeļu dzimtas apskatu un vēl piezīmē, „ka Raiņa mātes senči varējuši būt leiši, tā ir ļoti droša varbūtība: Bārbeles pagasts atrodas pašā Leišmalē. Lieku argumentu šim uzskatam dod arī mājvārda nozīmes atrisinājums (Dārželis)...“

Kur radies Langes Mārtiņš, kuŗa māsu Trīni apprec J. Raiņa mātes tēvs? Vai tā cēlusies no zviedriem? Par to dokumentārisku pierādījumu trūkst. Jādomā, ka Lange būs zviedru kuŗa gūsteknis. Pašreiz Langes dzimta Kārklū pagastā izbeigusies. Langes bij muižas vaģari un ar to savā apkaimē ieņēma izcilu sociālu stāvokli.

Ja Dāržeļi varēja celties no leišiem, Langes no zviedriem, tad rodas jautājums, no kuŗienes nāk Sepes-Pliekšāni. Uz to izsmelošus paskaidrojumus atronam jau minētos J. Raiņa rakstos I. Sepes-Pliekšāni nāk no „krieviņiem“. Ar šo vārdu apzīmēti kuŗa gūstekņi, kas ap XV gadu simteņa vidū atvesti Bauskas apkārtnē. Ap šo laiku Livonijas ordenis kuŗojis ar Novgorodu. Novgorodas turumā tai laikā mitusi somu cilts voti. Tie dzīvojuši starp Somijas jūras līci, Ilmeņa ezeru un upi Mstu. Vāci votu zemi sauc arī par Ingermanland'i (ingru zemi). Uz šīs zemes norisinājušies nemītīgi kuŗi, līdz beidzot šī cilts pilnīgi izskausta. Citēsim atkal Dziļleja tekstu: „Tā nemītīgi postīta un laupīta un paši voti kuŗa vējos mesti kā

gūstekņi un grūta likteņa cietēji uz visām debess pusēm. Tāpēc arī „Kalevalā“ ingru zeme apdziedāta kā bada un ciešanu zeme, kuŗu līgava, tautās iedama, negrib izvēlēties:

Neiešu uz Ingru zemi,
 Krastu zemi, krustu zemi;
 Bads tur priekšā, bads tur blakus:
 Malkas badi, skalū badi,
 Ūdens badi, kviešu badi,
 Tīras rudzu maizes badi.“

Muižnieki šajā vergu zemē rīkojas kā tiem patīk.

Un lūk, no šīs vergu zemes Livonijas ordenis, Vācijas ordeņa un pāvesta atbalstīts, pēc nesekmīga un ilga kara ar Novgorodu dzina, jādombā, votus-ingrus kā kara gūstekņus līdz pašai Bauskai. Tā kā voti neprata latviski, bet nāca no krievu zemes, tad vietējie tos arī nosauca par krieviņiem.

Pēc somiskiem, krieviņu atstāstiem, vietu vārdiem, protams, var spriest par to, cik plašu apgabalu ap Bausku krieviņi apdzīvojuši. Nav mūsu nolūks apzīmēt šīs etnografiskās robežas, tās lasītājam viegli atrast Dziļlejas apcerējumā. Atzīmējams, ka krieviņiskie vietu vārdi liecina, ka krieviņu izplatīšanās rajons bijis ļoti plašs un tie kādreiz sastādījuši ļoti ievērojamu daļu no Kurzemes iedzīvotājiem. Arī Stelpes pagasta Sepes ciems un Miķelis Sepe ar vēlāko Pliekšānu dzimtu nepārprotami vedami sakarā ar krieviņu senčiem — ordeņa gūstekņiem ingriemvotiem.

Iedomājoties milzīgos Bauskas pils mūrūs un stāvo kalnu, uz kuŗa tie celti, iedomājoties arī XV g. simteņa tehniskās iespējamības, viegli saprast to milzīgo lielo dzīvā spēka patēriņu, kāds nepieciešams, lai šo pili uzceltu. Šo darbu veikuši voti, kara gūstekņi un vergi un, protams, zem pātagu cirtieniem. Cik daudzi šai darbā nav aizgājuši bojā, kas to var pateikt! Grūtā dzīve votu zemē, vēl grūtāks liktenis svešā zemē — gūstniecībā un verga darbos, izveidojis no votiem, kuŗi jau pēc somiskās rases piederības

ir lieli augumā, tiešām vīrus kā ozolus. Izlases ceļā tikai stiprākie izturējuši grūtās gaitas cauri gadu simtus. Varbūt tāpēc tieši Kurzemē dzied par vīriem kā ozoliem. Cītiesim atkal Dziļlejas vēsturiskā apskata noslēgumu:

Brāļu māsa kreklu šuva,
Pie ozola mērodama;
Tā sacīja mērodama:
Dabūs vīru kā ozolu.

Arājami kreklu šuvu,
Pie ozola mērīdama:
Lai aug manis arājiņis
Ozoliņa stiprumā.

„No šīs stiprās cilts nāk gūstekņu-vergotāju, Bauskas pils drausmīgo mūru cēlēju un vēlāko Latvijas tīrumu plēsēju pēcnieks, senā Stelpes Sepes dēls — Pliekšāns-Rainis. Nāk viņš patiesi kā pasakā, kā „Kalevales“ varoņa, kalēja Ilmarinena (Seppällmarinen) darba turpinātājs“.

Bez šaubām, krievuņu smagie dzīves apstākļi izveidojuši no viņiem augstvērtīgus individuus. Tomēr tuvāk ieskatoties Pliekšānu-Grašu dzimtās, redzam, ka tajās parādās arī jau paguruma pazīmes. Atkārtosim tikai īsi Pliekšānu-Grašu ģenealogijas zīmīgākās epizodes. Grašu Juŗa brāļa dēls apprec viņa sievu-atraitni. Tiem bērnu nav. Kādēļ? Šim pārim saimniecību iz rokām izņem kāds padēla padēls — svešinieks. Kādēļ? Paša Grašu Juŗa dzimta drīz pilnīgi izmirst. Pliekšānu Andreja dzimtā J. Raiņa vectēva tēvs 59. gados akls un nevarīgs. Un tālāk Andrejam Pliekšānam, J. Raiņa vectēvam, bijuši pieci dēli, no tiem divi dēli miruši agrā bērnībā, otri divi dēli atkal izrādījušies neauglīgi. Tikai jaunākam Kristam, J. Raiņa tēvam, atkal pieci bērni, bet no tiem divi miruši agrā bērnībā un viens vēlāk, bet pats J. Rainis un viņa māsa Dore Stučka — atkal neauglīgi. Vai tiešām šajos apstākļos nebūtu skaidri redzams, ka J. Raiņa neauglība nav vienkāršs gadījums! Audzelīgā Miķeļa Sepa dzimts noteikti izmirst. Un zīmīgi, ka tieši pie Raiņa ļoti spilgti parādās likums, ka daba, dodot savu lielāko sasniegumu, reizē ar to pilnīgi

izsmel savas vītālās potences. Raiņa tēvā Kristā redzam vītālo spēku lielu kāpinājumu, tas augsti paceļas pāri savai apkaimei kā ar savu personīgi iedzīvoto izcilus augsto materiālo stāvokli, tā arī garīgām interesēm. Bet jau viņā droši vien slēpjas sabrukuma pazīmes, kas izpaužas bērnu mirstībā un bērnu audzēšanas trūkumā. Krista garīgā attīstība noasinās līdz galējībai dzejniekā J. Rainī. Tie, kas redzējuši Raini dzīvu, zinās pateikt, ka Raiņa psihopatiskā komponente bij saskatāma arī viņa sejas un galvas nemoģīvētās asās kustībās (Tic!), kas sevišķi bieži atkārtojās oficiālo runu brīžos.

Spēcīgu vītālismu ienes J. Raiņa agrāk tik bērnu bagātā, bet tagad izmirstošā dzimtā Grikovsku asinis. Tās slavenas ar lielu audzēšanu. Zīmīgi, ka arī šo asiņu pieplūdums nāk laikā, kad viņu intelektuālais spēks sāk intensīvi pieaugt. Ātcerēsimies Jāņa Grikovska izcilo sabiedrisko stāvokli. Varbūt arī viņš varēja izvērsties par lielu īpatni, ja to netraucētu liktenīgs izglītības trūkums. Arī Jānis Grikovskis, liekas, no bioloģiskā viedokļa, viens no kalngaliem, kas pēc 10 bērnu lielās saimes pārtrauc tālāko ģimenes audzēšanu. Bet Grikovsku dzimtas asinis vēl pilnā mērā nav izsmēlušas savas vītālās iespējas, tās tikai viegli iebojātas. J. Grikovska brālim — Raiņa mātes tēvam — atkal pieci bērni. Pats tas piedzīvo lielu turību. Kristā Pliekšānā un Dārtā Grikovskā varam saskatīt abu dzimtu vītālos spēkus sakāpinātus līdz šo abu dzimtu augstākai pakāpei, aiz kuņas seko tikai vēl viens solis uz augšu — uz ģeniālītāti un pēc tam uz sabrukumu. Pēdējā pazīmes saskatāmas jau abās ģimenēs, bet vairāk un spilgtāk Pliekšānos. Izmirstība ir tā konstitūcijas nepieciešamā komponente, kas šajā gadījumā kopā ar koncentrētu vītālo spēku augstāko spriegumu izšķīl ģeniālītātes dzirksteli. Ļoti iespējams, ka Dāržeļu dzimta vēl dos spilgtas personības, bet krustodamās ar Pliekšāniem tā jau reiz sasniegusi savu augstāko bioloģisko variantu.

Cilvēka mūžs līdzinās akmenim, kas, izsviests gaisā, taisa loku. Gluži kā izsviests akmens, kas skrējumā pārtrina gaitu, lai atkal, to palēninot, nokristu, arī cilvēks

mūžā sasniedz augstāko attīstības pakāpi, lai, dzīves potencēm izsīkstot, sabruktu. Līdzīgi atsevišķa cilvēka liktenim, arī atsevišķas dzimtas savā attīstībā sasniedz augstāko attīstības stāvokli, lai pēc tam apklustu, panīktu, vai pat izmirtu. Šis liknes augstākais sasniegums var būt ģenijs. Un ne tikai atsevišķā cilvēkā, ne tikai atsevišķā dzimtā, bet tas vērojams arī veselu tautu likteņos. Tā aug un sabrūk veselas kultūras.

Kā vērtēt J. Raiņa triju tautu bioloģiskās komponentes, to sapratīsim, ja mazliet pakavēsimies pie tās ainas, ko zīmē Krečmers, apskatīdams problēmu — ģenijs un rase.

Ap rases jautājumu pēdējā laikā sacelts milzums putekļu. Šī tīri zinātniskā bioloģiskā problēma izvērtusies par politiskās aģitācijas un dēmagogijas upuri. Savā ziņā tas noticis tādēļ, ka rases problēmas nebūt nav tik viegli risināmas, kā viens otrs to iedomājas. Lai cik pētījumu šajā virzienā izdarīti, tie gandrīz visi vienpusīga subjektīvisma pilni. Tā vācieši, sevišķi Günther'a personā, par augstāko un vērtīgāko rasi pasaulē uzskata ziemeļniekus. Lai savu domu pareizību „pierādītu“, Günther's vācu tautas, resp. ziemeļu rases pārstāvjus lielā vairumā illūstrē ar izcilām personībām, labi noaugušiem indivīdiem. Jūtama pat zināma tieksme pēc paraugiem no aristokratu aprindām. Citu rašu paraugu demonstrēšanai, turpretim, izķerts iespējami nevērtīgais. Tā iznāk, ka franču tautas pārstāvji izskatās gandrīz nēģeriem līdzīgi, bet latvieši parādīti ar kādu trulu, domājams, kāda Sibīrijas strēlnieka, uzņēmumu. Šajā jautājumā subjektīvismam un labam „patriotismam“ par upuri krīt arī citām rasēm pieredošie „pētnieki“. Tā franči ziemeļu rases demonstrēšanai izvēlas gaŗkaklainos vāciešus ar sevišķi gaŗiem un plāniem deguniem, nostādot tos istā karikatūras pozā.

Bez „patriotisma“ visā šai lietā spēlē līdz neizbēgama, katram dabīgi piemītošais subjektīvisms, kas gribot negribot liek katram rases pārstāvim saskatīt savā rasē to visvērtīgāko un viegli uztvert citu „nepilnības“. Atgādināsim tikai, ka ķīnietis spēj sajūsmināties bez lieku-

lības par ķīnietes sakropļotām mazajām un nevarīgām kājelēm. Eiropietes „skaistā“ kāja tam liekas rupja un nestētiska.

Kā un kad pie šādas „zinātniskas“ rašu apskates lai izloba visvērtīgāko rasi pasaulē! Bet tas arī lieki, jo visas vērtības, šajā ziņā sevišķi, pārāk relatīvas un mūžīgi mainīgas. Vērtīgumu rasēs ienes kāds cits bioloģisks faktors, ko zemāk apskatīsim.

Atgriezīsimies atkal pie agrāk dotā aizrādījuma, ka ziemeļu rasi varētu salīdzināt ar leptosōmo konstitūcijas tipu, bet alpino ar piknisko. Starp citu, latviešu vidū sastapsim visbiežāk atlētisko tipu, kā to, liekas, dibināti uzsvēŗ Rīgas Jaunatnes pētīšanas institūta darbinieki. Kā jau agrāk teikts, jāpasvītro, ka nav tīri pikniskas, leptosōmas vai atlētiskas rases un tautas. Varētu tikai apgalvot, ka alpinā rasē ļoti lielā vairākumā būs pikniķi — tā pikniskāka, bet ziemeļu rasē vairāk leptosōmo — tā leptosōmāka. Pikniskākā — alpinā rase apdzīvo Āļu kalnu rajonu, leptosōmākā un atlētiskākā rase ieņem apgabalu uz ziemeļiem no Āļiem, ieskaitot pat Skandināviju un Baltijas jūras austrumu un ziemeļu krastus. Uz dienvidiem no Āļiem ap Vidus jūras krastiem — Itālijā, Dienvidfrancijā, Korsikā un Spānijā — redzam atkal to pašu leptosōmo tipu, kaut arī viegli variētu.

Atkarībā no tikko minētām ķermeniskām Eiropas tautu konstitucionālām starpībām izpaužas viņu psīche un kultūra vispār. Āļu un viņu apkārtnes apdzīvotāji, saskaņā ar vairāk izteikto piknisko ķermeņa būvi, sen pazīstami kā viesmīļi, dzīves priecīgi, saulaina temperamenta cilvēki. Viņu dzīves vieglais ritms sevišķi spilgti izceļas Vīnē, šai valšu un operešu pilsētā.

Jo tālāk uz ziemeļiem, jo smagāks, un nopietnāks un arī skarbāks paliek dzīves ritms. No naivā, krāsainā, spoža ceremoniāla pilnā katolicisma mēs ieejam pamazām klusā, liesā luterānismā. Ziemeļnieku schizotīmā psīche ceļ abstrakcijām līdzīgus gotiskos torņus, no ārienes vientuļus un smailus, bet iekšienē aukstus, melni pelēkus.

Gotika sākas Austrumu Francijā. Tā veidojas tālāk, pārņemdamā Ziemeļu un Vidus Franciju, Vidus un Ziemeļu Vāciju, un ar laiku, protams, Angliju, Skandināviju un Baltijas valstis. Nespēj gotika iespieties kaut cik jūtami Dienvidu Francijā, Ziemeļu Itālijā un arī Austrumu Eiropā, kur saduras citu rašu elementi. Pēdējo ķermenskās konstitūcijas tips paliek vēl nenoskaidrots.

Ar šo gotikas un katolicisma apskati būtu apzīmētas apmēram tās robežas, uz kurām Eiropā saduras divi konstitūcijas tipi — pikniskais ar leptosōmo, resp. astenisko.

Varbūt teiks: bet katolicisms valda taču arī Spānijā, Itālijā un Dienvidu Francijā. Tiešām, bet te katolicismam jau cita nokrāsa nekā ciklotimajos Ālpos. Vēl zināma ciklotīmijas ieskaņa jūtama Itālijā, sevišķi viņas ziemeļos un Dienvidu Francijā, bet Spānijā katolicisms pieņem īstas schizotīmas īpašības. Spānijā katolicisms sevišķi aristokratisks, ļoti nopietns, pilns smaga, drūma misticisma un nežēlības. Spānijā taču organizējās jezuītu ordeņi un asinskārā, sadisma pilnā inkvizīcija. Schizotīmiem raksturīgie afektu uzplūdi un rakstura šķautnainība spāņos spilgti izceļas, un šajā ziņā tie ļoti līdzinās visiem Vidusjūras krastu apdzīvotājiem.

Tādēļ sapratīsim, ka ne tikai ārējie apstākļi — ticība noteic dažādo tautu, rašu domāšanas veidu, mākslu un uzvešanos vispār, bet tam visam dziļi konstitūcionāli pamati. Nevar taču salīdzināt Vīnes katolicismu ar tādu pašu Spānijā. Pikniskais un schizotīmais elements tos krasi vienu no otra šķiro.

Pēc šāda Eiropas iedzīvotāju sadalījuma varētu jautāt, kurā rase un kurš konstitūcijas tips tad nu būtu devis vislielāko ģeniju ražu. Šo jautājumu varētu atrisināt, apskatot ģeniju dzimšanas vietas. Bet te nu izrādās, ka katra rase un katrs konstitūcijas tips savā vistīrākā veidā, tas ir, savā teritōriālā vidienē, dod vismazāk ģeniju.

Tur, kur ar alpino rasi no dienvidiem saduras mediterānā (Vidus jūras krastu apdzīvotāji) un no ziemeļiem ziemeļu rase, jeb zinātniski sakot, visur tur, kur no dienvidiem un ziemeļiem ar pikniskāki veidotiem iedzīvotā-

jiem saduŗas vairāk vai mazāk leptosōmi noauŗuŗi cilvķi — veidojas divas lielas kultūrjoslas, kas cilvķei tieŗam devuŗas seviŗķi baŗātu ģeniju raŗu.

Visvairāk ģeniju devusi renesanses laikā tā kultūras josla, kas radusies abiem konstitūcijas tīpiem saskaŗoties dienvidus daļā. Tā būtu Auŗŗ- un Vidus Itālija, kā arī Dienvidus Francija. Tai laikā par īstiem kultūras centriem izvērŗas Venķcija, Florence un vķlāk Neāpole.

Modernajā Eiropā visvairāk kultūras pieminekļu un ģeniju devusi alpinās un ziemeļu rases saskārŗanās josla. Te jāmin arī Dienvidu Anglija, kuŗā diezŗan liels raŗu jaukums un kas pķc ģeografiskās kartes zīmīgā kārtā sakraŗ ar tikko minēto joslu. Atzīmējami arī lielie sasniegumi glezniecībā Holandķ. Tālāk uz ziemeļiem vai dienvidiem no ŗis terriŗorijas, piem. Spānijā un Ziemeļvācijā, dzimis tikai retais no ģenijiem.

Lai saprastu, cik daudz taisnības ŗādam kultūras terriŗoriju iedalījuma Eiropā, minēsim tikai daŗus no ģenijiem, kas dzimuŗi ŗajās abās kultūras joslās.

Lielu ģeniju audzelību novērojam Itālijas ziemeļos un vidus daļā tieŗi renesanses laikmetā. Lūk, vārdi: Rafaels, Mikelandŗelo, Leonardo da Vinķi, Dante, Ticians, Petrarks, Palestrins, Klaudijs Monteverdi. Te dzimst bez ģeniāliem gleznotājiem vķl pirmie operas komponisti pasaulķ un arī lielais ciniķis-politiķis Makchiavelli. Tikai pķc 100—200 gadiem ŗi ģeniju audzelība sāk apsikt, kaut gan vķl dabūjam tādus vārdus kā Verdi, Rossīni, Leonkovallo, Maskanji u. c.

Renesanses jaunās atziņas pķc tam atrod audzelīgu zemi uz ziemeļiem no Alpiem, kur dzimst skaistākā mūzika pasaulķ. Te saņemto kultūru pārveido un turpina tādi ģeniji kā Gluks, Bachs, Hendels, ŗūmans, ŗuberts, Haidns, Mocarts, Vķbers, Meijerbķrs, Lists, Vāŗners, Strauss, Bruķners u. c., bet Francijā Filips Ramō, Kerubīni, Bualdķe, Obķrs, Adams, Guno, Delībs, Bizķ, Masnķ u. c., jaunākos nemaz neminot. Zīmīgi, ka Britānijas salā un viņai pretķjos krastos mūziķi-ģeniji nedzimst. Te visvairāk attīŗstās tehniskā kultūra. Tikai Holande dod seviŗķi ģaŗu

gleznotāju virkni. Vairāk no ziemeļiem nāk tikai Bēthovens, Brāms, Grīgs, Sibēliuss. Tā pati aina ar dzejniekiem un filozofiem. Lūk atkal vārdi: Leibnics, M. Luters, Lessings, Fichte, Šleiermachers, Nīcše, Šillers, Helderlins, Ūlands, Hegels, Šellings, Žans Žaks Russō, Didro, Voltērs, Korneijs, Moliērs, Rasīns, Šekspīrs un daudzi citi ģeniji, kuŗus lasītājam pašam viegli iedomāties. Arī gleznotāju vārdu lielo virkni neminēsim to pašu iemeslu dēļ.

Vairāk ziemeļos izceļas tikai reti, no tiem Kants, Šopenhauers, Fontēns u. c.

Ziemeļu Vācijā, Anglijā un Francijā pirmā vietā atīstās tehniskā kultūra.

Nenoliedzami daudz ģeniju devuši arī krievi, kuŗus, jādomā, konstitucionālā ziņā ļoti ietekmē dažādās Āzijas tautas un pārējās Eiropas apdzīvotāji. Kādi konstitūcijas tipi te krīt svarā, tas pašreiz vēl nav noskaidrots. Katrā ziņā ģeniju te laba tiesa. Lai minam tikai mūziķus Glinku, Musorģski, Ļadovu, Rimski-Korsakovu, Čaikovsku, Skŗābinu, Stravinski, Prokofjevu u. c., tad rakstniekus Ļ. Tolstoju, Dostojevski, Puškinu, Gogoļu, gleznotājus Repinu, Aivazovski, Levitānu, Kuindži un zinātnēs Mendelējevu, Mečņikovu, Bechterevu, Pavlovu u. c. Šai vārdu virknē atzīmēti tikai nedaudzi.

No visa sacītā var jau konstatēt, ka lielākā ģeniju raža sagaidāma tieši tur, kur saduŗas divi vai vairāki vērtīgi konstitūcijas tipi. To redzam uz robežas ap alpino rasi, to redzējām arī pie J. Raiņa ģeneāloģijas iztirzāšanas. Par latviešiem vispār trūkst vēl noteiktāku konstitūcijas pētījumu, tomēr viens liekas skaidrs, ka ap latviešiem grupējas tāds vērtīgs tautu jaukums, kas liek tiem cerēt izvērsties nākotnē par izcilu kultūras faktoru. Straujo kultūras pieaugumu Baltijas jūras krastos spiests atzīt arī prof. Krečmers.

Augstas kultūras un reizē ar to ģeniji aug tur, kur novērojami vērtīgi krustojumi. Šī kultūra turpinās tik ilgi, kamēr netiek izsmeltas krustojumā radušās bioloģiskās potences. Kad pēdējā izsmelta, iestājas ģarīgs sastingums,

vai visas tautas sairums, piem. senā Ķīnā, senā Romā. Bet ja šīm tautām, kas turpina augt kā nevērtīga zāle, pieplūst jaunas asinis, nāk jauns krustojums, tās atkal var atzelt jaunā kultūrā. Vecās, ilgstošās ēģiptiešu un asīriešu-babiloniešu kultūras, liekas, tiešām pārdzīvojušas vairākus šādas kultūras atdzimšanas laikmetus.

„Ja domājams, ka atsevišķs kultūras periods ir kaut kas vienīgs, nesalīdzināms, tāds, kas nekad vairs neatkārtojas, tad tas nav nekas vairāk kā pārspīlēts individuāls ieskaits,“ saka prof. Krečmers. „Itāļu renesanses kultūra bij citāda nekā antīkā kultūra, bet tikai pa daļai citāda. To izveidojis tās pašas pamatrases jauns krustojums. Abās kultūrās vienā daļā tās pašas dzīves izjūtas, daļa kopēju domu un veco garīgo tradīciju. Tālā nākotnē tautas skatīs grieķu-romiešu, moderno un Eiropas kultūras gadu tūkstošiem ilgus ziedu un paguruma laikus kā vienu Eiropas kultūru, kā vienu noslēgtu kultūru, kā vienu kultūras individu. Vai tad vecie meksikānieši un peruānieši mīruši? Vai vecā indiāniešu tauta tur vairs nedzīvo? Vai viņa nevar tur augt tikmēr, kamēr no baltajiem ienācējiem vairs ne pilīte asiņu nebūs saskafāma, jeb vai tā nevar ar tiem vai citiem dot jaunus brīnišķus bastartziedus, jaunu Inku valsti, kas izskatīsies jauna, bet asinīm un garā tomēr veciem rada, gluži kā antīka un renesanse. Kas zin, kad Babilones, vai Ārabijas, vai Ēģiptes tuksnešos, vai arī Ķīnā sāks atkal ziedēt? Zied taču kaut kur vienmēr, pat vecās vietās. Kur un kad, kas to lai zin? Un kas tad ir no šīs perspektīves „Vakareiropa“ un „bojā eja“? Dzīvei ir liela elpa, tā neliekas zinīs par mūsu mazajiem vēstures laikmetiem, kultūras individuālītātēm un atsevišķām individuālītātēm. Un pirmā kārtā tā nezina nekā par „Es“. Dzīve dīgst, zied, vīst un atkal zied, un kur tā ziedēs un vīfīs — to mēs nezīnām. Vēl iespējami pie mums cauri gadu tūkstošiem simti jaunu bastartziedu, vienmēr jauni, vienmēr citādi, un tomēr agrākiem līdzīgi. Vakareiropa noziedot var cerēt vēl uz simtu jaunu kultūru un ģeniju — ja kultūras un ģenijus gribam uzskatīt par kaut ko tādu, uz ko ir vērts cerēt.“

Varbūt lasītāji neņems ļaunā šo mazo atkāpšanos no tiešā temata. Tas darīts tādēļ, lai, izlietojot gadījumu, noskaidrotu, ka ģeniji un kultūras nelabprāt aug tīru rašu vidū, bet galvenā kārtā pateicoties dažādu vērtīgu konstitucionālu tipu krustojumiem. Tīro rašu patriotiem un Ķīnas mūru cēlējiem ar zinātņi nav nekā kopēja. Bet arī tas nebūtu no svara. Pielaistā it kā novirzīšanās no temas tomēr, kā autoram liekas, illūstrē kaut daļu no tiem bioloģiskiem faktoriem, kuŗi reizēm guļ dziļi apslēpti ģeniju konstitūcijā. Zīmīgi, ka ģenijiem tāpat kā veselām kultūrām reizēm nepieciešami divi apstākļi: jaunas, svaigas vītālas potences un vēl kaut kas patoloģisks, individuāli ņemot — psihopatisks, izmirstīgs. Tikai tā saprotama Krečmera teorija par dažādo kultūru kopējām saitēm. Protams, ne visi ģeniji dzimst pēc viena likuma, ne visi ģeniji būs ar izteiktu psihopatisku komponenti, daudzi izceļas tikai kā spilgtas bioloģiskas ekstravagances, galējības, ja patīk, asi norobežotas vienpusības.

Viss tas, kaut īsā tvērumā, ļauj mums tomēr skatīt ģeniju, ja ne tieši kā augsti attīstītu un vērtējamu psihopatu, tad katrā ziņā kā galēju bioloģisku variantu.

Desmitā nodaļa.

Ģenijs un talants.

Rakstura un temperāmenta tipi.

„Tas labākais un dziļākais, kas ir jebkuram māksliniekam, nav pērkams ne Romā, ne citur kur, bet ir jau mantots līdz ar mātes pienu.“

E. m. Dārziņš.

Laiks pārliicināties, cik lielā mērā uzstādītā teorija par rakstura un temperāmenta integrāciju ar cilvēka ķermeņiskām īpašībām un īpatnībām attiecināma arī uz ģenijiem un talantiem.

Nenoliedzami, ka katrs laikmets ar savām valdošām idejām, pasaules uztveri, dzīves iekārtu, ar vienu vārdu, savu savdabīgo apkārtni un apkaimi izveido katra ģenija un talanta psiķes saturu un šī satura dažādās īpatnības. Gribētos redzami pasvītrot, ka ģenijs un talants vairāk par jebkatru vidusmēra cilvēku uzņēmis sevī visu to, ko sauc par laikmeta kultūru. Viss tas tik plaši un dziļi uztverts un pārdzīvots, ka veido ģenijā un talantā īpatnēju, no citiem nereti tālu atšķirīgu, iegūtu, piesavinātu psiķes struktūru. Vēl vairāk, ģenijs un talants uzskatāmi par sava laikmeta kultūras spoguļi. Tomēr tāpat nenoliedzami, ka viss ietekmētais psiķes saturs tiek laužts caur katra atsevišķa ģenija un talanta konstitūcijas prizmu. Tas, kādā individuālā apgaismojumā, šīs gaismas lielumā, kādā pagriezienā, kādā staru individuālā kopojumā un lūzumā kultūra tiek atstarota un tālāk individuāli radīta, tas atkarājas, vispirms, no katra individa īpatnējas konstitūcijas. Un lūk, šis pēdējais apstākļis dod iespēju ģenijus un talantus cauri gadu simtiem, pāri partijām, sociāliem noslāņojumiem un visam tam, kas veido psiķes saturu, tipizēt, citiem vārdiem, saskatīt viņos vienojošus bioloģiskus rakstura un temperāmenta pamatus. Ja vispār ļoti grūti at-

šķirt psīches piesavinātās īpatnības no konstitucionālām, tad sevišķi tas sakāms par ģenija un talanta psīchi. Un tomēr absolūti neiespējami tas nav. Bioloģisko pamatu kopību, tipiskumu saskatīt var un drīkst. Tikai jautājumam jāpieiet daudz elastīgāki un brīvāki, nekā tas darīts tipizējot schizoīdos, cikloīdos un vidusmēra normālos individus. Jācenšas saskatīt arī vienojošus bioloģiskus pamatus tur, kur dažādas mākslas, literātūras un filozofiskas teorijas ģenijus un talantus atdalījušas vienu no otra augstiem žoģiem.

Protams, šoreiz iztrūks, viegli saprotamu iemeslu dēļ, arī sīki izstrādātu statistisku datu. Ģrūtības rodas arī tajā ziņā, ka ne katram pētniekam personīgi pietams kaut cik lielāks talantu un ģeniju skaits. Atliek spriest pēc ģeniju un talantu atstātiem darbiem un biografiskiem datiem, kaut arī pēdējie parasti nesatur biologam nepieciešamās ziņas un ne vienmēr objektīvi sastādīti. Jāatsakās arī no lielāka skaita atsevišķu ģeniju un talantu konstitūcijas iztirzājuma. Lai to veiktu, nepieciešams lielāks sabiedrības, bioloģu un literātu iepriekš sagatavots un noteiktā virzienā uzkrāts materiāls. No tā, kas pašlaik pietams, iespējams izcelt atsevišķus, diezgan pārliecinošus tipu pārstāvjus. Šādi paraugi atrodami arī starp latviešu izcilām personībām. Te, zināms, nekrīt svarā tieši visspilgtākās, apdāvinātākās mākslinieciskās, literāriskās, sabiedriskās u. t. t. dzīves individuālītātes. Visa vērība piegriezta tam, lai atzīmētie nedaudzie paraugi izceltos tikai bioloģiskā nozīmē un šajā ziņā kalpotu kā pietiekoši zīmīgi un skaidri tipu pārstāvji. Atkrīt tā tad visi ģeniju un talantu darbu kvalitātīvie vērtēšanas nolūki. Ārī apskatāmo tipu skaits ierobežots līdz tādām mazumam, kāds autoram liekas pietiekošs, lai lasītājs pārliecinātos par uzstādītās teorijas dziļo pamatojumu. Kad izprasts princips, katram pašam nenāksies ģrūti atrisināt viņam interesējošās individuālītātes konstitūcijas būtību un īpatnības. Sarežģītos un neskaidros gadījumos vienmēr der atcerēties visu to, kas sacīts nodaļā par konstitūciju, sevišķi griežot vērību uz dažādām apslēptām konstitūcijas parādībām.

Ja šai nodaļā nav iespējams rīkoties ar statistiskiem datiem un tiešā pētījumu ceļā iegūtiem materiāliem, tad tomēr paliek kāda cita liela un neatsverama priekšrocība. Lielākā tiesa no apskatāmām personībām taču visiem zināma, ja ne personīgi, tad pēc ģimētnēm un atstātiem darbiem, kas cēlušies šo darbu autoriem pašiem nepārzinot konstitūcijas bioloģiskos pamatus. Tā tad viss tas noder kā objektīvs, pilnīgi neietekmēts un galvenais, ļoti uzskatāms pārrunas materiāls.

Vislielāko objektīvo materiālu par sevi atstājuši rakstnieki un dzejnieki, kādēļ ar tiem sākama tipu apskate.

Ciklotīmā temperāmenta rakstnieki un dzejnieki.

Lielākas skaidrības labad, tā tad tīri didaktiskos nolūkos apskatē minami tikai tādi ciklotīmā temperāmenta rakstnieki un dzejnieki, kuŗi arī pēc ķermeņa ārējā veida ir pikniķi vai, mazākais, izskatās ļoti pikniski.

Kā cilvēkiem, šī tipa literātiem, ja tie konstitūcionālā nozīmē tīri, piemīt, bez šaubām, visas tās temperāmenta īpašības un īpatnības, par kādām jau pietiekoši daudz runāts iepriekšējās nodaļās. Nebūs vairs jāatkārto, ka šī temperāmenta cilvēki parasti neizjūt „stikla sienas“ starp sevi un citiem. Tie gandrīz vienmēr dabīgi (lasi: parasti) jūt un domā. Tie nenostājas kā nesamierināmi cīnītāji dzīvē. To starpā fanātiķus vispār grūti saskatīt. Arī lieli vientuļi un klusētāji tie nav. Ja tomēr viens otrs no viņiem dzīvo klusi un it kā noslēdzies sevī, tad ne aiz naida un īgnuma pret sabiedrību. Daba ciklotīmiem nav patvērums, kuŗā paslēpt savu „mimozas“ dvēseli, nē, dabā tie jūtas brīvi un ērti kā savās mājās. Ja schizotīmais dabu visbiežāki skata no zināma attāluma kā mistikas pilnu svētnīcu, vai uztver to kā „netīru“ materiju, vai vienkāršu, neorganizētu akmeņu kaudzi u. t. t., tad ciklotīmam tā vārda pilnā nozīmē silta krūts, pie kuŗas var vienmēr pieglausties, sapņot un dzīvot.

„Peldus izlaidies zālē,

Zemes mīlumu jūtu,

— Jūtu, cik maigi tā pievelk“ u. t. t.

(J. Jaunsudrabiņš, „Saule un zeme“.)

Ciklotīmais, sevišķi sava temperāmenta līdzsvarotās — veselīgās fazēs, vienmēr uzstājas kā sirsnīgs dzīves at-
taisnotājs. Visur un vienmēr tas cenšas dzīvi saprast, ie-
ņemt tajā vairāk vai mazāk stabilu un ciešamu stāvokli.
Tādēļ tas vienmēr dabīgs, sirsnīgs, ērts, katrā ziņā kom-
prōmisiem pieejams. Tas cenšas būt objektīvs, pret visiem
vienādi taisns; tā naidis nevienu nepazudina, un tā prieks
un humors nevienu sāpīgi nedzeļ. Ciklotīmā morāles nor-
mas un sabiedriskie ideāli ieturas godīguma, tuvāku mīle-
stības un nereti arī reliģiskās vai cita kāda pasaules uz-
skata mērenības robežās.

Ja piegriežamies literātiem, kas pēc sava ķermeņa vei-
dojuma atgādinātu pikniķus resp. cilvēkus ar ciklotīmu
temperāmentu, tad viņu darbos tiešām sastapsim visas tās
konstitūcijas īpašības un īpatnības, kuŗas tikko un agrā-
kās nodaļās minētas. Protams, ja šo literātu ģeneāloģija
neliecina par citādi ietekmētu konstitūciju.

Ciklotīmo rakstnieku un dzejnieku tiešā pieeja dzīvei,
nepārtrauktais un sirsnīgais kontakts ar sabiedrību un da-
bu, dzīves nemākslotā reālā uztvere un izpratne ir tā,
kas noteic viņu darbu lielo reālismu. Ciklotīmā tem-
perāmenta konstitūcionālie pamati ir arī tie, kas rakst-
niekam pikniķim liek gan smieties, bet liedz tam irōnizēt,
nerunājot nemaz par sarkasmu. Lūk, kāpēc rakstnieks, ja
tas ir pikniķis ar ciklotīmu vai cikloīdu temperāmentu,
ģandrīz vienmēr ir reālists un nereti humorists.
Atkarībā no tā, vai rakstnieka un dzejnieka temperāments
nosveras savās diatētiskās attiecībās vairāk uz maniakālo,
vai dēpresīvo polu, viņa darbos parādās vai nu grotesks
humors, spēcīgas izjūtas nests reālisms, kas dzejā dažreiz
sakāpināts līdz himniski brīvam jūtu plūdumam, vai arī
viss tas izpaužas klusinātā, maigā un pat stipri sentimen-
tālā reālisma piesātinātā lirismā un dažreiz pat

istā melancholijā. Pēdējo, protams, nedrīkst sajaukt ar apatiju, jūtu un interešu trūkumu. Lūk, divi paraugi, kā attēlo vakaru dzejā agrākais asteniķis, vēlāk par pikniķi pārveidojies P. Ērmanis un īsts asteniķis-schizoīdais J. Ziemeļnieks.

P. Ērmanis:

„No pirtīnām kūp balti, aicinoši dūmi.
 Uz grīdas istabā prieks atgulties pat būtu,
 Tik tīra tā, nupat tā noberzta, tik spodra.
 Un svaiga karaša un balta veļa smaržo.
 Uz rietu saule slīd. Tik paraudzīties ārā,
 Ap šķūnīti, kur bērzu vītums zeltains.
 Un izjust svētvakaru var vēl dziļāk, jaukāk,
 Kad tā pa logu paskatās, kā šķīras saule,
 Cik mierīgi, cik vientiesīgi nodzelt bērzs.“
 („Sestdienas vakars rudenī“)

Bet J. Ziemeļnieks:

— — —
 „Ceļ vakars cirvi... Sārto as'ņu palā
 Kā skaista karaliene Diena beidzas...
 Un iztraucēts no lauka zemnieks steidzas,
 Un gani saūjinas meža malā.
 — — —

Nakts melnā plīvurī kāpj Tumsas tronī...“ u. t. t.
 (No soneta „Ceļā“)

Vienā pusē dziļa miera pilns reāls vakara iestāšanās attēlojums, otrā pusē — mistiska slepkavība, nāves sods.

Ja gadījumā reālisms pāriet naturālismā, humors irōnijā un pat sarkasmā, bet lirikā jūtami ieskanas romantiķisms un sevišķi patoss, tad vienmēr jādomā par asteniski — schizotīmu piejaukumu konstitūcijā.

Atkarībā no literāta apdāvinātības ciklotīmā rakstnieka un dzejnieka darbos atradīsim visas pārejas no plašas, ļoti izplūstošas, nereti pavāji stilizētas prozas un tādas pašas episki veidotas dzejas un stāsta, romāna līdz vienkāršai nedisciplinētai pļāpāšanai. Tiešā nepreten-

ciozā pieskare dzīvei ļauj ciklotīmajiem pikniķiem stāstīt viegli, brīvi, saistoši, krāsaini un sulīgi. Sevišķi lieli meistari tie dažādu atsevišķu notikumu un sīkumu attēlošanā. Šajā apstākļī meklējams ciklotīmo literātu lielais spēks, bet reizē arī trūkums. Tas padara viņu darbus visiem viegli un ērti saprotamus. Tie gandrīz vienmēr apdvesti ar mājīgu, cilvēcīgu siltumu, cilvēcīgumu, kas aptveŗ visus un visumu, ja tā var teikt, tīri horizontāli — pāri šķirām un partijām. Tajos reti kad redzam vertikāli izvirzītas idejas, citiem vārdiem, vienas skarbas tendences, uz kuŗas kā uz asas un gaŗas smailes uzdurts un izcelts tikai tas, kas nepieciešams šīs tendences pasvītrotšanai. Lielie ciklotīmie gaŗi izpleš savus humānos spārnus par labiem un ļauniem, par tautām un pasaulēm. Šo literātu vājā puse tā, ka viņu darbos vienmēr nomāc pārāk lielā materiāla daudzpusība un plašums. Tas dažreiz tik neaptveŗami liels, ka daudzie attēlotie blakus apstākļi un sīkumi pilnīgi aizēno galveno temu vai vadošo konfliktu. Tā bieži nobāl robežas starp stāstījuma svarīgo un nenozīmīgo, ja, pat pilnīgi lieko. Trūkst smalki pārdomāta problēmas nostatījuma, akcentējuma, skaidri veidota drāmatiska kāpinājuma.

Ar to būtu izcelts, ka ciklotīmo rakstnieku un dzejnieku darbos parastī pārsvarā satura materiāls, materiāla plašums, ne forma, ne stils. Šī parādība uzskatāma par vienu no raksturīgākām šī tipa literārisko darbu pazīmēm.

Jādomā, ka šo īpašību dēļ tik reti sastopam pikniķus-ciklotīmiķus starp drāmatiskās literātūras rakstniekiem. Protams, ka te nekrīt svarā viena otra pikniķa vienreizējs vai vairākkārtīgs neizdevies mēģinājums producēties drāmatiskās literātūras laukā.

Arī ciklotīmo literātu temperāmenta diatētiskām atiecībām liela nozīme. Tā, piem., starp radošiem gaŗiem tikpat kā nemaz neatrodam smagi dēpresīvus ļaudis. Parastī radošie, visproduktīvākie reizē arī mazliet hipomāniski, tas ir ne pilnīgi māniski, bet mēreni pacilāti. Kā hipomāniķu paraugus Krečmers min Līzeloti (Lieselotte), M. Luteru, Ķētes māti. Lūk, kā viņš raksturo šo triju in-

dividu rakstību: „Galējā hipomaniskā pola rakstības īpatnības saskatām Līselotes vēstuļu stilā. Tas kūsā humora pilnā dabīgumā, dažreiz skarbaiss un nevērīgais izteiksmes veids nemaz neiederas kaut cik izsmalcinātas gaumes robežās. Turpretim Ģētes mātes vēstules mierīgas, saulaini hipomaniskas. Šī toņa dēļ tās varētu uzskatīt kā Līselotes vēstuļu klusinātāku un izsmalcinātāku izdevumu. Arī Lutera literārisko produkciju raksturo skarbi dabīgais, sulīgais, acumirkli izmejošais un neapvaldītais, momentā izveidojies un nesistematizētais izteiksmes veids. Gleznaini populāru, jutekliski spēcīgu valodu tas izveidojis līdz augstākai pakāpei. Visi trīs tie ar savu tiešo, pat naīvo mātes valodu kā dzimuši vēstuļu rakstītāji un stāstītāji. Nekādu gara bagātu nolūku, nekādas iedomas par cieņu un teikuma būvi. Ja tie labā gara stāvoklī, katrs vārds viņu mutē skan draiski un dzīves priecīgi, un viens notikums nepārtraukti ripo pēc otra.“

Ciklotīmās rindas otrā, mazliet dēpresīvā pola galā Krečmers min Gotfrīdu Kellera (arī Ģēte ar savu ciklotīmo temperāmentu daudzās īpašībās tam esot ļoti tuvs). Kellera tipa ļaudis cenšas tuvi pieiet lietām; ar lielu mīlu tie apskata visu apkārt un apkārt, pārbauda un aptausta, un rūpīgi visu savāc. Dēc tam tie mierīgi veido no sevis. To krāsas skaidras, dabīgas, glezna seko gleznai un pie tam gandrīz vienmēr tā, kā tās tiešām dzīvē redzētas un pārbaudītas. Vēl spilgtāki viss tas esot saskatāms Gotheļa zemnieku stāstos.

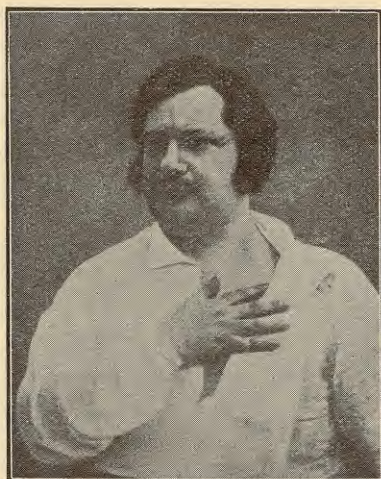
Protams, ka arī katra ciklotīmā rakstnieka un dzejnieka temperāments seko savām diatētiskām svārstībām, vai arī ļoti bieži pārdzīvo vienā laikā abus diatētiskos polus, no kuriem viens tomēr valdošais. Gandrīz to pašu pateicis dzejā J. Jaunsudrabiņš:

„Ir divējādas sāpes,
Kā diena ir un nakts,
Tās vienas ir saules pilnas,
Tās otras — tumsības.“ u. t. t.
(„Sāpes“)

Reti skaists hipomaniska ciklotīmā temperāmenta cilvēks un rakstnieks bij Balzaks.

Tas zema auguma, apaļš kā muca. Lielā, apaļā galva balstās uz īsa, trekna un slīpa kakla. Seja svaiga, sārta. Zem liela deguna veidojas biezas jutekliskas lūpas. Ļūmošie vaigi kaŗas uz leju, lai apakšā sasniegtos un izveidotu dubultzodu. Ja nebūtu kuplo melno matu, varētu teikt — ideāls pikniķis.

Viss viņā runā par iekāri un zemām baudām.

31. attēls. O. Balzaks.

Kad Balzaks ielūdz pie sevis gardēdi Rossini un tā mīļāko, tas uz aizgūtiem sudraba traukiem klāj galdu un teic: „Es lieku galdā smalkākos Eiropas vīnus, lielākos gardumus, retākos ziedus, jo gribu dot to, kas man tas labākais“. Dažreiz likās, ka vislielāko laimi Balzaks pārdzīvoja nevis klausoties Bēthōvena mūziku, kuŗu tas tik bieži piemin savās vēstulēs un romānos, bet gan greznajās viesībās, kuŗas tas sarīkoja saviem draugiem. Naīvi laimīgs jutās Balzaks, ja varēja uzaicināt draugus savās divās istabās, kuŗās reizēm netrūka ne zelta, ne purpura, ne damasta, ne tēpiķu, un uzklāt galdu, kur bija viss,

izņemot maizi. Vīnu tas dzēra vairāk par visiem. Tad pieci milzīgi bumbieži viens pēc otra izšķīda viņa plaukstās, tā kā saldā sula lipdama un straumēm stiepās lejup pa trekno zodu.

Tam glaimoja viesu uzmanība. To neapmierināja parastās sarunas. Drīz vien tas pārspēja visus ar brāzmainu monologu. Par šiem brīžiem Gautier's stāsta: „Tad aizmirsa tas izejas punktu. Pārgāja no anekdota uz pārdomām, no dzīves tēlojuma uz dabas skatu. Tā acīs šaudījās uguns, tā balss modulēja visos pārdzīvojumos. Un tad reizēm varenī smieklī vēstīja mums par to bufonēriju, kādu tas pašreiz pārdzīvo, bet nepaspēj vēl vārdos izteikt. Ar šīm smieklu fanfarēm Balzaks pieteica karikatūras un skices. Tās attēlojot viņš drīz vien aizrāva savus klausītājus. Platiem smieklīem smējās tā bērnišķīgā vīra jutekliskās lūpas, kuŗu cilvēku — marionetu likteņi tikai uzjautrināja, kuŗu nekas neaizskāra, tādēļ ka tas visu saprata un vienmēr redzēja lietu abas puses. Nekāds trūkums, nekāds nogurums, nekāda nicināšana, pat slimība nespēja nomākt šo herkulīnisko jautrību.“

Balzaks nepazīna skaudības. Varbūt pa daļai to izjuta tikai pret Bēthōvenu. Intrīgas tam bij pilnīgi svešas. Visās dzīves nedienās to sargāja viņa temperāmenta saulainā jautrība. „Viņa jautrie smieklī,“ stāsta Gautier's, „lauzās uz āru pat pie niecīgākās ierosmes. Nervozākas dvēseles pat nobijās, kad iedrebējās viņa varenā krūts. Bet Balzaka smieklī tomēr aizrāva citus līdz.“

„Vispirms jāpabeidz lielā komēdija,“ stāsta Balzaks pie galda, „tad monogrāfija par tikumību, tad piecdesmit drāmas, pēc tam lieli ienākumi, kāzas, divi bērni, ne vairāk, diviem taisni iznāk vietas karietei aiz muguras.“

„Jā, tu piedzīvoši astoņdesmit gadus,“ saka Gautier's.

„Ko, astoņdesmit? Tieši šai vecumā vīrietis vēl īsti uziedz.“ (Emīls Ludviġs. „Genie un Charakter“ 399. l.p.).

Lai nerastos aplams uzskats par Balzaku kā cilvēku, tad laikus jau pasvītrojams, ka izdzīve, sekla izprieca nebūt neraksturo viņa galvenās īpašības. Taisnība, Bal-

zaka dzīves dzenulis vienmēr bij greznība, bagātība, augsti tituļi, slava un vēl reiz nauda, nauda. Rakstniecība tam ceļš uz bagātību. Bet tam neatliek laika un arī prasmes izmantot, izbaudīt un uzkrāt sava darba augļus. Kaut arī ienākumi sniedzās vēlāk simtos tūkstošos franku, tomēr, vārda pilnā nozīmē, aplamā izšķērdība piespieda viņu vienmēr kauties ar parādiem. Mūža beigās kādos vākos tam glabājās uzkrāto, nesamaksāto rēķinu kaudze, summā apm. 170.000 franku, ar nosaukumu „Comptes Mélancholiques“ — melancholiskie stāsti (burtiski: rēķini).

Bioloģisko pamatu nepārzinātājs varētu teikt, ka mūžīgais naudas bads un dziņa pēc bagātības ir vienīgie, kas spiež Balzaku attīstīt tik pārsteidzoši lielas darba spējas. Ne tā biologs. Ne visi, kas cenšas pēc bagātības, spējīgi arī daudz strādāt. Pie apbrīnojami labas smadzeņu konstrukcijas Balzakā sevišķi spilgti izceļas tas konstitūcijas moments, ko agrāk apzīmējam par biotonusu, savā ziņā vielu maiņas lielais spriegums, kas savukārt noteic organisma darba spējas kvantitatīvo pusi, resp. viņa temperāmentu. Balzaka personība visistāki izpaužas viņa nenogurstošā darbā un pie tam viņa darbu milzīgos apmēros. Jādomā, ka šīs bioloģiskās īpatnības dēļ Balzaks īstu laimi būs izjutis tieši darba procesā.

Ja Balzaka dzīvi salīdzinātu ar kādu mūzikas tempu, tad varētu teikt, ka tā noskanēja kā *allegro agitato con brio*.

Balzaks strādā naktīs. Uz galda tam liela kanna ar kafiju, kas nepieciešama, lai atvairītu miegu. Un kad uzaut rīts, spiestuvēs jau burtliči priekšā blāķis neskaidri aprakstītu lokšņu. Tās tūlīt jāsaliek. Balzaks negaida. Piecas un sešas reizes spiestuves zēns nogādā korrektūru Balzakam un atpakaļ. Vienmēr viņam vēl kas labojams, vēl kaut kas papildināms, vēl kaut kas pārgrupējams, vēl kaut kas strīpojams. Tam visam gala nav. Reizēm burtliči atsakās pat darbu turpināt.

Bet Balzaks pats? Tas nenogurst. Lūk, ko saka par viņu dzejnieks Gautier's: „Nav nekā līdzīga viņa acīm. Tajās bij dzīvība, spēcīgs spožums, magnētisms. Neskatot-

ties pat uz kārtēju nakts darbu, acu radzene vienmēr zili caurspīdīga kā bērnam vai jaunavai. Tur divi melni dimanti brīžiem zeltā iemirdzējās...

Un tomēr... Jau 13 gadu vecumā tas tik milzīgi daudz lasa, ka saslimst ar smadzeņu iekaisumu. Pēc kāda traktāta uzrakstīšanas par gribu to pārved mājās slimu, ar karstumiem un pussamaņā. Otrreiz tas saslimst 46 gadus vecs ar smadzeņu plēves iekaisumu. Pēc tam, kad sirds un smadzenes pēc intensīvas degšanas iekaisušas, iestājas lielas galvas sāpes, apziņas zaudējumi, elpošanas traucējumi. Un arī vēl tad Balzaks izsaucas: „Mans vērša temperāments pieņem cīņu ar nāvi! Es pierderu opozīcijai, kuņas vārds ir dzīve!“ Arī šoreiz Balzaks uzvar.

Vēl dažus mēnešus pirms nāves, jau slimš būdams, tas apprecas. „Es jūtos laimīgs kā nekad,“ tas izsaucas. Īsta pikniķa ciklotīmija!

Balzaka temperāmenta submaniakālās īpašības liek domāt pat par cikloīdām ieskaņām. To saskatām viņa darba milzīgajos apmēros un pastāvīgā mētāšanās ar lieliem skaitļiem. Uz Balzaka konstitūcijas psihopatiskiem pamatiem zināmā mērā norāda arī tas, ka viņa bērns piedzimis nedzīvs.

„Ko?“ tas izsaucas par kādu naudas piedāvājumu: „30.000 franku, vai tas ir viss? Tas pietiek tikai taisni redīsiņiem un sviestam! Lūdzu, kuņā kārtīgā mājā neizdod 30.000 frankus par redīsiņiem un sviestu? Un beidzot, esmu ar mieru iztikt arī ar 9 sū dienā.“ Tas, zināms, teikts pa jokam, bet tomēr gandrīz pilnīgi atbilst īstenībai. Balzaks tikpat viegli nodzīvoja 100.000 franku, cik labi bez kurnēšanas tiešām prafa izdzīvot ar 9 sū dienā.

Balzaka fantaziju bez literāriska darba visu mūžu saista vēl dažādi komerciāli projekti. Tas pats mēģina izdot savus un citu darbus. Tad sāk interesēties par sudraba raktuvēm Sardīnijā, vai atkal, pat pāra gadus pirms nāves, izdomā, ka derētu atvest no Polijas uz Franciju 60.000 ozolu, kas dotu ap 1.200.000 franku lielu peļņu. Protams, ka no visiem veikalnieciskiem projektiem un pasākumiem nekas neiznāca. Vairojās tikai parādu kaudze.

1000 franku tas kādā vietā apzīmē par pāris pilienu ūdens. Dzīvodams visbiežāki nabadzībā, tas vienmēr aprēķina uz priekšu savus ienākumus, un šie skaitļi sniežas pat miljonos franku. Ļoti bieži tam izdodas ieinteresēt izdevējus ar savu darbu lieliem projektiem un saņemt avansus. Un tad romāns seko romānam, līdz mūža beigās to uzkrājušies veseli 96, bet 48 palikuši vēl projektā — neuzrakstīti. Bet tas nav viss. Neminēti paliek daudzi darbi žurnālistikā: skices, ievadi, feļetoni, vēstules laikrakstiem u. t. t., kur runā gan par tabaku, gan vīniem, jauno ministru kabinetu, muiņas politiku, delikātesēm un cimdiem. „Visam ir jānāk klajā,“ raksta tas kādai draudzenei, „lētā grašu literātūra kopā ar dzīves parašu romāniem un lielām domām, kuņas neviens nesaprot.“

Cik viegli Balzaks sākumā raudzījās pats uz saviem literāriskiem darbiem, uz to norāda tas, ka starp 23. un 26. dzīvības gadu viņš uzraksta ap divi duči diezgan mazvērtīgu romānu, kuņas izdod ar pseidonīmu vienīgi, lai iegūtu naudu.

Reāli tverdams dzīvi, Balzaks kā īsts pikniķis arī darbos paliek reālists.

Romantika un mistika tā garam sveši, kaut arī šajā virzienā mēģinājis rakstīt, bet viss tas vairāk apkārtnes ietekmēts un neizdevies. Jaunībā tas mēģinājās lirikā un drāmā, bet bez panākumiem. Beidzot uzskatīja drāmu kā savu laiku pārdzīvojušu rakstības veidu. Totiesu kā prozaiķis, romānists tas ieņem pasaules literātūrā vienu no visizcilākām vietām. Un atkal, ciklotīmam romānistam ļoti zīmīgā kārtā, — ar ko? Ar romānu apmēriem.

Nenoliedzama katra Balzaka romāna lielā literāriskā vērtība, tomēr katrs par sevi vien tie nespētu iekarot Balzakam pasaules slavu un ģenija vārdu. Balzaks uzvar ar visiem romāniem kopā. Ar tiem tas devis visa sava laikmeta reālu attēlu, laizdams romānos darbā ap 2000 dažādu varoņu, tā pieskardamies gandrīz katrai dzīves parādībai.

„Dante savā „Dievišķīgajā komēdijā“ kā fokusā savāca vienkopus un atspoguļoja visu vidus laiku pasauli atziņu un dzīves izpratni. Tādu pašu sava laika kopu ainu Balzaks domāja „Cilvēciskajā komēdijā“ — „Comédie humaine“. Tas ir lielisks zinātniska darba plāns, kādu nevar uzrādīt nevienas citas tautas literatūra,“ raksta starp citu Andrējs Upīts („Domās“ 1926. g. Nr. 2. „Reālisma princips literatūrā“). Tas pats autors citā vietā nodod šādu spriedumu: „Viņa apraksts ir korekts un nevainojams, bet viņš bieži nokļūst pārmērīgā plašumā. Ārienes vērojumi ievēršas tādos pārmērīgos sīkumos, ka daudzas vietas Balzaka romānos taģad vairs nemaz nav lasāmas. Cilvēka psihiskās raksturības nianses izbāl un pazūd aiz visiem šiem sīkumiem... Arī Balzaka romānu vispārējā arhitektonika ir visai vāja. Viņš nezina organiski vienota sižeta noslēpumu, nomaldās epizodēs un uz sāņu ceļiem, stāsta ritumu pārtrauc ar sava paša prātojumiem un spriedelējumiem. Balzaka izteiksmes valoda un stils vispāri ir vājš, neizkopts un grumbuļains... Var pat teikt, ka no šīs puses Balzaks nemaz nav mākslinieks...“ (Rūdolfa Egles un Andrēja Upīša „Pasauls rakstniecības vēsture“, 9. grām. 502. l. p.). Balzaka darbos nevarēsīm saskatīt arī kaut kādu svarīgu, tīri idejisku saturu.

Tāpat īsts pikniķis un ciklotīms pēc sava temperāmenta un literāriskiem darbiem ir amerikāņu romānists Tīdors Dreisers (Theodore Dreiser). Par Dreisera rakstības veidu un tematiku izteicies J. Veselis 1928. g. žurnāla „Daugava“ pirmā burtnīcā. Tur, starp citu, lasām: „Savā ziņā varena figūra, reālisma vadonis un pravietis... Kā kūtra, smaģa, blīva masa veļas viņa stils, aptverdams gan ārējo pasauli, gan cilvēka dvēseli... Mēs jūtam, ka autors ir teicis tikai patiesību par saviem tēliem, nav padarījis tos ne cēlākus, ne zemākus nekā viņi ir, bet tēlodams viņus gluži ikdienišķus, pavēris raksturu būtību...“ Par Dreisera „Amerikāņu traģēdiju“ Veselis turpat atzīmē: „Pēdējā laikā pasaules rakstniecībā grūti būs atrast otru tik spēcīgu, lielos vilcienos veidotu episku darbu (1128 l. puses). „Amerikāņu traģēdija“ salīdzināma tikai

ar Ļeva Tolstoja lielajiem romāniem un Dostojevskā „Noziegumu un sodu“, ar kuŗu Dreisera darbam vēl tā radniecība, ka arī šeit tēlots kāds noziegums un tam sekojošs sods. Arī Dreisers, tāpat kā Dostojevskis, ir liels cilvēku dvēseles pazinējs un tulks, bet viņš nestiepj psihiskus pārdzīvojumus uz analīzes moku rata, negraīza un nespīdzina, viņš ļauj visam dabiski un dzīvespatiesi notikt, viņa redzīgais skats ir izprutošs, cilvēcīgs un savā vienkāršā cilvēcībā atklāj tādus dziļumus, kādus atrod retos mākslas darbos... Dreisers ir pilnīgi objektīvs, bezpartējisks mākslinieks, pret visiem saviem varoņiem viņš vienādi labvēlīgs un vienādi vēss...“ Savus uzskatus Dreisers formulē pats sekoši: „Tikai no dzīves mēs mācāmies dzīvi pazīt. Pasaule cieš no pārāk daudz reliģiozitātes, dzīvei svešas svētulības. Katra morālīzēšana ir neauglīga, visa metafizika — subjektīvs relatīvisms. Bet — lai dzīvo dzīve! Un mākslinieka uzdevums — tēlot to tādu, kāda tā atklājas viņa nepielūdzamajam skatam.“

Līdzīgu romānu rakstnieku paraugu netrūkst daudzu tautu literātūrā, bet, domājams, pietiks. Dažādības labad atzīmējams, ka arī par ekspresionistu un romantiķi sauktais amerikāņu dzejnieks Uots Uitmens (Walt Whitman) tomēr uzrāda ļoti noteiktas kā ķermeniskas pikniķa īpašības, tā rakstībā ciklotīmās. Protams, ka nenoliedzams arī schizotīmais piejaukums, piem., patoss, ekspresionisms un romantisms, tomēr autoram liekas, ka Uitmenā saskatāmas ļoti daudzas tīri raksturīgas ciklotīma pikniķa dzejnieka īpašības.

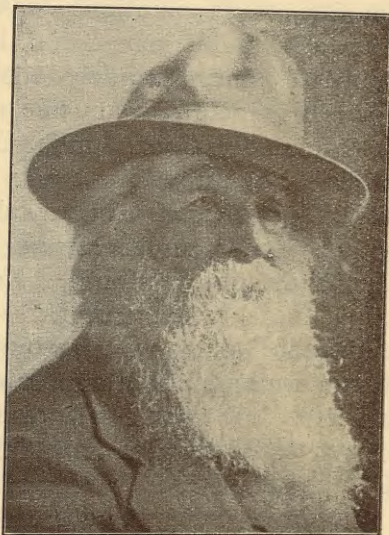
Vispirms par Uitmenu kā ciklotīmiķi runā zemāk atzīmētā citāte no P. Birkerta grāmatas „Daiļradīšanas psiholoģija“ I., 237. l. puses:

„Viņam visa pasaule un visa dzīve likās kā mūžīga harmonija un saskaņa, kur viss ir savā vietā, viss ir labs un skaists: pēdējā zālīte un lapiņa, pēdējais dzīvnieciņš un kustonītis, tāpat kā lielie zvaigžņu miriādi. Visi darbi, visas jūtas līdztiesīgas, un govs, kuŗa mierīgi gremo, tikpat skaista savā norīnā, kā Milosas Venera.

„Varde — šedevrs, par kuŗu augstāka nav! Pele, tā — brīnums, kas var satricināt seksfiljonu neticīgo prātus...

Jeb jūs domājat, ka pasaules likumi ir slikti un tos vajadzētu atdot izlabot?

Visas saknes, kas vien aug, es esmu gatavs laistīt...” saka Uitmens.

32. attēls. Uots Uitmens.

Uitmens pat nāvi atrod mīļu:

„Tu, mīļā, glāstošā nāve!

Ar dejām lai tevi nosvin,

Lai visi raibi tērpjas un visi lai dzīvo!”

Tāda bij Uitmēna dzīves un nāves filozofija, tā noritēja arī sōkrātiskā mierā viņa oriģinēlā dzīve.

Jau dzīvs būdams savās vecuma dienās tas lika sev pagatavot milzīgu granīta pieminekli. To viņš novietoja uz augsta pakalna, lika tur uzrakstīt savu vārdu un mierīgi gaidīja nāvi. Bet nāve kā nenāca, tā nenāca.

No visām pasaules malām apmeklēja to viņa cienītāji. Visus viņš pieņēma majestātiski mierīgi un priecīgi. Ļāvās sevi no visām pusēm fotografēties un nebūt nepretojās, kad tam viņa cienītājas atnesa te svaigas saknes, te krējumu, te cepeti, te rozes...

Beidzot tomēr arī viņam pienāca nāve. Viņa bēres tiešām bij kas sevišķs. Uz liela laukuma uztaisīti trīs paviljoni: vienā cep gaļu, otrā — mucas ar alu, viski (degvīnu), limonādēm etc., trešā paviljonā — Uitmena zārks.

Viņa bēres tika pārvērstas par tautas izpriecu, tā, kā viņš to augšā minētā pantīnā apdziedājis.

Trīs pūtēju orķestri spēlēja viens pēc otra bez apstājas. Saplūda tūkstošiem liels ļaužu pūlis. Cits nācis parādīt dzejniekam pēdējo godu, cits — par velti paēst un iedzert... Uzmanību vērš veseli arbūžu kalni. Tamdēļ arī nav jābrīnās, ka ap ēšanas un dzeršanas paviljoniem iet nemītīga grūstīšanās un pat kaušanās. „No šīs Āmerikas Hodinkas“, piezīmē kāds krievu autors — „cilvēku piecdesmit policija aizveda taisni uz „krātiņu“.“

Diena skaista un saulaina. Kad visi labi izpriecājušies, zārku nes uz kapsētu, t. i. uz turieni, kur pats dzejnieks, dzīvs būdams, sev uzcēlis pieminekli. Mūzika bez pārtraukuma spēlē. Vairāk cilvēki vienā un tanī pašā laikā tur runas kā grandiozā mītiņā: cits uz galdā, cits uz krēsla. Viens no orātoriem tā sajūsminājies, ka iesīt ar dūri pa zārka vāku... Mācītāju nav. Kāds no dzejnieka draugiem nolasa pie kapa citātus no dažādām svētām grāmatām: Bībeles, Korāna, Zend-Avestas, Konfucija un — arī no paša mirušā dzejnieka „Zāļu stiebriem“... Drusku fantastiskas jau šīs bēres izklausās... bet neiespējamās šādas bēres priekš Āmerikas demokrātijas nebūt nav.“

Ja Uitmena bēres tiešām tā norisinājušās kā P. Birkerts tās apraksta un ja tas viss noticis pēc paša Uitmena priekšraksta, vai tad tas neliecina par viņa ne tikai ciklotīmo, bet pat īsti cikloīdo temperamentu?

Bet ko teikt par viņa dzejām? Pārpratumu novēršanai laikus jau jāatzīst, ka viņās tiešām ļoti daudz schizotīmu momentu (arī pikniķim taču savi bioloģiskie kon-

struktīvie elementi!). Tomēr nenoliedzami, ka viņa dzejas stilā un saturā valdonīgi izceļas tīri ciklotīma temperāmenta īpašības. Uitmens harmoniski saplūst ar visu un visiem:

„Man šķiet, ar jums es plūdu, jūs vēji;
 Jūs straumes, ar jums es nonācu kafrā krast-
 malā,
 Es visur izlauzos cauri, kam upes vai jūras
 virs zemeslodes izlaužas cauri.
 Es nostājos pussalas galā uz augsta klints
 krauja, lai no turienes sauktu:
 Salut au Monde!
 Kur pilsētas gaisma un siltums tiek iekšā,
 šais pilsētās tieku iekšā arī es,
 Uz salām, kurp spārnotie putni laižas, turp
 aizlaižos arī es...“

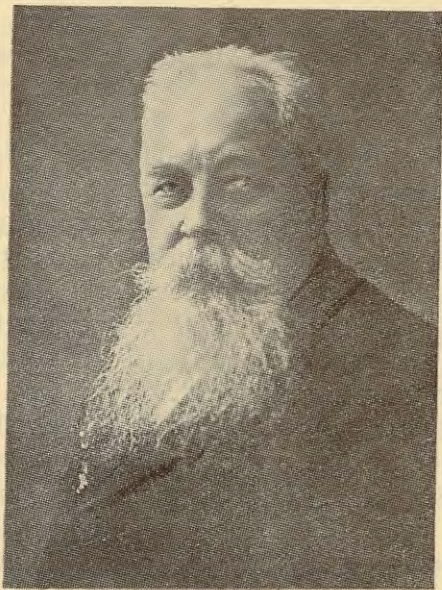
„Sākumā Āmerikā maz ievērotās, vēlāk sīvi apkarotās un nesaprastās Uitmēna (Vitmena) dzejas pieskaitāmas īpatnējākām parādībām, ko amerikāņu ģenijs līdzās Po fantastikai devis. Ja tam pieejam ar parasto estētikas mērauklu, tad šķiet — te ir tikai plaša neapstrādātā viela, pārmērīgs motīvu sablīvējums...“ lasām R. Egles un A. Upīša „Pasaules rakstniecības vēsturē“, un turpat zemāki atkal: „Īpatnēja uztvere un spēcīga izjūta lāga neiekļaujas noteiktās liriskas formās, un Vitmens pieņem himnisku brīvā panta izteiksmi. Viņš raksta gaŗās, pantmēra nesaistītās rindās, kuŗas tomēr vieno plašs ritmisks plūdums, kā tas sadzirdams arī jūras viļņu šalkoņā. Gribēdams vai vienā teicienā ietvērt kosmosu, visu savu cilvēkmīlu un prieku par pasaules brīnumiem, pie kādiem pieder arī parastākā ikdiena, ja vien fanī ielūkojas radoša atzinēja acs, viņš ļauj vaļu priekšstatiem un ainām augt lielām grupām, nevērojot atsevišķi to loģiskas secības“. Psīchiatrs sacītu, ka Uitmens cieš no pārāk strauja asociāciju plūduma, kas tik ļoti raksturīgi maniski-dēpresīvai grupai.

Lai vairāk pasvītrotu Uitmena ciklotīmo rakstības veidu, atzīmējams, ka daudzi viņu uzskata tieši par jauna episka laikmeta iezvanītāju. Un tomēr, cik viegli pārprot Uitmena ciklotīmo iedabu, par to netieši izteicies J. Veselis, kuŗu arī citējam: „Viņš apdziedāja demokrātismu, pasaules pilsētu, visu lietu vienību, instinktus, viņš nodibināja jaunu dzejas formu — brīvo pantu, ko pēc tam liefojuši un lieto dažādu zemju dzejnieki, jaunākā laikā arī ļoti daudzi latvieši. Uitmena iespaids nav mazinājies, bet sevišķi pēc pasaules kara aug augumā: urbaniskais jeb pilsētas dzejas virziens tā vai citādi atvedināms uz Uitmenu, kaut gan pats dzejnieks stāvēja tuvāk dabai nekā pilsētai un kultūrai vispāri. Bet rakstniecības vēsturē tā jau bieži gadās, ka kāda nejauša skaņa zināma dzejnieka darbos top vēlāk par valdošo un apaugļo veselus literatūras laikmetus, kurpretim viņa būtiski īstākais piemirstas.“

Ja meklējam ciklotīmā temperāmenta pārstāvjus latviešu literatūrā, tad vispirms atzīmējams, ka īsti pikniķi starp latviešiem vispār diezgan reta parādība. Vēl mazāk to starp literātiem. Tomēr kā daudz maz spilgtu pikniķi-ciklotīmiķi gribētos vispirms atzīmēt Augustu Deglavu. Lūk, ko saka par Ā. Deglava ciklotīmo rakstības veidu Teodors Zeiferts „Latviešu rakstniecības vēstures“ trešā daļā 199. l. pusē: „Liekas, ka Deglavs nevarētu tikt vaļā no savas dzimtenes līdenās, plašās, neaprobežotās lauku ainās, kad viņš raksta arī īsākus stāstus, kam viņš nespēj dot mākslinieciski noapaļotu veidu. Īsti mājās viņš ir neaprobežotā plašumā, kādu viņam dod romāns.“ Par lielāko viņa romānu „Rīga“ Zeiferts atzīmē: „Plašos vilcienos Deglavs zīmē lielo laikmeta ainu, gan vairāk novirzīdamies uz vēsturnieka nekā mākslinieka pusi...“

Šādā tīri bioloģiskā nozīmē tūlīt blakus minams pikniski noaugušais rakstnieks Ā p s ī š u J ě k a b s. (Piezīmējams, ka Āpsīšu Jēkaba ģeneāloģijā saskatīti divi dēfektīvi senči.) „Nevis tiesātājs, bet grūtdieņu siržu tulks,“ saka par viņu A. Grīns. Īsti spilgti izceļ Āpsīšu Jēkaba cilvēcīgās īpašī-

bas dzejniece Marta Grimma dzejolī „Apsīšu Jēkabs“, no kuŗas citējam dažas rindas:

33. attēls. Apsīšu Jēkabs.

„Viss tevī tik apskaidrots, bezkaislīgs, patiess,
Ne pārspīlēts, pielikts, ne ņemts...“

Tad atkal:

„Tev personībā viss saskaņā lielā
Vai dzeja, vai dzīve, vai darbs;
Vai darbā, vai dvēselē, vai mainīgā vielā —
Nekur nav tev disonanss skarbs...“

Pēc diatētiskās temperāmenta noskaņas Apsīšu Jēkabs mazliet nosveras uz dēpresīvā pola pusi, bet tikai mazliet. Tomēr, kā īstam pikniķim pieklājas, savu garīgo spīgtumu viņš neesot zaudējis nekad, saglabādams to līdz mūža beigām. Visu, ko tas darījis, tad darījis ar lielu mīlestību un aizraušanos. „... Pret viņu sajūt cienību visdažādākās ļaužu šķiras un partijas, jo savus uzskatus viņš

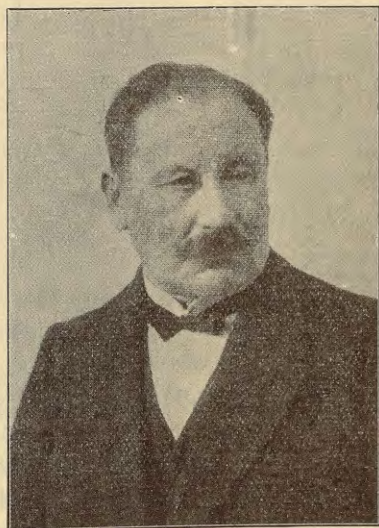
izteic atklāti un droši, būdams laipns un iecietīgs pret tiem, kas citādi jūt un domā. Savā ilgajā mūžā Āpsīšu Jēkabs piesavinājis lielo dzīves gudrību: „mīlēt un piedot“, saka A. Kraujiņš savas monografijas 121. l. pusē. Un turpat lasām, ka Āpsīšu Jēkabs bijis reliģisks cilvēks, bet sektēm neseojis un nekad neieslēcis okultismā, ne murgainajā misticismā. Āpsīšu Jēkaba dziļo kontaktu ar apkaimi raksturo K. Skalbe vārdiem: „Ir cilvēki, kuŗi tā saaug ar savu apkārtni kā vecie koki parkā, kuŗus gaŗām ejot atrodam arvien tai pašā vietā. Tāds bij Āpsīšu Jēkabs.“ Savas attiecības pret dabu Āpsīšu Jēkabs pats pateicis: „Lai eju kur iedams, visur man meŗs iet līdzī kā mīļš draugs, kas mani pazīst un ko es pazīstu jau no bērna kājām, ar ko es saaudzis kopā un ar ko man vislabāk sakrīt prāts un domas un jūtas“.

Ja piegrieŗzamiem Āpsīšu Jēkaba literārisko darbu tematikai, tad redzam, ka pirmā vietā viņam visur pati daba. Gandrīz varētu piekrist daŗiem kritiŗkiem, ka viņš tieŗām nepārspējams reālās dabas attēlotājs, mazākais, ŗai nozarē pirms viņa nekā labāka nebij. Āpsīšu Jēkaba raksturoto tipu galerija ļoti liela, bet parastī tie latvieŗu lauku mājīgie tēvi un mātes. Stāstu idejas tikpat vienkārŗas, cik vienkārŗa pati reālā dzīve.

Nenoliedzama viņa darbos arī romantisma ieskaŗa, kā otra konstitūcijas īpatnība, tomēr visumā Āpsīšu Jēkabs ir un paliek reālists. „Cilvēku tēloŗanā Āpsīšu Jēkabs ir pilnīgs reālists. Viņš ne par matu neatkāpjas no īstenības, netēlodams ideāltipus, bet cilvēkus ar visām vāŗībām un raksturīgām etnografiskām īpatnībām“ (J. Veselis). „Āpsīšu Jēkabs savos darbos sniedz spilgtas personu portrejas. Viņš ir labs portretists. Viņa tēloŗanas veids stāv tuvu glezniecībai...“ (K. Kārķliņŗ.) Kā redzams, Āpsīšu Jēkaba stila īpatnības tieŗi izriet no dzīves īstenības un tādēļ tās reālisma pārsātinātas, vēl vairāk, daudzi atzīst to par objektīvu. Svētdienas miera pilni Āpsīšu Jēkaba darbi. Tajos vienmēr pārsvarā pati glezna, stātika, ne dinamika. Viņš vairāk epiķis nekā dramatiķis. Kaut gan mēdz atzīt Āpsīšu Jēkaba stila viengabār-

lainību, noteiktību un savdabīgumu, tomēr Andrējs Upīts, citādi atzinīgi vērtēdams, iebilst, ka formas ziņā stils nav sevišķi izkopts un slīpēts.

Par Āpsīšu Jēkaba dzeju atzīmējam dažas rindas no minētās Kraujiņa monografijas (142. l. p.). „Galvenie elementi tajā pieredzējumu priekšstati un izjūtu iespaidi, vismazāk fantazija. Domas visumā dibinātas uz konkrētu slēdzienu pamata, bez liekām abstrakcijām... No gleznām visvairāk pielietotas redzes gleznas, mazāk emocionāli-dinamiskais...“

34. attēls. Jēkabs Janševskis.

Ļoti tipisku ciklotīmu rakstības paraugu sniedz Jēkaba Janševska romāns „Dzimtene“. Pats Janševskis, pēc ģimētnēm spriežot, savā ķermeniskā uzbūvē atgādina pikniķi ar atlētisku piejaukumu. Literāriskos darbos tas tomēr vairāk izceļas kā spilgts ciklotīmiķis. Tā tad konstitūcijā pārsvarā pikniski-ciklotīmā komponente.

Kā reti kur, tieši pie Janševska redzam romāna saturā milzīgo materiāla bagātību. Notikums seko notikumam un sākums sīkumam gandrīz bez gala, bez apstājas. Trūkst

stingri pārdomāta darba plāna, virzošas tendences. Kā radās Janševska romāna „Dzimtene“ plāns, to pateicis Janševskis pats: „Pēc pirmās daļas beigšanas (sic!) galīgi izstrādāju romāna plānu, visu vielu sadalīdams piecās daļās („Ātziņas“ pirmā daļa, 175. l. p.).

Nebūdami paši speciālisti literatūras jautājumos, atļausim par tiem izteikties kā agrāk, tā še un citur vislabāk attiecīgām autoritātēm.

Janševska „valodai plašs episks plūdums vaļīgi gaŗos teikumos, kas virza darbību mierīgi uz priekšu, nepametoŗ neatzīmētu nevienu nokrāsu katrā momentā“. (T. Zeiferts.) Janševska problēmas un dzīves izpratni raksturo daŗi viņa romāna citāti: „Dzīvē ir daŗādi ceļi. Ja neizdodas iet pa vienu, tad var iet pa otru,“ un atkal, „Ja, Dieviņi, lieci mirt — dod meitiņu klātgulēt... Cilvēkam jārikojas pēc kārtas un stāvokļa, jo kad iet par to pāri, tad vairs nav pieklājīgi“.

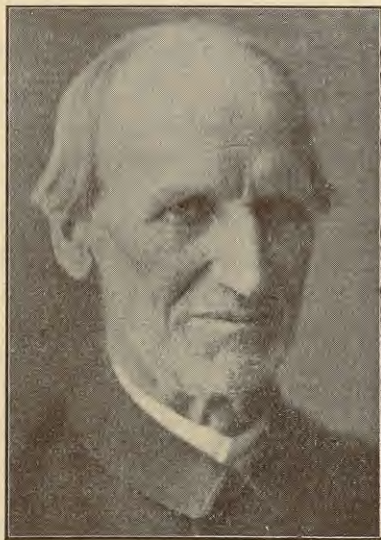
„Nekur Janševskis“, raksta Virza („Laikmeta dokumenti“ 104. l. p.), „nav devis tik lielus meslus salkanaŗam romantismam, kā to darījuŗi Kaudziŗi, kuŗi caur to samazinājuŗi uz pusi sava darba vērtību. Janševski viļinājuŗas nav nekādas tendences, bet vienīgi tikai cilvēki un viņu kaislību spēles. Caur to arī viņa romāna personas iznākuŗas daudz konkrētākas, dzīvākas un pārlicinoŗākas. Kōmiskais un traŗiskais ņe dzīvo vislabāk kā saskaŗā. Janševskis nepazīst kā mākslinieks arī nacionālus aizspriedumus un naidu. Viņa muiŗnieki, grāfi, baroni, baroneses un grāfienes nava atbaidoŗi, bet cilvēcīgi un patriarchāli tēviŗķīgi... Bet vislielākais Janševska nopelns ir tas, ka viņŗ mums rādījis veselus un priecīgus cilvēkus un veselu un priecīgu pasaules uzskatu. Te nav nekādu ēnu, nekādas zūdīŗanāŗ. Tā patī gaŗisma, kas valda pār Kursas lielceļiem, valda Janševska romānos... Romāns nav tāds, kādus tos taŗad mēdz rakstīt, kur velkas cauri viena intrīŗa. Te ir daudz ļauŗu un prieks, ka viņi var iet pa zemi viņus apvieno. Redzot viņus visus darbojamies, mī-

lam, kustamies, strādājot, jāizsaucas ir Biezuma Bozuma sauciens Bandavas beigās: — Brālīti, balto!”

Nenoliedzama taisnība dzejniekam Virzam, kad tas pārmet brāļiem Kaudzīšiem pārāk lielu meslu došanu salkanam romantismam „Mērnieku laikos“. Tas tiešām tā. Bet ko saka par šo pašu episko romānu T. Zeiferts „Latviešu rakst-

35. attēls. Matīss Kaudzīte.

36. attēls. Reinis Kaudzīte.

niecības vēstures“ II daļā 272. l. pusē? Palūkosim. „Mērnieku laiki saauguši ar īstenību; viņu būtība reālistiska (retinājums Zeiferta), lietišķa. Viņu sacerētāji iziet no tā, ko viņi ap sevi novērojuši, kas patiesi ir, un to tā attēlo. Arī cilvēku garīgā pasaule uztverta pēc novērojamās īstenības...“ Tālāk 274. l. pusē: „Arī raksturus zīmējot, Kaudzīšu spēks mīt viņu reālismā“. Tā tad, kam taisnība, Virzam vai Zeifertam? Ne vienam, ne otram, bet abiem kopā. Episkajā romānā tiešām reālisma un romantisma mistrojums. Gribētos jautāt, kā tas varēja rasties, bet atbilde jau prasās pati no sevis. Atliek kauču tikai salīdzināt abu autoru, brāļu — Matīsa un Reiņa ģimētnes. Jau-

nākais no tiem — Matīss izskatās pēc pikniķa, vecākais — Reinis ir asteniķis. Taisnība, abos brāļos redzamas pikniskas ķermeņa pazīmes, tomēr Reinis, izņemot kailo galvas plikni, īsts asteniķis. Par Reiņa īpatnējām rakstura savādībām, kaut arī diezgan skopi, izsakās brālis Matīss „Atziņu“ pirmā daļā 118. l. pusē. Tur lasām: „Brāļa Reiņa ilgošanās pēc citas mierīgākas un netraucētākas dzīves, nekā dzimtenē, kļuva dien' no dienas lielāka, kamēr beidzot — pieņemoties grūtsirdībai un īgnumam pret „pasauli“ — viņš apņēmās meklēt citu dzīves vietu kādā svešākā apgabalā un dzīvot no iepelnījumu ienākumiem, bez lauku mājas vadīšanas raizēm, kālab tad Kalna-Kaibēnu māja palika man, kā jaunākam, kas nesis vēl mazāk dzīves raižu un rūpju. Tas bija tā ap 1904. gadu; bet laiku laikiem viņš nāca dzīvot atpakaļ arī Kalna-Kaibēnos, negribēdams taču pavisam šķirties un palikt kā svešs“. Šajos vārdos izskan diezgan zīmīgs schizoīda cilvēka raksturojums, kaut arī ar vieglu cikloīdu piejaukumu (grūtsirdība). „Īgnums pret pasauli“, bēgšana no apkārtnes, atsvešināšanās no radiem un cenšanās tomēr nepalikāt pilnīgi svešam, visastās taču schizoīda rakstura iezīmes. Īstais dzīves realists paliek Matīss. Starp citu, arī viņa konstitūcijā kaut kas psihopatisks, uz ko norāda viņa paša atziņās „Atziņu“ 87. l. pusē: „Ar laiku izrādījās, ka tajos pašos ganu gaitas gados pa miegam biju staiģājis arī citām reizēm gan no pieguļas, gan no kādām godībām, ko zināju tikai no tā, ka nobridies atrados atkal guļu vietā. Kādreiz tā iedams biju pametis krūmos cepuri, bet rīta rasā sadzīdams savas pēdas, to atkal atradu. Kā varēja redzēt, biju lēcis laimīgi brīžam arī pāri dažam grāvim un nogājis bez misekļa pa dūkstis ielikām laipām. Bet vēlākos gados no tā vairs nekas nav bijis manāms“. Kaudzītes Matīss tā tad vēlāk nocietinājies kā īsts pikniķis, kamēr Reinis vienmēr vairāk un vairāk svēries uz schizoīdo pusi. Pie abiem brāļiem Kaudzīšiem ļoti skaisti atsedzas viens no cilvēka konstitūcijas noslēpumiem. Matīss — pikniķis pēc ķermeņa uzbūves un arī ciklotīms pēc dabas, kaut arī ar apslēptu psihopātijas ieskaņu. Viņa asins-

radniekam, pusbrālim Reinim tikai ļoti retas pikniska ķermeņa īpašības (ģarīgi — grūtsirdība), bet visumā tas izteikts asteniķis-leptosōmais ar attiecīgu schizoīdu psīchi. Matīsa apslēptā konstitūcionālā psīchopatija Reiņa schizotīmo raksturu ietekmējusi, domājams, līdz schizoīda cilvēka savādībām.

Tikai no bioloģa viedokļa iztīrējot abu brāļu kā ķermeniskās, tā ģara dzīves īpatnības, kļūst skaidrs romāna „Mērnieku laiki“ reālisma un servantiska romantisma mistrojums. Ja ciklotīmais parasti vairāk reālistisks, tad schizotīmais un schizoīdais romantisks, irreāls. Par cik romānā romantisms salkans, tā tad ar sevišķu sentimenta piejaukumu, par tik tas, domājams, ciklotīmā Matīsa nopelns.

Vispilnīgāki R. Kaudzītes iedabu redzam viņa nepabeigtajā romānā „Izjurieši“. Katrs, kas izlasīs šo romānu, varēs mierīgu sirdi apliecināt, ka tajā nav saskatāmas ne pēdas no salkanības. Ja par Gogoli mēdz apgalvot, ka viņš „smējies caur asarām“, tad Reinis „Izjuriešos“ „smējas caur žulti“. Gandrīz katrā romāna lapas pusē dzirdam irōniju un skarbāko sarkasmu. Varētu arī sacīt, ka Reinis te parāda sevi kā reālistu, bet ar to nav pateikts viss. Reiņa reālisms dīvains, „ekspresionistisks“, ja patīk. Reālie tēli te kariķēti līdz pēdējai un drūmākai galējībai. Tie gandrīz Gogoļa „reālie“ tēli, kas dzīvo un darbojas īsti servantiskā ģarā. Ātzīmējams arī, ka tieši „Izjuriešos“ Reinis pārādās kā īpatnējs un ģeniāls vērotājs, — tāds vērotājs, kas patstāvīgi saskatījis dzīvē tādus raksturus, resp. temperāmentus un šo ģarīgo īpašību saistīšanos ar attiecīgu ķermeņa būvi, ka tos bez mazākā iebilduma varētu izlietot illūstrācijai arī šajā ģrāmatā kā ciklotīmo un cikloīdo pikniķu, tā schizotīmo un schizoīdo asteniķu paraugus. Tīri ģeniāli Reinis pieskaņas arī afektu kompleksu jautājumam, kā tas skaidri saskatāms strīdus-lamāšanās ainā starp Āpzarni un Cīruļvējputeni. Šādā veidā ģarīgo kompleksu sarežģījumu izskaidrojumus daudz vēlāk sāka teorētiski pamatot modernie psīchanalizātori. Īsi, — viss īpatnējais un augstī mākslinieciskā

ziņā vērtējamais romānā „Mērnieku laiki“, jādomā, būs Reina rōku darbs, jo šajā romānā atrodam ļoti daudzas tādās pašas situācijas, un raksturu zīmējumus un sevišķi labākās stila īpatnības, kādām piesātināts romāns „Izjurieši“.

Vēl varbūt derētu atzīmēt kā tīra reālisma paraugu latviešu literātūrā pikniski noaugušo Pērsieti. K. Kārklīņš viņu apzīmē pat par lielāko latviešu reālistu. Tas raksta bez pamācībām. Pasauli tas uztver pozitīvi, neiedziļinoties lietu būtībā. Sākumā viņa dzejā gan ieskanas skumjas un pat asaras, bet vēlāk tās izzūd. Pērsietis paliek viscaur objektīvs, dzīvs tēlotājs, bez vērtēšanas tendences, izceļ apstākļu un iedzimtības varu par cilvēku. No rakstības tehnikas viedokļa Pērsieti nevar uzskatīt par formas un stila meistarū.

Ja vēlētos turpināt latviešu izcilāko ciklotīmo rakstnieku rindu, tad katrā ziņā minami vēl Valdis, E. Bīrznieks-Upītis, Līgotņu Jēkabs, P. Gruzna, J. Jaunsudrabiņš, Ānsis Gulbis u. c. Kaut arī visi tie savos darbos spilgti īpatnēji, tomēr bioloģiskā nozīmē visiem tiem viegli saskatāmi kopējās konstitūcijas pamati.

Kā spilgtāki izteiktu ciklotīmu dzejnieku latviešu rakstniecībā varētu minēt Andreju Pumpuru. Tas sevišķi sakāms par Pumpura mūža otro pusi, kad parasti arī pikniskās ķermeņa īpašības mēdz noteiktāki izpausties.

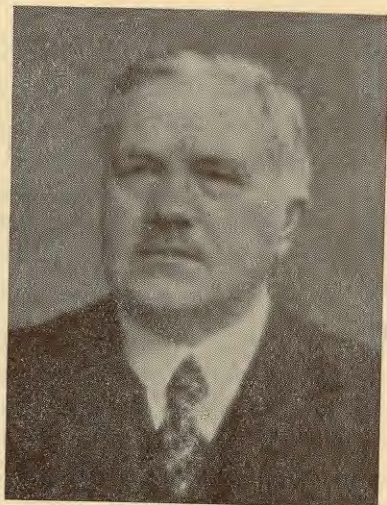
Ar savu darbu „Lāčplēsis“ Pumpurs parāda, ka pikniskiem, resp. ciklotīmā temperāmenta dzejniekiem tipiskākais dzejošanas veids ir eposs. Kā tas ciklotīmiem dzejniekiem parasts, arī pie Pumpura velti meklēt stila pilnību. Par „Lāčplēsi“ Zeiferts saka: „Epa dzejas stils nav viscaur vienāds. Pirmajos trīs dziedājumos tas dziļi tēlojošs, pēdējos stīpri prōzaisks; katra no šīm daļām, kā liekas, pieder dzejnieka dažādiem darbības laikmetiem. Daži tēli un skati nostādīti acu priekšā ar sevišķu mīlestību un dziļu izjūtu...“ Kaut gan no Pumpura, kā sava laikmeta dēla, nevar prasīt moderna stila pilnību, tad tomēr diezgan noteikti var apgalvot, ka laba tiesa šo trūkumu izskaidrojama ar paša Pumpura temperāmenta iedzimtām īpašībām. Zīmīgi, ka pēc Zeiferta domām Pum-

puru nesaista ne tik daudz tēli un formas, cik spīdums un krāsas. Šai vietā der atcerēties tos eksperimentus, kas raksturo pikniķu lielo krāsu uztveres īpatnību. Vairāk ciklotīmais nekā schizotīmais rakstnieks Jaunsudrabiņš pie reizes ir arī gleznotājs.

Davisam cita tipa dzejnieks ir Andreja Pumpura laika biedrs asteniskais Auseklis.

37. attēls. Andrejs Pumpurs.

38. attēls. Līgotņu Jēkabs.

Zīmīgi, ka starp dzejniekiem īstus pārlicinošus pikniķus pēc ķermeņa būves un ciklotīmos pēc temperāmenta latviešu starpā bez Andrēja Pumpura, bet sevišķi Līgotņu Jēkaba un dažiem mazāk nozīmīgiem tikpat kā neiespējami saskatīt. Daudzmaz pikniķis pēc ķermeņa būves un reālists kā rakstnieks minams vēl Saulietis. Ārī Saulieša dzejā lirisma apdvests reālists. Taisnība priv. docentam K. Kārklīnam, kad tas apgalvo, ka tas romantisms, kas saskatāms Saulieša darbos, neizriet no paša rakstnieka iekšējās būtības, bet vairāk uzskatāms kā apkārtnes ietekmes sekas. Saulietis tikai uz laiku padodas romantisma ietekmei, lai drīz vien no tās, kā sev svešas, atbrīvotos.

Vēl tālāk virzoties uz schizotīmā rakstura pusi, bet ķermeniski uz neskaidriem, jauktiem tipiēm, sastapsimies ar R. Blaumani, K. Skalbi, Plūdoni, J. Ākurāteri, Ātonu Āustriņu u. c. No jaunākiem dzejniekiem šajā sakarībā interesanti vēl P. Ērmanis un A. Čaks. Pirmais no tiem jaunībā gandrīz asteniķis un arī dzejā ļoti šķautnains un skarbs. Ar laiku ķermeniski tas izveidojas pēc pikniķa un arī dzejā kļūst liriski reālistisks, apm. tā, kā tas redzams no agrāk atzīmētās citātes. A. Čaks, turpretī, noder kā labs jaukta tipa paraugs. Ķermeniski tas vairāk pikniķis, bet rakstībā, bez šaubām, ciklotīmisks, tomēr ar stipru schizotīmo elementu. Par Čaka temperāmenta diatētiskām attiecībām runā viņa dzeja „Šopēna sēru maršs kroģā“. Šī dzejnieka rakstura un temperāmenta bioloģiskos pamatus viegli saskatīt viņa dzejā „Nomales bodīte, es un Amadeuss Hofmanis“. Dzeja trijās daļās. Pirmā ļoti labi raksturo A. Čaka grotesko reālismu. Piemēra dēļ viens pants:

„Vēl tur silķes guļ etiķī, burkā,
 Garšas dēļ drusku citrons tām klāt.
 Un lai naktīs tur neiekrīt žurkas,
 Vāks tām pāri ar ķieģeli klāts.“

Otrā daļā skaisti attēlota pāreja no reāla pārdzīvojuma uz irreālo:

„Un es sēžu un ēdu un ēdu,
 Tauki smaršo uz lūpām un kūst,
 Kvass nāk sirdī un mierina bēdu,
 Līdz tā kūst.

Un tad rokas es lieku uz galdiem,
 Sienām, stikliem, kur zirnekļu plīv's,
 Un no sajūsmas tikko vēl valdos,
 Jo es jūtu, es vesels, es dzīvs.

Un pār mani zūd griesti un gaisma
 Palo tālums un zilgmē kāpj mežs;
 Un man šķiet, katra riziņa plaisma
 Pretim rožainu aromu dveš“ u. t. t.

Trešajā dzejas daļā dzirdam cauri jau īsti schizoīdas parādības:

„Bet kad ļodzīgā, pakārtā kurvī
Manus prātus met reibuma plecs,
Tad es redzu, ka atveras durvis
Un kāds ienāk kā mūžiņa vecs.

Amadeuss — es jūtu ar miesu,
Amadeuss mans vecais draugs —
Ļodzās lampa ar gaismu liesu
Man virs galvas kā dzelfens auģis.

— Kur tu, Hofman draugs, biji tik ilgi?
Sēsties blakus un iedzer, še malks. —
Un viņš atsēstas. Draudoši vilki
Viņam acīs, kaut pats viņš tik smalks,“ u. t. t.

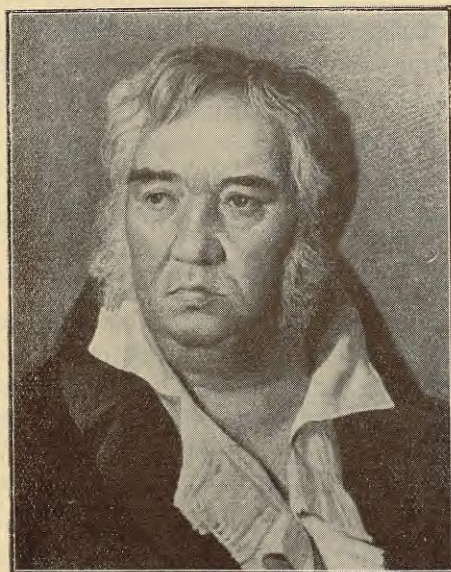
Tā tad, kaut kas līdzīgs hallūcinācijai.

Amadeuss Hofmanis esot A. Čaka draugs, tam garā tuvs. Atzīmēsim tādēļ dažas citātes no Rūdolda Egles un Andreja Upīša „Pasaules rakstniecības vēstures“ par Hofmani, kas zināmā mērā noskaidro paša Čaka konstitūcionālās īpatnības, viņa rakstura un temperāmenta savādo līdzsvaru, pareizāki — līdzsvara trūkumu. „Amadejs Hofmanis reprezentē to īpašo novirzienu romantikā, kas tiecas uz noslēpumaino, mistisko, brīnišķo dabā, uz tumšām jausmām, sapņiem, ekstazi, gaišredzību, hallūcinācijām un vājprātu cilvēkā... Fantastiski-humoristiskie groteskie zīmējumi Hofmani sevišķi pievelk, viņa asā reālisma un zobgalības maisījums lielākā vai mazākā mērā atēnojas itin visos Hofmaņa darbos. Viņš zīmīgi un asi uztver lietu un parādību reālos apmetus, bet allaž tiecas aiz tiem meklēt brīnišķo, noslēpumaino un spokaino, kas slēpjas viņu istā būtībā.“

Amadeuss Hofmanis ķermeniski atgādina leptosōmu cilvēku. Saskaņā ar to viņa rakstības veidā pārsvarā schizotīmais elements ar vieglu ciklotīmu ieskaņu. Čaks, turpretim, ķermeniski pikniķis un viņa rakstībā pārsvarā cik-

lotīmais elements ar nenoliedzamu schizotīmijas piejaukumu.

Pirms noslēdzam īso ciklofīmā temperāmenta rakstnieku paraugu apskati, katrā ziņā vēl atzīmējams, ka īstas fābulas autorus atronam tikai viņu vidū. Varbūt tas izriet no šim temperāmenta tipam piemītošā īpatnējā humora. Katrā ziņā krīt acīs tas, ka tieši labākie pasaules fābulisti ir pikniķi-ciklotīmiķi. Vai tādi, piemēram, nav Krilovs,

39. attēls. I. A. Krilovs.

La Fontaine's? Tuvu radniecisks tiem V. Bušs. Un fābulists Pērsietis ar fābulu tulkoņāju Fr. Adamoviču arī taču pikniķi. Varbūt iebildīs, ka La Fontaine's nav tikai humora, bet arī sarkasma pilns. Tiesa. Tādēļ viņa ģimētnē ieskatoties, bez visa pikniskā ieraudzīsīm arī leptosomas pazīmes: lielu degunu, kupli noaugušus matas. Par cik V. Buša darbos ieskanas schizotīmas īpatnības, par tik arī viņa pikniskais ķermenis astenisks. Tīrākais pikniķis pēc ķermeņa būves un ciklotīmiķis pēc temperāmenta laikam būs bijis krievs Krilovs. Lūk, kā viņu raksturo D. Merež-

kovskis romānā „Aleksandrs I.“ „... Šis milzīgais gumzis izlikās pēc nepieciešamas istablietas. Rokas atlaidis uz ceļiem, tādēļ ka tās vairs netiek kopā uz krūtīm. Mute drusku sašķiebtā no triekas, kas ķērusi viņu pāris gadus atpakaļ. Seja tukla, balta, izplūdusi kā ievavs abrā; viņa nekā neizteica — jā, varbūt tikai, — ka tas pusdienā pārēdies zošu cepeša un vakariņās, neraugoties uz Lielo gavēni, gaida sivēnu ar mārutkiem: „Man, grēcīgam, vēders nav ierīkots gavēnim... Mierīgi noraugos pasaules kņadā, sapņos prātoju...““

Pārejas no pikniskas ķermeņbūves un ciklotīmam temperāmentam piemītošā rakstības veida uz asteniskām ķermeņa ieskaņām un, protams, schizotīmu radošu darbu viegli saskatīt katras tautas rakstniekos. Pāreju no nevainīga humora uz satīru, irōniju un sarkasmu ļoti labi illūstrē tādi vārdi kā Heine, Voltērs, Fridrihs Lielais, Nīcše. Tie visi stiprā mērā jau iederas schizotīmā grupā. „Die Heines un Fridricha Lielā novērojam tādas vilcienus, kuŗi vēl, mazākais, ļoti radniecīgi ciklotīmam humoram. Citādi gara bagātā irōnija norāda uz radniecību individuālpsicholoģiskā sakarībā ar schizotīmo grupu; Heine ir romantiski sentimentāls, Voltērs patētisks, bet vecais Fricis aizdomīgs, pret cilvēkiem naidīgi noskaņots, ar griezīgi aukstu personības radikālu... Nīcšes gara bagātās idejās nekad nejūtām labsajūtas; idejas vienmēr nes patoss.“ Viņa asprātības gan dziļdomīgas, dzēlīgas, pat iznīcinošas, bet gandrīz pilnīgi bez humora. „Savas personības uzbūvētas jau klasisks psīchestētiķis, kuŗā tipiski sadzīvo glezna, smalka izjūta ar aukstu kundziskumu“, saka Krečmers.

Tāpat pārejā no reālisma uz naturālismu redzam, ka šo virzienu piekopēji ķermeniski no pikniskās uzbūves pamazām ievirzās asteniskā izskatā. Šo pāreju varētu iesākt ar Zolā un Blasko Ibaņesu un no tiem uz Ibsenu, tālāk uz Gerhardu Hauptmani un vēl tālāk jau ievirzīties īstos asteniķos — Strindbergā un Tolstoļā. No latviešu literātiem te kā spilgtākais minams Andrējs Upīts.

Reizē ar to esam nonākuši līdz

schizotīmā rakstura rakstniekiem un dzejniekiem.

Tur, kur reālisms neizpaužas vairs mierīgā novērojumā, kur stāstījumā neizjūtam vairs naīvu iegremdēšanos un saplūšanu visā esošā, kur izzūd jau labsajūta un mīla pret visu vienādi skatāmo, kur izgaist humors, bet sākas patoss, tendence un sarkasms, kur kaislā sapsprindzinātībā sākas noliegšana un saplosīta, reizēm pat kariķēta īstenība — tur reālisms pāriet naturālismā, domā Krečmers. Naturālists jau zaudējis samierinošo kontaktu ar apkārtni, tas nostājas pret dzīvi jau kā cīnītājs ar dilemmu: es un daudzie, es un visums. Tāds latvju rakstniecībā kā spilgtākais tēlojas asteniski-atlētiski noaugušais Andrejs Upīts, kuŗā tomēr saskatām vieglas pikniķa pazīmes, sevišķi sejas pantos un galvas apspalvojumā. Šajā nozīmē vēl līdzīgu mums nav. Prasība tādēļ, lai Andrejs Upīts rakstītu vairāk samierinošā garā, tēlotu arī dzīves harmoniskās puses, jeb, kā daži saka, dotu pozitīvus tipus, nozīmē to pašu, ko ieteikt Andrejam Upītim izkāpt laukā no sevis paša. Bioloģiski ņemot, Andrejam Upītim būtu jāpiedzimst no jauna ar pavisam citu konstitūciju. Un ja arī Andrejs Upīts kādreiz pārveidotos, tad katrā ziņā ne jau ciklotīmā virzienā. „Es visas pasaules rūgtumu savā pēdējā dziesmā ieliešu“, saka A. Upīts dzejā „Pēdējā dziesma“.

Ar to būtu pateikts, ka naturālisms jau ir schizotīmo rakstības īpatnība.

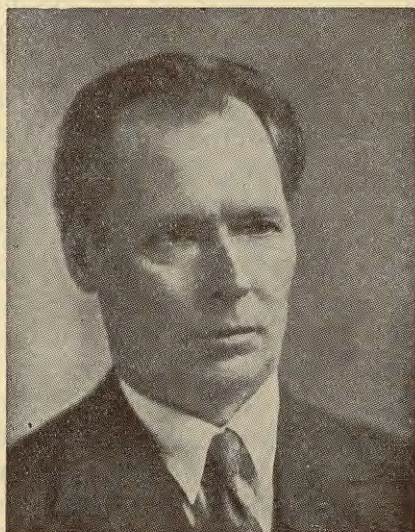
Ne aiz polemikas kāres ar cienājamo rakstnieku, bet pašreiz noskaidrojamās problēmas labad jāapstrīd Andreja Upīša ieskatī, ka reālisms rakstniecībā vienmēr stāvošs ciešā sakarā ar progresu sabiedriskā dzīvē, bet romantisms ar reakciju.

Tas visumā neatbilst īstenībai.

„Tiešā pretstatā romantismam, reālisms savā dziļākajā būtībā allaž ir aktīvi progresīvs, tāpat kā tās šķiras un vispāri tie vēsturiskos laikmetus veidojošie sabiedriskie spēki, kas viņu izradījuši un ar kuriem viņš mūžam paliek nesaraujamā sakarā.“ (Ānd. Upīts „Domas“ 1926. g. Nr. 1. un

tālāk.) Vai tiešām tā? Bet kā tad ir ar Raini un Āspaziju? Vai protesta gāra pilni nebij arī Servantess, Žans Žaks Rusō, Emīls Verharns, Viktors Igo, Šellijs, Šillers, un daudzi citi? Bet kādu sabiedrisku progresu virza reālisti Flobērs, Alfons Dodē, Mopasans, Džeks Londonš un citi, par latviešu literātūras daudziem reālistiem nemaz nejaudājot?

Vai nebūs pareizāki, ja atzīsim, ka progresu var virzīt un pie reizes arī aizturēt ikkuš „isms“ literātūrā?

40. attēls. Andrejs Upīts.

Ja pāršķirstam to pašu R. Egles un A. Upīša „Pasauls rakstniecības vēsturī“, tad pārlicināties, ka visu tautu reālistiskā virziena rakstnieki un dzejnieki vairumā pikniski noauguši cilvēki, bet romantiķi turpretim vairumā asteniķi. Aktīvi progresīvos atradīsim kā vienos, tā otros. Jeb vai tiešām būt par asteniķi un tā tad pēc savas konstitūcijas īpatnībām arī vairumā romantiķim jau nozīmētu zaudēt aktīva progresa darbinieka spējas? Tā tas nav un nevar būt.

Kā vieni, tā otri ir un būs, ja tie tiešām seko savai iedabai, vai nu reālisti, vai romantiķi atkarībā no savas kon-

stītūcijas. Tādi bijuši un būs visos laikos un visās šķirās, kamēr vien negrozīsies pati cilvēka konstitūcija savos dziļākos pamatos.

Cik no visa iepriekšējā var spriest, tad, protams, neizslēdzot ļoti svarīgo apkārtnes ietekmi, jāatzīst, ka reālisma un romantisma būtību rakstniecībā dziļāki izpratīsim, ja šo problēmu apskatīsim arī no bioloģiskā viedokļa.

Tādēļ laiks atzīmēt, kā biologs saprot romantismu, kā arī vēl reiz kaut īsumā pakavēties pie asteniķu schizotīmās psīches un mēģināt saskatīt šīs schizotīmijas atbalsi literatūrā.

Schizotīmo un sevišķi schizoīdo psīchi raksturo galvenā kārtā šīs psīches psīchestētiskās attiecības: pārdzīvojuma asi lūzumi no paasinātās un izsmalcinātās jūtības līdz jūtu iztrūkumam. Ļoti bieži sastopam arī jūtu īpatnēju divdabību, kas tomēr noteikti ieturas dabīgās robežās. Tā saprotami arī A. Upīša vārdi:

„Sirds sudraba laivā iras,
Bezgala milē un nīst.“

(„Pirms darba“).

Schizotīmais un sevišķi schizoīdais raksturs savā izteiktā, kaut arī dažreiz labi segtā autismā vienmēr ietur atstatumu starp sevi un apkaimi. Schizotīmais un schizoīdais, sevišķi ja tas augsti attīstīts, nostājas vai nu pret reālo dzīvi kā traģisks patosa pilns cīnītājs — cīnītājs, kas dažreiz pat ar tīri slimīgu sparū pūlas dzīvi pārveidot pēc „sava gīmja un līdzības“, cenšas dzīvi ievirzīt savu ideālu vai uzskatu gultnē, vai atkal tas gandrīz nemaz nespēj panest reālo, skarbo dzīves pieskārienu un kā mīmoza ievēlka pats sevī, cieši kā gliemezis noslēdzas savā jutlīgā egocentrismā. Pēc Strindberga vārdiem, pēdējie ietinas savas dvēseles zīda tīklā. Kā vienā, tā otrā gadījumā starp schizotīmo individu un reālo dzīvi pastāv noteikta plaisa. Vienam tā lielāka, citam mazāka, bet trešam, kā piem. Strindbergam, šai plaisā pat izveidojusies vesela „stikla siena“. Arī Rainis pazina šo „sienu“. „Es jūtu vienmēr kā sienu starp sevi un visu apkārt“

n.i. Nekad un nekam neesmu ticis gluži tuvs. Nekad nav bijusi pilnīga kopdzīve. Un kur es to vēlējies un dzinies, tur es apvainojis, nogurdinājis, nokāvis, un siena paceļas tikai vēl biežāka. Kur es palikšu, kur es palikšu?“ (Raīņa dienas grāmata 7. III. 13.) Cauri šai sienai gan redz, bet tuvošanās izslēgta. Slimā psīchē šī „stikla siena“ dažādās vietās pat būs, gleznaini izsakoties, dažādā biežumā un skaidrumā. Pasaule caur to rādās kā greizā spoguļī. Kā nu pie tādiem apstākļiem, kas izriet no pašas cilvēka konstitūcijas, schizotīmais un sevišķi schizoīdais asteniķis lai atrod tiešu ceļu uz reālo dzīvi, kā lai tas izveidojas par reālās dzīves objektīvu apdziedātāju un cienītāju? Biologs sacītu, ka tas nemaz nav iespējams. Protams, schizotīmais jau var, apkārtnes ietekmēts, izmēģināties reālisma virzienā, tāpat kā ciklotīmais romantisma, bet tie būs viņa personībai sveši un māksloti.

Varam viegli iedomāties, ka schizotīmais vai pat schizoīdais rakstnieks un dzejnieks vienmēr nostāsies savos darbos vai nu kā patosa pilns, hērōjisks cīnītājs, vai arī izsmalcināts un reizēm pat romantisma pārsātināts vientulis, „pasaules sāpju dzejnieks“. Viss atkarājas no asteniķa rakstura psīchestētisko attiecību stāvokļa. No vienas puses, nereti traģisma pilns patoss cīņā ar reālo dzīvi un, no otras puses, atraušānās, izvairīšanās no šīs cīņas, segšanās ar elegisku romantismu. Vai hērōjiskā poza un tiekšanās pēc irreālām tālēm, bēgšana no dzīves vientulībā vai pagātnē — atmiņās, kur „burvīgā gaismā viss zaiģo un laistās“ nav vienas un tās pašas psīchestētiskās skālas divi pretēji, pozitīvais un negatīvais, poli? Taču. Protams, ka abi šie poli var sadzīvot vienā individā un pat reizēm gandrīz vienā laikā. Tā piem. Fallijs dzejo: „Es jūtu nespēku un savu spēku — Es esmu pārspēcīgais izmisums“. Arī dzejnieks Krūza savas rakstnieka gaitas sāk un turpina līdz 1902. g. kā meklētājs, sentimentāls romantiķis, bet laikmetā no 1903. līdz 1908. g. izvēršas par revolucionāras cīņas patosa pilnu dzejnieku, lai pēc tam atkal ar paša vārdiem „man salda mana vientulība“ aizietu no sabiedrības. Šī trešā perioda sākumā tas pievēršas

dekadentiem. Atmiņas top par Krūzas paradīzi, laimes zemi, kur patverties grūtos pārdzīvojuma brīžos. Vientulībā Krūza beidzot atrod nepieciešamo līdzsvaru un saprašanos ar apkaimi.

Arī dzejniece Āspazija taču sākumā nostājās stipri drāmatiskā, hērōjiskā, patosa pilnā pozā, kuŗā noturējās lielāko mūŗa tiesu, lai pēc tam sekotu sava rakstura psihestēzijas negātīvā pola rīkojumiem. Nenoliedzama arī zināma ķermeniska pārveidošanās uz piknisko pusi, kas, bez šaubām, ietekmē bez visa cita tās pēdējā laika dzejas un sabiedriskās dzīves uztveri.

Tāpat Rainis, šis hērōjiskais cīnītājs, tomēr cauru mūŗu, pazinis arī negātīvā pola ieskaņas. To redzam, piem. dzejolī „Kalnā kāpējs“:

„... Tad kļūsi vientulīgāks, gads pēc gada,
No tevis atšķelsies pēc drauga draugs,
Rets ceļotājs, kas būs tev dvēs'lē rada,
Un reta puķe, kas tev klintīs augs.

Tad zudīs arī tie — un kalnu tālēs
Bezgala klusums sirdi tevīm žņaugš:
Tev nebūs dusas atrast ledus gālēs:

Visapkārt tevi ledains vairoģs seģš,
Bet visas zemes ilgās krūtīs degš.“

Šai dzejā skaidri izteikta dziļā vientulības izjūta, kas izvēršas tik liela, ka pat reta puķe klintīs neaugš viņa labad. Un tad izaug skaisģi formulēta un pilna „pasaules sāpju“ psihestētģiskā attģecģba: deģošas ilgās zem ledaina vairoģa.

Vēl daŗas rindas no dzejas „Viens atoms“:

„Tu esi viens no mūŗģbas
Un viens tu paliksi lģdz ģalam,
Lģdz tavas dzģves atģiekas
Tģks ļautas pirmatnģbas salam.

.

Tģk savu darbu briedumģ.
Tu dzģvs, kaut samalģies kģ dzģrnģs,
Tu atģkal viens kģ sģķumģ,
Tu izsģķģts vecģis sģķlas zģrnģs.“

Šādu un daudz citu skaistu vietu Raiņa dzejās sastopam ļoti bieži. Pie tiem nekavēsimies, tie visiem zināmi.

Visbiežāki rakstniekiem un dzejniekiem, negātīvam polam iestājoties, pēc patosa seko manāms jūtu atsaldums, it kā iztrūkums, zināma tukšuma izjūta. Gandrīz vienmēr šādos brīžos, kas dažreiz ilgst visu mūžu, rakstnieks un dzejnieks atraujas no dzīves īstenības, aizmirstas vai nu savas, vai vēstures pagātnē, senatnē, kur visa jūtu gamma noskaņotu uz pustoni (Ā. Švābe), vai arī izveido sev īpatnēju, bieži neskaidri tveramu sapņu pasauli. Tā paveras ērts ceļš uz romantismu.

Labs paraugs šim stāvoklim Jāņa Sudrabkalna dzeja „Vakars Liepājas jūrmalā“. Pievedam no tās dažas rindas:

„Tad es nozūdu jūrā, pa dunošām velvēm tur maldos —
Spurām zibinot zivs aizšaujas gaŗām kā dīvs,
Pasaule krēslaini spīgo, kā glāžu pils sen-
laiku stāstos.

Kas man tur izciešams vēl, blāzmaini atminams vairs,
Šodien ūdeņu valstī, kur pats esmu ūdens, un alģes un
zivis —

Putošs burbuļos plīst, neaizķer sirdi nemaz.

.
Labunakt ļaudis un zemes, es aizbēdzis esmu no
visiem,

Pazudis jūrā kā šalts, nodzisis tumsā kā nakts,
Dunošās ūdeņu velvēs no draugiem un naid-
niekiem paglābts,
Ritinos lēnām kā smilts, zuzinos klusu kā
šalts.“

Vai atkal tas pats autors dzejo Klodijai:

„Āk, kādas sāpes, kad riets par pilsētu atlaistās sē-
rīgs —

Mācies tā atkāpties sirds! vērsmaini sadegt
un klust.“

Jāatzīstas, ka bioloģa jēdziens par romantismu literātūrā un vispār mākslās daudz plašāks nekā to parasti lieto mākslas un literatūras tīrie teoretīķi. Krečmers daļa schi-

zotīmos rakstniekus, izslēgdams naturālistus, divās lielās grupās: patētiķos un romantiķos. Par romantiķiem tas apzīmē visus tos, kas bēg no dzīves un meklē patvērumu savai asi jūtīgai dvēselei īpatnējā sapņū, idilles, fantāzijas un arī atmiņu pasaulē. Patiesību sakot, arī šis romantisma apjoms vēl par šauru. Vai tad patētiķis nevar būt romantisks? Taču. Vai maz tādu rakstnieku un dzejnieku, kas pēc sava ķermeņa veidojuma izskatās kā aste-

41. attēls. Fallijs.

42. attēls. Torkvato Tasso.

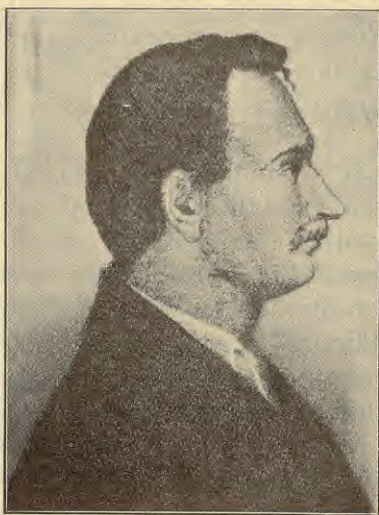
niķi, pēc psīches schizotīmi vai schizoīdi un pēc rakstības veida romantiķi, un tomēr nostājušies pret dzīvi īstā cīņas pozīcijā? To nevarētu noliegt. Liekas, ka pareizāki par romantismu bioloģiskā nozīmē būtu runāt visur tur, kur dzīve tiek skatīta caur „stikla sienu“. Ar to lai teikts, ka romantisma jēdzienā ietilpināmas ne tikai ilgās pēc nezināmām tālēm, pēc vietām, kur gaismas straumes līst, ne tikai izstieptās rokas pēc tā, kas zaudēts, ne tikai dvēseles drebošās, baltās lapiņas, ne tikai iršanās ar zelta irkli uz balto vai zilo puķi, ne tikai melnās lilijas un arī ne tikai senatne, kur burvīgā gaismā viss zaigo un laistās, bet gan arī viss tas, kas lauž reālo dzīvi fantastiski, ideāli, ja patīk — arī irreāli. Bieži lietotais apzīmējums

„irreālais reālisms“ taču galu galā ir tikai grūti izprotama fraze, ne vairāk. Izliekas tīri, ka šis romantisms it kā būtu pats no sevis nokaunējies, vai pareizāki, tas nav nekas cits, kā apkārtnes ietekmēts reālisms, kuŗu tomēr neatvairāmi lauž konstitūcijas determinētā tieksme uz romantismu.

Šādā bioloģiski tvertā nozīmē romantisma jēdzienā ietilpst viss tas, kur dzīve atspoguļota irreāli, it kā fanta-

43. attēls. L. Ūlands.

44. attēls. K. Platens.

stiskā ideālu, illūziju vai sapņu spoguļi. Vienalga, vai tad to sauc par ekspresionismu, vai impresionismu, simbolismu, vai dekadentismu, vai citā kādā vārdā.

Tiešām zīmīgi, ka gandrīz visi latviešu romantiķi, kas kādreiz grupējās ap asteniski schizotīmo rakstnieku Viktoru Eglīti, bij savā laikā dekadenti. Šis dekadences galējību spīlgtākais pārstāvis Fallijs — pēc psiķes un ķermeņbūves īsts schizoīdais asteniķis. Par viņu R. Egļe raksta: „...viņa talants pazūd pārāk lauzītā izteiksmē, atdarināšanas tieksmē un pašdievināšanā.“ Un cik daudz dekadentiskas notis vēl tagad neiedzied tie asteno-

schizotīmie dzejnieki, kuŗi saucas par aktīvistiem un trauksminiekiem, kaut arī paši dekadences vārdu uzskata par dziļu apvainojumu!

Ar tikko sacīto absolūti nav domāts noliegt rakstniecībā un vispār mākslās pieņemtus sīkos, dažādo novirzienu sadalījumus. Tie katrā ziņā nepieciešami, lai precīzāki orientētos šajos tīri speciālos jautājumos. Tomēr biologs visas tikko minētās parādības skatīs kā viena koka zarus, lapas, ziedus un augļus. Visām šīm parādībām viena kopēja sakne: radniecīgas konstitūcijas predisponētais irreālais sakars un skats uz dzīvi, parastais autista ieņemtais distances stāvoklis — es un citi, es un visums u. t. t.

Tagad sapratīsim, kādēļ tieši schizotīmāis rakstnieks var arī būt skarbs naturālists, jo arī pēdējā skatu uz dzīvi vada noteikta, bieži asi kontūrēta tendence. Tā lielie pretstatī — naturālisms un romantisms, bioloģiskā apgaismojumā tomēr izceļas kā tuvi asins radi. Ka tas tiešām tā, to pierāda ar saviem darbiem Gerhards Hauptmanis. No sākuma tas skarbs naturālists, bet vēlāk, visiem par brīnumu, izvēršas par dzejisku pasaku romantiķi un lielu formas meistaru.

Romantisma konstitūcionālie pamati skaidrāki saskatāmi pie tiem rakstniekiem un dzejniekiem, kuŗi vēlākā dzīvē saslimuši ar schizofrēnu psihozi. Daži no tiem jau minēti iepriekšējā nodaļā, kā piem. Ūlands, Šefels un Helderlins. Šiem vārdiem var pievienot vēl Torkvato Tasso, Lenz'u, Grabbe, Platenu, Alfredu de Misē, par kuŗu lasām R. Egles un Andr. Upīša „Pasaules rakstniecības vēsturē“, ka tas nav romantiķis aiz pārliecības, bet aiz iedzimtas dabas tieksmēm (sic!), Strindbergu, no angļiem Jonatanu Sviftu, kuŗš dzejā drūms un dzēlīgs, kuŗš nepazīst smieklus, bet tikai izsmieklu. Mūža beigās Svifts paliek vājprātīgs. Ļoti zīmīgs paraugs arī krievu rakstnieks Gogolis. Kritiķis Beļinskis Gogoli uzskata par krievu literatūras reālisma iezvanītāju. Tomēr bioloģa romantisma izpratnē Gogolis gandrīz pilnīgi ierindojas romantiķos. Ja viņa darbos, sevišķi lugās, saskatāms tiešām reālisms, tad tas vairāk jau līdzināsies naturālismam. Gogoļa darbos viscaur pārsvarā

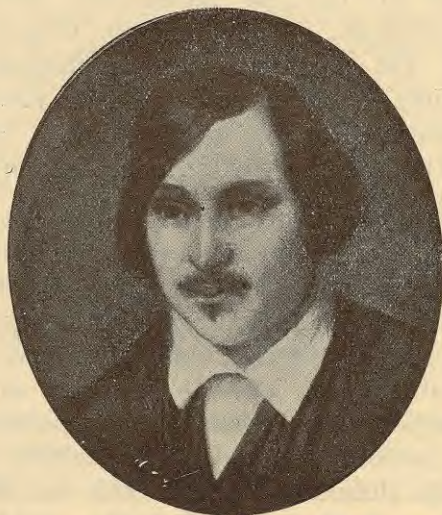
ne tikai fantastiskais, bet pat mistiskais elements. Tā varoņi cīnās ar likteni, to ceļi gandrīz vienmēr krustojas ar spokiem, nārām, raganām un sevišķi pašu velnu. Bet pats viņš cīnās ar visu viduvējo, pelēko dzīvē. Velns, pēc Beļinska domām, Gogoļa darbos ir viss bezveidīgais, „плоскость“, cilvēcīgās sejas trūkums. Pat reāli zīmētais Čičikovs neesot nekas cits, kā velna simbols. Grūti pateikt, cik tālu tiešām pats Gogolis bij brīvs savā pasaules uztverē no mistiski fantastiskā. Šādas aizdomas neatvairāmi uz mācas, ja pārdomājam Gogoļa dzīves pēdējās dienas. Tās norit smagā gara slimībā, kuņas raksturīgākā pazīme — bailes no īsta, reāla velna. Reliģiskie murģi tam jauca ar velnu un citu spoku hallūcinācijām. Viņa humoristisko stāstu varoņi to beidzot apstājuši hallūcināciju veidā.

Gogolis ir arī viens no tiem schizoīdiem rakstniekiem, kuņa dzīves uguns kurs priekšlaicīgi izplēnējis. Būdam jau no dzimuma ar vāju veselību, skrofulozs (slimība rada tuberkulozei), neglīts savā ārienē, tas mirst tikko 43 gadus vecs. Jādomā, ka Gogoļa slimības sākumi meklējami daudz agrāki. Tie slēpjas viņa konstitūcijā. Uz pēdējo apstākli norāda tas, ka Gogoļa jaunākā māsa bij garīgi un miesīgi dēfektīva. Viena kāja tai bij īsāka par otru. Uz labās rokas viens pirksts jau no dzimšanas sakropļots. Divi gadu vecumā tā piepēži palika kurla ar abām ausīm. Deviņu gadu vecumā to mēģina iemācīt lasīt, bet bez panākumiem. Vienkāršākos rēķināšanas paņēmienus, pat „vienreiz vienu“ tā nemaz nespēja piesavināties. Pie visa tā viņai vispār trūka atmiņas.

Uz Gogoļa kapa novietots uzraksts: „Горькимъ смѣхомъ моимъ посмѣюся“ — saviem rūgtiem smiekliem pasmiešos. Un tiešām, laikam neviens rakstnieks pasaulē nav smējies tik rūgtiem smiekliem kā krievu ģenijs Gogolis. Tie ir „smieklī caur asarām“. Un kad lasītājs vai viņa lūgas skatītājs pilnīgi aizmirsies viņa spēcīgo smieklu varā, kā skarbs brīdinājums negaidot ieskanas ass pārmetums: „par ko tad smejat, par sevi smejaties!“ (Revidents). Tā

Gogolis ne tikai pats sevi ietur, bet arī lasītāju un savas lūgas skatītāju asi atgrūž distances stāvoklī.

Un, neskatoties uz visu to, tieši pie Gogoļa sastopam aprīnojami laimīgi savienotus humoru ar traģiski drāmatisko, citiem vārdiem īstu augsta stila komēdiju. „Traģēdijas drāmaturgu bez stīpras schizotīmas personības komponentes nemaz nav iespējams iedomāties,“ saka Krečmers un turpina: „Redzamākie vācu drāmaturgi bla-

45. attēls. N. V. Gogolis.

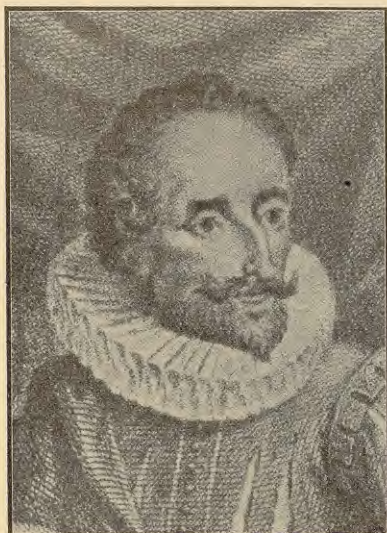
kus Šilleram: Grilparcers, Hebbelis, Kleists, Otto Ludviġs, Grabbe uzrāda savās personībās sevišķi noteiktus schizotīmus vilcienus; Grilparcera, Hebbeļa, Ludviġa un Grabbes ķermeņa veidojumi vienpusīgi skaidri izteikti, arī Kleista savādi nepilnīgi diferencētā, gandrīz bērnišķi hipoplastiskā seja, liekas, skaidri norāda šajā virzienā... Tiklīdz ciklotīmais, reālistiski-humoristiskais elements, kā pie Šekspīra, sāk izveidoties par stīpru patstāvīgu faktoru, tūlīt arī stingrā traģēdijas uzbūve draud sašķobīties. Un otrādi, šo elementu pilnīgs trūkums, pēc franču augstā stila traģēdijas parauga, sastindzina drāmu īstā schizotīmā schēmatismā, kur valda matēmatiski aprēķinātas jūtu formu-

las, tipi un dialektiskas antitezes. Sarežģītos estētikas jau-tājumos iegūstam skaidrāku skatu, ja vērojam tos kā bio-logi. Humors un patoss ir viens otram konstitucionāli sveši elementi un tāpēc reizē reti sastopami. Lūk, kā-dēļ visu kultūrtautu drāmas laukā labāki dīgst traģēdijas nekā augsta stila komēdijas, kaut arī visu laikmetu teorē-tiķi atzīst šādu komēdiju par rakstniecības augstāko sa-sniegumu un visur pēc tās prasa un to meklē. Ciklo-tīmais pēc dabas humorists, bet ar vāju drā-matisma nojēgu, kamēr schizotīmais pilns drāmatiska patosa un formas izjūtas, bet bez humora.“

Izņēmums, liela stila komēdiju autors, Gogolis. Te reā-listiski humoristiskais ieslēgts ideāli slīpētā, cietā drā-matiskā formā, bet skaļu smieklu straume plūst rūgtā traģiskā gultnē. Jūtam savienotus divus pretējus konsti-tūcijas elementus. Kaut gan tagad, pēc simts gadiem, grūti ar absolūtu noteiktību spriest par Gogoļa konstitūciju, to-mēr viens ir skaidrs — Gogolis pēc ķermeņa būves skai-dri izteikts asteniķis. Nebūs arī daudz domstarpību par Gogoļa rakstura schizoīdām īpašībām. Vēlākās reliģiskās murgu idejas tomēr liek domāt, ka schizofrēniskai psicho-zei stiprs maniakālās dēpresijas piejaukums. Ja šādi uz-tveram Gogoļa konstitūciju, tad noprotam viņa darbu reā-listiski-romantisko un humoristiski-drāmatisko laimīgo sa-vienojumu. Šis piemērs atsedz vienu no drāmatiskās māks-las sarežģītākiem noslēpumiem un ļoti spilgti norāda uz rakstnieka darbības bioloģiski determinētiem pamatiem.

Ja vēlamies pēc līdzības ar agrākām nodaļām pāriet no slimiem rakstniekiem un dzejniekiem uz pusslimiem vai, pareizāki, garā slīmīgiem schizoīdiem, tad arī tādus viegli atradīsim katrā rakstniecības vēsturē. Lai minam tikai Šelli Svinbernu, par kuŗu lasām R. Egles un A. Upīša „Pasaules rakstniecības vēsturē“ 13. grāmatā: „Viņa būtne iemājo dīvainas pretešķības; vētrains gribas spēks un kvē-laina dziņa uz liela vēriena dzejas darbiem, kur beidzot pāri paliek tikai izplēnējusi, tikko apjaužama viela. Viņš ir sīka, vārga auguma, bet galva viņam milzīga, ar kupliem,

sarkaniem matiem. Viņš uzņemas smagu fizisku darbu, kas iet pāri viņa spēkiem — piem., izpeld tik tālu jūrā, ka zvejnieki to pusdzīvu izzvejo malā. Viņa nervi sabojāti līdz pēdējam... Svinberna dzejoļos (dažos) nekvēl vien iekšēja uguns, bet bieži mutuļo arī ārišķi uzplīvurota liesma. Tāds jūtu patoss un saspīlēta trauksme gan vispār ir Svinberna dabā... Svinberns ir viņu (angļu) lielākais liriskais panta mākslinieks.“ Tālāk minami Oskars Uailds, Bernards

46. attēls. M. Servantes.

Šovs, kas abi savā rakstībā uzrāda sevišķi spilgtas schizotīmas īpašības. Lūk, ko saka par Šovu jau minētā „Pasaules literatūras vēstures“ 13. grāmata: „Šovs savas drāmas un komēdijas raksta kā tendences sacerējumus, ar noteiktu un neslēptu nolūku — ietekmēt reālo dzīvi tādā vai citādā virzienā... Fābula un saistošā darbība nekrīt svarā, bet gan ideja, kuŗas risinājums mums jāpārdzīvo kā drāmatiska darbība. Idejas attīstība ir vienīgā drāmatiskā plūsma Šova darbos.“ Tad Edgars Po, šis dīvainais romantiķis; no vāciem un frančiem, bez jau agrāk minētiem, var pievienot vēl Amadeuss Hofmani, Kleistu, Rembo („nolādētais dzejnieks“), spāņu Servantesu, kuŗš pats par Don-Kichotu izteicās sekoši: „Šī grāmata ir svarīgākā lieta manā dzīvē. Priekš manis vienīgi ir dzimis Don-Kichots, tāpat kā es priekš viņa. Viņš prata darboties, es — rakstīt. Mēs ar viņu esam viena miesa un viena dvēsele.“ No krieviem minami Dostojevskis („Mans raksturs negēlīgs, pārāk kails, visur un visās lietās es nojū līdž galam, visu mūžu esmu pāri robežai gājis“), Nadsons, Eseņins. Līdzīgus piemērus lasītājs droši vien arī

pats vēl atradīs. Tāpat starp latviešu rakstniekiem atradīsim šīs grupas paraugus. Tā, piem., Viktors Eglītis atzīstas šīs grāmatas autoram literāriem piesūtītā anketā: „Bet gados starp 1902. un 1907., kad es, stāvot uz Damaskas ceļa, pārdzīvoju šausmīgu lūzumu, no kuŗa atveseļojos tikai pamazām, izsmeļoši iedziļinoties dažādās reliģiskās, filozofiskās un zinātniskās atziņās, kā tas lasāms manās grāmatās: „Elegijas“, „Vērtības pārvērtējot“ un „Ceļš uz latvju renesansu“ (no sākuma), — jo tad es biju tāds neirastēniķis un arī fanātiķis, kā augšā minēts.“

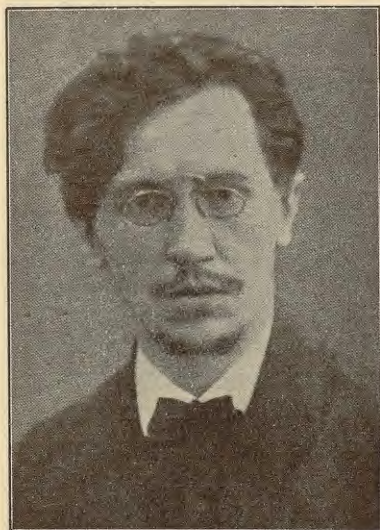
Psīchestētisko attiecību negatīvā pola noskaņojumu pašreiz pārdzīvo rakstnieks Vainovskis. Te blakus minami arī J. Ziemeļnieks, Austrā Skujiņa un vēl viens otrs. Par Poruku jau minēts agrāki.

Tā soli pa solim atkal nonākam īstu schizotīmu rakstnieku un dzejnieku vidū. Ja no tiem gribētu sastādīt psīchestētiskās skalas virkni no pola līdz polam, tad, protams, jāiesāk būtu ar patētiski noskaņotiem romantiķiem un jābeidz ar romantiķiem idillistiem. Šo rindu varētu sākt ar Ausekli un turpināt ar Raini, kuŗa drāmas „Jāzeps un viņa brāļi“ varonis Jāzeps, liekas, psīchobiografiski ir pats Rainis, tad Aspazija, tiem seko displastiski noaugušais Virza, Sudrabkalns, J. Plaudis, J. Grots, Kurcijs, Krūza, zilās puķes dzejnieks Fr. Bārda, kuŗš pats atzīstas: „...man nav vairs veselās dvēseles... Man kaut kā vāja, man kaut kā trūkst... Mana dzīvība vientuļa svecīte egļ' zara galiņā meža vidū... Mans tumšais nams ir bagāts melnām lilijām, ne saules vairs man vāja, ne zemes ziedu sārto...“ Edgars Sūna monografijā „Fricis Bārda“ raksta: „Ātis Ņeniņš raksturo Bārdu tanī laikā kā maz sabiedrisku, atturīgu un klusi vārīgu cilvēku. Bijis it kā jāvairās pieiet par tuvu (sic!). Bārda runājis klusi un viņa uzstāšanās bijusi diezgan nedroša. Bet kad ticis ierauts sabiedrībā, īpaši pazīstamo pulciņā, viņš varējis būt arī jautrs. Līdzīgi viņu raksturo arī Jaunsudrabiņš.“

Tinies zilā ilgū plīvurī, Fr. Bārda pats par sevi dzejo:

— „Es nereāls esmu un gribu tāds būt —
man smalkāk un dziļāk viss svērts.“

„Ārēji Bārda bij visai oriģinels. No Vīnes pārbraucis, mēdzis ģērbties gaŗos melnos svārkos, nēsājis mākslinieka kravāti un Jaunsudrabiņa aprakstīto sevišķo matu sasukājumu. Bez tam ārzemēs bijušas radušās dažas manieres, — vispār atstājis „vīnisku“, ārzemniecisku un mazliet mākslotu iespaidu. To pastiprinājusi arī viņa at-

47. attēls. Fr. Bārda.

turība un vēriģums. Savus iekšējos pārdzīvojumus nekad neizrādījis, turēies arvien noslēdzies, pat vienaldzīgs.“ (Ed. Sūna).

Virzienā uz negātīvā pola pusi vēl varētu minēt J. Trimdu, Griguli, Ziemeļnieku, Ā. Skujiņu. Protams, ka absolūti jāatsakās no cerībām apskatīt visus, kaut arī pašus ievērojamākos latvju rakstniekus un dzejniekus. Nav taču autora nolūks sastādīt latviešu rakstniecības vēsturi, kaut arī no bioloģiskā viedokļa.

Liekas, pietiks paraugu, lai nāktu pie slēdziena, ka schizotīmi rakstnieki un dzejnieki pēc savas iedzimtās konstitūcijas var būt vispirms romantiķi, kas, bioloģiski ņemot, var izpausties gan hērōjiskā patosā, gan liriskā, pat ļoti irreālā idillismā, gan simbolismā, ekspresionismā, impresionismā un sevišķi tā saucamā dekadencē. Ja schizotīmais ir reālists, tad tas noteikti sveŗas uz naturālisma pusi. Naturālisma ciešo pieskari reālismam un pāreju vienam otrā nereti saskatām arī radniecīgā attiecīģo autoru ķermeņveidojumā. Tālāk schizotīmam autoram sveŗa un neparasta būs humora ieskaņa, tas drīzāk ironisks un pat sarkastisks. Tāds, piem., bij Ed. Veidenbaums.

Bet viena no visraksturīgākām schizotīmā literāta iezīmēm ir labi, pat sevišķi labi izstrādātā un stin-

gri pārdomātā forma un stils. Gandrīz tā kā lieki būtu minēt tādus formas un stila meistarus kā Danti, Valeri, Uaildu, Šelli, Svinbernu, Žīdu, Šilleru, Puškinu, Gogoļu u. t. t., u. t. t., bet no latviešiem Raini, Aspaziju, Virzu, A. Brigaderi, Sudrabkalnu, Fr. Bārdu, Viktoru Eglīti, Dambergu, Krūzu, Kurciju, Al. Baumanī, Austru Dāli, Jāni Medni un tā tālāk. Lūk, kā attēlo formas lielo nozīmi Rainis: „Dzejas bezformība ir tikai pārejas stāvoklis, kur vielu vēl neprot ieliet cietā formā. Viela pārvalda dzejnieku, liekas tik plaša un pārvarīga, ka neiedrīkstas nemaz ietvert slēgtā, šaurā formā. Prōza liekas vienīgi spējīga piemēroties ar savu bezformību. Bet jo tālāk, jo vairāk pieveic vielu, pārsteigums pāriet, un var atkal slēgt formu. Forma lēni arī pārgrozās, viela prasa sev jaunu formu, bet nevienai vielai paliekoša mākslas forma nav prōza (sic!). Romāns nav izņēmums, jo tas nav dzeja, bet laika kavēklis, un lirika ar izplūstošu formu ir romānā; bet tā nav lirika, bet diletantisms. Nav māksla, bet mākslas atmosfaira, pat viela nē. Ar to nekad nevar pietikt cilvēcei.“ (Raina dienas grāmata, 19. I. 13.)

Tā domā schizotīmiķis, bet ciklotīmais Balzaks tieši romānu uzskata par visu vērtīgāko, drāma esot savu laiku pārdzīvojuši.

Schizotīmais savā raksturā kontrastains un šķautnains. Tādēļ nav brīnums, ka arī vislielākos formas un stila tradīciju laužējus un niecinātājus atradīsim atkal tieši starp šīs grupas rakstniekiem un dzejniekiem. No vissmalkāki niansētas formas un stila izjūtas tie var pāriet uz pilnīgi nevērīgu, bohemisku, saraustītu, brutāli neglītu, pat cīnisku izteiksmes veidu, un otrādi. Ja ciklotīmais vispār formas ziņā pavājš, tad schizotīmais būs vai nu formas virtuozs, vai arī tas pilnīgi ignorēs jebkādas formas un stila prasības. Gluži kā privātā dzīvē, tas arī formas ziņā būs vai nu galants kavalieris, vai klaidonis.

Arī Krečmers novērojis, ka mākslas formas visbiežāki lauž zem dažādiem nosaukumiem rakstnieku jaunā schizotīmā paaudze. Tā veidojās kādreiz ekspresionisti — Jā-

nis Sudrabkalns, Pēteris Ērmanis (sākumā), Andrejs Kurcijs (arī aktīvis), Linards Laicēns, Lucija Zamaičs, Valdis Grēviņš un tad vēl tā sauktie trauksminieki — Pēteris Ķikuts, Jānis Plaudis, pa daļai Āl. Čaks, dzejas formālā uzbūves nozīmē arī Grigulis u. c., turpretim Erikā Ādamsonā apvienojas smalka stila izjūta ar reizēm apbrīnojami skarbu, pat cinisku saturu.

Lai cik savādi tas izklausītos, bioloģiskā skatījumā mūsu dienu ekspresionisms, aktīvisms, trauksme u. c. radniecīgi tam „apvērsumam“, ko tāpat fizioloģiskā „dziņu un vētras“ laikmetā ienesa latviešu literātūrā dekadence. Neiztirzājot visu šo novirzienu darbu saturus, ko taču vienmēr ietekmē apkārtne, jāatzīst, ka bioloģiskie pamati tiem vieni un tie paši. Arī dekadenci ievirza latviešu literātūrā pūbertātes „vētru“ aizrauts Viktors Eglītis, un viņam seko tā saucamie individuālisti — Skalbe, Austrīņš, Virza, Dambergs, Biruta Skujeniece, Haralds Eldgasts, K. Jēkabsons u. c., kas visi gandrīz, izņemot atipiski noaugušo Skalbi un displastiski veidoto Virzu un K. Jēkabsonu, atgādina asteniķus ar noteikti schizotīmu psihi.

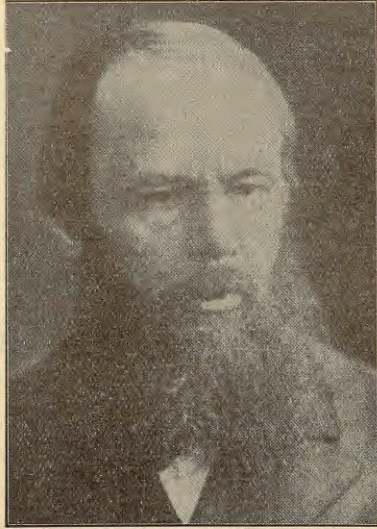
Tieši dekadenti izceļ schizotīmo raksturu lielo tiekmi pēc tīri formālā skaistuma, aiz kuŗa nereti nobāl kaut cik apjauzams saturs. Pirmā vietā vispār romantiķiem skaists pants, tīrs ritms un izmeklēta izteiksme.

Dažreiz schizotīmo lirika ārkārtīgi saspiesta, tā izskan īsos, apbrīnojami vienkāršos četrindiņu pantos: tā līdzinās pat īstai tautas dziesmai. Šādus pantus sevišķi daudz devuši Rainis, Virza, Ed. Veidenbaums. To iespēj tikai schizotīmais, kas apveltīts jau pēc savas konstitūcijas ar lielu intensiju, lielu koncentrēšanās spēju.

Caurmēra schizotīmā rakstnieka dzejā izceļas vairāk dzirdes formālie elementī, valodas mūzika, dinamika, kamēr ciklotīmais sniedz pārsvarā redzes un plastikas gleznas (zināmā mērā Jaunsudrabiņš, pa daļai Skalbe). Vienkāršas redzes ainas schizotīmo rakstnieku nodarbina maz. Par Dostojevski Zenta Mauriņa raksta kādā vietā sekoši: „Satvert cilvēka iekšējo seju — tā bij Dostojevskā kaislība... Viņš neprata aprakstīt un izmērīt varoņa degunu un lūpas, kā to

tik meistariski darīja Tolstojs un Turgeņevs. Viņam cilvēka seja tikai dvēseles izkārtne, tā arī ekspresionisti zīmējuši savus portrētus. Dostojevskā cilvēkus mēs nekad neaizmirstam, bet mēs nezinām par viņiem, vai tiem bij zilas vai melnas acis. Vai Grušeņkai, vai Katerinai Ivanovnai bija tumši, vai blondi mati — kas to teiks? Turpretī visi zinās, ka Turgeņeva Līzai „Muižnieku perekli“ bija melni mati un ziloņkrāsas sejas āda...

Lai reljefāki izceltu iekšķīgo seju, Dostojevskis šad un tad apraksta apģērba gabalus un sīkumus, kā to parasti dara reālisti. Cilvēka apģērbā viņš pamana un fiksē tikai to, kas pauž kādu dvēseles īpatnību... Lai izceltu kāda cilvēka īpatnību, Dostojevskis viņam šad tad piešķir kādu rekvizītu. Kad pirmo reizi parādās kņazs Miškins, viņš sēž III. klases kupejā un rokās tur mazu liesu sainīti, „visu ceļa bagāžu“. Ja viņš visu savu ceļa bagāžu spēj noturēt rokās, tad skaidrs, ka viņa manta nav liela. Vēlāk mēs šo sainīti sastopam vēl septiņas reizes... Gandrīz visi Dostojevskā cilvēki ir dzīvas idejas...

48. attēls. F. M. Dostojevskis.

Kaut Dostojevskis nav uzrakstījis neviena skatuves darba, pēc savas būtības viņš, kas tik ļoti mīlēja Šekspīru, drāmatīķis... Dostojevskā romāni nākuši uz skatuves bez lieliem pārgrozījumiem, parasti tikai izlaižot tēlojošās vietas, savirknē drāmatiski sasprindzinātos, ātri uz priekšu traucošos dialogus...“

Starp citu, par to, ka Dostojevski varētu ierindot vēl kādā citā, līdz šim vēl galīgi neizpētītā, bet schizofīmiem radniecīgā konstitucionālā grupā, kā to jau autors agrāk minējis, atrodam norādījumus arī no Zentas Mauriņas

puses. Tā raksta: „Drausmi patiesi viņš tvēris īstenību, bet parasti mēs tā neredzam īstenību: Dostojevskis visas līnijas dod asākas, visas krāsas spilgtākas. Tā mums dažreiz senpazīstamas lietas parādās sapnī: tik lielas un skaidras, vai arī — tik drausmas un pārvarīgas, kā dienā tās nekad ne tikai neesam redzējuši, bet pat neesam drīkstējuši tās tādā veidā iedomāties. Dostojevskis tēlo īstenību kā sapni un sapni — kā īstenību... Dostojevskim, epileptiķim un nāviniekam, nav laika sīki apskatīt un aprakstīt apkārtnes priekšmetus. „Idiotā“ viņš attēlojis krīstamo kaiti, un tā mēs zinām, ka priekšlēkmes momentā visas lietas liekas sevišķi reljefas, spilgtas un krāsainas, tās vienā vienīgā mirklī uzliesmo visām savām īpašībām reizē. Šķiet, visi Dostojevskā romāni rakstīti priekšlēkmes mirklī.“

Pie šīs epileptiķu grupas varētu varbūt pieskaitīt arī Šekspīru, Mocartu un pa daļai arī mūsu Āpsesdēlu un brāļus Kaudzīšus; neskaidrs paliek jautājums par komponistu Em. Dārziņu.

Nobeidzot rakstnieku un dzejnieku konstitūcijas apskati, teiksim Zentas Mauriņas vārdiem: „Stils literatūrā tas pats, kas dzīvē cilvēka seja: kaut kas āriņš, kas liecina par visiekšķīgāko, un tādēļ no tā nav atdalāms.“

Un lūk, kā viņa apraksta pikniķa Turgeņeva un asteņiķa Dostojevskā ārējo izskatu: „Pietiek uzmanīgi ieskatīties Turgeņeva un Dostojevskā sejās, lai zinātu, ka viņi pieder divām nesamierināmām, svešām pasaulēm. Sirmā Turgeņevs ar savu mīksto, rūpīgi kopto bārdu un sejas pantiem kā glītrakstīšanas paraugs, nevainojamā uzvalkā, mierīgi vēro pasaules daiļumu. Šai sejā nav sabrukuma, vecums ir ievilcis vienu otru krunku, bet tā tikai padziļina sejas harmoniju. Un Dostojevskis — rokas viņš nervozi sažņaudzis ap ceļgalu, svārki tam savādi vaļīgi karājas ap iekritušām krūtīm, pelnainā sejā deg acis, skaits ir vērsts uz iekšieni. Turgeņeva romānus gribas iesiet baltā ādā ar zelta griezumumu, bet Dostojevskā grāmatām mēs iesējumumu aizmirstam. Turgeņeva māksla ir Dāvīda dziesma, Dostojevskā — Ijaba grāmata.“ Tāpēc bioloģiski pamatots

viņas slēdziens: „Stils ir iekšējās īpatnības ārēji tveģamais izpaudums, kur katra atsevišķa daļa pauž to pašu, ko veselais.“

Tēlojošās mākslas pārstāvji.

No pirmā acu uzmetiena liekas, ka visobjektīvāki skatāmi un apspriežami tieši gleznotāji un tēlnieki. Pēdējo darbi taču viegli un ātri pārskatāmi. Tomēr jāatzīstas, ka šo nozaļu mākslinieki izaug parasti kādas noteiktas skolas ietekmēti. Ja rakstnieks un dzejnieks visbiežāk veidojas patstāvīgi, tad gleznotāju un tēlnieku audzina kāds šīs mākslas meistars vai oficiāla mākslas iestāde. Tas viss ienes gleznotāja un tēlnieka darbos bez tīri konstitucionālām īpatnībām ļoti daudz sveša, apkārtnes ietekmēta. Tikai retais no talantiem vēlāk atbrīvojas no svešās ietekmes un seko paša konstitūcijas tieksmēm, izkopj paša rakstura un temperāmenta īpatnības. Gŗūti tādēļ bieži atšķirt šajās mākslās apkārtnes ietekmi, pat vienkāršu modes parādību no īsta, pamatota mākslas virziena. Tikai rūdīta mākslinieka-bioloģa acs pratīs dažādos šīs mākslas novirzienos un neskaitāmās modēs atšķirt mākslisko, mēchaniski darināto, ārišķo no īstā, konstitucionāli pamatotā, kaut arī dziļi īpatnējā.

Tēlojošās mākslas pārstāvju darbos atradīsim, apmēram, visas tās pašas īpašības un īpatnības, kādas minētas augstāk par rakstniekiem un dzejniekiem. Ārī te ciklotīmie mākslinieki vairumā būs reālisti, savos darbos nereti sīki lietišķi, gandrīz vai fotografiski īsti, ar reālu krāsu ziedu un gandrīz vienmēr pasvītrotu, pat reizēm plašos un sulīgos krāsu vilcienos izteiktu dzīves prieku. Tādi, piemēram, ir Hans's Thoma, Francis Hal's. No latviešiem kā pikniķi ar ciklotīmu temperāmentu un reālistu glezniecībā var minēt prof. J. Fedderu, par kuŗu J. Dombrovskis „Latvju mākslā“ 24. l. pusē izsakās: „J. Feddera pēdējā darbības laikā gleznas ir krāsās kļuvušas maigi dzidrākas

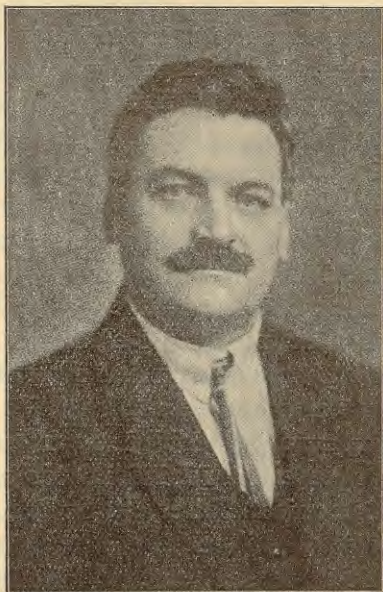
un tīrskanīgākas, ar korrektu un izsmalcinātu zīmējumu. — Mākslinieka talants, atkratījies no visa liekā, parādās visā krāšņumā, radīdams daudzās reālisma garā ieturētās ainavas... Latvju glezniecības vēsturē Jūlijs Fedders ieņem īstā ainavu gleznotāja vietu.“ Tāpat reālists ar spēcīgu krāsu izjūtu ir K. Brencens. Zīmīgi, ka ciklotīmo rakstnieku vidū biežāki sastopam gleznotājus nekā starp schizotīmiem. Tāds no latviešiem minams J. Jaunsudrabiņš, par kuŗu „Latvju mākslā“ 80. l. pusē lasām: „Kā gleznotājs J. Jaunsudrabiņš nedzenas pēc apžilbinošiem efektiem, nedz arī nododas modernās glezniecības problēmu atrisināšanai. Savās gleznās tas ir intīmi reāls...“ To pašu apliecina Alb. Prande, „Illūstrētā žurnālā“ 1926. g. pirmā numurā: „Jaunsudrabiņš, liekas, mierīga darba vērtību pilnām atzinis, kamdēļ arī viņa mākslas gaitās neredzam ārēju piesliešanos virzieniem. Mākslinieks savas glezniecības pamatā ņēmis reālismu. Klusas, pelēkas krāsas, vienkāršu pieeju tēlojamam sižetam, sajūsmas prieku par gūtiem iespaidiem dabā, līdz ar liriski noskaņotu izjūtu, pauž Jaunsudrabiņš savos darbos. Ja arī viņos nav plašas tehnikas, trokšņaini aizraujošu, spilgtu krāsu, tad to vietā sastopam siltu, pārliecinošu dzīves prieku līdz ar sirsnīgu dabas novērošanu. Ar vienlīdzīgu sajūsmu viņš attēlo parka upi, ierāmētu dažādām vietējo un svešzemju koku lapotnēm, kuŗas ūdens lēni dodas pa apaļajiem gultnes akmeņiem, līdzās Latgales ziemas skatam, kur kūts priekšā dzeltēnais Krancis gaida iznākam saimnieci ar silta piena slauceni.“ Kā reālists ar romantisku pieskaņu minams Ed. Brencens. Īsts reālists un pikniķis pēc ķermeņa būves ir Indriķis Zeberiņš. Sākumā to ietekmējis Rozentāla impresionisms, bet drīz vien soli pa solim tas atbrīvojas no sev svešā un seko tikai savas konstitūcijas balsij. Ar katru gadu Zeberiņš kļūst darbos reālāks. To vērojam gan viņa dabas ainavās, gan žanra gleznās, kur tas piegriežas tīri reālām dzīves parādībām. Zeberiņš pazīstams arī kā grafiķis un karikatūrists. Kā ciklotīmam māksliniekam pieklājas, tas savās karikatūrās vienkāršs, veselīgs, pilns sulīga gaiša humora.

„Arī aizkarot sāpīgākās stīgas un nebūšanas, Zeberīņa humors ir labsirdīgs,“ saka Jānis Siliņš. No gleznotājiem gribētos vēl minēt pikniski noaugušo Alb. Prandi, kuŗš darbos sāk novirzīties no impresionisma reālismam par labu (citi lietotu šajā gadījumā vārda „reālisms“ vietā „jaunreālisms“).

Kas sacīts par ciklotīmiem gleznotājiem, tas pamatos atkārtojams arī par tēlniekiem. Spilgtus ciklotīmās tēlniecības paraugus — tīru reālismu redzam pikniski noaugušo tēlnieku Gustava Šķiltera un Burkarda Dzeņa darbos.

Varbūt kāds no lasītājiem jautās, bet tas taču dabīgi, ka visi tikko minētie gleznotāji un atzīmētie tēlnieki, tāpat kā viņiem līdzīgie, bet neminētie, glezno un tēlo reālisma garā, — tie sava laikmeta bērni. Kaut gan tas nu gluži tā visumā nav, tomēr zināma apkārtnes ietekme,

protams, nenoliedzama. Bioloģs gan sacītu, ka reālisms un romantisms (domāts plašākā nozīmē) mākslās tikpat vecas parādības, cik veca pati māksla. Vai senās Ēģiptes tēlojošās mākslās neredzam tos pašus paņēmienus, tos pašus pamatus, kuŗus vēlāk sastopam kā irreālo mākslu, kā ekspresionismu un, ja patīk, pat kubismu, un otrādi, vai reālisma pamati sevišķi spilgti neizpaužas senās Grieķijas mākslā. Taču. Varētu tik pat labi jautāt arī, kāpēc, piem., Zeberīņš šajā ekspresionisma, kubisma un futūrisma laikā palicis un noteikti nocietinās kā īsts reālists, kamēr reālisma ziedu laikmetā gleznotājs Ārnolds Boecklin's, Anselms Feuerbach's u. c. izveidojas par tā saucamiem jaunromantiķiem? — laikmetā, kad romantisms jau it kā

49. attēls. Indriķis Zeberīņš.

sevi pārdzīvojis. Ātbildi šiem jautājumiem iegūsim, ja sapratīsim, ka reālisms un romantisms mākslās vienmēr bijuši, vienalga, lai kā tos dažādos laikmetos sauktu. Visām šīm parādībām taču dziļi bioloģiski pamati. Tāpēc nav jābrīnās, ka kubisma laikmetā turpina darboties mākslinieki — īsti reālisti, kuŗu izteiksmes tehnika tikai pa daļai pārveidojusies laikmeta un varbūt pat modes virzienu ietekmēta, bet reālisma ziedu laikos strādā un ienes mākslās jaunu dzīvību romantiķi, seģdamies ar dažādu „ismu“ seģām, ja ne citādi, tad saukdamies par jaunromantiķiem, irrealistiem, ekspresionistiem un līdzīgi.

Protams, bioloģisko pamatojumu varētu starp tēlojošās mākslas darbiniekiem saskatīt arī gara slimībās vai anomālījās, minot, piemēram, Pēteri Krastiņu, A. Baumanī, Feuerbach'u, Grünevald'u, Mikelandželo un citus, bet viss tas jau pietiekoši attēlots. Sevišķi pasvītrojams, ka schizotīmo mākslinieku darbos saskatām tos pašus pamatelementus, kas kariķētā veidā un tādēļ sevišķi skaidri izpaužas schizofrēno un schizoīdo slimnieku zīmējumos. Ja taģad salīdzināsim tos ar daudziem Pikasso, Čurļanisa, Šimonisa, Tones, R. Suttas, Strunkes, K. Celmiņa, pa daļai arī K. Zālīša u. c. darbiem, tad gribot negribot krīt acīs lielā pamatelementu līdzība. Vēlreiz atkārtojam, ka ar šādu salīdzinājumu absolūti netiek ne pelta, nedz izcelta šo mākslinieku darbu vērtība. Konstatējams tikai nenoliedzamais schizafīnais fakts pats par sevi, ne vairāk. Šī radniecība pastāv, vai tas nu kādam patīk, vai nē. Pēc būtības te redzam tikai cilvēka rakstura, resp. bioloģiskās struktūras elementus. Visspilgtāki šīs rakstura īpašības atklājas tā saucamā ekspresionismā, kuŗš pasauli skata un tēlo kā „greizā spogulī“. Visās ekspresionistu gleznās un tēlos redzam un jūtam cauri noteiktu, asi kontūrētu, spilgti izteiktu tendenci. Var redzēt, ka mākslinieka roku darba laikā vadījusi noteikta iekšēja intensija, vienalga, vai tā bijusi kāda ideja, kompozīcijas vai konstrukcijas moments, stīla prasība vai cits kas. Šī spēcīgā intensija gandrīz absolūti neņem vērā attēlojamā sižeta reālo īstenību. Galējos ekspresionistus gleznotājus

un tēlniekus, par kubistiem nemaz nerunājot, bez mazākā iebilduma varētu pielīdzināt dekadentiem literātūrā.

Schizotīmiem māksliniekiem piemīt neatvairāma tieksme salauzt reālo dzīvi. Šīs bioloģiski determinētās tieksmes sekas ir tās, ka schizotīmie gleznotāji un tēlnieki vispirms lauž un pārveido reālo sižetu pēc viena vai otra stila prasībām. Paskataties, kā lauž reālo dzīves ainu savās dekorācijās asteniķis Jānis Kuga! Citā variācijā to pašu dara Otto Skulme, Jānis Muncis, kas pēc savas psīches un dekoratīvās glezniecības pieder schizotīmiem māksliniekiem, kaut gan pēc ķermeņa būves pikniķis. Tas viens no tiem retajiem izņēmumiem, kuŗa personības bioloģiskā atrisinājuma principus atradīsim nodaļā par konstitūciju.

Lai latviešu mākslas teorētiķi un vēsturnieki autoram piedod, ja tas maldītos, apgalvodams, ka latviešu glezniecībā tieši Voldemārs Matvejs uzsāk ekspresionisma virzienu. Un ja arī tas tā nebūtu, tad lietas bioloģisko būtību tas ne mazākā mērā negroza. Zīmīgi, galvenais, tas, ka Matvejs savus ekspresionistiskos paņēmienus izlobījis tieši studēdams gotikas, itāļu primitīvistu, bizances un pirmatnējo kultūras tautu mākslas. Vai ar to nav reizē pateikts, ka tāda moderna mākslas virziena kā ekspresionisma elementi saskatāmi pat pirmatnējās kultūras mākslās?

Visiem spēkiem Matvejs centās atklatīties no viņam svešās — akadēmiskās apkārtnes ietekmes un sekot tikai sava paša konstitūcijas bioloģiskam imperatīvam. Kā visiem īpatņiem, Matvejam vairāk kā dažam labam nācās izjust savu prefinieku nelabvēlību, neuzticību un pat naidu. Apkaimes sloga nomākts, Matvejs gan saslimst, bet nepadodas. Rezultātā, Matveja apģarotie, primitīvā stilā komponētie un gotikas misticisma piesātinātie darbi atstājuši latviešu glezniecībā spilgtas ekspresionisma ieskaņas (skat. gleznas Kristus pie krusta, Pietā u. c.).

Matvejam seko asteniķis Jāzeps Grosvalds, kas schizotīmā patosa vadīts lauž reālo dzīvi vēl ekspresīvāki. Tādā pašā sakarībā minami J. Kazāks, displastiski veidotais Romans Sutta, Niklavs Strunke, Aleksandrs Drēviņš un daudzi citi.

Savos stila meklējumos tieši schizotīmie gleznotāji noiet pat līdz kubismam, supremātismam (Al. Drēviņš) un tālāk līdz schizoīdiem raksturīgam formas un satūra chaosam, vai nebaudāmam prīmītvismam.

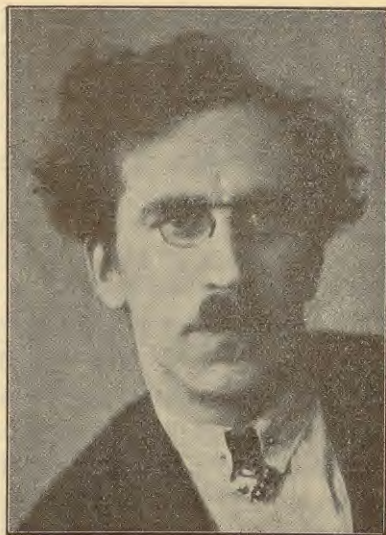
Tāpat schizotīmais mākslinieks būs vai nu revolūcionārs formas meistars, vai arī izsmalcināts klasicisma pielūdzējs un veidotājs, vai arī tas apvieno abas šīs parādības. Te vieta minēt atlētiski noaugušo un tomēr sejā pikniski svaigo Voldemāru Toni. Arī tas ekspresionists, jaunu formu meklētājs un izkopējs, bet reizē klasiskās mākslas dziļš izpratējs. Pēdējā laikā tieši klasiskie gleznošanas paņēmieni tam pārsvarā.

„Kā īpatnēja un dziļa mākslinieciska personība, Tone mūsu modernā glezniecībā ieņem atsevišķu vietu. — Ignorēdams savos darbos reālo čaulu, tas radošās formās un līnijās rada misticisma apģarotas pasaules. Būdams dzimis gleznotājs, tas tomēr neatdodas vienīgi kompozīciju konstruktīviem elementiem, bet tos bieži ideālā kārtā pārkausē īpatnējās krāsu gammās...“ (Dombrovskis, „Latvju māksla“, 151. l. p.). Tones krāsu chromatiskā gamma un īpatnējā līnija klasicisma apģaroti un irreāli.

Jo vairāk tuvojamies ciklotīmam māksliniekam, jo vairāk pārsvarā krāsu elements. Tā, stipri vien pikniķis pēc ķermeņa veidojuma, gleznotājs-dekorātors Ludolfs Liberts attīsta īstas krāsu orgijas. Turpretim tīrs schizotīmiķis, sevišķi ja tas vēl turklāt asteniķis, ciena vairāk konstruktīvo, lineāro mākslu. Lūk, kāpēc ornāmenta mākslinieku starpā sastopam gandrīz vai tikai asteniķus-schizotīmos. Vai tāds nav Ansis Cīrulis, Jūlijs Madernieks, Kārlis Celmiņš un citi? Ar to nebūt nav sacīts, ka šiem māksliniekiem trūktu krāsu zieda izjūtas. Nebūt nē. Krāsu izjūtas pielietošanas māksla tiem pat ļoti izkopta, bet tomēr neviens neteiks, ka viņu krāsas ir reālas, vēl vairāk, tiem krāsa kalpo stila, kompozīcijas un citu nodomu pasvītrotšanai, izcelšanai.

Pie reizes atzīmējams, ka J. Madernieks un K. Celmiņš nēsā sevišķi īpatnas kakla saites. K. Celmiņam tā pat no metala. Spilgtas īpatnības, pat dīvainības apģērbā vienmēr norāda uz valkātāja psihes autismu, kas taču uzskā-

tāms par neatdalāmu schizofīmas psīches sastāvdaļu. Košā un oriģinālā kakla saite raksturo J. Madernieku vairāk nekā viņa paša auguma tikko manāma tieksme pēc pikniskām ķermeņa formām. Cik nodevīgs var būt cilvēka ģērbšanās veids, matu sasukājums (Fr. Bārda) un sevišķi kakla saites, vēl jo vairāk, ja tās metala, par to gadījās pārliecināties vairākus gadus atpakaļ šīs grāmatas autoram kopā ar vairākiem biedrības „Zaļā vārņa“ gleznotājiem. Pēc kopējām pārrunām ar gleznotājiem par mākslas darbu bioloģisko determināciju, autoram parādīja mākslinieka K. Celmiņa ģīmetni. Pirms tam K. Celmiņu un viņa darbus autors nepazīna. Ģīmetnē K. Celmiņš redzams kā tipisks asteniķis ar asteniķiem raksturīgo ovālo galvas formu, lauzto profilu un kupli sprāģainiem matiem. Turklāt vēl apkaklītē kakla saites vietā iekabināts metalā kalts or-

50. attēls. K. Celmiņš.

nāments. Ar šīm pazīmēm jau pietika, lai apgalvotu, ka K. Celmiņš savā personīgā dzīvē ir īpatns, bet mākslā irreālists, vēl vairāk, ka tas lauž visnežēlīgākā kārtā reālo dzīvi un pakļauj to kādai noteiktai tendencei, idejai un sevišķi sava īpatnējā stila prasībām. Gluži šādā pašā sakarībā minams arī gleznotājs Padeģis.

Tā mākslinieka psīches autisms-egocentrisms gribot negribot liek tam nostāties pret dzīvi distances stāvoklī. Pēc būtības arī gleznotājs vai tēlnieks te parāda savas konstitūcijas īpatnības — tieksmes pārveidot reālo dzīvi pēc „sava ģīmja un līdzības“.

Schizofīmais gleznotājs, grafiķis vai tēlnieks, vienalģa, bieži tik ļoti seko savai vienpusīgi noskaņotai iekšējai

intensijai, ka absolūti ignorē parastos jēdzienus par skaistumu, harmoniju, kompozīciju u. t. t. Bet, no otras puses, tas var būt arī īsts izsmalcinātas formas un skaistuma aristokrāts, kaut arī šis aristokratiskais smalkums reizēm sedz robustu saturu. Tas taču schizotīmai psīchei tikai dabīgi. Vai tāds, piemēram, nav Zigismunds Vidbergs?

Rakstnieku un dzejnieku apskatē tika aizrādīts, ka visus mākslas virzienus, kuŗos dzīve nav tverta reāli, bet laužīta, varētu apvienot kopējā grupā — romantismā. No šīs romantisma saknes vai stumbra tad nu atzaro visi pārējie irreālās mākslas „ismi“. Visbiežāki patoss ir tas, ko saskatām ekspresionistu darbos, bet tas, ko parastī apzīmē par romantismu, arī ir atkāpšanās no reālās dzīves, tikai te romantiķis it kā pats ietinas savu pārdzīvojumu zīdā. Tas dzīvo īpatnējā sapņū, pasaku un senatnes pasaulē. Tādi, piemēram, ir latviešu gleznotāji: Ādams Alksnis, Arturs Baumanis, Rūdolfis Pērle, Ānsis Cīrulis u. c. Protams, ka viss šis romantisms nav nekas cits, kā schizotīmās psīches psīchestētiskās skalas negatīvā pola ietekmēts produkts. Vēl vairāk uz negatīvā pola pusi, un mēs sastapsimies jau ar jūtu elementa iztrūkumu, bet mākslā ar tīru formālismu: kubismu, futūrisku, supremātismu, un, ja patīk, dekadenci.

Viena no romantisma neatņemamām sastāvdaļām ir sapņū elements, bet pēdējā daudz kas pārbīdīts, sablīvēts, simbolizēts u. t. t. Šādus simbolus un sablīvējumus (pēc speciālās terminoloģijas aglutināciju) atrodam arī tādu modernistu darbos, kādus devuši lietuvju gleznotāji Čurļanis un Šimonis.

Viss, kas sacīts par schizotīmiem gleznotājiem, bez šaubām, attiecināms arī uz tēlniekiem. Visus tos apskatīt šē būs lieki.

Lai atļauts pie reizes aizrādīt, ka arī skatuves mākslinieku starpā spilgti atšķiras aktieŗi ciklotīmiķi no schizotīmājiem.

Grūti iedomāties kā pikniskus tipus Mefistofeli, Kanģaru, Hamletu vai Jāzepu.

Tikpat grūti iedomāties, piem. J. Ģērmani komiķa lomā, bet Aug. Mitrēvicu kā Robespjēru. Visumā nenoliedzami, ka kōmisko lomu tēlotāji bijuši un ir vairumā pikniķi. Lai minam tikai tādus vārdus kā Čake Čakalu, Otto Vālburgu, Teodoru Valdšmitu, Aug. Mitrēvicu, Ārv. Michelsonu u. c. Mūsu bijušie un esošie izcilākie kupletisti visi bez izņēmuma pikniķi — K. Brīvnieks, Jānis Āre, Rb. Vizbulis, Bedriņš u. c.

Pikniskiem aktieŗiem vislabāki padodas, protams, ciklotīmas lomas, kamēr asteniķi vislabāk jūtas schizotīmā maskā.

Kas attiecas uz mūziku, tad šis jautājums pārāk speciāls, pārāk sarežģīts, lai ģiologs bez briesmām rupji kļūdīties varētu ielaisties kaut jeb kādā iztirzājumā. Varbūt tikai dažas piezīmes, bet ar apziņu, ka tās atļauts katrā acumirkļī atsaukt.

Jādomā, ka līdzīgi schizotīmiem gleznotājiem un dzejniekiem arī schizotīmie mūziķi būs vai nu lieli formas, izmeklētu skaņu bagātības, dažādības un izsmalcinātu noskaņu meistari (Stravinskis, Skrabins u. c.), vai arī tie pārsviežas pretējā „trauksminieku“ galējībā un raksta atonālu mūziku.

Liekas, ka lielākie mūzikas reformātori tomēr bijuši schizotīmie mākslinieki. Un varbūt, ka mūzikas populārizētāji, viegla žanra mūzikas skaņraži, sevišķi operešu autori piederēsies pikniķu-ciklotīmiķu grupai. Varbūt! Tāpat speciālistiem šai nozarē būtu noskaidrojamas ciklotīmo un schizotīmo skaņražu harmonizācijas īpatnības, balsu vešana, fugas un vispār mūzikas formas un stīla jautājumi. Iespējamas arī tipu īpatnības ritma ziņā. Ja mūzikā būtu atļauts skaidrāki runāt par reālismu, romantismu, mistiku, tad skaņražu tipoloģija jau prasītos paši no sevis.

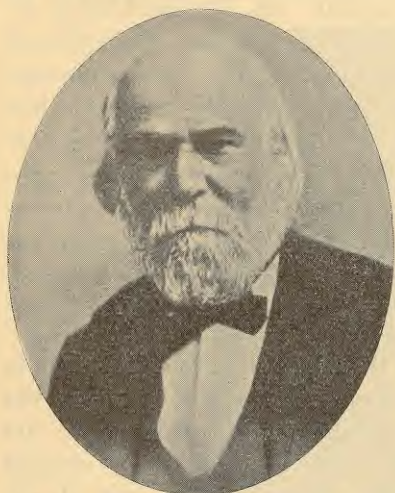
Zinātnieki.

Sevišķas grūtības rodas, ja cenšamies tipizēt zinātniekus. Tieši zinātnieki vismazāk runājuši paši par sevi; gandrīz nav nekādu ziņu par to, ko tie pārdzīvojuši, izjustuši; trūkst no vienas vietas pat daudz maz svarīgāku biografisku datu. Par zinātniekiem jāspriež gandrīz vai vienīgi pēc viņu izvēlētās zinātnes nozares un atstātiem zinātniskiem darbiem. Bet cik lielā mērā katrs zinātnieks savas nozares izvēlē tiešām sekojis savas konstitūcijas tieksmēm, kas to lai vienmēr noteic! Nenoliedzami taču, ka tikai retais būs tik vienpusīgi schizotīms vai ciklotīms, ka absolūti nespētu iedzīvoties un iestrādāties savai konstitūcijai svešā darbā. Tā tad apkaimes ietekmei te milzu loma. Sevišķi tas sakāms par zinātnieku lielāko vairākumu, tā tad vidus mēru. Jādomā tomēr, ka ģeniālākie starp zinātniekiem tomēr būs varējuši zinātniskās nozares izvēlē vairāk sekot savas konstitūcijas prasībām, ar ko arī garantēta, zināmā mērā, viņu darbu ģeniālā ražība. Protams, ka tādēļ izvēlētā zinātniskā nozare vēl nav izšķirošais faktors zinātnieka tipizēšanai, jo no liela svara ne tikai tas, ko kāds strādā un dara, bet kā viņš strādā un savu darbu kārtot. Tāpēc, ja arī kādā schizotīmam raksturam piederošā zinātniskā nozarē strādātu ciklotīmiķi, bet pēdējam raksturīgās nozarēs atrastu schizotīmo, tad jāņem vērā šādu zinātnieku darbošanās veids.

Zināmus pieturas punktus dod tomēr tās ziņas un tie nelielie statistiskie dati, kādus savācis Krečmers. Tā piem., apskatot 1802. gada kādus 60 teologu, filozofu un juristu attēlus, tas konstatē starp tiem apmēram 35 schizotīmos ar leptosōmu ķermeņbūvi, apmēram 15 stipri jauktus un neskaidrus tipus un tikai apmēram 9 pikniķus. Turpretim starp 19. gada simtņa slaveniem 118 ārstiem kādā leksikonā tas atradis 68 pikniķus, jauktus un neskaidrus tipus 39, bet schizotīmai grupai radniecīgus asteniķus tikai 11.

Kaut arī šie skaitļi nerunā ar absolūtu pārlicību, kaut arī tos var apvainot kā sagādījušos, tomēr gribas pie-

krist Krečmeram, ka tie pārāk zīmīgi, lai tiem nevērīgi paietu gaŗām. Krīt acīs, ka ar abstraktām lietām, metafiziku un stingri loģisku sistēmatiku nodarbojušies vairāk astenoschizotīmi ļaudis. Pīkņikus, turpretīm, afrodam vairāk aprakstošās dabas zinātnieku vidū. Piemēra dēļ minēsim dažus pirmās gru-

51. attēls. Brown-Séquard's.

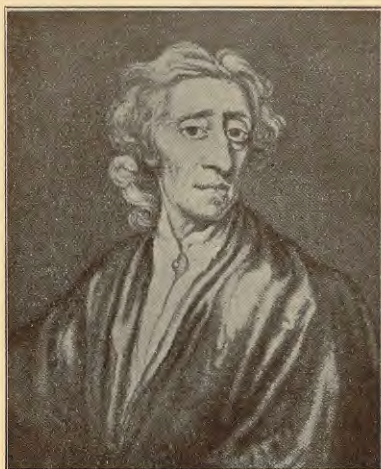

52. att. Aleksandrs Humbolts.

pas pārstāvjus: Erasmuss, Melanchtons, Spinoza, Voltērs, Fichte, Šillers, Hegels, D. Strauss, Lotce, Hamans, Herders, Fenelons, Šleiermachers, Dž. Loks, Spensers, Kants u. c., bet no otrās: Virchovs, Aleksandrs von Humbolts, Gall's, Gr. Mendels, Pastērs, Behring's, Brown-Séquard's, Darvins, Rob. Koch's, Rob. Maiers, Listers, Bilroth's, Mole-schott's u. t. t., u. t. t. Minēto filozofu un zinātnieku ģīmetnes še absolūti neiespējami ievietot, tās katram viegli būs sameklēt citur (aizrādām uz Krečmera grāmatu „Geniale Menschen“). Illūstrācijas dēļ sniedzam tikai pāris attēlus.

Par Aleksandru Humboltu zināms bez tam, ka viņa temperāments personīgā dzīvē pilnā mērā saskanēja ar viņa pīkņisko ķermeņbūvi. Tas bijis ļoti sabiedrīks, kustīgs, labsirdīgs, vienmēr laipna humora piesātināts. Schizotī-

mais Kants ar savu krasi izteikto astenisko ķermeņbūvi, turpretim, arī privātā dzīvē bijis „pasaulei tāļš ideālists“, augstākā mērā spartejisks. Visbiežāki schizotīmie zinātnieki privātā dzīvē ļoti nepraktiski, tie kautri ieslēdzas savos kabinetos (Kants, Ņutons), vai arī tie hērōjiski fanātiski (Fichte, Šellings). Tāpat par vecajiem humānistiem

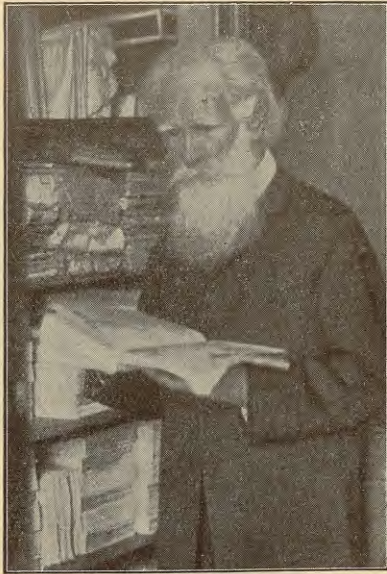
53. attēls. Džons Loks.

Erasmu un Melanchtonu zināms, ka viņu schizotīmais raksturs pilnā mērā saskanēja ar leptosōmo ķermeņa būvi. Ciklotīmie, turpretim, ļoti kustīgi, daudz ceļo, tie cenšas dzīvi tvert visos virzienos, tie iet tautā un tiešām arī prot ļoti veikli zinātņi populārizēt.

Līdzīgi tam, ka ciklotīmais rakstnieks izplūst gandrīz vai neaptveramos plašumos, arī šī tipa zinātnieks strādā ļoti ekstensīvi, tā darbs un skaits saistās pie vienmēr jaunām problēmām un zinātnes nozarēm, tas kopsummā ļoti vispusīgs. Otrām kārtām, līdzīgi reālismam rakstniecībā un mākslās, šī tipa zinātnieks tiecas pēc tautstāma konkrēta materiāla. Tas vāc un apraksta kā botāniķis, anatoms, fiziologs, to saista krāsu problēmas (Ostvalds), ģeoloģija, zemes un tautu vēsture. Un, treškārt, tie nemīl savos darbos metafiziku, tīras teorētiskas konstrukcijas un stingru sistematiku. Tie nespēj, pretēji schizotīmam zinātniekam, koncentrēt visus un lielus spēkus „vienā punktā“. Tos nomāc, runājot rakstniecības terminoloģijā, satura lielais plūdums, kamēr forma paliek novārtā.

Un, lūk, tāpēc starp dabas zinātniekiem-matēmatīkiem gandrīz nemaz nesastopam pikniķus-ciklotīmiķus. Izteikti schizotīmi, ar noteiktu leptosōmu ķermeņa būvi taču bij

matēmatiķi-fiziķi — Koperniks, Keplers, Leibnics, Ņutons, Faradejs, Kardanus's, Paskals, Bolyai's, Ampērs. Slavenais nervu ārsts Moebius's apgalvo, ka tieši starp matēmatiķiem ļoti bieži atrodam neurasteniskus cilvēkus un ļoti lielus savādniekus. Ar schizofrēniju esot slimojuši Ampērs, Ņutons; Bolyai's esot bijis schizoīds psīchopāts,

54. attēls. Krišjānis Barons.

bet Kardanus's un Paskals „histēriķi“. Zīmīgi, ka starp mediķiem matēmatiķus gandrīz nesastopam; tas arī dabīgi, jo mediķis taču ciklotīmiķis, kamēr matēmatiķis pārsvarā schizotīmais, tā tad pretējas konstitūcijas. Bet starp filozofiem bieži atrodam arī labus matēmatiķus, jo tiem vieni un tie paši konstitūcijas pamati.

Ja salīdzinām schizotīmo zinātnieku ar šā paša tipa rakstnieku un mākslinieku, tad arī te parallēles redzamas. Irreālais rakstniecībā un mākslās te atbalsojas kā tieksmē uz metafiziku. Stīla un formas prasības te izpaužas tieksmē pēc stingras sistematizēšanas. No latviešiem kā

lielu sistematizētāju un kabineta darbinieku varētu šai vietā minēt Krišjāni Baronu un, protams, arī prof. K. Balodi.

Īsi savelkot schizotīmo zinātnieku tipiskās īpatnības, jāpasvīturo, ka tie būs savos darbos 1) ļoti eksakti, stingri loģiski un lieli sistematizētāji (spilgtākais paraugs — Kants), 2) izjūtu un nojautu bagāti

55. attēls. I. Kants.

metafiziķi (paraugs — Šellings). Mazākiem teosofiskā virziena domātājiem loģikā jūtam reizēm cauri negaidītus lēcienus, romantisku miglainību un reizēm pat patvarīgu konstruktīvu schēmatismu, kas liek domāt par katatoniskā mēchanisma ieskaņu. Visumā pie eksaktīviem schizotīmiem domātājiem vienmēr vēl paliek viņu sistēmās kāds romantisks, noslēpumu pilns stūrītis, kamēr ciklotīmiķi iztiek bez šādiem noslēpumiem un neskaidrībām. No latviešu zinātniekiem šajā sakarībā varētu minēt ķīmiķi-spiritistu prof. Blacheru un pa daļai arī budistu prof. Janeku.

Gribot negribot jāatzīst, ka šādu maisījumu no eksakti sistēmātiskā un irreālā domāšanas veida sastopam daudz kailāki pie dažiem schizofrēnijas slimniekiem. Šādi slimnieki mēģina irracionālo domu saturu, piem. dažādus reliģiskus murgus formulēt un pat grafiski izteikt savdabīgās jēdzienu schēmās, skaitļos, numuros un ģeometriskās figūrās, pie tam gandrīz vienmēr ar ļoti lielu noteiktību.

Pie ciklotīmiem, protams, šīs parādības velti meklēt. Par tiem var sacīt Ģētes vārdiem „Den Sinnen hast du dann zu trauen, kein falsches lassen sie dich schauen“. Bet Humbolts vecumā atzīstas ar parasto humoru, ka „ar zīlajām lietām viņpus kapa“ tas nevēlas nodarboties.

Varoņi un vadoni.

Neviens, gandrīz neviens izcils pikniķis, ciklotīms varonis vai vadonis nav tīrs tips. Mazākais cilvēces vēsturē tādus būs grūti atrast. Katram vēsturē atzīmētam ciklotīmam varonim un vadonim, kaut arī tas ķermeniski būtu ļoti tuvs īstam pikniķim, tomēr saskatīsim diezgan spilgtas, kaut arī retas, asteniķa pazīmes, bet raksturā schizotīmus vilcienus. Tā, piem., ģeniālais kaŗa vadonis un valsts vīrs Napoleons Bonaparts savā jaunībā ir pēc ķermeņa būves, ir pēc rakstura noteikti astenoschizotīms (salīdzini atēlus). Kā zēns tas augumā sīciņš, uzvedas klusi, atraujas no draugiem; lielāko dienas daļu pavada noslēpies kādā dārza stūrī, lai dziļā vientulībā nodotos lasīšanai. Kā simbols garā izjustai „stikla sienai“ izklausās tas, ka bērnībā Napoleons savam dārzam uzcēlis reālu žogu. Kaut gan dārzā tam jāsadzīvo vēl ar diviem kaimiņiem, tomēr savā stūrī tas netaiļ nevienu. Kad reiz viņa divi skolas biedri tikko neapdedzinās pie tuvumā sakurtā ugunskura un glābdamies ielec Napoleona dārza stūrītī, viņš padzen tos lielās dusmās ar mietu. Āudzinātājiem un skolotājiem ar Napoleonu grūti tikt galā. Te nelīdz nekādi sodi. Galvu kratīdams kāds skolotājs saka: „Šis puisis ir no gra-

nīta, tam iekšā verd īsts vulkāns.“ Kā pusmežonis, mazākais kā savāds svešinieks tēlojas Napoleons pārējiem skolniekiem. Bet jau tad Napoleonā mostas ciklotīmā lielā pašapziņa, kuŗā izskan arī schizotīmā rīcības formula: visu vai neko. Tēvam tas raksta: „Labāk es esmu pirmais starp kādas fabrikas strādniekiem, nekā pēdējais mākslinieks aka-

56. att. Ģenerālis Bonaparts
1797. g., tā tad 28 g. vec.

57. att. Ģenerālis Bonaparts
profilā (1797. g.)

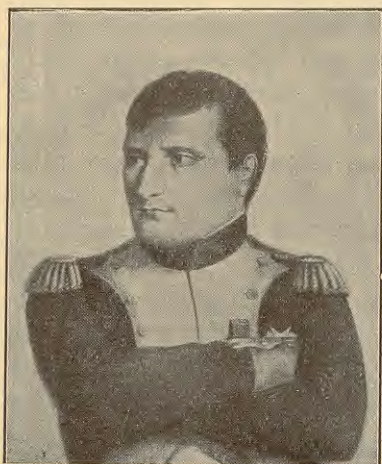
dēmijā“. Kādu vēstuli Korsikas atsvabināšanas kustības vadonim, ģenerālim Paoli, tas iesāk vārdiem: „Ģenerāli! Es nācu pasaulē tieši tad, kad mana dzimtene gāja bojā...

Kāds izteiksmes veids! Kāds apbrīnojami pašapzinīgs divu faktu nostatījums. kā liktenīgi līdzvērtīgs. Un kad uz brīdi tas tiešām Korsikā kļūst par likteņu noteicēju, tas, vēl gluži jauniņš leitenants būdams, drudžainu roku paraksta kādu manifestu: „23. janvārī 2. gadā, manā kabinetā Midillē“. Pať gadu skaitīšanu tas uzsāk ar savas valdīšanas dienu. Atkal tā tad dilemma: es un visums — es un visas cilvēces gadu skaits.

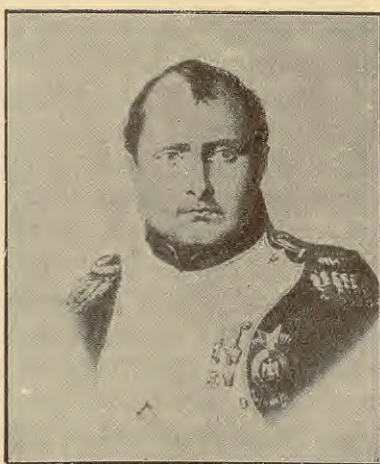
25 gadus vecu Napoleonu raksturo kā sīka auguma cilvēku, izstīdzējušu, kalsnēju ar dzeltenu sejas krāsu (pikniķiem tā sārta), īsām kājām, gaŗām rokām, lielām ausīm, paplānu un gaŗu degunu. Viņa ķermenim labi nepiestāv ap-

ģērbs, sevišķi civīlais. Tas dusmīgs, nervozs. Kāda Napoleona drauga sieva stāsta, ka tas teātra izrādēs, pat komēdijās, nepasmaidījis. Seja tam pastāvīgi sastingusi dzelžainā smīnā. Reizēm uz lūpām atplaiksnās neīsts, nepiemērots smaids, un ja tas smejas, tā smieklī skarbi.

„Manī mīt divi cilvēki, saka vēlāk Napoleons, viens

58. att. Napoleons I
apm. 1805. g. — 36 g. vecumā.

59. att. Napoleons I
1815. g., tā tad 46 g. vecumā.

smadzeņu, otrs sirds cilvēks“. Jāpiezīmē, ka Napoleons, sevišķi jaunībā, ļoti daudz un sekmīgi nodarbojās ar matemātiku. Šī tieksme pieder schizotīmam raksturam.

Par Napoleonu, īsi pirms tā nākšanas pie varas, Emīls Ludviģs saka: „Rodas iespaids, it kā mēs stāvētu pie liesmojošas cilvēka sirds dzelzs vārtiem un pa atslēgas caurumu vērotu šīs dvēseles ugunsgrēku“.

„Leģenda par Napoleonu man izliekas gluži tāda, kā Jāņa parādīšanās: katrs jūt, ka aiz tā vēl kaut kas slēpjas, bet tikai nezina, kas īsti,“ saka Ģēte un tomēr pats citā vietā uz šo nezināmo norāda: „Tik dievišķa apskaidrotība vienmēr saistās ar jaunību un produktivitāti, kā

tas redzams pie Napoleona, kuŗš bijis viens no produktīvākiem cilvēkiem, kādi jebkad dzīvojuši*).

Biologs jaunības un produktivitātes jēdzienu vietā sacītu — laimīgs rakstura un temperāmenta sakausējums, resp. schizotīmijas un ciklotīmijas lējums.

Tiešām, ja ieskatāties attēlā Nr. 58, tad redzam, ka Napoleons savas slavas augstumos jau stipri izlīdzinājis savas asteniskās ķermeņa īpatnības ar pikniskām. Varbūt šādā pikniski-asteniskā līdzsvarā slēpjas vispār viens no viņa ģeniālītātes lielākiem noslēpumiem? Tomēr Napoleons nenoturas šajā līdzsvara stāvoklī. Tas turpina vienmēr vairāk un vairāk svērties uz pikniski-ciklotīmo pusi. Un savas varas un slavas norietas laikmetā tas, mazākais ķermeniski, jau īsts sārtaidzis pikniķis ar visām pikniķim raksturīgām ķermeņa īpatnībām (skat. attēlu Nr. 59). Bet garīgi? Kaut galvā tam vēl milzu projekti par visas Eiropas un Āzijas iekarošanu, bet iekarošanas plāni un uzsāktie kari nav vairs tik precīzi un sīki pārdomāti. Gandrīz visur tas rīkojas temperāmenta vadīts, bet pamazām sapinas Talleyrand'a, brīvkunga von Steina, Metternich'a un citu schizotīmo asteniķu veikli un slepeni izklātos tīklos. Protams, Napoleona varas sabrukuma apstākļus un veidu netālu nenoteica tikai nupat minētās personas, tomēr nenoliedzama arī viņu lielā loma.

Cik intuitīvi dziļi, pat bioloģiski pats Napoleons izjutis savu spēju sabrukumu, uz to norāda viņa vārdi, kad tas vēl bija slavas augstumos: „Cilvēks derīgs kaŗam tikai īsu laiku. Manis pietiks vēl sešiem gadiem, un tad ir diezģan“.

Dēpresīvās temperāmenta ieskaņas Napoleona varas sabrukuma sākumā redzam, piem., pēc uzvaras pie Bocenes. Napoleonu sagrauž ģenerāļa un drauga Diroka (Duroc)

*) „Napoleons Märchen kommt mir grade so vor wie die Offenbarung Johannis: Es fühlt ein jeder, dass noch etwas drinsteckt, er weiss nur nicht was,“ un „So göttliche Erleuchtung ist immer mit Jugend und Produktivität im Bunde; wie denn Napoleon einer der produktivsten Menschen war, die je gelebt haben.“

piepēžā nāve. Tas ilgi vēro vietu, kur kritis uzticamais ģenerālis, un visu vakaru pavada drūmās pārdomās. Otrā dienā tas liek nopirkt gabalu zemes un uzceļ tur Dirokam pieminekli ar uzrakstu: „Te ķeizara rokās slavas pilnā nāvē miris lodes ķerts ķeizara draugs ģenerālis Diroks, ķeizara Napoleona lielmaršals“.

Šādas „sentimentalitātes“ agrākais ģenerālis Bonaparts nemaz nepazina. Tādām lietām viņam vienkārši piefrūka laika. Tas traucās tikai uz priekšu. To neatturēja pat ilgās pēc karsti mīļotās Žozefīnes.

Bet arī otrādi: viņa ciklotīmam temperāmentam raksturīgā hipomaniskā garastāvokļa pamatnoskaņa nepamet to pat uz Elbas salas. Tā temperāmentu grūti salauzt, un tāpēc pilnīgi saprotami kļūst viņa rakstītie vārdi: „Nav nemaz tik grūti pierast dzīvot šaurākos apstākļos, ja tikai pašā netrūkst nepieciešamās rezerves. Es daudz strādāju savā kabinetā, un kad izeju ārā, tad esmu laimīgs redzēt savus vecos grenadierus...“ Elbas sala uz brīdi sniedz tam dvēseles mieru, bet tikai uz brīdi. Drīz atkal sākas hipomanisks stāvoklis. Kādu vakaru tas nopūšas: „Tomēr jāatzīstas, šī sala ir ļoti maza“. Un atkal mēs redzam Napoleonu kā strauju, temperāmenta pilnu uzbrucēju. Ar 1000 vīriem tas izkāpj Francijas krastā un uzvar. Un vēlreiz tas top, pat bez neviena šāviena, par Francijas ķeizaru. Šo gājumu uz Parīzi Napoleons apzīmējis par skaištāko savā dzīvē. Un tomēr acu liecinieki stāstījuši, ka pēc tam Napoleons vairs neesot bijis tik dzīvs, tik kustīgs, tas palicis vēl resnāks, tā sejas pantī izskatījušies ļeganāki. Lai atjaunotu savus spēkus, tam tagad nepieciešams ilgš miegs un ilgās, karstas vannas (pat līdz 6 stundām). Vienmēr norūpējies, bez pašapziņas, valodā bez autoritātīva tembra. Un viss tas tikai 4 nedēļas pēc atgriešanās Parīzē, kaut gan tajā ieradās atjaunots, svaīgs un dzīves priecīgs. Vai tiešām viss tas aiz rūpēm par apdraudēto varu? Savādi, bet Napoleons taču visu mūžu gājis va-banque, briesmas taču viņa dabīgais elements. Jādōmā, ka šoreiz Napoleona organisms vairs nespēj panest dzīves straujo tempu. Ja pie uzvaras to noveda jaunī-

bas schizotīmās rakstura īpašības, kuŗas pastāvīgi uzskurina organisma lielais biotonuss; ja vēlāk zem šī biotonusa pārāk lielās jaudas tas centās izvērsties par visas pasaules valdinieku, un ja vēl vēlāk biotonuss sāka noteikt viņa rīcību, bet schizotīmāis aukstais prāts sāka atslābt, tad tagad arī biotonusa spriegums krities. Un iznākumā? Napoleons vēlas tikai vienu — mieru, bet mieru tam nedod. Izšķīrošā kaujā pie Vaterloo Napoleons pietiekoši nenovērtē savu pretinieku. Tā skats nav pietiekoši ass. Tas neuzbrūk, kā vienmēr, negaidīti, bet velti kavējas veselu pusdienu. Pa to laiku pretiniekam pienāk papildu spēki.

Un tomēr „ja ņemam vērā visu agrāko, jāatzīst, ka visu neveiksmju pamatos ir vecums“, saka Emīls Ludviġs. Bet Napoleonam taču vēl nav 50 gadu! Un tomēr vecums, ja šoreiz vecumu saprotam kā schizotīmā rakstura potences izsīkumu un atslābušā biotonusa ietekmēto temperāmenta nosvēršanos uz diatētisko attiecību negatīvā pola pusi. Katrā ziņā zudis agrāk augsti uzturētais hipomāniskais stāvoklis.

Saņemot kopā Napoleona rakstura un temperāmenta īpašības, jāatzīmē vispirms viņa lielā pašapziņa. Kā jauns konsuls tas saka: „Neviens, izņemot mani, nespēj pašlaik Franciju pārvaldīt. Ja es mirtu, tā būtu liela nelaime visai nācijai.“ Otra izcilākā īpatnība ir Napoleona apbrīnojamās darba spējas. Aprēķināts, ka bez visa cita tas nodiktējis ap 60.000 politiska rakstura vēstules. Pat naktīs pamodies tas strādā. „Es strādāju vienmēr, es daudz domāju. Ja es esmu vienmēr sagatavojies un visam piemērots, tad tāpēc, ka iepriekš, pirms ķeros pie mazākā uzdevuma pildīšanas, visu sīki un ilgi pārdomāju. Tas nav nekāds ģenijs, kas man piepēži, noslēpumaini kaut ko iečukstētu, viss tikai pārdomāts, pārlikts. To daru visur, pat pie galda, pat teātrī...“ Cik vērojams, vēlāk šī schizotīmā sīkumu pārdomāšana to atstājusi.

Trešā lielā īpatnība ir straujums. Liekas tīri, ka Napoleons tā steidzas savā dzīvē, it kā pats nevarētu sagaidīt tās galu. Kādam ģenerālim kaŗa gājienā tas saka: „Jūsu dēļ es pazaudēju veselu dienu, bet no vienas dienas atkarā-

jas visas pasaules liktenis“. Ātrums ir tas, kas lielā mērā noteica Napoleona uzvaras. Napoleons strādājis arī braucot karietē. Stāsta, ka pēc izmētāto papīru blāķiem varēts uzzīmēt ceļu, pa kuŗu Napoleons braucis.

Napoleona lielo spēju orientēties raksturo viņa vārdi: „Savu zobenu esmu tikai retumis izvilcis. Es uzvarēju kaujas ar savām acīm, bet ne saviem ieročiem“.

Isti ciklotīmam temperāmentam raksturīgi skan viņa vārdi: „Es mīlu varu, jā, bet es mīlu to kā mākslinieks: tā kā mūziķis, kas, mīlēdams vijoli, izvilina no tās skaņas, akordus, harmonijas“.

Vēl atzīmējamās Napoleona liela vēriena organizātoriskās spējas. „Mums vajadzīgs viens Eiropas likums, viena Eiropas kasācijas iestāde, viena kopēja nauda, vieni un tie paši mēri un svāri. No visām tautām es gribu izveidot vienu tautu... Eiropa drīz faktiski būs viena tauta, ceļojumos katrs jutīsies kā savā tēvijā... Šāda apvienošānās nāks āgri vai vēlū apstākļu varas piespiesta. Pirmais norādījums ir dots, un pēc manas sistēmas sabrukuma un izzušānas, domāju, Eiropa neatradīs citu līdzsvaru, kā vienīgi iespējāmo tautu savienību... Kaŗš ir anachronisms. Kādu dienu uzvaras izcīnīs bez lielgabāliem un bajonetēm... Kas traucē mieru Eiropā, tas grib pilsoņu kaŗu...“ Tā runā lielākāis visu laiku kaŗa vadonis. Bet vai tāpat nerunāja franču lielāis politiķis XX g. s. ģenijs, ciklotīmais pikniķis Aristīds Briāns?

No medicīniskā viedokļa konstatēts, ka Napoleonam bijušās tīri sievišķīgas krūtis, apspalvojums uz ķermēna vāji izteikts; vecumā stipri affistījušies tauku audi. Uz paaugstināto biotonusu norāda tas, ka jaunībā un vīra ģados Napoleona dzimumtieksmes bijušās ļoti lielas. Tāne's apģalvo pat, ka tas uzturējis dzimumsakarus ar savām māsām. Mūža beigās Napoleonam sākušās pārveidoties rokas, kājas, deguns, zods — tie palielinājušies (akromegalija), kas liek domāt par traucējumiem apakšējā smadzeņu piedēklī (Hypophysis). Šīs parādības noved vēlāk pie seksuālo tieksmju pazemināšanās un pat izzušānas. Pie uzšķēr-

šanas pēc nāves atrasts, ka viņa dzimuma organi, sevišķi dzimumoliņas, ļoti mazi, saņukuši.

Šī medicīniskā atrade vislabāk apstiprina augstāk apskatīto Napoleona rakstura un temperāmenta analīzi. Te redzam cauri asteniski displastiskas ķermeņa pazīmes ar stipru tieksmi, sevišķi vēlāk, uz piknisku ķermeņa būvi. Kamēr Napoleona iekšējās sekrēcijas dziedzeņi darbojās labi, pat ļoti intensīvi, tikmēr viņa smadzeņu struktūra tika bez pārtraukuma stimulēta no iekšējās sekrēcijas. Jādomā pat, ka tie traucējumi iekšējo sekrēciju dziedzeņos, kas vēlāk izvērtās tīri slimīgās anatomiskās pārmaiņās, būs pastāvējuši dīglī jau labi sen. Uz to netieši norāda paaugstinātās seksuālās tieksmes. Jādomā, ka neparastā, pasīprinātā iekšējās sekrēcijas darbība bij tā, kas mūžīgi turēja Napoleonu īpatnējā satraukuma stāvoklī, kas atļāva, pareizāki, piespieda to nenogurstoši darboties, kas ierosināja tā smadzenēs visfantastiskākos projektus un dzina to no vienas dēkas otrā, no viena panākuma pēc otra. Un tad, kad šie dziedzeņi pārcieta smagākas pārvērtības, kad, domājams, šo dziedzeņu sula vairs ne kvantitatīvi, ne kvalitatīvi nesniedza organismam nepieciešamo, Napoleons sāka pārvērsties kā miesīgi, tā garīgi — sākās atslābums. Tieši pie Napoleona redzam rakstura un temperāmenta brīnišķo un ciešo atkarību no smadzeņu struktūras un iekšējās sekrēcijas, resp. vielu maiņas korelācijas.

Ja Napoleona dziedzeņos pēc nāves nebūtu atrastas tīri patoloģiskas pārmaiņas, tad viņš noderētu kā diezgan spilgts paraugs tam, ko nodaļā par konstitūciju apzīmējam kā parādību maiņas, — tās maiņas, kas cilvēkā manifestējas pakāpeniski dažādos vecumos, ja viņa konstitūcijā slēpjas jauktu tipu pamati (Anlagen).

Tā lielā kara vadoņa dzīve, cīņas, panākumi un traģiskais mūža noslēgums iegūst jaunu apgaismojumu, ja skatām to no bioloģiskā viedokļa.

Jau no īsā Napoleona temperāmenta raksturojuma var tīri labi secināt, ka ģeniālie ciklotīmie vadoņi un varoņi iespējami tikai tad, ja pēc diatētiskām attiecībām tie

būs hipomaniski — viegli pacilāti. To nepieciešamākās īpašības būs: liels vēriens, optimisms, drosme, ātrs skats, dzīva kustība un veikla praktiska rīcība. Visiem zināms, ka Napoleons bijis ļoti praktisks savā dzīvē. Bez lielās pasaules politikas tas labi pārzinājis pat savu veļu un citus dzīves praktiskos sīkumus. Tāpat no svara veselīga cilvēku izpratne, praktisks instinkts un prasme saprasties, prasme iekarot sev citu simpatijas.

Krečmers visus ciklotīmos vadoņus iedala:

1. drosmes pilnos uzbrucējos, skarbos, fautas garam viegli izprotamos cīnītājos;
2. brašos, plaša vēriena organizātoros;
3. veiklos izlīdzinošas politikas starpniekos.

Ja pirmās divas grupas hipomaniskas, tad pēdējā iederas vairāk vidū starp diatētisko attiecību abiem poliem.

Kā pirmo divu grupu ideālu paraugu Krečmers min ģeniālo vadoni Mirabō. Ķermeniski tas tipisks pikniķis ar pikniski apaļu augumu — mucveidīgu rumpi, īsiem locēkliem un apaļu galvu. Temperāmenta pilns, kustībās dzīvs un maigi pieklāvīgs... Kā tiešām īsts ciklotīms pikniķis Mirabō bij veikls, uzmanīgs starpnieks, kas prot, ja vajadzīgs, arī strauji un droši uzbrukt. Pēdējā gadījumā tas uzstājas kā pašapzinīgs, ugunīgi kaisls un asprātīgs runātājs. Tā valoda vienkārša, skaidra, aizraujoša, tautiska humora piesātināta. Kā liels debatu meistars tas vienmēr pratis pat sausās lietās iemest pa spilgtai, dzīvinošai dzirkstelei un panākt savu. Būdams pēc dabas labsirdīgs kā bērns, tas tomēr mīlējis labi uzdzīvot, neizslēdzot pat hazarda spēles. Pats vieglprātīgi iedzīvodamies daudzos parādos, tas tomēr iespiedis katram nabaģam pa naudas gabalam sauģā. Neskatoties uz savu izcilo sabiedrisko stāvokli, tas viegli bijis pieejams pat vienkāršākam cilvēkam. Vispār Mirabō rīkojies pēc formulas: dzīvot pašam un ļaut arī citiem dzīvot. Kaut kādas dogmas un fanātisms tam bijuši sveši. Tas tomēr nav liedzis viņam izveidoties par liela vēriena sabiedrisku darbinieku.

Pie otrās grupas lieliem organizātoriem pieskaitāms vācu tehniķis un rūpnieks Verners Sīmenss (W. Siemens). Šī vīra plašie uzņēmumi pazīstami visā pasaulē. Runā, ka Rīga esot pirmā ārzemju pilsēta, kurā Sīmenss nodibinājis kādreiz savu filiāli. V. Sīmensam esot plata, pilnīgi pikniska seja, kurā izceļoties enerģisks, paasi izliekts deguns,

60. attēls. H. G. Mirabō.

mirdzošas acis. Viņa ciklotīmo temperāmentu Krečmers apraksta sekoši: „Apgarots iekarofājs, dzīves prieka un drosmes pilns, garīgi brīvs, svaigs, vīrišķīgs un elastīgs; radošs gars, kam draud briesmas pat sadrumstalojies, jo tas sniedz un izved dzīvē vienmēr jaunus un atkal jaunus pārsteidzošus plānus un idejas; moderns lielrūpnieks, kas sācis no nekā, ar ārkārtīgi pādrošu veikalniecisku drosmi „galvu reibinošā lidojumā“ uzvarējis pasauli un

nodibinājis milzu uzņēmumus kā Krievijā, tā viņpus ūkeana. Spēkā pāri plūstoša un savos pamatos gaiša prieka pilna personība, liels optimists, taisns, lepns, drošs un caur un cauri bez sentimentālītātes“.

Viņam līdzīgs, tikai maigāks ir psihoterapeuts un sociālās dzīves organizātors Bodelšvingš (Bodelschwingh). Arī tas optimists, drošs, pilns cilvēkmīlas un oriģinēla humora. Varbūt Bodelšvingš būs vēl īstāks hipomanisks piknikis nekā Sīmenss!

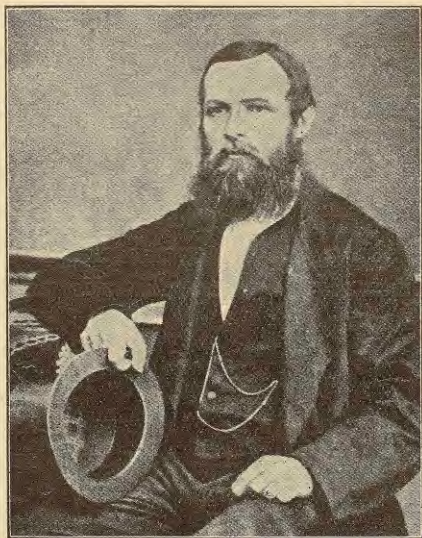
Abi tikko minētie vārdi apzīmē ciklotīmo organizātoru paraugus, kuriem raksturīga tieksme pēc organisātoriskā darba lielos vilcienos, bet trūkst šāda darba sistēmatiskas izbūves.

Kā drosmes pilnus varoņus, uzbrucējus un cīnītājus Krečmers min vēl Napoleona pretinieku Blūcher'u un Mārtiņu Luteru. Pirmais no tiem slimojis ar dēpresīvu psihozi. Abi tie tomēr nav tīri tipī. Blūcher'a ķermeņa būve mazliet atipiska; viņa dēls laikam slimojis ar schizofrēniju. Kā Blūcher's, tā Luters uzskatāmi pārsvarā par hipomaniskiem ciklotīmiķiem. Luteram netrūkst melanholijas ieskaņas un schizotīmās rakstura īpašības. Lutera vecākos un viņa paša jaunības portrejās un raksturojumā jūtama cauri schizotīmija. Ar šādu rakstura un temperāmenta īpašību īpatnēju mistrojumu izskaidrojams Blūcher'a un Lutera lielais gribas spēks, izturība un fanātisma pazīmes. Bet no otras puses, sākam saprast abu šo tipu nemāksloto pieeju tautai. Tautai patīk skaidri saskatāma varonība un bērnišķi tiešais, taisnais, godīgais uzbrukuma veids; tai patīk atklātas dusmas un spīts; tai patīk šo vīru aizraujošā, rupji, bet sirsniņi jautrā, tautiskā, asprātīgā valoda un uzticīgā sirds.

Ja pameklējam ciklotīmā-pikniskā tipa pārstāvjus latviešu sabiedrisko darbinieku vidū, tad, pirmā kārtā, kā vēsturiski vecāko būtu jāmin Krišjāni Valdemāru. Pietiktu jau pēdējo salīdzināt ar tā laika biedri Krišjāni Baronu, vai pat prof. K. Balodi, lai saprastu un piekristu bez iebildumiem, ka starpība tiešām ļoti liela. Astenoschizotīmāis kabineta cilvēks, lielais, vientuļais, tautas dziesmu

krājējs un sistematizētājs, un tāpat slavenais statistiķis K. Balodis krasi atšķiras no liela vērīena praktiskās dzīves organizētāja Krišjāņa Valdemāra. Un vai pēdējais arī ķermeniski nav īsts pikniķis? Taču.

Par Kr. Valdemāra literārisko un praktisko darbību T. Zeiferts raksta: „Reālas, praktiskas dabas jautājumi un

61. attēls. Kr. Valdemārs.

uzdevumi tā aizņēma Valdemāru, ka viņš nevarēja piegriezt pārāk daudz vērības izteiksmes formālai pusei. Valdemārs ir pilns pārplūstoša spēka. Tas turpmāk dabū izteiksmi ne dzejā, bet darbos, kas viņa mūžu darina par bagātu, pievilcīgu drāmu, kuŗa pieiet tuvu traģēdijas robežām, bet tad pieņem lēnāku tempu un izbeidzas mierīgā noskaņā.“

Kr. Valdemāra ciklotīmi plašo darba interešu vērīenu raksturo viņa daudzie pasākumi, projekti un organizātoriskais darbs. Kas viss Kr. Valdemārs nav bijis, kas viss nav saistījis viņa skatu! Tas darbojies kā tautas nacionālās pašapziņas modinātājs, kā rakstnieks, žurnālists,

tautsaimnieks; ar laiku tas izveidojies par labāko jūrniecības lietu pazinēju ne tikai Latvijā, bet visā Krievijā, organizējis jūrskolas, kuģniecības un jūrniecības biedrības, ierosinājis dibināt skolas, tas rakstījis par izglītības, sevišķi nacionāliem, tautsaimnieciskiem, reliģiski-ētiskiem un daudz citiem jautājumiem latviešu, krievu un vācu valodās u. t. t., u. t. t. Lai uzskaitītu tikai Kr. Valdemāra darbu virkni vien, vajadzētu vairākas lapas puses. Un visam tam klāt ar plašu organizatorisku vērienu ievadītais, bet klūmīgi, pat traģiski noslēgtais latviešu izceļošanas fakts uz Novgorodas gubernu. Šī traģiskā epizode pavedina Kr. Valdemāru pat uz pašnāvības domām. Bet hipomaniskais Valdemārs drīz atkal atelpojas un nobeidz savu mūžu tā, kā to augšā īsi pateicis Zeiferts.

Pats sev Kr. Valdemārs izraksta īsta ciklotīma pikniķa apliecību. Tā skan: „Man pastāvīgi jāraksta, jāstudē un jāraksta, tas mans liktenis virs zemes. (Kāds bioloģiski determinēts temperāments! autors.) Āi, cik jauki būtu, ja man divu roku vietā būtu 4, 6 vai pat 9 rokas un diena 96 stundas gara! Tad varētu drošāki un ātrāki izvest visus tūkstošu tūkstošus plānus. Bet tagad jāapmierinās ar to, kā iet.“

Stipri tipisks pikniķis ar hipomanisku ciklotīmu temperāmentu bij arī Jansons-Brauns. Pēc Andrēja Upīša ziņām jau kā zēns Jansons-Brauns bijis straujš, enerģisks, ar dzīves priecīgu temperāmentu, liels draiskulis un nebēdnis, tomēr skolā mācījies labi. Tāds tas arī vēlākā dzīvē. „Vēlas naktis pavadījis partijā un sapulcēs, viņš katru rītu precīzi ieradās redakcijā ar gatavu ievadraksta vai politiska pamflēta manuskriptu portfeli, ar izlasītu un atzīmētu laikraksta kopu, kur katram līdzstrādniekam nodalīts savs dienas darbs. Stipri viņš mīlēja arī iebaudīt alkoholiskus dzērienus, bet nepielaida ne pats sev, ne līdzstrādniekiem pat mazākās nolaidības avīzes darbā... Daudz reižu redakcijas darbus beidzis un uz ielas iznācis, Jansons atrada pie durvīm gaidām sapulcējušos streikotāju strādnieku baru. Un ar savu resno nūju pamājis, pūļa priekšgalā devās uz Romanova ielu vai Grīziņkalnu no-

turēt mītiņā aģitācijas runu. Nekad viņš nebij noguris, nevaļīgs, revolūcijas enerģija neapsikdama pulsāja viņa būtņē un viņš savai sajūsmā lika izstrāvoť strādnieku masās“, raksta Andrejs Upīts grāmatas „J. Jansons-Brauns“ 35.—36. l. pusē. Un turpat 37. lapas pusē lasām: „Jansons bij īsts darba tautas Marāts, reti atsaucīgas dabas, tem-

62. attēls. J. Jansons-Brauns.

balsī, viņš, kā tieši tāds pat darba cilvēks, runāja tieši ar biedriem...“

Zīmīgi, ka Jansons kā literātūras kritiķis stāv par reālismu. Arī kritikās un apcerējumos Jansons straujš, temperāmentīgs uzbrucējs. Bieži vien viņa uzbrukuma spēks nesamērīgi liels un tāpēc reizēm īť kā lieks. To atzīst arī Andrejs Upīts, sevišķi zīmējoties uz Jansona brošūru „Fauni vai klauni“, kas savā laikā sacēla ap sevi veselu cīņas viesuli.

Kā īstam ciklotīmiķim pieklājas, Jansona-Brauna stils nepilnīgs. „... viņš neietur īsto apsvāru un mēru savā izteiksmē. Irōniskās pēdiņas ieliktie vārdi un teicieni apzīmē pretnieka izpēršanu ar viņa paša rīksti. (Rakstīts par kādu citāti. Āutors.) Bet ja tos sablīvē citu aiz cita un citu uz cita, tad rodas vienkāršs mudžeklis bez īstas iespaidības. Arī „stīpru“ vārdu un teicienu pārmērīga

perāmenta cilvēks, kuŗš līdz ekstāzei aizraujas līdzī no katra lielāka masu savīļņojuma. Drukns, spēcīgs stāvs, cerību pilna un reizē stingra, neatlaidīgu gribu izteicoša seja. Viņa patīkamais tembrs vairāk maīgs un laikam reti kad skarbs. Liekas tiešām, ka uz dziļu, aklu naidu Jansons nav spējīgs pat pret tiešiem šķīras pretiniekiem (sic!)... Ār savu reto sirsniību, kuŗā nebīj nekādas liekulības un kuŗa aizrāva līdz asarām klau-

lietošana kaitē Jansona stilam“ (Andrejs Upīts). Jansons cenšas ietekmēt vairāk lasītāja jūtas, mazāk prātu, un šai ziņā, domā Andrejs Upīts, Jansons ir tiešs pretstats Ļeņinam, kuŗa asaais sarkasms polēmikā vienmēr paliek tīri intelektuālā pārliecinājuma robežās.“ Ļoti iespējams, jo Ļeņins taču astenoschizotīms tips.

Kā jau tas vairākkārt darīts, vēl reiz uzsveram, ka šoreiz tipu apskate risinās tikai tīri bioloģiskā plāksnē. Dabīgi tādēļ, ka daudziem sabiedriskiem darbiniekiem, neatkarīgi no viņu darba vērtības, esam spiesti paiet garām, tos neminēdami. Šajā gadījumā svarīgi tikai, skaidrākas illūstrācijas labad, iespējami tīrs tips šauri bioloģiskā nozīmē.

Kā pārejas paraugs no pirmās un otrās grupas uz trešo minams pikniski noaugušais, bet pēc temperāmenta mazliet hipomaniskais laikraksta „Jaunākās Ziņas“ redaktors A. Benjamiņš. Tas nenoliedzami ļoti spējīgs praktiskas dabas organizātors. Visiem zināma viņa lielā prasme smalki uztvert tautas acumirkliģo noskaņojumu un vajadzības. Arī viņa dzīves izpratnē, cik vērojams, nespēlē lielu lomu kādas noteiktas schēmatizētas idejas vai asākas tendences. Tas pastāvīgi un ātri atrod isto reālo līdzsvaru apkārtnes norisēs.

Trešās ciklotīmo grupas pārstāvji — veiklie, izlīdzinošās politikas starpnieki, jau reti kad hipomaniski, tie vairāk iederas diatētisko attiecību vidus daļā. Un tiešām, ja apskatāmies pēc agrākās „Dēmokrātiskā Centra“ partijas pazīstamākiem, redzamākiem vadoņiem, tad krīt acīs, ka gandrīz visi tie pēc savas ķermeņa būves gandrīz ideāli pikniķi, bet pēc psīches — trešā grupā iederoši ciklotīmiķi. Vai šādā nozīmē ideāli pikniķi ar ciklotīmu temperāmentu nebij J. Breikšs, G. Zemgals, P. Juraševskis, A. Ķeniņš, A. Frīdenbergs, J. Roze, J. Ošiņš un daudzi citi?

Kontrasta dēļ atzīmējams, ka bijušā Latvijas parlamenta galējā kreisā — strādnieku un zemnieku frakcija, turpretim, komplektējās gandrīz vai absolūti no asteniķiem.

Pārejot tagad pie schizotīmiem vadoņiem un varoņiem, aina pavisam cita. Mums pavežas atkal īpatnēja pasaule. Pretēji ciklotīmiem temperāmentiem te redzam vīrus, kuŗi parasti sastinguši cietās, skaidri formulētās doktrīnās, tie spilgti vienpusīgi un bieži pat īsti fanātiķi. Ar milzīgu garīgu intensiju tie seko noteiktam, bet tālu nospraustam mērķim. Ceļā uz šo mērķi tie neskatās uz atsevišķu individu likteņiem, tie bieži neredz arī konkrētās dzīves reālos apstākļus, pareizāki — tie lauž šos reālos konkrētos apstākļus, vai arī paši aiziet bojā. Visa dzīve tiem konsekvantas schēmas klāsts. Kā īsti schizotīmi ļaudis tie nevēro savas personīgās dzīves ērtības, ar apbrīnojamu izturību un spītu tie panes dzīves grūtības, uzbrukumus un spaidus. Ar auksti aprēķinātu soli tie iet pāri savai un citu dzīvei. Un tomēr, kā īsti schizotīmi indivīdi, tie slimīgi, katrā ziņā asāki kā jeb kuŗš cits uztver un redz tieši vājāko, nomākto ļaužu ciešanas un nopūtas. Kā īsti schizotīmi ļaudis tie patētiski uzstāda augstas morāliskas prasības sev un citiem, vairāk kā jeb kuŗu citu tos sāpīgi aizkaŗ un ievaino katra redzēta ne taisnība un nemorāliska rīcība. Āuksts, aprēķināts despotisms te bieži saausts nesaraujami un neatdalāmi kopā ar lielu ideālismu.

Arī schizotīmos varoņus un vadoņus Krečmers iedala trijās grupās:

1. tīrie ideālisti un morālisti;
2. despoti un fanātiķi;
3. aukstie aprēķinātāji.

Pirmās divas grupas mazliet jau raksturotas augstāk, tādēļ sāksim ar trešo. Šīs grupas ideāli paraugi būs Makchiavelli un Metternich's. Pēdējā labu raksturojumu atradīsim Šillera drāmā „Vallenšteins“. Uz Metternich'a aprēķinātāja dabu norāda jau tas vien, ka viņš prata savas valsts teritōriju paplašināt ar veikli sakombinētām galma precībām. Bez tam vēl tagad Austrijas diplomātija lepojas ar Metternich'a skolu. Metternich's pratis apbrīnojami labi izmantot cilvēku vājības, tas bijis ļoti uzmanīgs

savā rīcībā un ar aukstu aprēķinu. Kaut arī Metternich's oficiāli nopēla ciniķa Makchiavelli valsts pārvaldīšanas teorijas, kā diplomāts tomēr burtiski tās izveda dzīvē. Kā ministrs Metternich's pats nevienu savu rakstu par morāli diplomātiskā darbā nepildīja. Viņa rakstu sekotājiem kā diplomātiskā dienestā, tā ministru kabinetā šī sekošana izpostīja karjēru.

Pēc tam, kad Makchiaveli sešas reizes vests pie karātavām un tomēr nav pakārts, bet iemests cietumā, tas uzraksta savus cinisma pārsātinātos darbus par valsts pārvaldīšanas paņēmieniem. Viņa darbus aizliedz, bet tos lasa, studē visos valdošos galmos un rīkojas pēc tiem.

„Nav jau slikti turēt dotu vārdu; tomēr tie firsti, kas ar viltu apvārdojuši ļaužu prātus, izveduši lielas lietas...

63. attēls. N. Makchiavelli.

Firstam jābūt reizē cilvēkam un zvēram, tam jāprot reizē izlikties par lapsu un par lauvu. Viņš nevar un nedrīkst turēt vārdu, ja tas nāk viņam pašam par sliktu... Nekas nav no tik liela svara, kā izlikties par labdari; ļaudis visumā spriež pēc redzētā un nevis nojaustā; acis ir visiem vaļā, bet reti vien tikai pareiza izjūta. Katrs redz, pēc kā tu izskaties, retais — kas tu tiešām esi... Saprātīga nežēlība būs tad, ja to pielietos tikai vienu vienīgu reizi, lai sevi nodrošinātu; neprātīga tā būs, ja tā ievilksies garumā. Tādēļ pašā sākumā jau labi jāapsver visi nežēlīgie soļi un visi uzreiz jāizved, lai pēc tam atkal ļaudīm dotu drošības sajūtu, citādi zobens būs pastāvīgi jātur rokā. Labklājība, turpretim, jāizdala pakāpeniski, lēni, lai to varētu ilgāki izbaudīt“... u. t. t., u. t. t. raksta Makchiavelli. Visumā — valdiniekam viss atļauts, ja tas grib iekarojot, nostiprināt savu varu.

Atklāts, visu un visur nopelts cinisms nesis tomēr Makchiavelli pasaules slavu, kuŗa vēl pēc 400 gadiem nav norietējusi. Šis cinisms zināmā mērā izriet arī no Makchiavelli dziļi apslēptā naida pret firstiem, uz ko norāda viņa vārdi: „Nebīstaties, muižnieku asinis! Visiem cilvēkiem viens un tas pats cilšu vecums un visi tie Dieva veidoti. Izģērbjaties kaili, un jūs izskatīsities visi vienādi! Bet apmaināties apģērbjiem, un jūs izskatīsities pēc muižniekiem, bet viņi mazi un niecīgi, jo nevienādus mūs padara tikai nabadzība un bagātība“.

Un kad Makchiavelli, šis mazā un kalsnējā auguma vīrs ar stūrainu galvu, smailu un tumšu seju, lielu, plānu un asu degunu, cieši sakniebis plānās lūpas, grezni ģērbies, apstājas Florences ielās, varbūt kādas baznīcas laukumā, tas dzird sprediķojam otru astenoschizotīmiķi — fanātisko mūku Savonarolu. Ko grib šis ekskommunicētais, baltā mūka mētelī tērpies sprediķotājs? Viņa galīgi izdilušais ķermenis un kalsno roku stūrainie žesti dīvaini saskan un padziļina fanātismā pārvērstos asos, tumšos sejas pantus un tā jau milzīgo un asi kontūrēto degunu.

Kā spilgta Makchiavelliskā amorālisma antīteze tēlojas mums Savonarola — mūks, kuŗu viņa pārlicības dēļ sadedzināja uz sārta. Cinisms un pretī tam fanātiski ieturēta morāle — īsti schizotīmo raksturu pretstati. Savonarolam cienīgi blakus nostādāms spilgti astenoschizotīmi izteiktais Kalvins.

Pie tīriem, patētiski kaisliem un stingriem ideālistiem un morālistiem pieskaitāmi Kants, Rusō, Šillers, Rainis. Varbūt ar mazu iebildumu attiecībā uz pēdējiem diviem var sacīt, ka šai grupā iederas tīri kabineta cilvēki. Tie nepiedalās praktiskā dzīves pārkārtošanas darbā, pareizāki, tie nav īsti piemēroti praktiskai dzīvei. Un tomēr viņu izsacītās domas monumentāli ietekmē cilvēku prātus un rīcību. Visiem zināma Kanta vienuļā dzīve, bet Rusō bij pat sevī noslēdzies, aizdomu nomākts vientulis. Un tomēr Kants dod cilvēcei „katēgorisku imperātīvu“, bet Rusō, mežā dzīvodams, iebango franču tautas dvēseli tik lielā mērā, ka to uzskata par Franču lielās revolūcijas

iezvanītāju. Šī tipa ļaudis dod vienmēr jaunas domas, spārnotus vārdus, laikmetus vadošus lozungus, tie aizdedzina uz cilvēces atziņu robežām spilgtas, vadošas ugunis. Tie ir kā konsekventi pārdomātas, pēc katēgoriskiem imperātīviem būvētas ceļu rādītājas bākas cilvēces apmulsumu, karu, križu un citu materiālu un garīgu katastrofu

64. attēls. Žans Žaks Ruso.

laikmetos. Ja ciklotīmais vadonis, rēķinādamies vienmēr ar acumirkļa reālo situāciju, tver dzīvi, ja tā var sacīt, vairāk plašumā — horizontālā virzienā, tad schizotīmais domātājs uzšaujas kā meteors tumšā naktī augsti un spilgti — vertikāli. Acumirkļa dzīves reālitate tos netraucē. Viņu apzīmētais ceļš ir vienmēr taisns un vienmēr šķērsām pašreizējai dzīves īstenībai. Šie ļaudis nepazīst izvēli, vai arī tiem vienīgi iespējamā izeja ir neiespējamais.

Ja arī Kantu īsti nevarēsīm saukt par patētisku, tad tomēr nenoliedzami, ka viņam līdzīgi zinātnieki bieži devuši cilvēcei idejas, kuŗas vēlāk citi schizotīmie ideālisti, fanātiķi un politiķi klāsta masām īsi formulētu domu, asi noslīpētu un bieži skarbu paroļu un spārnotu lozungu veidā. Šīs domas un idejas darbojas kā spēcīgs rauģis, kas dažreiz noved cilvēci pie asām, tik asiņainām katastrofām, ka pat šo ideju autori šausmās atraujas.

Tā redzam visa ideālistiskā lielo radniecību ar īsti revolūcionāro. Ja abas šīs īpašības saistās vienā personā, tad ideālisms iet roku rokā ar fanātismu un despotismu. Kaut arī Kalvinu negribēsim nosaukt par revolūcionāru vārda parastā nozīmē, tomēr pēc lietas dziļākas būtības te lielas starpības nebūs — tas tomēr centās re-

65. attēls. J. Kalvins.

66. attēls. M. Robespjērs.

formēt katolicismu. Kā fanātisks ideālists, tas bija arī despotisks. Ne visi zinās, ka četrus gadus laikā Kalvins piespriedis 50 cilvēkiem nāves sodus — tas dedzinājis uz sārta un pie tam pēc iespējas lēnākā ugunī, un vēl vairākus iesēdinājis cietumā. Kalvins tā tad rīkojies pēc formulas: augstākā ideja nepazīst cilvēka žēluma. Bet īstus despotisma paraugus redzam Francijas un Krievijas revolūcijā. Lai minam tikai tādus vārdus kā Robespjērs, Lēņins, Trockis, Stučka. Nebūs taču lieki jāatgādina, ka visi tikko minētie vadoņi pēc savas ķermeņbūves tipiski asteniķi. Par to neviens nešaubīsies. Šajos ļaudīs sevišķi labi sadzīvo ideālisms ar absolūtu nevērību pret tu vāko likteņiem. Ar apbrīnojamu spēku tie nīst visu esošo.

Pēc Stučkas izdevīgi formulētās schēmas — jo tālāks mērķis, jo taisnāks ceļš, tie samīn visu, kas gadās zem kājām, vienalga, vai tas būtu skaistums, vai dzīvība. Un ja arī tie vārda pilnā nozīmē brien pa asinīm un ja pat akmeņi zem viņu kājām sāktu vaidēt un lādēt, tie tomēr paliktu neredzīgi un kurli... un turpinātu iet.

Kurli, neredzīgi? Ne gluži tā. Šie cilvēki jāsaprot kā stipri sensitīvi, kā ļaudis ar pārāk jūtīgu uztveri un asu pārdzīvojumu, tikai šī sensitivitāte ir viens no viņu schizotīmā rakstura psihestēzijas attiecību poliēm. Pretpols paliek apbrīnojamā cietsirdība, apbrīnojams jūtu aukstums, varbūt arī brutālītāte, fanātiska nociešināšanās. Ideālisms un despotisms, karsta mīla un naidis, patoss un tērauds, nezvērs un humānists — viss vienā laikā un vienā cilvēkā.

Astenschizotīmāis vadonis savā fanātismā upurēs pat tā dzīvību, ko viņš viskarstāki mīl, ja tikai šis upuris to kaut par soli tuvinās nospraustam mērķim, ideālam.

Beigās der apskatīt vēl šo interesanto prof. Krečmera tabulu:

Tabula 11.

	C i k l o t ī m i e	S c h i z o t ī m i e
D z e j n i e k i	Reālisti Humoristi	Patētīki - romantīki Formas mākslinieki
Z i n ā t n i e k i	Empīriskas apraksto- šas zinātnes pār- stāvji	Eksaktas loģikas pārstāvji Sistematizētāji Metafizīki
V a d o ņ i	Skarbi uzbrucēji Braši organizātori Saprātīgi starpnieki	Tīri ideālisti Despoti un fanātīki Auksti aprēķinātāji

Protams, kā katrā individā, tā arī izcilā personībā vienmēr krustosies ciklotīmās īpašības ar schizotīmajām. Ja arī visā iepriekšējā apskatē varbūt mazliet tendenciozi izceltas atsevišķu individu vienpusīgās īpašības, tad tas darīts nevis tādēļ, lai kaut ko un par katru cenu pierādītu, bet gan tāpēc, lai lasītājam skaidrāki parādītu konstitucionāli determinētas psīches daļas bioloģisko mehānismu. Pārējās rakstura un temperāmenta īpašības minētas iepriekšējās nodaļās. Nebūs pārspīlēts, ja teiksim, ka arī starp rakstniekiem, māksliniekiem, zinātniekiem un vadoņiem viegli saskatīt tos pašus rakstura un temperāmenta bioloģiskos sakarus ar atbilstošu ķermeņbūvi, kā tas jau bija attēlots citās nodaļās, apskatot garā slimos, paslimos un veselos vidus mēra tipus.

Visur redzam gara un miesas ciešo bioloģisko integrāciju, kuŗas likumība slēpjas cilvēka konstitūcijas apslēptos ūnitāros, ja patīk, identiskos pamatos, kaut arī jāatzīstas, ka psīches konstitucionālo pamatu noskaidrošanā zinātne vēl nav teikusi pēdējo vārdu. Šajā ziņā vēl daudz ko varētu vēlēties. Cerams tomēr, ka ar laiku bioloģi papildinās šo teoriju ar jaunām vērtīgām atziņām, jo strādāts šai virzienā tiek daudz un intensīvi.

Noslēgums.

Līdzsvara likums dabā.

— — —
 Lūk, smiltis dzeltenās,
 Ko pasmeļu šē jūras krastā.
 Vai ir tam sirds,
 Un asin's rit
 Un doma kaist?
 Ja gan, mans draugs,
 Šais smiltis dzeltenās
 Tu vienmēr esi...
 — — —

Rakstura un temperāmenta bioloģisko problēmu vēl nevar uzskatīt par galīgi atrisinātu. Droši vien, bez visa cita, vēl iespējamās neizceltas tipu grupas, kā arī daudzi vēl neatsegti bioloģiski faktori. Visā šajā jautājumā pašreiz varam tikai daudz ko izskaidrot, bet ne saprast cēloniskā sakarībā. Tomēr arī vienkārši zināt un pārredzēt objektīvos bioloģiskos apstākļus jau nozīmē kaut nelielu, bet gaišu soli uz priekšu tai noslēpumā, kuŗu daudzi teorētiski bieži pārklāj ar necaurredzamu mistikas miglu.

Kaut arī gandrīz viss grāmatas saturs runā vairāk par rakstura un temperāmenta ciešo un nedalāmo integrāciju ar ķermeņa struktūru un biotonusu, tomēr jūtam, ka mūsu psiķe un organisms nemaz citādi nav domājami un tveŗami kā tikai ciešā un neskaldāmā vienībā. Vēl vairāk, jūtam un noskāršam, ka psiķei un organismam viens kopējs identisks pamats. Kāds? Domājams, ka maz būs vēl tādu, kas apgalvotu, ka pasaulē pastāvētu vienā laikā divas viena otrai pilnīgi pretējas dabas. Maz būs vairs tādu, kas iedomātos, ka pasaulē vai nu harmoniski sadzīvo, vai mūžīgi savā starpā cīnās materiālistiskais enerģētisms ar ideālistisko (duālisms). Jaunākā laikā kā spekulātīvās, tā objektīvās zinātnes pārstāvji puslīdz vienojušies par pasaules parādību ūnitāro dabu. Bet kas ir šīs ūnitārās dabas pamats? Ideālistiskais vai materiālistiskais enerģētisms? Jautājums, par kuŗu cilvēce vēl varbūt gadu simtus strīdēsies.

No visa grāmatas satura redzams, ka pēc cilvēka ķermeņa struktūras, viņā norītošiem vielu maiņas procesiem, pat vienkārši ārējā izskata iespējams ar diezgan lielu noteiktību vērtēt cilvēka psiķes pamata īpašības — viņa raksturu un temperāmentu. Vēl vairāk, šīs ķermeniskās īpašības noteic pat augsti attīstītu individu radošā, kultūrālā darba galvenās, raksturīgās īpatnības. Nodaļā par konstitūciju redzējām, ka vienas paaudzes miesīgās īpatnības var nākošā iedzimt — izpausties pat tikai rakstura vai temperāmenta parādībās, un otrādi. Viss tas spilgti norāda uz dzīvās dabas identiskiem, ja patīk, ūnitāriem pamatiem.

Šo pamata identismu, resp. ģara dzīves izpausmes īpatnību atkarību no cilvēka miesīgā tipa saskatām pat dažādo tautu kultūras sasniegumos un veselu Eiropas kultūras joslu attīstībā.

Visas organisma enerģētiskās, protams, arī psiķiskās un no šī enerģētisma izrietošās struktūrālās parādības nebūt neatrodas kādā kaili mēķaniskā vai pat pretrunu pilnā cīņas stāvoklī. Ja tas tā būtu vai notīktu (slimība), tad organismam neglābjami jāiet bojā. Vēl vairāk, pie šādiem apstākļiem neviens organisms vispār nebūtu spējīgs izveidoties, tapt. Tādēļ, gluži otrādi. Viss organismā, arī psiķe, cieši savā starpā integrēts, koordinēts. Viss ieturēts īpatnējā bioloģiskā līdzsvara stāvoklī. Mainās šis iekšējais līdzsvars — jāmainās arī visai cilvēka konstitūcijai. Bet organismu nedrīkst uzskatīt arī kā mierā stāvošu līdzsvarotu sistēmu. Absolūta līdzsvara nav nekad un nekur. Katra kustība kā dzīvā, tā nedzīvā dabā nav nekas cits, kā mūžīgi līdzsvara zaudējumi un cenšanās vienmēr pēc jauniem, varbūt stabilāķiem līdzsvāriem. Lieli līdzsvara zaudējumi nedzīvā dabā, pasaules sistēmā, nozīmē arī lielas dabas katastrofas, varbūt pat veselu spīdekļu bojā eju, bet lieli līdzsvara zaudējumi dzīvā dabā nozīmē nāvi. Arī pēc nāves organisma sabrukšana nav nekas cits kā pastāvīgi un neapturami āģrākā līdzsvara zaudējumi līdz pilnīģai sairšanai. Un no otras puses, jaunas un spēģīģas dzīves formāģijas veidošanās nav nekas

cits kā mūžīga pārveidošanās no viena līdzsvara stāvokļa otrā, varbūt tikai sarežģītākā, smalkāki un stabilāki veidotā. Tur, kur zaudēta potence ieņemt jaunus līdzsvara stāvokļus, tur beidzas katra iespēja attīstīties, tur sākas sairums, tur sākas vecums. Ja veselas tautas zaudē šo potenciālo spēju, tad sākas šās tautas dēģenerācija un pat veselas kultūras bojā eja. Varbūt tāpēc divu vai vairāku tautu krustojumos aug jauni ģeniji un jaunas kultūras, jo saduroties vairākiem vērtīgiem bioloģiskiem faktoriem, vecie līdzsvara stāvokļi tiek laužti, lai to vietā veidotos jauni un varbūt vērtīgāki.

Organismam nepieciešami ieturēt bioloģisko līdzsvaru ne tikai sevī pašā, tāds vajadzīgs arī, lai noturētos kā apkārtnes, tā tuvākās apkaimes kairinājumu pasaulē. Varētu pat ar diezgan lielu drošību apgalvot, ka visas pašā organismā norītošās līdzsvara pārmaiņas ietekmē un ierosina apkārtējā pasaule — visa tā sistēma, kuŗā organisms spiests dzīvot un veidoties. Varētu pat teikt, ka organisma struktūra un biotonuss ir tieši tādi, kā to prasa apkārtne, tas ir visuma līdzsvara noteikumi. Ja trūkst šī līdzsvara ar apkārtni, vai, pareizāki, tas lielā mērā traucēts, sākas izvirtība, gara un miesas slimības, psihopātija. Un tomēr, no otras puses, tieši nelieli un pastāvīgi līdzsvara zaudējumi ir tie, kas piespiež organismu un psīchi mūžīgi pārveidoties, nerimstoši attīstīties, mūžīgi cīnīties, mūžīgi tiekties pēc jauniem un stabilākiem līdzsvara stāvokļiem. Kad līdzsvars attiecībā pret kādu ārēju kairinājumu ieņemts, iestājas miers. Katrs neparasts apkārtnes kairinājums, tā tad tāds, pret kuŗu vēl trūkst līdzsvara stāvokļa, turpretim izsīt organismu no ieņemtā miera. Organismā norisinās tikmēr dažādas pārmaiņas, kamēr arī pret jauno kairinājumu ieņemts nepieciešamais līdzsvars, resp. eksistences iespēja. Jo mazāk svešu ārēju kairinājumu, jo mazāk tie izsīt organismu no ieņemtā līdzsvara stāvokļa; jo paviršāk tie aizķer organismu, jo mazāk tas spiests cīnīties pēc jauniem līdzsvāriem un reizē ar to gausāka tā miesīgā un garīgā attīstība. Zīmīgi, ka augstāk attīstītiem indivīdiem, sevišķi cilvēkam, vislie-

lākā nozīme līdzsvara ieturēšanai apkārtnes kairinājumu pasaulē piekrīt psihei, resp. smadzenēm. Un no psiķes parādībām tieši apziņai, resp. smadzeņu garozai. Pilnīga taisnība tiem psihologiem, sevišķi J. Schein'am, kas apgalvo, ka apziņa mostas un veidojas tikai tur, kur to traucē kāds ārējs kairinātājs, kur ārējais kairinātājs piešķāries, vārda plašākā nozīmē, organismam kā svešķermenis. Ja kāds šādus ārējus nepierastus kairinājumus-traucējumus nesāņem, tas izveidojas par ieraduma cilvēku. Visas šāda cilvēka dzīves prasības norisinās pēc reiz jau izstrādātas un pieņemtas kārtības ar vismazāko enerģijas, pareizāki apziņas enerģijas patēriņu. Savās attiecībās ar ārpasauli tas gandrīz negrozās, tas ietur vienu un to pašu reiz ieņemto līdzsvara stāvokli. Gaišāki uzliesmo apziņa tikai tad, ja to traucē kādi neparasti kairinātāji. Šie kairinātāji vai nu jānovērš, vai arī pašam individam jāpārveidojas, lai tiem piemērotos, t. i. sasniegtu nepieciešamu līdzsvaru jaunos apstākļos. Tā organisms visās savās parādībās cieši ieausts visas pasaules līdzsvara sistēmā un, protams, absolūti atkarīgs no šīs sistēmas līdzsvara stāvokļiem. Vēl vairāk, organisms visās savās parādībās ir tikai šī īpatnējā līdzsvara produkts.

Iedomāsimies kaut uz acumirkli, kas notiktu, ja mūsu zemi neapstarotu saule, ja gaisā, kuŗu mēs elpojam, nebūtu pietiekoši skābekļa. Vai mūsu organisms varētu pastāvēt, vai vispār tas tādā veidā, kādu to redzam šodien, būtu attīstījies? Bet ja šādi „nenormāli“ apstākļi pastāvētu daudz miljonus gadu, kāda dzīvība un kādas dzīvās dabas eksistences formas tad attīstītos? Nekādas?! Tas būtu pārdroši sacīts. Ir taču sīkbūtnes, kas nepanes saules gaismu. Ir pat tādi mikroorganismi (anaerobie), kas neiztur pat tos skābekļa daudzumus, kādi mums nepieciešami. Ja šīs sīkbūtnes varētu runāt, tās droši vien mums stāstītu, ka saule un skābeklis samaitā „svaiģu“ gaisu. Tā tad citos līdzsvara apstākļos arī var eksistēt citas dzīvības formas. Ja nu pieturamies pie evolūcijas teorijas, tad sapratīsim, ka citādos apstākļos nekā uz apsaulotās zemes var attīstīties dzīvi organismi un,

profams, ar gluži citādu dabas enerģētisma izpausmi nekā to redzam uz mūsu zemes pašreiz, nekā to redzam pie cilvēka ar viņa ķermeni un īpatnējo psihi. Kāda tad būtu dzīvās dabas struktūra, kādas būtu viņas „smadzenes“ un kāda līdzsvara noteikumu vadīta attīstītos viņas „psīche“, kas to var pateikt? Un vai arī tagad kāds iedrošināsies apgalvot, ka cilvēka apziņa ir vērtīgākais dabas ražojums, aiz kuŗa citas „psīches“ attīstības formas vairs nepastāvētu. Tāds apgalvojums nozīmētu to pašu, ko pasacīt, ka daba savos līdzsvaros jau nostabilizējusies un visas tālākās pārmaiņas pilnīgi izslēgtas. „Viss tek“, sacīja jau senie grieķi, to pašu varam teikt vēl šodien. Ja viss pastāvīgi mainās, tad skaidrs, ka visādos apstākļos organismam attīstīsies tieši tādi organi, tieši tāda struktūra un vielu maiņa, tieši tāds raksturs un temperaments un vispār psīche, kas ietur viņu līdzsvarā tajā spēku sistēmā, iz kuŗas tas radies un kuŗā tas turpina attīstīties. Bez līdzsvara, kaut arī mūžam mainīga, nevar pastāvēt neviena sistēma, neviena pasaule. Katra pasaules parādība, arī dzīvība, arī psīche ir šajā mainīgā līdzsvarā iesaistīta kā neatvairāma sastāvdaļa un nes sevī visas sistēmas līdzsvara likumību. Ārpus šīs likumības robežām nevar uzdīgt neviena zālīte, nevar dzimt neviena doma, neviena dzeja, neviens romāns, neviena ideja, neviens pat visģeniālākais atradums. Un ja uz cilvēka pirksta izaug nags, tad tas reizē ir tikpat vienkārši un tikpat brīnišķi, bet neatvairāmi, ka tas, ka cilvēks izgudro riteni un mācās rīkoties ar uģuni, lai uz to izveidotu visu cilvēces kultūru. Gluži tāpat kā visi mūsu organi, arī mūsu idejas un darba instrumenti, pat cirvis un nagla, nav nekas cits kā šī līdzsvara atribūti. Un reizē ar cilvēku šai līdzsvaram turas līdz, „dzīvo“ un nes sevī to pašu līdzsvara ietekmētu likumību pat katrs smilšu graudiņš. Katrs ķermenis cenšas ieturēt vienmēr to līdzsvara stāvokli, kādā viņš pašreiz atrodas. Ja zūd līdzsvars, tas maina savu stāvokli un pat sastāvu un struktūru tikmēr, kamēr iegūst atkal jaunu līdzsvaru. Zūd pilnīgi līdzsvars, bez iespējas to atgūt —

zūd ķermenis, materijs izklīst savās enerģētiskās sastāvdaļās, bet organisms ar visu savu psihi mirst.

Kā jau minēts, augstāki attīstītam organismam, sevišķi cilvēkam, līdzsvara ieturēšanai apkārtnes kairinājumu pasaulē izveidojusies ļoti sarežģīti struktūrēta smadzeņu sistēma. Pēdējā galvenā loma piekrīt smadzeņu garozai. Bez tās nevar izveidoties tas, ko saucam par psiķes saturu un apziņu. Un otrādi, tikai saduroties ar apkārtnes kairinājumiem, veidojas psiķes saturs — viens no sarežģītākajiem organisma instrūmentiem ieturēt līdzsvaru apkārtnē. Pats līdzsvarotājs moments cilvēkam būs apziņa. Kad cilvēks vairs nespēj ieturēties līdzsvarā apkārtnes kairinājumu jūrā, tad sakām, ka apziņa sāk aptumšoties, vai arī, cilvēka psiķes saturā sāk aptrūkt vienojošas, koordinējošas, līdzsvarojošas intensijas.

Šai grāmatā apskatījām rakstura un temperāmenta iedzimto determināciju, to determināciju, kādai padotī mūsu psiķes pamatelementi atkarībā no paša organisma iekšējiem līdzsvara apstākļiem. Bet organisms spiests ieturēt līdzsvaru ne tikai sevī kā vienībā, tas ieausts arī apkārtnes apstākļos, kas prasa pēc organisma vienota, saskaņota līdzsvara ar šiem apstākļiem. Cīņā ar apkārtnes kairinājumiem veidojas cilvēka psiķes īpatnējais saturs un apziņas skaidrība. Kāds ir šī psiķiskā satura un apziņas bioloģiskais mēchanisms, kādi bioloģiski faktori te spēlē lomu, citiem vārdiem, kā veidojas psiķes saturs un apziņa apkaimes un apkārtnes ietekmē, tas lai paliek kā tema nākošam darbam, kuŗu zināmā mērā varēs uzskatīt par šīs grāmatas otro daļu.

ATTELU SARAKSTS.

	Lp. p.
1. attēls. 26 gadus vecs pilnīgs krētins. Idiots	25
2. „ Bazedova slimība	28
3. „ Akromēgalija	28
4. „ Hipergenitāisms. Pārāgra pubertāte	29
5. „ Eunichoids	38
6. „ Asteniskā tipa schēma	74
7. „ Asteniskais tips frontāli	76
8. „ Asteniskais tips profilā	76
9. „ Asteniskais tips. Sejas saīsinātā olas forma	78
10. „ Asteniskais tips, Leņķveidīgs profils	78
11. „ Atletiskā tipa schēma	80
12. „ Atletiskais tips frontāli	81
13. „ Atletiskais tips profilā	82
14. „ Atletiskas sievietes tips	83
15. „ Pikniskā tipa schēma	84
16. „ Pikniskā tipa seja frontāli	85
17. „ Pikniskā tipa sejas profils	85
18. „ Pikniskais tips frontāli	86
19. „ Pikniskais tips profilā	87
20. „ Pikniska jaunekļa seja frontāli	88
21. „ Pikniska jaunekļa seja profilā	88
22. „ Eunichoids milzis	94
23. „ Torņveidīga galva	95
24. „ Infantili-hipoplastiska seja	95
25. „ Hipoplastiska seja frontāli	96
26. „ Hipoplastiska seja profilā	96
27. „ V. Irbe	127
28. „ R. Langers	150
29. „ Ģēte	212
30. „ J. Rainis	223
31. „ O. Balzaks	244
32. „ U. Uitmens	251
33. „ Apsīšu Jēkabs	255
34. „ Jēkabs Janševskis	257
35. „ Matiss Kaudzīte	259
36. „ Reinis Kaudzīte	259
37. „ Andrejs Pumpurs	263
38. „ Līgotņu Jēkabs	263
39. „ I. A. Krilovs	266
40. „ Andrejs Upīts	269
41. „ Fallijs	274
42. „ Torquato Tasso	274
43. „ L. Ūlands	275

	Lp. p.
44. attels. K. Platens	275
45. „ N. V. Gogolis	278
46. „ M. Servantess	280
47. „ Fr. Bārda	282
48. „ F. M. Dostojevskis	285
49. „ Indriķis Zeberinš	289
50. „ K. Celmiņš	293
51. „ Brown-Sequard's	297
52. „ Aleksandrs Humbolts	297
53. „ Džons Loks	298
54. „ Krišjānis Barons	299
55. „ I. Kants	300
56. „ Ģenerālis Bonaparts frontāli (1797. g.)	302
57. „ Ģenerālis Bonaparts profila (1797. g.)	302
58. „ Napoleons I. ap 1805. g.	303
59. „ Napoleons I. 1815. g.	303
60. „ H. G. Mirabō	310
61. „ Kr. Valdemārs	312
62. „ J. Jansons-Brauns	314
63. „ N. Makchiavelli	317
64. „ Žans Žaks Rusō	319
65. „ J. Kalvins	320
66. „ M. Robespjers	320

SLIMNIEKU ZĪMĒJUMU ATTELI.

1. zīm. Maniakāla slimnieka darbs. „Milosas Venera“	57
2. „ Maniakāla slimnieka darbs. Slimnieka kopēja ģimētnē	57
3. „ Schizofrēna slimnieka darbs. „Svētais vakarēdiens“	62
4. „ Schizofrēna slimnieka darbs. „Trijūgs“	63
5. „ Schizofrēna slimnieka darbs	63
6. „ Schizofrēna slimnieka ornāments. „Seja“	64
7. „ Schizofrēna slimnieka darbs. „Sudmalas“	65
8. „ Slimojoša ar Dementia paranoīdes darbs	65

Visi zīmējumi no Aleksandra Augstumu slimnīcas psihiātra Dr. med. W. Wendt'a krājuma.

TABULU SARAKSTS.

1. tabula. Driesch'a formula	11
2. „ Maniakālās dēpresijas gara stāvokļa svārstības līknes	54
3. „ Sejas frontālo kontūru schēmas	90

	Lp. p.
4. tabula. Dažādo ķermenisko tipu svaru un mēru attiecības	93
5. „ Ķermeņa būve un dvēseles dispozīcija	97
6. „ Kādas ģimenes konstitūcijas schēma	103
7. „ Temperāmenta un rakstura schēma	109
8. „ Schizotīmo raksturu un ciklotīmo temperāmentu tabula	177
9. „ Scholl'a formas un krāsu uztveres mēģinājumi	179
10. „ Katram individam konstitūcionāli piemītošais psicho- motor. temps izteikts skaitļos	185
11. „ Ģeniju un talantu raksturu un temperāmentu tabula	321

ŠO GRĀMATU SARAKSTOT IZMANTOTI ŠĀDI SVARĪGĀKIE AVOTI:

- Birkerts, P., Daiļradišanas psiholoģija. I.
 Bleuler, E., Lehrbuch der Psychiatrie.
 Buduls, H., Psīchiatrija. I.
 — Psīchiatrija. II.
 — Poruku Jānis savas garīgās dzīves kreslainās dienās.
 Dombrovskis, J., Latvju māksla.
 Driesch, H., Philosophie des Organischen.
 Dziļleja, K., J. Raiņa raksti. Tautas izdevums Aspazijas sakārtojumā. I.
 Egles, K. sakārtojumā, Atziņas. Latvju rakstnieku autobiografijas. I, II un III daļa.
 Egle, R. un Upīts, A., Pasaules rakstniecības vēsture.
 Ewald, G., Temperament und Charakter.
 Jaunsudrabiņš, J., Mana dzīve.
 Kraujiņš, K., Apsīšu Jēkabs dzīvē un darbā.
 Kraus, Fr. und Brugsch, Th., Spezielle Pathologie und Therapie innerer Krankheiten. I Band: Erkrankungen des Stoffwechsels. Erkrankungen der Drüsen mit innerer Sekretion.
 X Band: Die Erkrankungen des vegetativen Nervensystems und die Dyskinesien.
 Kretschmer, E., Körperbau und Charakter.
 — Geniale Menschen.
 Līgotiņa Jēkabs, Apsīšu Jēkabs savā dzīvē un darbā.
 Lombroso, C., Der geniale Mensch.
 Ludvig, E., Napoleon.
 — Genie und Charakter.
 Mauriņa, Z., F. Dostojevskis.
 Merezkovskis, D., Aleksandrs I. A. Melnalkšņa tulkojumā.
 Rainis, J., Dienas grāmata (žurnālā „Atpūta).

Sūna, Ed., Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona.

Schein, J., Zentralistische Organisation und Seelenleben. I und II Band.

Upīts, A., J. Jansons-Brauns.

Virza, Ed., Laikmeta dokumenti.

Latviešu rakstniekiem autora piesūtītās anketes.

U. t. t.

No periodiskiem izdevumiem pielietoti sekošie: „Domas“, „Ilustrēts Žurnāls“, „Daugava“, „Burtnieks“, „Atpūta“. Bez tam vēl dažādi raksti no laikrakstiem.

Personīgus aizrādījumus snieguši: Dr. K. Neuberģs, Dr. med. V. Vendts, Dr. A. Vēverbrants, skolotājs J. Flugins, zver. adv. R. Fridenberģs, A. Grigulis u. c., par ko viņiem dziļš paldies.

Rudolfs Egle un Andrejs Upīts

Pasaules Rakstniecības Vēsture

Nododams šo lielo izdevumu god. lasītājas publikas ievērībai, izdevējs cer uz tādu pašu atsaucību, kādu piedzīvojuši viņa tamlīdzīgie agrāk klajā laistie darbi. Pasaules Rakstniecības Vēsture ir pirmais un vienīgais tāds izdevums latviešu grāmatniecībā, nepieciešams skolotājiem, studentiem, vidusskolu audzēkņiem un ikvienam latvietim, kas interesējas par pasaules apjoma rakstniecību un tās vēsturi. Autori izlietojuši plašus literatūrvēstures materiālu krājumus, sākot ar klasiskajiem un beidzot ar visjaunākā laika sacerējumiem par pasaules rakstniecības dažādām nozarēm, sniedzami arī bagātīgus dzeju paraugu tulkojumus, kādi nav atrodami nevienā no līdzšinējām cittautu literatūras vēsturēm. Sevišķa vērtība piegriezta mūsu tuvāko kaimiņu — somu, igauņu un leišu literatūrām, kas vispusīgi aplūkotas, izlietojot arī pašu šo tautu kritiķu līdzdarbību. Latviešu literatūras apskats sniedzas līdz pašiem visjaunākajiem laikiem, pievienojot arī jaunāko rakstnieku portretus un autografus. Izdevējs no savas puses centies Rakstniecības Vēsturi padarīt mākslinieciski vērtīgu, iespieddams to uz laba papīra ar bagātīgām ilustrāciju piedevām.

4 sējumi, 2730 lappuses jeb 185 iespieduma loksnes, 1920 ilustrācijas — portreti, autografi, attēli, titullapu un vāku zīmējumi u. c. 42 mākslas pielikumi krāsās uz atsevišķām kritpapīra lapām, maksā krāšņos audekla sējumos pēc mākslinieka S. Vidberga zīmējuma — Ls 65.—, brošēti — Ls 49.50.

Skoām, bibliotēkām un skolotājiem 10 proc. rabats no pārdošanas cenas.

Pasta izdevumus sedz apgādniecība.

Šo monumentālo izdevumu ieteicams iegādāties uz nomaksu gada laikā.

Rudolfs Egle

Latvju lirika

Antoloģija

No Jura Alunāna līdz visjaunākiem laikiem

Raksturīgā un rūpīgā izlasē ievietotas dzejas no 100 mūsu labākiem dzejniekiem chronoloģiskā kārtībā. Apcerējumā apskatīta mūsu lirikas attīstība. Par katru dzejnieku īss raksturojums, biografiski dati, bibliografija. Antoloģija 40 loksnes bieza, bagātīgi illūstrēta, uz laba papīra, lielā formātā. Labākā balva dzejas draugiem.

Iznāks 5 grāmatās, kopā 42 iespieduma lokšņu apmērā.

Abonentī saņems līdz ar pēdējo grāmatu greznus divkrāsainus audekla vākus par Ls 1.50.

Abonentī var pieteikties manā apgādniecībā, Rīgā, Kr. Barona ielā 14, un Daugavpili, Vadoņa ielā 19, vai iemaksājot manā pasta tekošā rēķinā Nr. 131 par vienu vai vairāk grāmatām uz priekšu.

Piesūtīšanas izdevumi abonentiem nav jāsedz.

Abonentī var pieteikties arī visās Rīgas un provinces grāmatu tirgotavās.

Atklāts abonements.

Katra grāmata maksā abonējot Ls 1.60; brīvā tirdzniecībā — Ls 2.40.

Ansī Gulbis.

Druvā un karā

Romāns.

Maksā broš. Ls 2.40.

Audekļa vākos Ls 3.40.

Pasta izdevumus sedz izdevniecība!

Preses atsauksmes:

„Jāpriecājas, ka Gulbis šoreiz pieskāries nacionālai problēmai, kuŗa patlaban ir dienas kārtībā valsts politiskā un saimnieciskā dzīvē, un kuŗai bija veltīti daži viņa agrākie darbi.“ (,,Brīvā Zeme“).

„Tēma ir utopiska, bet tas nav galvenais, — svarīgākais ir domu novirziens. Un ir tikai jāpriecājas, ka A. Gulbis no tukša internacionāla utopisma vērs skatus uz mūsu pašu purviem, mūsu pašu darba sparū un tēvzemes mīlestību. Tas liek domāt, ka šo Gulbja romānu latvju domājošā sabiedrība uzņems vēl atzinīgāki, nekā iepriekšējos.“

(,,Jaunākās Ziņas“).

„Romāns ir pilns ar radošām idejām un faktiskiem novērojumiem no visu tautu politikas. Viņa galvenā nozīme ir valsts problēmu uzstādīšanā un atrisināšanā. Cilvēkiem, raksturiem šoreiz Gulbis ir piegriezis mazāku vērību. Viņš arī tos visus ierauj lielajos uzdevumos, mazāk vaļas tiem atļaudams personīgām attiecībām un intīmās dzīves niansēm. Šinī ziņā „Druvā“ un „Kaŗā“ iet vēl tālāk par „Jauno valsti“, kuŗai jaunais romāns dažā ziņā līdzinās un pieslēdzas.“

(,,Pedejā Bridī“).

„Druvā un kaŗā“ ir laba patriota darbs, ko sevišķi latvietis lasīs ar dziļu interesi, jo tur aizskartas daudzas tādas visai svarīgas un aktuālas problēmas, kas zīmējas taisni uz mums. Romānam paredzami panākumi arī ārpus Latvijas robežām.“

(,,Daugava“).

„Romāns atgādina, ka Baltijas valstis ir viena no Eiropas pulvermucām, ka nekas mūs nedrīkst iemidzināt, ikbrīdī mums jābūt sagatavotiem, bez mītešanās mums jāmeklē un jāatrod draugi, kā arī jāgādā par to, lai mūsu kaimiņi būtu ieinteresēti mūsu patstāvībā. Romāns lasītāju ļoti intriģē.“

(,,Burtnieks“).

„Druvā un kaŗā“ autors auglīgā fantazijā skata latviešu zemes pārvērtības, saimniecisko uzplaukumu pilsētās un laukos, purvu nosusināšanu, jaunas celtnes, dzelzceļus, zemes un gara auglību, latviešu tautas augstāko piepildījumu. Reljefi, pozitīvi romānā zīmēti atdzimušais latvietis, darba gaišā figūra, inženieris un ģenerālis Krastiņš līdz ar latviskās dvēseles personificējumiem: Valdu Ansi Berziņu, Vilmāru Dzeguzi. Spilgti psiholoģiski spēcīgi tvērti Anisas dvēsele.

Romāns ātraiša dzīvi, krāsainu fabulu jau pirmās lappuses un augošā kāpinājumā vada lasītāju pa savu viziju gaišiem takiem uz romāna apskaidroto noslēgumu: Jauno, atdzimušo tevu zemi. (,,Rīts“).

LATVIEŠU KONVERSĀCIJAS VĀRDNĪCA

Galvenie redaktori:
prof. Dr. jur. A. ŠVĀBE,
docents A. BŪMANIS,
prof. Dr. jur. K. DIŠLERS,
 piedaloties daudziem zināt-
niekiem, rakstniekiem un
sabiedriskiem darbiniekiem

Iznākuši 11 sējumi

Iznāk katru mēnesi 1 burtnīca resp. 1 $\frac{1}{2}$ sējuma gadā
Šis monumentālais darbs noslēgsies 4 gados

Nepieciešama grāmata
katram intelligentam

A. Gulbis

Rīgā, Kr. Barona ielā 14 un
Kr. Barona ielā Nr. 24/26
Nodaļa:
Daugavpili, Vadoņa ielā 19
Tek. rēķins pastā Nr. 131

[50-]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309018184

